

АТЕНТАТИ КОИТО ТРЯБВАШЕ ДА ПРОМЕНЯТ СВЕТА

В.П.Боровичка

Вацлав Павел Боровичка

Атентати, които трябваше
да променят света

Въведение

Историята на човечеството е изпъстрена с политически убийства. В градината на Белия дом полициите проверяват посетителите с детектори, които трябва да открият бомбата в джоба на евентуалния атентатор. Колата на президента на Съединените щати е непробиваема. Въпреки това пазят го стотици обучени полициите, действуват ефективни електронни устройства, гарантиращи безопасността му. Това не е нито прекалена, нито излишна предпазливост. На американския континент, включително Латинска Америка, атентаторите изпратиха на онзи свят над осемдесет президенти.

В много случаи, дори и в тези, когато можем да говорим за политически мотиви, подбудите за атентата се съпътствуват от общочовешки, лични чувства: ненавист, отмъщение, прекомерна чувствителност и честолюбие, не-задоволеност, лъжлива надежда за спечелване на власт. Това са чувства, които вълнуват както самите атентатори, така и онези, които стоят в задкулисието на политическото убийство.

Не винаги целта на покушителя е смъртта на ненавиждания или осквернен политик. Понякога атентаторът може да иска с постъпката си да обърне вниманието на обществеността върху неударжимото положение, може да иска да разбунтува общественото мнение, да предупреди, а понякога и да сплши. Но може ли изстрелът на отделния убиец или покушението на организирани заговорници наистина да променят посоката на правителствената политика? Не! „Индивидуалните атентати като революционна тактика – казва Ленин – са нецелесъобразни и вредни. Единствено масовото движение може да се смята за истинска политическа борба.“

В много случаи атентаторите, за които ще стане дума в книгата, не бяха сами – имаха дълбок политически тил. Атентатът като средство в политическата практика не липсва в нито един исторически период от библейско време до наши дни. Подготовката, провеждането и последиците от атентата са огледало на времето, едно от прозорчетата към историята. При едно поглеждане през него може да се разбере връзката между историческите събития.

Нямах намерение да пиша история на атентатите. Исках само да спра вниманието си върху някои случаи, да припомня или да разкрия някои драматични епизоди от историята, да се опитам да разбера

мотивите, довели до решението да се убие даден човек.

Подборът на случаите е субективен. Читателят и историкът може да възразят защо съм включил този, а не онзи атентат. От приложения в края на книгата преглед и на някои други политически убийства се вижда, че материалът е огромен. Подборът може да бъде извършен от различна гледна точка. Аз избрах единствено възможната: посочвам случаите, които ми въздействаха най-много със своята драматичност и исторически обсег на действие. Спрях се на тези атентати, които може би ще ни накарат да се позамислим.

Авторът

Тирани срещу тирани

Историята на царските родове е богата на злодеяния. Синовете не са се гнусели от отцеубийството, бащите без угризение на съвестта са се избавяли от неподходящите си синове, братът е убивал братя.

Семейството на Филип II Македонски не прави изключение.

Филип II (382–336 пр.н.е.) е основател на Македонската империя, забележителен пълководец, умен държавник, изкусен дипломат, талантлив и интелигентен мъж. Той завладява Северна Македония, завзема пангайските златни мини, печели богатства и политическа мощ, побеждава в безброй битки и дори установява хегемония над федерацията на гръцките градове държави.

Вероятно той е бил доволен от постигнатото. Но съпругата му Олимпия се стремяла към световна империя. След като не успява да склони Филип II към следващи завоезания, тя залага на сина си Александър.

Александър е роден през 356 г. пр.н.е. Негов учител е Аристотел – един от най-известните философи на древна Гърция. На четиринадесет години Александър е вече офицер. Още от самото начало се изявява като изключителен стратег, има всички необходими качества, за да се впусне да разширява границите на наследената империя. Той е най-славният владетел на своето време, но начинът, по който неговата майка му помага да поеме царския жезъл, е недостоеен за този велик мъж.

Обичайно за онова време е било мъжът да има повече жени. Филип вече не понасял Олимпия, която при всеки удобен случай го упреквала, че не е достатъчно честолюбив, и се оженил за младата и красива Клеопатра от рода на Птоломеите, съименница на известната египетска царица.

И макар че рядко едната съпруга е ревнувала другата, царското достолепие на Олимпия било накърнено от новия брак и тя решава да застане за родния Епир. Не след дълго Филип и Клеопатра се сдобиват със син. Олимпия осъзнава, че е допуснала грешка, като прибързано е напуснала мъжа си и е изоставила позициите си в двора. Тя разбира, че поради необмисленото и оттегляне нейният син Александър губи правото си на престолонаследник. Наследник на Филип ставал некръсте-ният още син на Клеопатра. Планът на честолюбивата майка рухвал. Но Олимпия не се предава.

Междувременно Филип не остава бездеен, той жъне нови военни успехи. Народът слави своя цар. Когато пристига в Айги, царедворците му устройват великолепно тържество в чест на новородения му син и наследник на трона. Любопитният народ изпълва целия амфитеатър – достойно място за такова забележително събитие. Филип се отправя пеш, изпратил телохранителя си напред. Тълпата гъмжи из улиците. Всеки иска да се доближи до царя, със собствените си очи да види славния победител, да го поздрави. Щастливият Филип се промъква между въодушевените пешеходци и с победоносно вдигнати ръце поздравява народа, обръщайки се на всички страни.

Изведнъж пред него се изпречва неизвестен мъж. В ръцете му блясва кама. Една крачка и я забива – веднъж, два пъти. Царят се строполява па земята. Тълпата се нахвърля върху убиеца и на място го пребива. Царят обаче лежи мъртъв в криката им.

С мъка успяват да идентифицират обезобразения труп на атентатора. Оказва се, че е от знатен ред. Никой не иска да повярва, че Филип е убит от Павсаний, един от най-способните офицери, безукорен и почтен, верен приятел на Александър и на неговата майка Олимпия.

Със смъртта на баща си Александър получава отново шанса, който неотдавна проиграла майка му.

След смъртта на Филип хората се питат кой се крие зад убиеца и защо е убит царят. Отговорът е толкова изненадващ, че никой не смее да го изрече гласно.

Впрочем веднага след злодеянието разгневените граждани откриват на другия край на площада два завързани коня без ездачи. Не е трудно да се разбере, че ги е оставил Павсаний, за да избяга. Но това не е всичко. Недалеч чакали възседнали конете си други двама благородници. Стражата ги обкръжава и с извадени мечове ги принуждава да слязат от конете. Но воините трябвало веднага да приберат мечовете си. Единият от конниците бил Александър, синът на убития цар, а на другия кон седяла Олимпия, вдовицата на Филип.

Личната стража се оттегля, народът притихва, бавно напускатйки агората. На всички е ясно защо е бил убит Филип, но никой не смее да го произнесе, защото Александър е вече цар.

Той се възкачва на трона, провъзгласява се за владетел и почти никой не си спомня за Клеопатра и нейния малък син. Само усърдната майка на Александър не ги забравя. Олимпия не иска да допуске втора грешка и както се говори, със собствените си ръце удушила детето. След това побързала да обяви дирене на съучастниците в убийството,

защото, видите ли, организаторите на заговора трябвало да бъдат разкрити и строго наказани.

Александър Велики е забележителен владетел. Той съумява да извоюва, да управлява и политически да организира световна империя. Той е гордостта на болезнено честолюбивата си майка. Макар и с печална слава, Олимпия също става известна политическа личност.

Преди всичко тя се постаравала да ликвидира всичките си, даже потенциалните противници. Целенасочено тя възпитава своя внук, малкия Александър, за да има родът в резерв достоен наследник, и не изпуска властта от ръцете си дори в мигове на най-голямо житейско разочарование.

Александър Велики умира неочаквано в разгара на подготовката си за следващи походи от треска и висока температура на тридесет и три години, или както пише летописецът, „следствие на неумереност в труда и удоволствията“.

Мечтата на Олимпия рухва. Огромната империя се разпада. Дори и на рутинираната интригантка, каквато е била майката на Александър, не се удава да задържи властта в ръцете си и да я предаде на внука си. Известно е, че приемниците на Александър – диадохите – си разделят голямата империя. Те водят борби помежду си, но в едно са единни – враг номер едно за тях е Олимпия, човекът в сянка, главният виновник за извършените злодеяния. Така всеобщият гняв се насочва към първопричинителката на много злини.

Олимпия не успява да запази политическото си влияние. Тя предугажда политическия си крах, но въпреки това дава заповед за безмилостно изстребване. Пела, столицата на тогавашна Македония, преживява дни на зверски убийства.

Приемниците на Александър решават да прекратят терора и изпращат в Пела войска. С няколко верни привърженици Олимпия се отправя към пристанище Пид-на, но Касандър избързва и обкръжава града. Най-напред той решава да се справи с опасната жена чрез хитрост, като изпраща пратеници да ѝ съобщят, че свободно може да напусне града. Но Олимпия не приема предложението, защото предчувствува измамата. Нали и тя самата е давала коварни обещания. Впрочем още тогава е била известна постановката „убит при опит за бягство“.

Тогавашно Касандър прилага друга тактика. Заплашва я, че заради извършените престъпления ще я изправи пред публичен съд. Олимпия не се бои. Тя знае добре колко дълбоко народът почита паметта на нейния син Александър Велики, разчита на подкрепата на общественото

мнение и вярва, че едва ли ще се намери съдия, който да се осмели да осъди майката на най-великия от всички императори. На Касандър му остава последната възможност – насилствената смърт.

Междувременно Олимпия се връща в двореца в столицата. Касандър избира двеста от най-опитните воители и ги изпраща в града с една единствена заповед: по какъвто и да е начин да изпатрат на онзи свят Олимпия. Двеста въоръжени до зъби войници, преминали през бойните полета на света, се изправят срещу една грохнала старица.

Връщат се победени.

Царицата е предупредена за приближаващите се главорези и излиза насреща им. Изправя се, подпирайки се на прислужничките, срещу фалангата, без да говори много, само подчертава, че пред тях стои майката на Александър Велики и съпругата на неговия мъжествен баща Филип Македонски. Никой от войниците не намира смелост да вдигне оръжие срещу нея.

Касандър е отчаян, но му хрумва друга идея. Та нали Олимпия бе заповядала да убият стотици невинни хора. Те имат потомци, близки, вдовици. Всеки от тях живее с чувството за мъст.

Навярно това е била твърде сложна акция. Доверениците на Касандър тръгват из градовете и селата и приканват всеки, който е готов да отмъсти на Олимпия за стореното му зло.

И този път Олимпия излиза насреща им, разчитайки на силата на своята личност. Но тези хора са гледали на възхода на Александър с други очи. Те знаят, че пътят му към славата е минал през трупове на близките им.

Разнася се ропот, следват гневни викове и полетява първият камък. Камъните ваят като пролетен дъжд. Обезобразената Олимпия се свлича пред вратата на двореца.

Самият Касандър, организатор на убийството, остава в сянка и си измива ръцете пред историята. Никой не може да докаже неговото участие.

За да бъде напълно сигурен, заповядва да арестуват малкия Александър и майка му Роксана, а по-късно нарежда да я убият.

Впрочем нищо не се е променило. Само владетелите на трона са се сменили – след убийците, дебнещи в засада, идват други убийци.

Този бог на име Юлий Цезар

Рим е република, претендираща, че е демократична. За кратко време се превръща във велика сила, която обхваща голяма част от света. През шестдесетте години преди новата ера Италия, Сардиния, Сицилия, Корсика, Илирия, Македония, Гърция, Испания, Мала Азия и голяма част от Северна Африка са римски владения.

Обратната страна на медала обаче е, че докато римските легиони разширяват границите, в страната се появяват пукнатини в държавното устройство. Това, което е добро за малките гръцки държави, не е достатъчно за световната империя. В общественото управление се разрастват бюрокрацията и корупцията. Кризите една след друга разтърсват голямата империя.

Появява се Цезар.

Триумвиратът е правителство от трима. Помпей, Крас и Цезар сключват съюз на принципа, че не ще се предприема нищо, което един от тримата не одобрява. Честна игра, но ако се играе по договорените правила.

Помпей е славен военачалник. Крас е богат и му принадлежи значителна част от римската земя. Цезар е истински воин и преуспяващ пълководец. Тримата изключително способни мъже се опитват да обединят силите си, но безуспешно, защото всъщност тайно се противопоставят един на друг. Всеки от тях се стреми към абсолютната власт, особено Помпей, който се оженил за Юлия, дъщерята на Цезар, само за да го привлече на своя страна. Цезар пък дал дъщеря си на Помпей, за да следи всяка негова стъпка.

Цезар потегля начело на римските легиони да завземе Галия. Неговите колеги са доволни, че им се развързват ръцете. Една година след това Крас организира

поход срещу партите и загива в боевете. Помпей използва случая да съсредоточи властта в свои ръце.

Цезар потегля през морето към Британия, съзнавайки, че с всяка следваща победа става все по-силен. Зад гърба му е преданата войска, той е натрупал богатство, а и общественото мнение е на негова страна.

Междувременно Помпей става римски диктатор. И Цезар знае за това.

Кризата е неизбежна. Помпей предлага на Сената да лиши Цезар от

ръководство. Той обаче се защитава и настоява да му оставят поне два легиона, за да осигурява реда в завзетата територия. Сенатът отказва и Цезар прави съдбовната крачка. В 49 година пр.н.е. на брега на Рубикон той произнася своето прословуто „Жребият е хвърлен“, минава моста и с един легион потегля срещу Рим.

Помпей бяга от Рим и се мъчи да организира войска. Стратезите смятат, че се е впуснал в предварително загубена битка, и без малко да сгрешат. Започва четиригодишната гражданска война, която Цезар наистина не е желал, но в крайна сметка побеждава край гръцкия град Фарсал. Помпей търси спасение в Египет.

Птоломей XII не позволява на победения самовластник дори да слезе на брега. Изпраща срещу него кораб с убийци, които поднасят отрязаната му глава на Цезар, появил се край египетските брегове.

Цезар обаче сваля Птоломей XII, поставя на трона Клеопатра и нейния по-млад брат Птоломей XIII и намира дори време за любовен роман с нея.

Въпреки че все още трябва да воюва, все още да се справя с останалите тук-там привърженици на Помпей, в 45 г. пр.н.е. Цезар е вече абсолютен победител, увенчан с много лаври, всемогъщ владетел на Римската империя. Сенатът решава да го обожества, като взема решение да се постави негова статуя сред паметниците на „защитниците на Рим“.

Римската република започва да се разпада. Тя не отговаря на интересите на управляващата класа – робовладелците. Класовите противоречия между богатите латифундиста и безправната беднота се задълбочават. Тогава едрите земевладелци, които държат властта, избират изпитания метод – диктатурата, – за да задушат недоволните гласове на експлоатираните.

Цезар е провъзгласен за диктатор, консул, върховен жрец (понтифекс максимус), цензор. Той държи в ръцете си армията, назначава висши чиновници, получава титлите „император“ и „баща на отечеството“. С една дума, няма почести и високи титли, които да не са му дадени.

Но все още не е монарх. И не е сигурно дали е искал въобще да става такъв.

До известно време Гай Юлий Цезар е могъл да си позволи всичко. На негова страна е било общественото мнение, но скоро започнал да губи позициите си. Сред народа се разнася мълвата, а и Светоний е отбелязал това в биографията на Цезар, че божественият Юлий „по време на първото си консулство открил от Капитолия три хиляди фунта злато

и го заместил със същото количество мед. От египетския Птоломей измъкнал над сто и петдесет тона сребро, крал и грабел, прелюбодействувал с жените на приятелите си, а не отбягвал и мъжете“.

Изведнъж Цезар се оказал с най-лоша репутация.

Светоний отбелязва:

„Повечето почетни звания приемал и присвоявал по настроение... В третото и четвъртото консулство управлявал формално... Със същото своеволие и противно на традицията назначил за много години магистрати, отредил консулски знаци на десет бивши претори, приел в сената граждани, получили неотдавна гражданско право, между тях някои полуварварски гали. Грижата за сеченето на монети и за държавните данъци възложил на свои роби.

Управлението и командването на трите легиона, оставени в Александрия, поверил на любимеца си Руфион, син на негов либертин.“

Римляните, страстни почитатели на традициите, се почувствували може би най-много оскърбени от това, че Цезар не станал прав пред достопочтените сановници на града, дошли да му представят предложенията си за най-високи почести. С това хвърлил ръкавицата в лицето на честолюбивите римляни. Такава дързост Рим не можел да прости. Между това се носела и мълвата, може би съзнателно разпространявана, че Цезар не харесвал Рим, че, според него, градът не бил достатъчно представителен и затова се готвел да се премести в Александрия.

Да, Цезар наистина е бил надменен, но скоро той започва да губи и любовта на народа. Опозицията с всеки изминал ден расте. Отначало противниците се договарят, а след това се и организират. Водачите на заговора решават Цезар да бъде убит. Една от главните причини било уж намерението на Цезар да получи царската корона и да измени на републиканските принципи, с които римляните толкова са се гордеели.

Предизвикателството, отправено по повод на царската корона, е последната капка в преливащата чаша на търпението. Но дали Цезар наистина се е стремил към короната?

Фактите говорят, че той не е имал намерение да става монарх. Така например на 15 февруари 44 г. пр.н.е. след завръщането му от африканския поход римските вождове и цялата римска общественост му устройват великолепно триумфално посрещане. Цезар е на върха на своята слава и мощ. Тълпата ликувала, сановниците го поздравявали, робите се кланяли ниско в праха, жените и девойките припадали от удивление. Тогава някой от висшите сановници поставил на главата на Цезар корона с лавров венец – неочаквано и без обяснение,

изненадващо и за самия Цезар.

Миг на очакване. Тълпата е стаила дъх. Две-три-четири секунди, в които Цезар е цар. После се намесил сенаторът Касий. Едновременно с Цезар (който наистина вдигнал ръка, за да махне, а може би и за да нагласи върху главата си диамантената корона) той посегнал към символа на монархическата власт, смъкнал короната от главата на диктатора и я хвърлил в скута му. Ала Цезар, мигновено приспособил се към положението, се усмихнал и приел всичко това като шега. Народът, доволен, отново ликувал.

Днес вече не бихме могли да решим стария спор искал ли е Цезар или не да остави царската корона на главата си. Може би е предугадал опасността на момента, инстинктивно се е приспособил и по тези начин с спасил репутацията си. А може би не за това става дума. Може би трябва да се търси по-скоро отговор на въпроса, за-що сановникът неочаквано е поставил символа на монархическата власт на главата на Цезар. Дали това не е било политическа провокация или договорена игра на заговорниците? Дали атентаторите не са търсели причина за подготовяното злодеяние и дали чрез тази сцена не са се опитвали да спечелят общественото мнение.

При друг случай консултът Марк Антоний отново се опитал да постави царската корона на главата на Цезар, което може да е било, а може да не е било провокация, но диктаторът енергично я свалил и с многозначителен жест наредил да я изпатят на бог Йов в Капитолия. Тогава искал ли е или не е искал да поставя монарх?

Цицерон заявява: „Да.“ Но Цицерон е заклет враг на Цезар. Ето защо основателно можем да се съмняваме в неговата безпристрастност. Той твърди например, че Цезар бил отхвърлил короната, за да заблуди обществеността, и ако не бил се намесил находчивият сенатор Касий, той би я оставил на главата си. С една дума, един умел дипломатически ход.

Но има още едно обстоятелство, което опровергава слуха, че Цезар се е стремил към царски почести. Ако той лично бе предизвикал предложението на Сената за коронация, тогава едва ли би се колебал да участвува в заседанието, на което е трябвало да получи именно тази най-висока почит. Известно е, че в тази съдбовна утрин на 15 март 44 г. пр.н.е. той не възнамерявал да ходи в Сената. Ето защо не е изключено слуховете за коронацията да са разпространявали самите съзаклятници.

Марк Брут е всепризнат водач на заговорниците. Но наистина ли е бил противник на Цезар или заговорниците нарочно са го

противопоставили на диктатора. Впрочем Марк Юний Брут е бил син на Цезар. И не случайно последните думи на умиращия били адресирани именно към Брут.

Сервилия, майката на Брут, произхождала от стария Ахалов род. Това е именно онзи Ахала, пробол някога на форума Спурий Маелий, който се стремил да заграби цялата власт в Рим.

Макар че Плутарх не е от най-достоверните летописци, той посочва удивителни факти. На младини великият Цезар е имал интимни отношения със Сервилия. Синът ѝ Брут се е родил именно тогава, когато най-често са се срещали. И някои други историци и обстоятелства потвърждават този извод.

Светоний пише съвсем ясно:

„Но повече от всички жени обичал Сервилия, майката на Марк Брут, и още в първото си консулство ѝ купил бисер за шест милиона сестерции, а през гражданската война освен другите подаръци при наддаване на търг ѝ отстъпил на безценица огромни имения.“

Според Плутарх, Цезар имал особено отношение към Брут. Когато започнала например гражданската война, Брут застанал на страната на конституционното право, тоест на страната на Помпей, и воювал срещу Цезар, който обаче дал строга заповед на офицерите си да пазят Брут и да гледат да не му се случи нещо в битката. Разчитал дори и на друга възможност. Ако евентуално Брут пожелае да се предаде, те трябвало незабавно да го отведат при Цезар, без да употребят насилие дори и в случай, че пленникът се отбранява с оръжие в ръка. Несъмнено това не е било обикновена предпазна мярка, явно връзката между Брут и Цезар е била по-силна, отколкото между меценат и негов любимец.

Цезар не криел любовта си със Сервилия, затова тя била известна на римляните. Плутарх ни разказва един епизод в Сената по време на едно от многото разисквания по заговора на Катилина. Заговорът внесъл такъв смут сред римските граждани, че довел града до ръба на политическата пропаст. В Сената Катон и Цезар се карали. Всеки поддържал становището си. Пристигнал пратеник и предал на Цезар писмо. Той отворил писмото и се зачел. Катон използвал този момент и обвинил Цезар в изменничество, подчертавайки, че даже в Сената получава инструкции от враговете на народа.

Цезар подал писмото на Катон и той, разбира се, се убедил, че е от сестра му Сервилия. Тогава Катон го хвърлил в краката на Цезар, извикал „Вземи си го, пияницо“ и продължил да излага становището си.

Не може да се каже със сигурност дали инициаторът на заговора е

бил Брут и дали изобщо е бил отначало съгласен с този план. Между другото в описанията на пролога на атентата е дадена цялата инсценировка, използвана за убеждаването на Брут. На статуята на неговия предшественик например се появяват провокационни лозунги, на съдийската маса на Брут се трупат писма, по стените на Рим се срещат враждебни надписи. Накрая всичко това убеждава Брут, че Цезар трябва да бъде убит.

Брут се съгласява, а шестдесетте заговорници подготвят сценария на убийството.

По време на мартенските иди, т.е. на 15 март 44 г. пр.н.е., Сенатът свиква заседание, на което заговорниците решават да убият Цезар, като обмислят плана до най-малка подробност. В колонната зала на театъра на Помпей, където е пълно с народ, заговорниците не само ще потънат сред останалите сенатори, но ще могат и незабелязано да се приближат до своята жертва.

Впрочем подготвя се единствен по рода си в историята на насилието атентат – колективно политическо убийство. По този начин убийците искат да покажат, че ликвидирането на диктатора не е постъпка на отделна личност, а обмислен ход на опозицията, че насилствената смърт на Цезар е само едно средство за вземане на властта и че заговорниците убиват, за да запазят свободата и да спасят републиката.

Цезар бил суверен. Римляните изобщо имали слабост към гадатели, оракули и ясновидци. Харуспексите, гадатели на бъдещето по вътрешностите на жертвените животни, били добре обучени занаятчии. Диктаторът, владеещ голямата римска империя, пълководецът, пред когото треперела половин Европа, вярвал във вампири, урочасване и свръхестествени поличби, съобразявал се с предвещанията на оракулите и дори използвал предсказанията като политически аргументи. Поне така пишат летописците. Според някои сведения, Цезар обосновавал своята коронация със следния съмнителен довод: в пророческите книги на Сибила (между другото никой никога не ги е виждал) пишело, че само един цар може да победи партите, които Цезар се е готвел да нападне и да покори. От това, разбира се, логично произтичало, че успехът на военния поход зависел непосредствено от присвояването му на царска титла.

Той вярвал на магии и чародейства, въпреки че те не му помагали. Много преди 15 март Цезар уж бил получавал специални поличби от провидението. Всички били зловещи и имали единствено тълкуване: „Цезар, внимавай, готви се нещо ужасно!“ Спурина, един от дворцовите

харуспекси, дори конкретизирал всички предишни предзнаменования на съдбата и посочил точната дата – 15 март, – когато щял да настъпи критичният ден.

В предсмъртната си нощ Цезар сънувал лош сън. Сънувал, че лети над облаците и се среща с Йов, който му сттиснал приятелски ръката. Когато сутринта се събудил в мокрото от пот легло, жена му Калпурния също се оплакала, че сънувала зловещ сън. Освен това Цезар не се чувствувал добре и решил да остане у дома.

Междувременно заговорниците се отправят към Сената. Брут облякъл тогата и в гънките ѝ скрил камата. Съпругата му знаела за това. Най-напред заговорниците се събират у сенатора Касий, после тръгват заедно към Помпеевата зала и остават там да чакат Цезар. Тъй като се бавел, те изпращат у дома му Децим Юний Брут. Пратеникът съобщава на Цезар, че всички го очакват.

Цезар започва да се извинява. Тогава Брут използва последния коз: „Сред хората – казва той – започва да се говори, че Цезар е сериозно болен, че не може да се справи с длъжността. Ето защо ще бъде добре да се явиш в Сената и по този начин да затвориш устата на злословниците.“

Странно как много пъти в исторически моменти случайността изиграва решаваща роля. Колко лесно развитието на нещата би могло да тръгне в обратна насока, ако... Това съдбовно „ако“ при Цезар е свързано с Артемидорос – грък, който работел като писар в канцеларията на известен римлянин. Там навярно той е чул за подготвяния заговор. Артемидорос изчакал Цезар пред кметството и му подал свитък, в който го предупреждавал за опасността. Но Цезар си е Цезар. Кимнал и сложил свитъка при останалите материали, които носел в Сената. Нима ще чете по улицата. Така Цезар загубва последния си шанс за спасение.

Заговорниците нервничат. Часът е единадесет, а Цезар още го няма. Вече започват да се съмняват, че диктаторът е предупреден. Но Децим Брут се връща и докладва, че Цезар решил да дойде. Жертвата се появява, но в този миг настъпват усложнения.

Цезар слиза от носилката, към него се приближава Покпилий Лаенас и нещо го заговаря. Заговорниците следят изпод око всяко негово движение. Всички са убедени, че Помпилий Лаенас разкрива плана, паникьосват се и без малко да напуснат с бяг бойното поле. Брут обаче като по-разсъдлив запазва спокойствие

и дочува, че Лаенас изказва пред Цезар своя лична молба. След това целува ръката му и се оттегля.

Заговорниците вече могат да започнат. Предварително е уговорен начинът на действие. Всяка крачка и всяко движение са пресметнати. Цезар влиза в залата и още неседнал, към него пристъпва сенаторът Тулий Цимбер и се застъпва за брат си, привърженик на Помпей, който след победата на Цезар е изпратен в изгнание. Цезар обаче е неумолим, отказва да амнистира противника си и дава знак на Цимбер да освободи пътя му. Сенаторът, коленичил пред Цезар, изведнъж смъква тогата от раменете му. Това е уговореният знак за нападението.

Цезар извиква: „Но това е насилие!“ Публий Сервилий Каска пръв изважда камата. Цезар се отдръпва, но острието опира шията му. Диктаторът обаче не се предава дори когато вижда, че е попаднал в кръгово обкръжение. Та той е войник, свикнал с опасностите. Макар и без оръжие, изважда стоманения писец, готов за отбрана. Напразно. Над шестдесет въоръжени заговорници и десетки безучастни наблюдатели са създали непроницаема стена. За няколко секунди по тялото на Цезар са нанесени двадесет и два удара. Последен вдига камата си Брут и умиращият Цезар произнася последните си думи: „И ти ли, сине мой?“

Цезар умира след единадесет часа. В някои писания се говори, че окървавеният труп бил оставен под статуята на Помпей до вечерта, след което било разрешено на робите да го вдигнат. Други отбелязват, че на мястото на действието незабавно пристигнал лекар, констатирал смъртта и наредил да вдигнат трупа.

Заговорниците измамват себе си и народа. Наистина те се осмеляват да направят първата крачка към възобновяване на републиканските принципи, но не са знаели как да продължат. Веднага след убийството, още с кръвта по тогите и с ками в ръцете, те тръгват към Капитолия. Тържествуват, оповестяват на народа, че са освободили страната от тиранина. Но народът не се радва, подплашено мълчи, защото не знае дали смъртта на великия Цезар е за добро или за зло.

Римляните не знаят как да се справят с живия Цезар, но с мъртвия още повече се обърват. Заговорниците не съумяват да използват момента на изненадата,

не посмяват да завземат властта. Наистина дават сигнал за тревога, но не предприемат настъпление. Може би единствено консулт Марк Антонин е действувал обмислено и с хладна разсъдливост. Изпраща слугата си в дома на Цезар с искане да му бъдат предадени писмените документи и наличността от държавната хазна. След като получава всичко, той става действителен наследник на Цезар. Налице е била възможността да продължи да реализира неговите планове.

Заговорниците остават в Капитолия, по улиците на Рим се чуват осъдителни гласове. Общественото мнение е колебливо. Марк Антоний свиква Сената и два дена след покушението се провежда заседание. Въпреки противоречивите становища Сенатът гласува убийците на Цезар да останат безнаказани. Същевременно обаче признава заслугите на убития и всъщност политиката, срещу която се бяха разбунтували заговорниците.

И тъй, както често се случва в историята, политическото убийство не променя хода на събитията. Все едно републиката не възкръсва.

Светоний:

„Загинал на петдесет и шест годишна възраст; към боговете го причислило не само официалното решение на Сената, но и убеждението на народа. А на първите игри, които наследникът му Август устроил в чест на обожествяването

му, в продължение на седем дена блестяла опашата звезда, изгряваща около час преди залез слънце: и вярвали, че това е душата на Цезар, приет на небето.“

По-голяма част от убийците на Цезар загиват в близките години от неестествена смърт. Някои претърпяват корабкрушение, мнозина, сред които Брут и Касий, посягат на живота си, както пише Светоний, „със същата кама, с която погубили Цезар“.

Умира диктаторът, който е носител на прогресивни идеи, който можа да предвиди и да разбере закономерностите в развитието на тогавашното общество. Неговите противници – по-късно заговорници искаха да запазят старите си изгодни позиции. Опитваха се да запазят стария обществен строй и смятаха, че с убийството на Цезар ще спрат развитието. Но те не успяха.

Все едно, римският народ тръгна по пътя, по който бе тръгнал реалистично мислещият Цезар.

Смъртта на Валдщайн

„Алберт Дей Граций-Дукс Фридланд Сакре Цезар Маестат Консилярий Белик Камерарий Супрем Колонел Прагенс е Евсдем Милите генерал“ – така звучи титлата под портрета на мъжа с брадичката, със строг израз, с орлов нос и пронизателен поглед. Алберт Вацлав Евзебий от Валдщайн е чешки воин с несъмнено най-големи бойни успехи, наеман пълководец, кондотиер, предприемчив търговец, безогледен похитител, спекулант от най-висша класа, генералисимус на императора и на неговия противник, най-ярката фигура в Тридесетгодишната война.

Той е роден в небогато аристократично семейство в Хержманице край Яромнерж на 14 септември 1583 г., учил известно време в Падуа, след което се връща в Прага, попада в двора на император Рудолф II и поема пътя на военната кариера. На двадесет и три години той вече е полковник. След като си избира заможна невеста, не твърде красивата вдовица Лукреция Нешковна от Ландек, той захвърля униформата и започва да обработва земите си. Лукреция умира скоро и цялото богатство остава на Валдщайн. Пет години той се занимава със своите сделки, след което се връща на военна служба. Най-безсрамно и безчестно като полковник от моравската съсловна войска той дезертира във Виена, вземайки със себе си касата с деветдесет и шест хиляди талера, и предава плячката на императора.

По-късно той се оказва на страната на победителите и прави всичко възможно да си възвърне парите. Разбира се, за него това не е особено трудно, след като вече е земски губернатор в Чехия. На изгодна цена той изкупува конфискуваното имущество, а своето общественофинансово положение подсигурява чрез брака си с Изабела-Катерина, дъщерята на граф Харах.

Когато Валдщайн е на върха на своята мощ и слава, той вече разполага с над шестдесет имения с площ около седемдесет квадратни мили, притежава петдесет и седем замъка и девет града, а когато моли императора за княжеска титла и Фердинанд II удовлетворява молбата му, Алберт Вацлав Евзебий от Валдщайн е вече Мекленбургски, Фридлански, Захански и Хлоховски херцог и имперски генералисимус.

Неговите планове ся големи. Фридландското херцогство ще трябва да стане кралство в кралството със столица Ичин, с политическо и стопанско самоуправление, с манастири и собствен университет.

Валдщайн става един от най-заможните аристократи, но нито за миг не се колебае да използва всяка възможност да увеличи богатството си. Така например той имал правото да участва в сеченето на монети за Чехия, Моравия и Австрия, но двамата с Лихтенщайн злоупотребяват с тази привилегия. От една гривна сребро трябвало да сечат седемдесет монети (златни), а те получавали сто двадесет и три. После с помощта на Ян де Вит, дворецов доставчик и banker от холандски произход, и на неговия пражки колега Якуб Базеви Валдщайн изкупувал със спечеленото сребро конфискувани имения.

По-късно предлага на императора изгодна услуга – да наеме за него войска, да изплати заплатите на наемниците, а императорът да върне дълга си под формата на военни контрибуции, налози и данъци. Владщайн щял да има грижата за тяхното събиране.

Императорът приема. Споразумението е за сметка на народите на няколко страни, участвували в страшната война. Бирниците на Валдщайн са неумолими, а техният господар – безмилостен и жесток.

Хората в другите земи гладуват, а той се превръща в европейска финансова величина. Неговото херцогство разцъфтява, той притежава магазини, които доставят на войската обувки, тъкачници, които произвеждат сукно за войниците, а стопанствата му, ръководени по напредничав начин, осигуряват провизиите за войската. Всичко това му носи още печалби. Готви се да основе и епископство.

Той допринася и за напредъка в страната, като изпраща по света вербувачи, за да издирят сръчни занаятчии и организатори на производството. В тогавашна окаяна Европа рядко някъде се е живяло в такова изобилие, както във владенията на Валдщайн. В неговите дворци в Прага, Ичин и в други градове и до днес представляват архитектурна забележителност.

До 1630 г. работите му вървят добре. Но на княжеския и курфюрстски събор в Ржезно се чуват възражения против изтощителната война, против многочислеността на войската и против главнокомандувания Валдщайн. За немските князе със столетни родословия чешкият аристократ е парвеню. Ненавиждат го, защото той не се съобразява с техните титли, а войската му подяжда имотите им.

В Ржезно се обсъжда въпросът за Валдщайн в негово отсъствие. Той е на легло, измъчван от подагра. Ръцете на противниците му са развързани и те постигат своето. Императорът сменя от длъжност генералисимус Валдщайн. Главнокомандуваният на войските на императора, който не е опитал вкуса на поражението, изведнъж застава от другата

страна на фронта – против императора. Много историци поддържат становището, че именно в този период у Валдщайн се поражда за пръв път мисълта за отмъщение и измяна.

И до днес не се знае какъв е подтикът за решението му да се съюзи с шведите против Хабсбургите. Може би една от причините е и настъпването на войските на Густав II Адолф на юг и на запад. Шведският крал сключва съюз с французите, завзема Франкфурт и се укрепява в Магдебург. Но имперската войска под командуването на граф Тили отново превзема града. Непосредствено след това, явно в най-подходящия момент, чешките емигранти Индржих Матес Тури и Ярослав Сезима Рашин предлагат на шведския крал Густав Адолф съюз с Валдщайн. Условието са прости: чешкият пълководец иска от шведите няколко полка, с които да потегли към Виена. Те се договарят, но не се стига до изпълнение на споразумението, тъй като междувремево в битката при Брайтенфелд шведите нанасят поражение над войските на Тили. Густав Адолф се надява на следващи успехи и загубна интерес да сътрудничи с пенсионирания военачалник.

Шведският крал преминава с полковете си през европейските бойни полета почти без да срещне съпротива, граф Тили се оказва в безизходно положение, саксонският курфюрст Арним, който се присъединява към шведите, всеки момент би могъл да се появи на границата, саксонците влизат в Прага.

В такава обстановка Валдщайн получава вест от Виена, че може с цялата си чест и слава да застане отново начело на войските на императора.

Валдщайн поема подадената ръка. Вербува и въоръжава четиридесетхилядна армия, запазва си правото да взема лични решения и изведнъж се оказва с по-голяма власт, отколкото преди. Но неговите противници още не се предават.

Настъпването на Валдщайновите войски е успешно. В битката при Люцен загива и шведският крал Густав II Адолф. Валдщайн е ранен и неговото здравословно състояние значително се влошава. Той отново започва да мисли за съюз с шведите и саксонците, дори и с французите. След срещата на парламентьорите в Ичин чешкият емигрант Бубна получава задачата да бъде посредник между Валдщайн и шведския държавен канцлер Оксенщерн. Чрез съюзничеството Валдщайн иска да принуди императора да води мирни преговори, които да гарантират правата на протестантите. И до днес не е ясно защо Валдщайн е мислил именно така. Изведнъж войникът и спекулантът се открояват в друга светлина.

Той дори започва да преговаря с неприятеля, командувачия саксонските войски Ян Иржи Арним, а с шведския канцлер обмисля въпроса да стане чешки крал и получава от него обещание да му окаже помощ. Франция също предлага на Валдщайн чешката корона. В писмото си крал Людовик XIII му потвърждава желанието си за съюз, а пратеникът маркиз дьо Фюкиер добавя подробностите. Ако Валдщайн организира срещу императора тридесет и пет хилядна армия, ще получава един милион лири годишно. Френската държавна хазна ще му изплати моментално половин милион в злато като аванс за разходите, ако обсади Чехия и потегли към Австрия и Щирия, за да има Франция свободно поле за военните операции на германска земя.

Валдщайн се колебае, мъчи го болестта и му липсва воля за действие. Макар че още няма петдесет години, той се чувства стар, уморен и не е в състояние да взема бързи решения. Грешките му се множат, неговата военна тактика се оказва безуспешна, а във Виена са нетърпеливи и отново обмислят неговото снемане. Президентът на дворцовия военен съвет граф Шлик получава заповед за инспекторска командировка до лагера на Валдщайн при Свиднице с тайната мисия да разбере становището на висшите офицери за евентуалното снемане от длъжност на Валдщайн. Той преговаря с Отавио Пиколомини и Матиаш Галас и изглежда, че е доволен от резултатите.

Сякаш предчувствайки какво се върши задкулисно, Валдщайн забравя за преговорите за сключване на съюз, подготвя се за бой срещу шведите и срещу Арним и побеждава край Стинава. Но шведите потеглят към Ржезно и обсаждат града. Това е следващият неуспех на Валдщайн, който ускорява развитието на събитията. Генералисимусът се опитва поне външно да запази представата за решителност и изпраща във Виена вест, че се готви за реванш срещу шведските войски. В Чехия той оставя корпуса на Галас, а с останалата част от армията поема към Пилзен, където се среща с пратеника на императора граф Траутмандсдорф. При разговорите Валдщайн е нерешителен, готов е на отстъпки, даже създава впечатление, че изобщо не може да изпълни обещанията си. Така той загубва доверието на императора.

Междувременно във Виена пристигат донесения, в които се изброяват грешките на генералисимус Валдщайн и се обвинява в користолюбие и злоупотреба със служебното си положение. Говори се за неговото уволняване. Не след дълго императорът научава, че въпреки обещанията си Валдщайн не се насочва към Бавария, а се връща в Чехия. Императорът му изпраща писмо, в което настоява незабавно да потегли към

Бавария срещу Бернард Ваймарк. Но Валдщайн не се подчинява.

Не иска или не може?

Каквито и да са били подбудите му, Валдщайн разбира, че Виена е против него, и започва да търси съюзници, като се опитва да възобнови връзките си със саксонците и шведите. Пиколомини, Тръчка и Илов, офицери от неговия корпус, знаят за неговите намерения. Но скоро за тях научават и във Виена. Амалфският херцог Отавио Пиколомини изменя на своя военачалник и съобщава във Виена за подготвяните преговори. На 21 януари полковник Диодати предава донесението в канцеларията на императора. Три дена по-късно император Фердинанд II подписва присъдата на Валдщайн. Снема го от длъжността главнокомандуващ и на негово място назначава Ян Матиаш Галас. Същевременно императорът нарежда да арестуват генералисимус Валдщайн и неговите предани офицери Тръчка и Илов, да ги изправят пред имперския трибунал или да ги убият. За изпълнението на заповедта на императора е трябвало да се погрижат генералите Галас, Алдринген, Пиколомини и Колоредо Валдзее. В действителност инициативата поемат полковниците на Валдщайн.

Едиктът на императора за снемането от длъжност на Валдщайн е строго секретен, в Пилзен дори не знаят за това. Може би защото самият император, за да не подплаши осъдения и да не му позволи да вземе ответни мерки, продължава да кореспондира с Валдщайн като с главнокомандуващ.

Възможно ли е разузнаването на Валдщайн да се провали по цялата линия? Нима е правдоподобно да не се намери никой, който да предупреди Валдщайн? Та нали и командирите на полкове са получили от Виена предупредителни писма да не се подчиняват на фридландския херцог и да изпълняват заповедите на новото командуване на армията. Дали писмата на императора не са били указание за атентат? Та нали всеки от информираните офицери е получил черно на бяло, че за отстраняването на неудобния генералисимус ще спечели благодарността на Виена.

Умореният и болен Валдщайн решава да използва последната възможност. Потегля от Пилзен за Хеб, където очаква подкрепата на ваймарския херцог. Но безнадеждно. Останалите нему верни двеста конници и десетте роти, с които влиза на 24 февруари 1634 г. в Хеб, вече не са в състояние да го спасят. Командуваният основната част на армията полковник Бутлер също не подкрепя Валдщайн. Напротив, той решава да спечели доверието на владетеля – и без туй положението е ясно, падането на Валдщайн е неизбежно. Бутлер иска да бъде на страната на

победителя, но разбира, че този замисъл не би могъл да осъществи сам, и си намира помощник в лицето на подполковник Валтер Леслие.

Фелдмаршал Отавио Пиколомини и главнокомандуващият императорските войски Галас научават за замисъла на полковника посредством капелана Таафе. Камък пада от сърцето им, защото те просто не знаели как да изпълнят заповедта на императора, а освен това се опасявали и от факта, че в Хеб Валдщайн е близо до съюзниците си.

На 24 февруари 1634 г. привечер фридландският херцог с все още многобройна свита и малобройна войска се появява пред портите на Хеб. Гарнизонът се командува от Джон Гордън, шотландец, калвинист и възпитаник на Валдщайн, полковник от регимента на Тръчка. Полковникът веднага предлага на генералисимуса своята квартира в Пахелбеловия дом на площада. В съседство се настанява Жанбатиста Сени, дворцовият астролог на Валдщайн, от другата страна са семействата на Тръчка и Кински.

Полковник Валтер Бутлер наема къщата на Майерхьофер, нарежда да пригответ вечеря и поканва Гордън и Леслие. До късна нощ те ядат, пият и разговарят за всичко възможно, но не и за плана на Бутлер. А полковникът ги е поканил на вечеря, за да се договорят как да ликвидират Валдщайн.

Към полунощ някой почуква на вратата. Ординарецът на Валдщайн съобщава, че пред градската порта стои куриер и Леслие трябва да даде заповед да му отворят. Леслие запасва шпагата си, слага шапката и тръгва. След това съпровожда куриера и става свидетел на скандала.

Куриерът предава едикта на императора, означаващ смъртна присъда за Валдщайн. Някогашният властен генералисимус престава да се владее, ругае императора и неговите съветници и се заканва, че ще отмъсти. Чул всичко това, Валтер Леслие взема своето решение. Връща се при Гордън, разказва на какво е бил свидетел и заявява, че сега смята за свой дълг да убие предателя. Но Валдщайн също не остава със скръстени ръце, свиква офицерите, за да ги осведоми за създалото се положение, като разчита на Кински, Илов и Тръчка. И те наистина вземат отбранителни мерки. Още на обяд поискват от офицерите да се закълнат във вярност. Заго-ворниците обаче имат преднина. Те си подбират сигурни мъже: капитан Валтер Деверукс, подполковник Валтер

Жералдин, капитан Макданиел и капитан Едмонд фон дер Бург. Към тях се присъединяват още двама офицери от регимента на Тръчка и около двеста драгуни и пехотинци. След това поканват в замъка Тръчка, Илов и Кински на вечеря.

Двадесет и пет февруари, събота преди постната неделя, е достатъчен повод за гуляй. Секретарят на Валдщайн ритмистър¹ Неман също се готви да отиде в Хебския замък. Фридландският херцог се чувства зле, болестта го измъчва, едва се движи и е доволен, че вечерта ще може да си почине в леглото.

Офицерите пристигат в замъка с карета между 17 и 18 часа. Часовите им отдават чест, а домакинят ги посреща като добри приятели. Нали преди няколко часа заедно са се клеили във вярност на Валдщайн.

Неприятна мразовита вечер. В голямата зала на замъка е студено като в хладилник. Затова слугите са затоплили съседното помещение, което е по-малко, по-уютно и главно от него извежда стълба към първия етаж. Там се е скрил подполковник Валтер Жералдин със сигурни хора. На друго място дебне капитан Деверукс с шестима драгуни, които пазят да не се измъкне някой.

След 18 часа слугите поднасят вечерята. До 19.30 забавлението не стихва. Виното повишава настроението. И никой от гостите не предполага, че наоколо дебнат убийци, които чакат само уговорения знак.

Пръв в стаята влиза подполковник Валтер Жералдин. Изтичва по стълбите и с извадена шпага застава пред масите. Леслие, Гордън и Бутлер скачат, вземат свещниците и се отдръпват, за да не пречат на убийците. Нападателят се нахвърлят върху жертвите си.

Граф Кински дори не успява да стане от стола. Загива пръв. След него Илов. Тръчка успява да посегне към шпагата си, скача към ъгъла, за да прикрие гърба си, и се бие на живот и смърт. Няколко наемници загиват от ударите му. Един от слугите се притичва на помощ, послото двамата се изтеглят към вратата, но и зад нея дебне смъртта. Слугата загива, а часовият доубива графа с щик. Макданиел също забива в него шпагата си. И Неман успява да избяга от стаята, но заговорниците го настигат след няколко крачки.

Това е първото действие на среднощната трагедия. Идва ред на Валдщайн. Долу в града още никой не предугажда какво става зад стените на замъка.

Нощ, лапавица, улиците са празни. Само тук-там минава въоръжена стража.

Гордън остава в замъка, Леслие поема грижата за полка на Тръчка, а Бутлер тръгва с драгуни към къщата на Пахелбел. Те обкръжават обречения на смърт пълководец. Деверукс се готви да нападне.

1. Ритмистър – офицерско звание в кавалерията – бел. пр.

И тъкмо в този миг наемниците чуват плач и ридания от съседните жилища, в които живеели графиня Тръчкова и Кинска. Някой от верните слуги вероятно е притичал от замъка и им е съобщил за случилото се. Казват, че Валдщайн също е чул стенанията и виковете за помощ, отворил прозореца и погледнал към улицата. Но явно или нищо не е видял от осветената стая в тъмното, или заговорниците са били вече в жилището му.

Единадесет часът към полунощ. Стражата, която имала за задача да осигурява безопасността на военачалника, отстъпва пред висшите чиновници. Без всякакви затруднения Деверукс стига до спалнята на Валдщайн, пътем обезвредява слугата, при което си счупва шпагата. После застава пред вратата.

Шумни стъпки, тропане. Валдщайн стои още до прозореца сам, току-що изпратил дворцовия астролог Сени. Обръща се и в очакване отправя поглед към вратата.

Всичко става много бързо. Капитан Деверукс нахълтва в спалнята. Валдщайн е по нощница, вдига ръце, но Деверукс забива в него алебардата, която преди малко измъкнал от един наемник.

Петдесетгодишният Валдщайн умира мигновено. Трупата изпращат в Хебския замък и го полагат до останалите убити. По-късно погребват кондотиера в миноритската църква в Стршибро, след време пренасят останките му в Картоузкия манастир и накрая във Валдщайновата гробница в Мнихово храдище.

Убийството на Валдщайн е политическо убийство и екзекуция по нареждане отгоре. Наистина то не променя света, но повлиява върху политическото развитие на Чехия. Императорът нарежда да бъде конфискувано имуществото на убитите и го разделя между своите доверени хора. Чешка земя, имоти и имения със забележителни замъци попадат в чужди ръце. Не става въпрос само

за незначителна намеса в собственическите права. Тази конфискация надминава дори конфискацията, извършена след поражението край Бяла гора.

Оценката на имуществото на славния някога генералисимус е към десет милиона златни монети. Галас спечелва най-много – Фридландското имение, Либерец и Смиржице; Пиколомини получава Наход; Карето-Милесимо – Курживоди и Бела; братя Колоредови – Опочно; Изолано – Чески дуб; Морзин – Връхлаби; Строци – Хоржице, а Бутлер – графска титла и високи почести, златен синджир и именията Докси Пернщейн и Дещно; Гордън – Смидари. Императорът възнаграждава

капитан Деверукс, убиеца на Валдщайн, с полковнишки чин и с три чешки имена.

Императорските пълномощници наказват строго помощниците на Валдщайн. Така заплащат с живота си всички, които в последните дни са му оказали помощ или дори само са изразили своето чувство на симпатия, към него. Жертва на главореза стават още шестнадесет офицери и осем пилзенски граждани.

Императорът не научава целия план на заговорниците. Галас и Пиколомини, евентуалните главни свидетели срещу Валдщайн, са заинтересувани колкото се може по-малко факти да излязат на бял свят за убийството в Хеб.

Отмъстителката

Дилижансът премина през моста в Ньой, навлезе в парижките улици, заклатушка се по улица „Де вю Огюстен“ и спря пред странноприемницата „Оберж дьо ла Провиданс“. Уморената до смърт млада жена слезе от колата. Мъжът със зелена престилка се поклони ниско и пое пътната ѝ чанта.

– Бих искала прилична стая с чисто легло.

– С удоволствие, мадмоазел, у нас ще останете доволна.

Госпожица Корде се съблича, ляга, завива се през глава и спи непоробудно до сутринта, без да изпитва нито угризения на съвестта, нито страх. Тя е пристигнала в Париж, за да извърши убийство, но, както изглежда, това никак не я смущава. Впрочем тя е непоколебимо убедена, че изпълнява божията воля, че със смъртта на едно „чудовище“ ще спаси живота на стотици хиляди благородни граждани. Тя всичко е обмислила, изготвила е план и не е забравила и най-малката подробност.

Кан, центърът на департамента Калвадос, се намира едва на дванадесет километра от морето. На река Орн има четири моста. Тук Вилхелм Завоевателя е построил мощна цитадела и абатството на свети Стефан се гордее с най-хубавата църква в Нормандия.

Най-оживеното място на града е „Плас Роял“ там именно през летните месеци на 1793 г. се появяват колпортьорите с недотом легалния „Бюлетин дьо Кан“. Издават го победените жирондисти (републиканци) и един екземпляр попада в ръцете на прелестната Шарлота Корде.

За разлика от жирондистите госпожицата е от Кан и умира от скука в дълбоката провинция. След като прочита уводната статия, изпълнена с пламенни апели, тя има чувството, че животът ѝ придобива нов смисъл.

Явно семето е попаднало върху твърде плодородна почва.

Шарлота Корде д'Армон произхожда от знатен род. Правнучка на писателя Пиер Корней, автор на известната драма „Сид“, тя изучава Плутарх и Русо. Скоро след падането на Бастилията се въодушевява от идеите на Френската революция, но когато вижда жестокостта на борбата, променя възгледите си и симпатизира на жирондистите, победени от Марат. Някои от тях, като Луве, Петион, Барбару, Бузо, избягали от Париж именно и Кан. Шарлота Корде, израснала на село при леля си, от край време мечтае за компанията на знаменити мъже.

Шарлота е на двадесет и пет години Красива, но не много

привлекателна, малко по-закръглена, общо взето мила, ала най-вече винаги страстно ратуваща ту за едно, ту за друго. А сега когато има възможност да бъде в обществото на победените жирондисти, девойката застава с цялото си неустойчиво убеждение на тяхна страна.

От тях научава, че поражението им се дължи главно на Марат, и със своето политическо простодушие опростява причините и последиците. Скоро стига до мисълта, че Марат е чудовище, виновен за нещастията, сполетяло новите и приятели, автор на революционните ужаси, следователно враг на народа. Той трябва да бъде ненавиждан и ако народът иска да живее спокойно, трябва да се освободи от него.

Вероятно Шарлота е споделила с някои от тях своите мисли, може би между другото е споменала и за своя план, но те не обръщат внимание на това. Провинциалната наивница едва ли е допаднала на тези политически поборници, изминали трудния път на борбата. Може би дори са и казвали, че плановете ѝ са детски приумици. Навярно именно оскъргбеното и самолюбие довежда прекомерно чувствителната Шарлота Корде до съдбовното решение. Може би тя е искала да убеди обожаваните от нея герои, че са се лъгали, като са я смятали само за налудничавата девойка, ратуваща за освобождението на Франция от революционно зло.

Явно, че те не са се отнасяли сериозно с нея, защото са имали възможност да направят известни сравнения. Доскоро повечето от тях са се срещали в прочутия парижки салон на Манон Ролан, съпруга на члена на Жирондата, министъра на вътрешните работи Ролан дьо ла Платие. Манон Ролан разбираше от политика, философия и революционна етика. Те са я слушали и са се учили от нея. По-късно монтажарите я екзекутирали и нейният съпруг се самоубил от отчаяние. За жирондистите Манон Ролан е личност, докато Шарлота Корде – оперетна героиня.

Според мълвата, госпожица Корде била влюбена в привлекателния жирондист от Марсилия, депутат Барбару и не е изпускала в Кан нито една възможност да слуша благоговейно неговите пламенни речи и да бъде близо до него. Непосредствено преди заминаването си за Париж тя се сбoguвала с него в сградата на кметството, след това тръгнала към дилижанса, съпроводена от стария си паж.

Някои смятат, че Шарлота Корде е заминала за Париж с препоръчително писмо, което уж е трябвало да улесни достъпа ѝ до Марат. Едва ли обаче би могъл да и го даде жирондистът Барбару.

При пътуването си до Париж тя наистина е имала препоръка от Барбару, но не във връзка с нейния плам за атентата, а за съвсем други

незначителни въпроси. Депутатът Барбару препоръчал на госпожица Корде своя колега Дюнер, който е трябвало да ѝ помогне при осигуряването на някои семейни документи за приятелката на Шарлота, монахиня в един манастир. Депутатът Дюпер наистина ѝ помогнал. Шарлота получила от Министерството на вътрешните работи документите, но не успяла да ги предаде. Вече нямала възможност.

На девети юли Шарлота се качва в дилижанса, на единадесети урежда документите на монахинята, разхожда се из парижките улици, слуша какво се говори там, опитва се да си изясни нещата, държи се спокойно и неочебийно, храни се и ношува в страноприемницата „Оберж дьо ла Провиданс“.

Ако дотогава не е била взела все още окончателно решение, в петък Шарлота стига до последната фаза на своите размишления. В събота около осем часа е вече близо до „Пале Роял“, влиза в ножарски магазин и си избира дълъг остър нож. Навярно вече е разбрала, че не ще може да нападне Марат в сградата на Конвента пред очите на всички, тъй като бил тежко болен и не излизал от дома си. Затова Шарлота решава да проникне в спалнята му. От „Пале Роял“ отива пеш до „Плас дьо ла Виктоар“. Там взема фойтон и нарежда на кочияша: – Карайте на улица „Л'Екол дьо Медсин“! На номер четиридесет и четири живее гражданинът Марат. Там ще спрете!

Жан-Пол Марат влиза в страниците на енциклопедията като „приятел на народа“ (такова е и наименованието на издавания от него вестник), като една от най-известните личности на Френската революция, представител на якобинците и победител над жирондистите, журналист и лекар, социолог и политик, физик, теоретик и практик на революцията. А през лятото на 1793 г. той е окаян и болен човек. Жан-Пол Марат е великан, повален от отвратителна болест, страда жестоко, но не се предава. Седи у дома си в чугунена вана, пълна с вода, и се мъчи да не обръща внимание на физическото си състояние.

Жан-Пол Марат е истински революционер. Стрданията му са в резултат на напрегнатия живот. В Лондон той прекарва остра нервна криза, а през 1782 г. тежка болест го приковава на легло. Но каква е всъщност тази болест, която не позволява на дейния политик да излиза от дома си?

От собствените му думи можем да открием признаци, които паразително напомнят епилепсия. Той получавал припадъци, съпроводени от гърчове, повтарящи се често и редовно, та дори и твърде прогресивният за тогавашното време начин на лечение с електрешок не му

помогнал. Той станал нервен, докачлив, просто преуморен болен човек, който рядко се чувствувал добре, незнаейки кога ще получи следващия припадък. Постоянната несигурност, животът във влажни, тъмни и временни убежища, без да се храни редовно и без да може да спазва елементарна лична хигиена, дават своя отпечатък.

Такова е началото на историята на неговата болест. По-късно болките се увеличават: силно главоболие, може би възпалителен процес, дори частична апоплексия, лявата половина на тялото му остава за кратко време неподвижна. Дни и месеци Марат трескаво работи до изтощение. Здравословното му състояние се влошава. След това се появява най-неприятната, макар и на пръв поглед не най-опасна болест. Това досадно и неприятно заболяване, за което е неудобно да се говори в обществото, угнетява човека, свикнал да определя хода на събитията.

Доктор Кабанес предполага, че Марат е страдал от твърде разпространена болезнена екзема, главно по седалищните части и част от половите органи. Затова през горещите летни месеци бил принуден да седи във вана, пълна с хладка вода. Кървенето, сърбежът, болките не му давали мира ни денем, ни нощем.

Тази диагноза потвърждават и други лекари – ставало въпрос за остро микозно заболяване с неприятни струпеи и кървящи циреи.

Следователно Марат не е бил нито сифилитик, нито прокажен, както се е говорело. Но болестта му е била силно депримираща. В своя труд Жан Масен посочва, че доктор Юскиевенски, който се занимавал със случая, заявил, че „Марат би живял още няколко месеца, но все едно – и дейността, и влиянието му постепенно щяха да отслабват“.

Шарлота Корде слиза от файтона и застава пред вратата на дом номер 44 на улица „Л'Екол дьо Медсин“, където живее „чудовището“, което е дошла да убие. Със своята политическа наивност тя е опростила проблема за революцията и контрареволюцията, стоварила е цялата вина за ужасите, насилието и загиналите върху главата на един човек. Така ѝ било по-лесно да вземе решението: „Ще убия Марат, носителя и инициатора на революционните ужаси, и ще спася живота на хиляди невинни хора.“

Позвънява и чака да ѝ отворят. По всичко личи, че не изпитва нито смут, нито страх. Тя се смята за изпълнителен орган на едно окаяно общество, като месия, като приказан рицар, който е тръгнал към бърлогата, за да освободи човечеството от кръвожадния дракон.

Вратата се отваря и пред Шарлота Корде застава жена, нито млада, нито красива – Симон Еврар, другарката на Марат.

– Бих искала да говоря с гражданина Марат – казва Шарлота Корде с уверен глас.

– Гражданинът Марат е болен.

– Но аз му нося важни вест.

– Въпреки това не ще може да ви приеме, наистина не се чувствава добре.

– Става въпрос за известни разкрития... – настоява Шарлота Корде.

– Съжалявам, разберете, моля... – А бихте ли ми казали поне кога ще мога?. – Не зная. Сега не. – Тогава кога?

– Когато се почувствува по-добре. Тринадесети юли, лъчите на следобедното слънце палят. Шарлота Корде постоява малко пред затворената врата и чувствува, че планът ѝ се проваля.

Младата атентаторка обаче не унива. Тази обикновена пречка не може да я отклони. Тръгва и известно време се разхожда по съседните улици, може би след час-два се връща и отново позвънява на вратата на Марат. Този път отваря друга жена, но и тя и казва същото: „Марат е тежко болен, не приема никого.“

И въпреки това миналия ден са го посетили приятелите му. Първо представители на корделиерите, неговите най-близки съратници, а после група якобинци.

Марат седи във ваната. Върху сложената напреко дъска е поставил материалите и мастилницата. При тези условия той чете вестници и работи денонощно, защото не може и да спи. Революционерите приема, седейки във ваната, но едва ли това може да си позволи с непозната млада дама, позвънила на вратата му. Освен това той се нуждае от спокойствие. Симон Еврар и портиерката не са съвсем убедени, че тази госпожица има интересна новина за Марат, както тя настоятелно твърди.

Шарлота Корде се връща в странноприемницата и в стаята си написва писмо до Марат. Тя е решила, че на всяка цена трябва да се промъкне, въпреки че тези две жени го пазят.

Писмото не съдържа никакво особено съобщение – пристигнала от Кан, носи интересни вест главно за това, какво подготвят жирондистите, поради което трябва лично да говори с Марат.

Келнерът от странноприемницата, с когото Шарлота се е сприятелила, предава писмото и Марат го получава някъде следобед. Не е известно как е реагирал на написаното. Но се намесил лично, когато някъде между 19 и 20 часа упоритата посетителка се появява отново пред вратата му, позвънява и настоява за разговор с него. Този път пред нея се изпречва пак портиерката.

Шарлота Корде се подготвя предварително за очакваните неблагоприятни обстоятелства. В чантата си тя има друго писмо, в което повтаря предложението си и прибавя, че е преследвана поради революционните си убеждения, че е безпомощна и моли за защита.

Не се наложило да използва второто писмо. Марат чува разговора. Шарлота Корде, която се е смятала за предопределена от бога за тази мисия, вече губи търпение и с твърде енергичен висок глас настоява да влезе. Марат се обръща към Симон и пита какво става. След като тя му обяснява, че пак е дошла онази елегантна млада дама, Марат нарежда да я поканят. Той я приема, седнал почти гол във ваната, само си пооправя халата. Сцената трае десет-петнадесет минути и е твърде драматична.

Симон има лошо предчувствие и затова се навърта колкото се може по-наблизо, влиза и излиза от стаята по време на разговора. Марат седи спокойно във ваната, посетителката се оплаква от канските бунтовници и Симон, успокоена, отива в кухнята, за да приготви лимонада за Марат.

Жан-Пол Марат записва в бележника си две-три имена, наведен над дъската. Шарлота Корде диктува. Оглежда се. Вижда, че са сами. Измъква от чантата си ножа и с всичка сила го забива в гърба на Марат.

Ножът пробжда белия дроб и засяга сърцето. Кръвта облива всичко, водата във ваната порозовява и постепенно потъмнява. Марат умира. Не е сигурно дали наистина е изрекъл упрека, който му приписват покъсно летописците: „Защо мене, мила приятелко, защо мене?“ Други пък твърдят, че извикал Симон за помощ, което е по-вероятна реакция на умиращ.

Симон се притичва и с ужас разбира за случилото се.

Шарлота Корде стои и не се опитва да избяга. Симон излиза на улицата и вика за помощ. След малко полицейският комисар намира трупа във ваната, а до ваната Шарлота Корде. Тя поставя ръкавиците си, подава си ръцете за белезниците и излиза заедно с полицаите, които я пазят от разгневената тълпа. Откарват я в затвора и въпреки че очаква най-лошото, попада в комфортна обстановка. Надзирателят и съпругата му обслужват с внимание убийцата до момента, в който я отвеждат пред трибунала.

Не се налага да чака дълго присъдата. Процесът е подготвен за няколко дена. На седемнадесети юли тя вече отговаря за деянието си. Доказателствата са убедителни, заловена е на местопрестъплението и се признава за виновна. Очаква смъртта, но не си е представяла, че ще я съдят по обикновения ред, по-скоро е живяла с романтичната представа, че разгневеният народ ще я разкъса на място.

Процесът е кратък и ясен. Обвинителят Фукие-Тинвил представя смъртоносното оръжие, а ножарят потвърждава, че ножът е закупен от него. Шарлота Корде признава, че е убила Марат, и заявява, че никой не я е подтиквал към злодеянието, че не става въпрос нито за организиран заговор, нито за атентат по колективно решение. Тя сама е запланувала убийството и сама е убила Марат.

Съдът я осъжда на смърт. Между 19 и 20 часа от затвора излиза двуколка с осъдената. Обличат я в червената риза на убийците. Едни свалят шапка пред нея, други свиват злобно юмрук. На „Плас дьо ла Революсион“ стърчи ешафодът. Двуколката спира. Тълпата е изпълнила площада. Палачът завързва краката на осъдената. Главата пада в подложениия кош.

Заговорът на Орсини

Пломбиер е малко курортно селище във френските Vogesi с двадесет и шест горещи лечебни извора. Още от римско време тук се е стичала европейската върхушка, при Наполеон III то се превръща в място за срещи на френската аристокрация, а през пролетта на 1858 г. в декор, на фона на който се водят важни преговори.

Една вечер на площада спира прашна карета с уморен впряг. Лакеят влиза в дома на аптекаря, а мъжът с нахлупена до очи шапка чака на задната седалка. Лакеят се връща и господарят слиза от каретата. Аптекарят учтиво се покланя и пътникът се изкачва в мансардната стая. Представа се като Джузепе Бенцо, пристигнал от далечно Торино.

На другия ден пред обед в дома на аптекаря се появява знатен господин, който посещава чужденеца и след няколко минути си отива.

Хората, спрели тук-там на площада, си шушукат, че това бил адютантът на император Наполеон. Тридесет минути след това се оказва, че са били прави.

Господин Бенцо се качва в каретата и пристига пред резиденцията на френския император, който се лекува в Пломбиер.

В антрето господин Бенцо оставя шапката и бастуна си, пооправя се и влиза в кабинета на императора.

– Добре дошли, господин министър-председателю. Радвам се, че приехте поканата ми. Как пътувахте? – усмихва се император Наполеон.

Представящият се за Джузепе Бенцо е минал през Швейцария с нередовен паспорт. Всъщност гост на Наполеон е граф Камило Кавур, министър-председател на Пиемонтското кралство, пристигнал инкогнито за тайни преговори. Резултатът от тези преговори променя лицето на Европа и донася на Италия независимост. Впрочем двамата се споразумяват за съвместни действия на своите страни срещу Хабсбургите. През пролетта на 1859 г. французи и пиемонтци настъпват срещу австрийските полкове, през лятото завоюват победа в историческата битка край Магента, а след двадесет дена спечелват славна победа край Солферино.

Франц Йосиф I се намира натясно. Наполеон III печели Ломбардия, предоставя я на Пиемонт, а една година след това към нея прибавя Тоскана, Модена и Парма. Пиемонтският крал Виктор Емануил става крал на Италия.

Географите чертаят новата карта на Европа, историците се заемат с

проучването на политическия фон на съюзничеството, за което се споразумяват почиващите в Пломбиер Наполеон и Кавур.

Една от възможните и най-куриозна причина за съюзничеството би могъл да бъде безуспешният атентат на анархиста Феличе Орсини срещу Наполеон III. Може би тъкмо това покушение е насочило вниманието на Наполеон към проблема за обединяването на Италия. Преди атентата и двамата противници Феличи Орсини и император Наполеон III преживели бурни години. Карриерата и на единия, и на другия била наситена със съдбоносни превратности.

Принц Шарл Луи Наполеон Бонапарт не можел да се похвали с неопетнено минало. Когато през революционната 1848 г. бил свален Луи Филип и той се кандидатира за депутат в Народното събрание, зад гърба си имал вече два опита за държавен преврат – първия в Страсбург, другия в Болоня, – а сред наказателните му присъди имало и присъда на доживотен затвор. Лежал обаче само шест години в затвора в Ам, оказал някога гостоприемството си на Орлеанската дева. Преоблечен, той успял да избяга от килията и да се спаси в чужбина.

След като се завърнал, съумява през 1848 г. да използва случая и вече през декември става френски президент. Това е светкавичен успех, но той не е доволен – стреми се към короната на император. Президентът на републиката организира бунт срещу републиката, Републиканците оказват съпротива и се стига до улични боеве. По барикадите на парижките улици остават труповете на около хиляда и двеста убити.

В подходящ момент президентът Луи Наполеон Бонапарт изготвя референдум срещу републиката и спечелва с голямо превъзходство. Републиката пада, монархистите завземат властта и за една нощ републиканците биват обявени за врагове на държавата.

Император Наполеон печели „симпатиите“ на народа чрез небивал терор. Шестдесет и шестима политици републиканци са изпратени в изгнание, полицията арестува около сто и петдесет хиляди противници на империята, действащите набързо военни трибунали осъждат стотици невинни на смърт или на бавна агония на Дяволските острови.

Но емигрантите не се предават, изгнаниците в Англия се готвят за отмъщение. На остров Джърси Виктор Юго пише, че императорът трябва да бъде свален, за да може Франция отново свободно да диша. Наполеон се проявява като тиранин, но тогавашното обществено мнение се оказва твърде късопамятно. Отначало то е само толерантно към господаря, прощава му кървавия пролог, а по-късно застава на негова страна. Сватбата на Наполеон с испанската графиня Мария Еухения Агустина

де Бонтихо се превръща в национален празник, а когато се ражда наследникът, малкият Лулу, Франция се радва заедно с неговите родители.

Противниците на Наполеон в изгнание не могат да разчитат на преврат. Въпреки това те разработват теоретично различни планове. Но един от тях, Феличе Орсини, решава да действа.

Някои историци го наричат професионален революционер. Той е роден през 1819 г. в италианска Мелдола. Неговият баща участва активно в борбата за прогрес. И малкият Феличе отрано изпитва ударите на политическия терор. Той е на три години, когато в дома им влизат полицаите, арестуват баща му и го отвеждат в затвора, откъдето по-късно по етапен ред го изпращат в изгнание. Майка му Мария Орсини остава с децата без средства и Феличе трябва да живее при заможния си чичо в Имола.

Той израства в среда на буржоазно благополучие, в която и дума не би могло да става за революционни идеи. Но в жилите на Феличе тече неспокойна кръв. На дванадесет години той вече участва в антиавстрийска демонстрация. Заедно с австрийските въоръжени корпуси швейцарските наемници на Ватикана потушават демонстрацията, арестуват или разпръскват демонстрантите.

Никой не забелязва момчето с кокардата. Но Феличе не унива.

Пътят му на революционер започва с нещастен епизод. Феличе се снабдил с барабанен револвер. Като си играел веднъж с него, получил се изстрел, куршумът случайно ранил готвача на чичо му Доменико Спад. Стрелецът се изплашил и избягал в планините, а после през проходите минал границите на Тоскана.

Чичото на Феличе е богат и уважаван гражданин с влиятелни връзки, и затова не му било трудно да замаже злополучната постъпка на племенника. Той получава от тогавашния архиепископ Ферети, станал по-късно папа, известен като Пио Ноно (Пий IX), уверение, че Феличе може безнаказано да се върне.

На младия Феличе му провързва. Чичо му прощава, властите забравят и той би могъл спокойно да се посвети на юридическите науки. С такава цел заминава за Равена, а по-късно за Болоня и попада в центъра на революционното движение, което чичо му най-малко е желал.

Тук се срещат баща и син, свързват се, договарят се и не след дълго се появяват в Имола. Някой обаче ги забелязва и ги предава. През нощта пристига полицията.

Андрея и Феличе Орсини попадат в затвора като опасни революционери.

По онова време много-много не си губят времето с противниците на режима. Три дена след арестуването завързват Феличе с верига за някакъв убиец и го ескортират в Песара, където не остава задълго. В затворническия транспорт отново се среща с баща си. Откарват ги в Орбино. И по пътя, и в затвора двамата се убеждават в нечувания терор, чрез който полицията се опитва да спласи опозицията. Бащата предчувства, че това прехвърляне от затвор в затвор не води към добро. В Рим те са изправени пред църковен съд. Заради бунта им срещу всички правителства на Италия прочутият с печална слава трибунал ги осъжда на доживотен принудителен труд.

И въпреки това те дочакват освобождението си. Един ден преди транспортирането на затворниците умира папа Григорий XVI и властите отлагат превозването на осъдените.

На ватиканския трон се възкачва Пий IX, някогашният архиепископ Ферети, който спасява за втори път Феличе. Той обявява амнистия, а от двамата Орсини иска писмена декларация, че вече никога не ще се противопоставят на владетеля и правителството.

Андрея Орсини, уморен от живота на изгнаник, капитулира. Той спазва подписаното обещание. Може би Феличе също би се опитал да стори това, ако междувременно не е провъзгласен за мъченик от революционерите, които следели неговите страдания по затворите и процеса пред светия трибунал.

От малък Феличе Орсини мечтае за велики дела. Сега анархията се превръща в негова мисия в живота.

Разбира се, властите не го оставят без наблюдение, скоро е заловен на местопрестъплението и изгонен зад граница. По пътя полицията, разбира се, не любезничи с него.

След революцията положението му се променя. Орсини е реабилитиран и през 1848 г. за известно време става депутат в родния си край.

Скоро обаче австрийските войски нахлуват отново в освободената територия и всичко рухва. Преоблечен като келнер, с фалшиви документи Феличе Орсини се отправя най-напред за Флоренция, оттам за Генуа, а когато научава, че полицията е по следите му, поема за Ница.

Среща се с руския революционер Александър Иванович Херцен, а по време на пребиваването си в Ница и с революционери от други европейски страни и разбира, че борбата на италианците за свобода не е откъсната от борбата на пробуждащите се прогресивни сили в Европа.

Орсини продължава да пътува. Известно време живее в Швейцария, а по-късно във Виена, където замисля атентат срещу Франц Йосиф.

Остава само с плановете си, но въпреки това Орсини е изправен пред съда за анархистична агитация против господаря император и отново е осъден на доживотен затвор. Откарват го в крепост в Мантуа, където е трябвало да прекара останалата част от живота си, окован с вериги, в подземна килия.

Не след дълго той отново е на свобода. Бог знае как е успял да вмъкне тайно в килия номер четири в затвора „Кастел Сан Джорджо“ опиум и с каква хитрост го е сложил в ракията на пазача. Но той наистина е направил това. И когато през нощта срещу първи април 1856 г. упоеният пазач заспа, Орсини взема ключовете, преоблича се и още същата нощ избягва.

Пристига в Генуа, а после през Швейцария в Париж, откъдето с фалшиви документи се появява в Лондон. Там се среща не само с Джузепе Мацини, но се запознава и с Лайош Кошут, унгарски революционер, борец за независимост и през 1849 г. президент на Унгария.

В Лондон Орсини става учител по италиански, изнася лекции по италианска литература и продължава да крои революционни плановете. Точно по това време решава да извърши атентат срещу френския император Наполеон III. Съображенията му са прости и логични. Някога Луи Наполеон Бонапарт и Орсини са воювали от еднакви позиции срещу папата за освобождението на Италия. Бонапарт се е клел, че ще вложи всички свои сили в борбата и ще съдейства за свалянето на режима. След 1848 г. той изменя и става противник на освободителната борба.

По всяка вероятност пръв помощник на Орсини в организирането на подготвяния атентат е корабният лекар Симон Франсоа Бернар, политически емигрант от южнофренския град Каркасон, който го запознава и с другите заговорници – Рудио и Пиери. По-късно към тях се присъединява Антонио Гомес, служил някога в чуждестранния легион. Джузепе Акдреа Пиери произхожда от Лука, работи в Лион и в Париж и е с нечисто минало. Осъждан е някога за кражба. Няколко години служи във френския чуждестранен легион, но не обича да си спомня за това. Затова пък с удоволствие подчертава заслугите си по време на службата като планински стрелец, където уж стигнал до чин майор. След това обаче се заплита в заговор, полицията открива следите му и той избягва във Франция. Но и там властите не го оставят на мира, затова се преселва в Дюселдорф и накрая в Лондон.

Петимата заговорници се съюзават с инженер Тейлър, който живее в Сандънхъм и познава конструкцията на адските машини. Той е точно човекът, от когото Орсини се нуждае. Групата на атентаторите вече е

комплектувана.

Феличе Орсини има богат опит и знае, че трябва да бъде твърде съобразителен. Затова се подготвя с прецизността на професионален стратег. Най-напред си осигурява фалшиви документи. От типичен италианец с черна брада и мустаци той става англичанинът Томас Ал-соп, живеещ известно време в хотел „Гингер“. По-късно се преселва в Брюксел, настанява се в центъра на града в един от най-добрите хотели на „Плас Роял“. Тук се представя като богат собственик.

Междувременно инженер Тейлър е произвел бомбите и ги предава на доктор Бернар, който ги разглобява, поставя ги в куфар и ги предава на някой си Джоузеф Джордж, като му обяснява, че става въпрос за прототип на ценно изобретение. Поради неотложна работа не можел да напусне Британия и затова би се радвал, ако господин Джордж му помогнел. В Брюксел, в кафенето на брата на господин Джордж на „Плас де ла Моне“, щял да мине един англичанин да вземе куфара.

Навярно Джоузеф Джордж е бил доверчив човек. Понеже нямал никакво понятие от това, което пренася, спокойно показва частите на митничарите и ги обмיתява като газови уреди. В уговорения час той пристига в кафенето на „Плас де ла Моне“, където вече го чакал самият доктор Бернар, сияещ от радост, че е успял в Лондон да уреди неотложните си работи по-рано, отколкото е предполагал. Учтиво му благодари за услугата и сам се погрижва за „уредите“.

Според документите Джузепе Андреа Пиери е вече пруският гражданин Йосиф Андреас Перси, а неговият колега Рудно се представя за португалец, привидно работещ като комисионер на бирена фабрика, и се нарича Да Силва. Гомес е снабден с документи на името на Брайън Суайни. Шефът на заговорниците господин Томас Алсоп контролира подготовката и дава команда да се проведе първата част на операцията.

На 12 декември на Северната гара в Париж от влака слиза мъж с вид на благоденстващ човек, кимва на носача, поверява му багажа си и поръчва файтон. Спира пред „Отел дьо Лил е д'Албион“ и се регистрира като английски гражданин Томас Алсоп. След няколко дена се премества в луксозен апартамент в първокласна къща. Тук той се държи като богат човек, за когото парите нямат значение. Междувременно Рудно и Пиери също идват в Париж

и се настаняват в Монмартър в дом със самохвалната табела „Отел дьо Франс е дьо Шампаи“, а всъщност олющен пансион, в който наемът не струва и цял франк. Гомес – Суайнн се представя като лакей на англичанина Алсоп и затова живее близо до господаря си в малкия хотел

„Сакс-Кобург“. Актьорите са готови, а режисьорът намира и подходяща сцена за драмата.

Място на настъплението: ъгълът на ул. „Льо Пелитие“.

Феличи Орсини, представящ се за почтения английски благородник Томас Алсоп, се разхожда бавно, съпровождан от лакея Суайни, който крачи две крачки подир него. Алсоп с бастуна си му показва местата на атентаторите и мястото, където Антонио Гомес трябва да постави адската машина.

На завоя кочияшът на императора обикновено намалява скоростта, така че ще има достатъчно време да се взриви машината. Пиери и Рудио ще застанат колкото може по-близо до входа на операта. В джобовете си ще държат бомби, та ако адската машина не избухне, да могат да поправят грешката. Орсини преценява всички евентуални положения и взема под внимание непредвидените обстоятелства. Нали за това е проучил историята на атентата срещу Бонапарт през 1800 г. Гомес ще постави адската машина на определеното място, бързо ще се скрие и ще чака. Ако обаче императорът остане жив, той ще изтича към фойайето на операта и отблизо ще хвърли последната бомба. Такъв е планът.

Не е известно как Орсини е успял да научи подробностите за програмата на императора, от кого е разбрал, че възнамерява да отиде с императрицата на опера.

Не е известно кой е информирал и парижкия полицейски префект за наличието на някаква подозрителна личност – за един от заговорниците.

Може би Орсинн чрез свой шпионин в императорския двор или чрез някой от лакеите се е добрал до необходимата информация? Може би и полицейският префект да е имал свой агент в кръговете на революционерите или пък му е съобщил някой от платените доверени лица в хотелите? Орсини не е споменавал пред никого за източника на сведенията, не е казал нищо и парижкият полицейски префект.

1858 г., четиринадесети януари сутринта. Както подобава на заможен англичанин, Томас Алсоп – Феличе Орсини става късно, изкъпва се, закусва добре, грижливо се облича и за по-голяма сигурност още веднъж поглежда в чантата, която вече е готова до вратата, проверява съдържанието ѝ, за да види дали нещо не е забравил, взема я и излиза на стълбите. Прислугата иска да му помогне, но „английският“ джентълмен учтиво отказва. Адската машина е заредена и трябва само да се навиے пружината.

Между десет и единадесет часа фиакърът на Орсини спира в

Монмартър пред „Отел дьо Франс е дьо Шампан“. Орсини влиза с чантата и разговаря с помощниците си Пиери, Рудио и Гомес.

В четвъртък парижката опера се готви за гала представлението в чест на славния Масол и на не по-малко известната примадона Ристори. Императорската ложа е готова. Наполеон III ще присъства с императрица Еухения. Орсини знае за това от два дена, дори е осведомен, че Масол ще изпълни арията на Вилхелм Тел, а Ристори арията на Мария Стюарт. При това той е твърдо уверен, че нито единият, нито другият ще пеят.

Какво ти представление след убийството на императора!

Всички са готови – императорът, атентаторите, солистите. Прислугата в императорската конюшна лъска позлатената карета.

Но следобед на масата на префекта на парижката полиция се появява неочакваното сведение: из Париж се скита чужденец на име Пиери, заподозрян, че подготвя атентат срещу Негово величество императора на Франция.

Съобщението е сигнал за бойна тревога. Префектът Пиетри алармира инспекторите и след няколко минути те са вече на улицата. Парижката тайна полиция има богата практика. Цивилните детективи не за пръв път провеждат акция от такъв мащаб. Във всички квартали имат свои доверени лица, от които получават сведения. Именно някой от тях предупреждава за монмартърския „Отел дьо Франс е дьо Шампан“. Там детективите откриват следите на Пиери, проследяват го и вечерта около осем часа, един час преди императорът да тръгне към операта, изненадващо го залавят.

Полицейският префект трие доволно ръце. Осведомителят не ги е подвел. В джоба на Пиери намират бомба, зареден с пет патрона пистолет и много пари. Разоръжават го и записват биографичните му данни точно в момента, когато императорът и императрицата се качват в каретата. Полицейският префект смята акцията за успешно приключена. Дори и през ум не му минава, че атентаторът може да не е сам. Той вече си представя как през антракта ще изненада императора със съобщението си и с нетърпение очаква неговата похвала. Затварят Пиери в килията и не бързат с разпита.

Междувременно другите заговорници вече чакат на определените места и Рудио се пита защо още не идва Пиери.

Едва към девет и половина кавалкадата потегля. В началото се движат конниците от личната охрана, следва каретата със съпровождащите офицери. Във втората карета са императорът и императрицата, срещу

тях на резервната седалка е седнал адютантът на Наполеон генерал Руже. С третата карета пътува принцеса Матилда с двете си придворни дами.

Парижани са любопитни. Те се тълпят по тротоарите и поздравяват с възгласи императора. На улиците е сумрак, Париж не е добре осветен. Гомес се промъква на определеното място, оставя до краката си пакета, сякаш иска да освободи ръцете си, за да може да ръкопляска.

Съгласно плана той навива пружината на механизма, поставя адската машина на бордюра, изчаква да се появи на завоя каретата на императора, навреме освобождава предпазителя и се смесва с тълпата.

Няколко секунди напрежение. Механизмът не се задействува.

Каретата минава невредима.

За всеки случай Орсини носи в джоба си бомба. Останалите също. Феличе мушва ръка под балтона си, освобождава предпазителя на бомбата, извиква към другарите си и те да хвърлят своите бомби.

Най-известната картина, отразяваща експлозията, е литографията на Уалдоу. Вечер. Улица с газови фенери, тълпа от ужасени хора, в центъра ослепителен блясък, във въздуха и на паважа се виждат коне, кочишът е на капрата, а зад прозорците на позлатената карета се очертават изкривените от ужас лица на императора и на неговата съпруга. Едната от бомбите е избухнала под каретата.

Чуват се три оглушителни експлозии. Въздушната вълна е изгасила фенерите. Пълен мрак. Атентаторите са хвърлили бомбите само на няколко десетки метра от входа на операта, където са се насъбрали хора, някои се гърчат по паважа. Под краката на бягащите скърцат стъклата от разбитите прозорци на околните сгради.

Постепенно улицата се осветява от синкави пламъци. Някой се е сетил да запали счупените газови фенери. Императорската карета е наклонена на една страна към тротоара. През тълпата вече се промъква полицай и отваря вратата.

Императорът слиза и галантно подава ръка на императрицата. Върху носа му се вижда едва доловима драскотина, а на врата на неговата съпруга – малка рана. Каретата на императора е бронирана в долната част. Дебелите стоманени плочи са спасили императорската двойка.

Полицайте нареждат на живеещите наблизо да поставят запалени свещи по прозорците. Императорът и императрицата се качват в друга карета, която с мъка си пробива път през тълпата. Парижани се радват, че императорът се е спасил, но Наполеон се страхува да не би на улиците да го дебне друг атентатор с бомба и затова бърза да се скрие зад

стените на двореца.

Равносметката от атентата е потресаваща. На място загиват двама души – един полицаи и някакъв чиновник. Но по-късно, както съобщава д-р Тардио, още шестима ранени умират и сто и петдесет, засегнати от осколците парижани, са изпратени в болница.

Незабавно полицията започва издирване. Още от разследването на местопрестъплението става ясно, че атентатът е дело на няколко атентатори. Йосиф Андре-ас Перси, със собствено име Пиери, е зад решетките. Междувременно следователите установяват, че е италианец и паспортът му е фалшив. След атентата мигновено се отправят към хотела и в леглото му намират полуоблечен мъж, завит презглава. Легитимира се като португалец на име Да Силва. При следствието се оказва, че и неговите документи са фалшиви, в действителност се нарича Карло де Рудио – италианец.

Детективите разпитват персонала на хотела и научават с кого са били свързани. Така те разкриват Суайни – Гомес и го арестуват близо до операта в една италианска гостилница. И тъй като им е било известно, че той е лакей на богатия англичанин, бързо откриват и Томас Алсоп, т. е. Феличе, Орсини.

В четири часа след полунощ, шест часа след атентата, заговорниците до един са зад решетките. Парижкият полицейски префект отново трие доволно ръце.

Следствието се води от Пиетри и лично той докладва за резултатите на министъра на вътрешните работи. На следващата сутрин и двамата се явяват пред императора, за да му докладват за успеха. Наполеон III обаче не е във възторг, че нападателите са италианци и членове на революционната организация „Млада Италия“, защото е убеден, че това са само някои от многото евентуални атентатори, че движението за свободата на Италия е далеч по-опасна организация, отколкото всички емигранти републиканци, взети заедно. Те не може да бъдат победени с обикновени средства. Император Наполеон ги познава, защото някога е крачил в една редица с тях, давал е клетва за вярност в борбата за освобождението на Италия. Затова се и страхува.

Нзй-после е разкрит и французинът, който е имал пръст в подготовката на атентата. Детективите установяват, че използваните бомби не са от френски произход, а са доставени от Белгия чрез доктор Бернар, живеещ в Брюксел. Тръгват по следите му, но късно. От Хавър с кораб Бернар заминава за Англия и по време на диренето е вече в Лондон.

Министърът на външните работи нарежда да се изпрати нота, в

която настоява затворникът да бъде предаден. Английският министър на външните работи възлага задачата на Скотланд ярд. Полицията арестува доктор Бернар и го изпраща пред съдия-следователя в Боу стрийт. Доктор Бернар ангажира способен защитник, който успява да насочи английското обществено мнение в полза на арестувания. По улиците на Лондон излизат групи демонстранти. Демонстрантите не искат английските власти да предадат Бернар и правителството наистина не дава съгласието си. Доктор Бернар е освободен и дори получава разрешение да живее в Англия. Тези обстоятелства стават причина за сериозна политическа криза. В отношенията между Франция и Англия се получава пукнатина. Говори се за открит конфликт. В английския официален „Енюъл реджистър“ през 1858 г. е отбелязано изявлението на френското правителство. В него се съдържа сериозно обвинение.

„Английските закони оказват в недопустима степен защита и подкрепа на чуждите емигранти и диверсанти. Англия не се е погрижила да вземе мерки за предотвратяване подготовката на заговора, който без малко да бъде съдбоносен за френския император, и следователно не е изпълнила задълженията си на верен и искрен съюзник.“

Декларацията буди неодобрение. В своя защита и в интерес на английския престиж английският премиер лорд Палмерстон се опитва да прокара в парламента допълнение към закона, квалифициращ заговора като престъпление, но Долната камара поддържа становището си. Лорд Палмерстон губи и подава оставката си.

Адвокатът на доктор Бернар е добър и го спасява.

Феличе Орсини не би могъл да има по-прочут защитник от парижкия Жул Фавър, но това не му помага. Публиката в съдебната зала и френското обществено мнение се оказват в особено положение. Императорът е станал любимец на французите, но чернобрадият атентатор, който не се поколебава да жертвува живота си в името на една благородна цел, им е също симпатичен. Та той се е борил за възстановяване свободата на своята родина, а такава постъпка французите винаги са в състояние да оценят. А когато на съдебния процес защитникът чете писмото на довереника си, адресирано до Наполеон III, мнозина застават безрезервно на страната на обвиняемия.

„До Наполеон, император па французите!

... Свеждам глава пред съдбата си и не ще моля за милост, и то защото ще трябва да се унижа пред този, който лиши от свобода моята нещастна страна, и защото смъртта е единственото спасение в положението, в което се намирам. Сега, когато съм на края на живота си, искам да

направя последен опит да помогна на Италия, за чиято независимост се излагах на не една опасност...

Заклевам Ви, Ваше Величество, върнете на Италия независимостта, която загубиха децата на тази страна през 1849 г. по вина на французите. Спомнете си, Ваше Величество, че италианците, сред които бе и моят баща, с въодушевление проливаха кръвта си за Наполеон Велики, където и да ги водеше той, и че му останаха верни чак до детронирането му.

Нека Ваше Величество не отхвърли последното желание на един патриот, стъпил на последното стъпало на ешафода, и освободи неговата родина. Тогава славата на императора ще бъде съпроводена от благословията на двадесет и пет милиона свободни италиански граждани...“

Никой не е очаквал друга присъда, но едва ли някой преди процеса би посмял да твърди, че Орсини ще спечели благоразположението на толкова много французи. Дори й на императора. Сам Наполеон III нарежда да се публикува писмото на атентатора в „Монитор“. А симпатичният Феличе Орсини, впрочем също юрист, произнася своето верую на атентатор пред съда:

„Не искам тук да изброявам причините, които ме доведоха до убеждението, че политическите планове на императора се различават от интересите на италианското движение за независимост. Признавам, че реших да го убия, след като стигнах до убеждението, че именно той е най-голямата пречка по пътя на нашата независимост.“

Орсини, Пиери и Рудио са осъдени на смърт, Гомес – на доживотен затвор. На тринадесети март следващата година ги отвеждат към гилотината боси, облечени с бели ризи с черна качулка като отцеубийци. Наполеон III носеше титлата „Баща на родината“.

Орсини не успя да убие френския император, но неговият атентат все пак спомогна за насочването на историческото развитие в такава насока, в каквото той бе искал. Атентаторът не доживя това време, но той постигна целта си.

Лъжепророкът Буут

Велики петък не е ден за празненства, но през 1865 г. хората във Вашингтон имали много поводи за веселие. Войната между Севера и Юга е приключила, рухнало е робовладелчеството, изгряла е свободата. Негрите тържествували и вярвали, че са придобили равноправие.

Генерал Ли капитулирал, а с него двадесет и шест хиляди въоръжени бойци. Президентът Линкълн бил наблюдавал заключителните боеве от палубата на „Ривър Куин“ и на четиринадесети април следобед той разказвал за преживяванията си пред членовете на правителството: „Върху масите в каютата ми бяха разгънати картите, по тях с червени и черни топлийки обозначавах хода на боевете на фронта. На трети април, когато получих съобщение, че Ричмънд е паднал и нашите отряди са влезли в горящия град, реших да отида на бойното поле.“

Сутринта президентът закусил със семейството си. Най-големият му син Робърт се бил върнал преди един ден с генерал Грант от Сити Пойнт.

В единадесет часа президентът открил заседанието на кабинета. Генерал Грант също участвувал, но по-скоро само като разсеян слушател, защото по време на заседанието уреждал някои документи, натрупали се поради дългото му отсъствие от Вашингтон.

Линкълн и Грант били стари приятели, затуй след заседанието президентът поканил генерала на театрално представление. В театъра на Форд представяли изключително сполучлива комедия, в която за последен път щяла да играе в главната роля Лаура Кин.

Генералът се извинил, понеже щял още следобед да замине при децата си.

Както ще се разбере по-късно, отказът му не е само дипломатически ход. Грант впрочем имал основание да не желае съпругата му да се срещне с Мери Линкълн.

Двете дами не се понасяли, а през последните дни напрежението между тях дори се изострило. Чрез съвместното посещение на театъра президентът искал да оправи това, което объркала жена му.

През 1842 г., когато те се оженили, Мери Тод била една от най-красивите девойки в Кентъки, но впоследствие се променила. Не била вече нито мила, нито снизходителна, станала сприхава и нетолерантна, а понеже била пълна, и не младеела. Често страдала от депресии, имала

чувството, че хората я пренебрегват, че не се държат с нея като с първа дама. Все някого подозирала, а и ревнувала президента от съпругата на генерал Грант. Внушила си, че именно приятелката ѝ искала да я лиши от привилегированото и положение.

Както по-късно се установява, състоянието на Мери Линкълн се дължало на заболяването ѝ. Десет години след атентата тя умира в санаториум за нервно болни.

Съпругът ѝ бил внимателен с нея. През онзи съдбовен ден още сутринта ѝ обещал да се разходят заедно. За да направи тържествения ден още по-приятен, по обяд наредил да запазят за вечерта ложата в театъра на Форд. Ако семейство Грант не пожелае да бъде с тях, ще намерят друга компания.

Следобед Линкълн разгледал още няколко държавни дела. Говори се, че се отнесъл снизходително с някакъв дезертьор и помилвал един шпионин на Юга, който трябвало да бъде обесен. Президентът отбелязал, че в мирно време един бивш шпионин всъщност е обикновен безработен. Може ли да бъде опасен?

Около четири часа пристигнала каретата, Мери Линкълн била вече готова и чакала. Президентът се качил и двамата потеглили към пристанището, където през този пролетен следобед бил пуснал котва мониторът „Монтаук“. По пътя президентът чертаел планове за бъдещето, радвал се, че вече бил сложил край на военните грижи, че ще могат най-после спокойно да живеят. Смятал, че е изпълнил своя дълг към народа и когато свършел президентският му мандат, щял да се върне в Илинойз. Спестяванията щели да им стигнат до края на

живота. В най-лошия случай можел отново да отвори адвокатска кантора.

Мери Линкълн тактично мълчала, за да не развали радостното настроение на мъжа си.

Абрахам Линкълн не ще узнае никога какво е било истинското икономическо положение на семейството му. Впрочем съпругата му била направила без негово знание толкова дългове, че за покриването им не биха стигнали два пъти толкова, колко били спестяванията на Линкълн.

Преди вечеря се завърнали в Белия дом. Президентът успял да приеме старите си приятели от Илинойз – губернатора Оглесби и генерал Хейни – и тръгнал пеш, както всяка вечер, към сградата на Министерството на отбраната, за да прочете последните съобщения. Съпровождал го личната му охрана Крук.

След смъртта на президента той подробно ще опише това.

Когато се връщали, срещнали група пияни. Един от тях без малко да се сблъска с президента. След този епизод Линкълн, сякаш предчувствайки бъдещите събития, заговорил с Крук за това, дали някой би посегнал на живота му, и сам си отговорил на този въпрос положително.

Най-обичаният от американските президенти, освободителят и обединителят, според думите на Крук, бил убеден, че биха се намерили хора, заинтересувани от насилственото му отстраняване.

Може би Линкълн си е спомнил за своя предшественик Ендрю Джексън, срещу когото побърканият Ричард Лауренс бил извършил атентат под колоните на Капитола. Тогавашният седми президент на САЩ имал доста политически противници и лични врагове, но на никога не минавало и през ум да отнеме живота му. На Лауренс наистина никога не е разчитал.

Президентът Джексън се връщал от погребението на сенатора Дейвис, съпровождан от конгресмени, журналисти и приятели. Когато приближил колоните на стария Капитол, изведнъж се появил непознат човек, насочил срещу него два револвера и натиснал спусъка.

Чул се изстрел, но президентът останал незасегнат. Револверът на убица вероятно засякъл. Всички замръзнали на място. Президентът се опомнил пръв, вдигнал бастуна си и го насочил срещу убица. Когато атентаторът стрелял с другия револвер, куршумът полетял кой знае къде. И следващите два куршума от двете цеви се оказали безрезултатни. Президентът имал щастие, случайността спасила живота му, той сам задържал и обезвредил нападатели. Това не се е удало на нито един президент или крал.

Веднага след нападението политическите тактики се питали кой от противниците на президента би могъл да стои в сянката на това злодеяние и кой би могъл да заплати на убица.

Изпитали разочарование. Лауренс бил сам и при това побъркан. Преселил се от Англия, той работел във Вашингтон като бояджия. След някакво психическо сътресение си въобразил, че е крал Ричард III. Изпращал в Англия писма, в които искал да бъде обявен за крал на Америка, тъй като тя била все още английска колония, а президентът Джексън заемал неговото място. Ето защо Лауренс решил да убие Джексън и бил убеден, че ще стане американски крал. Интересно е, че седмият президент на Съединените щати нямал изобщо лична охрана и е трябвало да се защитава сам. Тогава нито в Белия дом, нито в Капитала е имало полицейска охрана.

Президентът Линкълн разбирал, че Джексън се е спасил случайно. Може би наистина – както твърди Крук – той си спомнил за тези обстоятелства и затова е започнал да размишлява за възможността от насилствена смърт, а може би тези предчувствия за смъртта да са се появили заедно с легендата след атентата. Навярно близките на президента хора са се поддали на изкушението да станат популярни и затуй някои неща са доукрасили, а някои си обяснили по своему.

Разговорът, за който споменава Крук, не е бил единственото предчувствие за смъртта. Още следобед, когато седял щастлив в каретата до своята мрачна съпруга, Мери Линкълн се била обърнала към него с упрек: „Спомняш ли си, Аб, един ден преди да почине синът ни, ти се чувствуваше също така щастлив?“

По-късно и този епизод се е обяснявал като предзнаменование на бъдещите събития.

Провидението предупредило и Цезар, но това не му е помогнало.

Абрахам Линкълн имал противници, въпреки че бил образец на републикански президент и борец за равноправие и демокрация. Получавал от тях застрашителни писма и в не едно от тях имало заплаха за покушение. След смъртта на президента в книгата му били намерени около стотина такива писма.

По всичко личи, че Линкълн нямал настроение за вечерното представление на комедията „Нашата американска братовчедка“.

Когато около деветнадесет часа и половина се върнал от Министерството на отбраната, той приел още няколко посетители, между които и Шулер Колфакс, представител на Белия дом. Но приближавало вече двадесет часът и било крайно време за театъра. Президентът не успял да приеме Джордж Ешмън, конгресмен от Масачузетс, и затова на неговата визитка написал да го извикат на другия ден в девет часа сутринта.

Това е последното изречение, написано от Линкълн.

Пред главния вход на Белия дом под колоните на балкона чакала каретата на президента. Той слязъл със съпругата си по килима на цветя, стражата отдала чест и каретата потеглила. Но не тръгнали направо за театъра.

Кочияшът спрял пред дома на Харис, сенатор на Ню Йорк. Клара Харис и нейният годеник майор Хенри Р. Ратбоун, приятели на президента, заместили генерал Грант и неговата обидена съпруга и към двадесет и един и половина, след започването на представлението, четиримата слезли пред театъра на Форд на улица „Десета“.

Тази вечер за последен път щяла да се представи в ролята на

Флорънс Тренчард знаменитата Лаура Кин. Това било хилядното представление.

Пред входа чакали портиерът Чарлз Форбс и Джон Паркър, личната охрана на президента. Наистина Линкълн бил помолил следобед министъра на войната Стен-тън да му изпрати като охрана своя адютант Екърт, силен и млад мъж, който само с фигурата си би респектирал всеки нападател, но министърът отказал, защото майор Екърт уж имал неотложна работа. След атентата, когато вече било късно, се оказало, че Екърт е бил свободен и си е бил у дома. Вместо заслужаващия доверие офицер президентът бил охраняван от несигурния полицай Паркър, който обичал да пие, в някои исторически материали дори се говори, че бил непоправим алкохолик. И той единствен трябвало да осигури безопасността на президента на Съединените щати.

Още следобед директорът на театъра Хари Клей Форд се приготвил достойно да посрещне президента.

Наредил на работниците по декорите да подредят седма и осма ложа, да поставят и по-хубави кресла – за президента тапициран люлеещ се стол, за дамите кресла с червена дамаска. Люлеещия се стол на президента поставили в седма ложа, по-близо до сцената, зад него седяла съпругата му Мери. В ъгъла на осма ложа седнала госпожица Харис, а до нея на табуретка – годеникът ѝ Ратбоун.

Президентът и съпровождащите го лица влезли, ди-ригентът на оркестъра Уилям Ундърс младши дал знак на артистите, те прекъснали играта и излезли на авансцената чак до ложата на Линкълн с поглед, отправен към него. Оркестърът изсвирил националния химн, след което пиесата продължила.

В коридора пред ложата на президента застанал Паркър, но не издържал дълго и се появил в бюфета на театъра с чаша уиски. Разбира се, не се задоволил с една чаша и мястото му пред ложата на президента останало празно.

Джон Уилкъс Буут бил наистина нов, но вече известен артист от театъра на Форд. Скоро той станал любимец на вашингтонските жени и ежедневно получавал десетки писма. Това го ласкаело и ги очаквал с радост.

На четиринадесети април също дошъл в портиерната на театъра да си вземе писмата. Имал свободен ден и седнал при портиера, прочел излиянията на почитателките си и разговарял с директора Форд, от когото научил, че вечерта президентът Линкълн и генерал Грант със съпругите си ще присъствуват на последното представление на Лаура Кин.

Вероятно Буут е отишъл горе да види как работниците подготвят ложите. Не е изключено тъкмо тогава да е подготвил технически всичко. Незабелязан от никого, той нагласил обикновената ключалка така, че да може с проврявн нея конец лесно да се отвори отвън, а на вратата на седма ложа издълбал с нож дупка, за да може да надникне вечерта в ложата. След това изчакал работниците да окачат националното знаме и портрета на Вашингтон и спокойно напуснал театъра.

Артистът Буут прекарал в театъра на Форд около час и половина, след което отишъл направо в конюшната на Джеймс У. Пъмфри на улица „С-стрийт“, недалеч от хотел „Национал“, и наел кон за четири часа следобед. Може би час след това, между седемнадесет и осемнадесет часа, пристигнал на кон в театъра и наредил да оставят коня в конюшната.

Вечерта Буут пристигнал в театъра след девет. Представлението било вече в разгара си. Влязъл през входа за артисти, застанал зад кулисите и помолил работника Едмон Спранглер, който някога е помагал в конюшната, да му приготи коня. Тъй като Спранглер не можел да напусне сцената по време на представлението, обърнал се към помощника си Джоузеф Бюроуз, известен в театъра с прякора си Пинатс Бюроуз, с молба да изведе кобилата на Буут и да почака с нея пред задния вход.

През задния коридор Буут се изкачил нагоре към фойето и попитал Джон Бъкингам за часа. Малко след това, в двадесет и два часа и десет минути, минал отново през фойето и по стълбите към ложата на президента.

Спрял пред вратата на седма ложа. Конецът бил в ключалката. През дупката видял главата на президента Линкълн, седнал в люеещия се стол.

Ако Паркър бе седял на стола си пред вратата, както му били заповядали, не би се случило всичко това. Но коридорът бил съвсем безлюден. Артистът Буут изчакал, когато артистът Хари Хоок в ролята на Аса Тренчард останал сам на сцената и залата гръмнала от смях, и предпазливо открял вратата на ложата. В полумрака президентът седял спокойно, увлечен от действието. Незабелязано Буут се приближил към него. Извадил късия дериндзър – един съвсем обикновен големокалибрен пистолет с един куршум. Часът бил двадесет и два и петнадесет минути. С дясната си ръка президентът се бил опрял на перилата. Буут се приближил тихо на пръсти и натиснал спусъка.

Зрителите не чули изстрела. Но майор Ратбуун мигновено осъзнал случилото се, скочил и се хвърлил към убицеца. Буут извадил кама и я

забил в рамото на майора, скочил през перилата на ложата, омотал се с шпорите си в знамето, сгромолясал се на сцената и си счупил крака над глезена.

Бягайки по сцената, убиецът дори успял да извика „Това ще се случи на всички тирани!“, минал покрай колегата си Хари Хоок, изтичал, зад кулисите между Лаура Кин и младия Уйлям Дж. Фергюсън все още с кървава кама в ръката си, сблъскал се с диригента на оркестъра Уйлям Уидърс, два пъти замахнал към него, но, за щастие, разрязал само сако-то му. След това през задния изход изтичал на двора, където Бюроуз пазел коня, възседнал го и препуснал в галоп.

На първия ред седал адвокатът майор Джоузеф Б. Стюард, най-ви-сокият мъж във Вашингтон (шест фута и шест дюйма, почти, два метра). Щом разбрал какво се случило, веднага изтичал след Буут, проследил го по коридора, викайки „Хванете го!“, излязъл след него на двора тъкмо когато убиецът се качил на коня и изчезнал в тъмнината.

Публиката в залата все още не била наясно какво всъщност е станало. Някои познали Буут, макар че се бил маскирал с перука, брада и мустаци. Мери Линкълн обаче тутакси проумяла истината. Главата на Линкълн клюмнала на гърдите му. Буут стрелял в президента отблизо и куршумът попаднал в черепната кухня. В ложата пристигнали бързо лекарите Чарл А. Лийл, след него Чарл С. Тафт и накрая доктор Кинг. След като прегледали ранения, наредили незабавно да бъде поставен на легло.

В театъра настъпила паника. Изплашените хора бързали към изхо-дите, други се тъпчели в коридора, който водел към ложата на президен-та. Служителите донесли носилка, поставили ранения на нея и излезли на улицата, забулена от нощния мрак.

Лампите в дома на Петърсън, намиращ се точно срещу театъра, още светели. Някой отворил прозореца и погледнал към улицата, откъдето разтревожено извикали, че е нужно легло за ранения Линкълн.

По тесните стълби изнесли президента към спалнята на първия етаж, поставили го напречно на леглото, защото се оказало твърде късо за него.

Междувременно из града полетяла вестта за трагедията. Край лег-лото застанали най-добрите хирурзи на Вашингтон, сред които и до-машният лекар на президента доктор Стоуи. Всички единодушно кон-статирани, че раната е смъртоносна и няма надежда за спасение.

За съпругата на президента най-напред се погрижили артистката Лаура Кин, госпожица Харис и майор Ратбуун. Но скоро отвеждат

майора у дома му, защото дълбоката чак до костта рана силно кървяла.

Госпожа Линкълн се настанила в една от долните стаи на Петърсънови. От време на време отивала до смъртното ложе на мъжа си, но нервите ѝ не издържали и лекарите ѝ забранили. Около седем часа сутринта доктор Стоун съобщил, че състоянието на президента е критично.

Абрахам Линкълн умира в дома на Петерсън в седем часа и двадесет и две минути. В съботната утрин камбаните на Вашингтон разнасят тази страшна вест. Същевременно министърът на войната Стентън дал нареждане да започне съдебното дирене.

Не е било толкова сложно това дирене, както пишат някои автори, защото вашингтонският началник на полицията майор Ричард е бил в театъра и е видял убиеца, когато бягал от ложата на президента. Наистина в този момент не му минало през ума, че това е знаменитият Буут, тъй като перуката, брадата и мустаците били променили артиста до неузнаваемост. Но колегите си той не би могъл да заблуди. Те са го видели отблизо, когато е тичал по сцената. Да, несъмнено, убиецът бил Буут!

Майор Ричард отишъл в префектурата и още преди да получи заповед от министъра, наредил да започне следствието. Няколко минути подир това полицейските комисари разпитали зрителите, установили обстоятелствата около бягството на нападателя, записали показанията на сценичните работници и на младежа, който е държал коня на Буут, и стигнали до извода, че убиец на президента Линкълн е артистът Джон Уилкс Буут. Детективите извършват това, което днес биха направили и техните по-опитни колеги. Започнали с логическа дедукция. По следите на убиеца биха могли да ги насочат неговите познати, приятели или неприятели но във всеки случай хора, с които се е срещал. В показанията на артистите и сценичните работници, на портиера и прислугата се появяват няколко заслужаващи внимание имена и адреси.

Буут като известен артист имал високи доходи, получавал до петстотин долара седмично, а това за 1865 г. е огромна сума (неговият годишен доход бил 20 000 долара, пресметнато в днешни пари, той би бил милионер). Буут живеел в луксозния хотел „Национал“. Преди това обаче непосредствено след пристигането си от Ню Йорк във Вашингтон бил отседнал в пансиона на Сурат на „Н-стрийт“, номер 541, в северозападната част на града. Домът принадлежал на Мери Е. Сурат.

Натам се насочил и криминалният комисар Джон Кларвой с десетина тайни полицаи. Тяхната задача била проста: да претърсят подозрителния дом, да арестуват всички живеещи там и да ги разпитат в

полицейския участък. Около полунощ те потропали на вратата. Дълго време никой не отварял. После от прозореца се надвесил Луис Уичмън и сърдито запотестираше, че се нарушава

нощният покой. Комисарят Кларвой му обяснил за случилото се – откъде хората в тихия пансион ще значат за трагичните събития.

При предварителния разпит, който криминалният комисар Кларвой провел на място, се установило, че артистът Буут наистина е живял някога в пансиона и че по-късно е идвал доста често.

Кларвой:

– Госпожа Сурат, кога за последен път видяхте артиста Буут?

Сурат:

– Беше тук вчера следобед. Около два часа.

Кларвой:

– Ами вашият син? Къде е синът ви Джон?

Сурат:

– Синът ми ли?

Кларвой:

– Да, госпожо, чухте добре.

Сурат:

– Него не съм виждала четиринадесет дена!

Мери Сурат излъгала и това си проличало. Така тя отежнила положението си. Би могло да се каже дори, че с тези няколко думи или по-скоро с колебанието си тя се причислила към затворниците и това й струвало живота. За полицейския комисар Кларвой не било толкова трудно да установи къде е бил през последните дни Джон Сурат.

Диренето продължило във всички направления. Най-напред телеграфите предали вестта за атентата, а по-късно и за смъртта на президента Линкълн. Полицията все още не била открила пряка следа, която да ги насочи към убиеца, и затова разпитвала всички, които имали нещо общо с Буут. Неговият брат Юний Брут Буут играел в театъра в Цинцинати. След представлението той се прибрал в хотела и си легнал. Скоро след полунощ се събудил от врява и след малко в коридора се появили разярени хора, измъкнали го от леглото и се опитали да го линчуват. Той успял да избяга през страничното стълбище, след което го хванали и арестували.

Другият брат на убиеца Джоузеф полицията прибрала в Ню Йорк. Сестра му Асия, по мъж Кларк, също била разпитвана. Но напразно. Убиецът на президента бил изчезнал безследно.

Проучвайки миналото на Буут, криминалният комисар Кларвой

разбрал кого има насреща си. Досега се знаело, че Джон Уилкъс Буут е популярен и добре платен артист, че произхожда от известно семейство на театрални артисти, но повече никей нищо не можел да каже.

Сега изведнъж миналото на Буут блеснало, но съвсем не в идилична светлина.

Той произхождал от семейство (ако може да се каже така) със стара традиция в артистичното изкуство. Неговият баща се преселил от Англия, имал твърде символичното име Юний Брут Буут и означавал много за американския театър. Мнозина твърдели, че бил артист номер едно.

Имал осем или девет деца. Последното било родено на десети май 1838 г. в предградието Бел Еър край Балтимор, Мериленд. Кръстили го Джон Уилкъс. Като всички останали, и то било извънбрачно. Всяко дете било от различна майка.

Старият Буут бил гениален артист, но и непоправим алкохолик, умрял в лудница. Синът, Джон Буут, на седемнадесет години вече бил добър актьор, при това красив и темпераментен. Говорело се, че брат му Едуин бил най-добрият Хамлет на всички времена.

Специалистите подели много спорове по въпроса, дали Буут е бил психопат или само ексцентричен човек, склонен към патетично хиперболизиране, дали неговите деяния са имали по-дълбок идеологически корен или може би е действувал при внезапен афект. Изглежда, не можело да се стигне до категорично заключение. Но някои обстоятелства от неговия живот обяснявали много неща. Когато например избухнала войната между Севера и Юга, той застанал, бог знае защо, на страната на южняците. И макар че не е известно да е проявявал някакъв интерес към Юга или към негрите, в Олбани, щата Ню Йорк, допуснал необяснима невъздържаност. Когато южняците започнали да обстрелват северния форт Самнър, Буут играел в един театър в северната територия. Естествено северняците били безкрайно разгневени от нападението. Обаче артистът Буут на тяхна територия и пред тяхна публика изрекъл слова, с които характеризирал нападението срещу крепостта като най-героичен подвиг в историята на Новия свят. Те го освиркали и го изгонили. Трябвало да напусне и града.

Защо е постъпил така? По убеждение? Внезапно хрумване? Имал е нужда да воюва или да провокира?

По-късно в Ню Йорк Буут заедно с братята си участвувал в „Юлий Цезар“ – един голям спектакъл. Едуин Буут, тогава най-известният сред американските артисти, изпълнявал главната роля, Юний Брут Буут – Касий; Джон Уилкъс Буут – Марк Антоний. Когато излязъл на

авансцената, за да произнесе големия монолог – речта на Антоний, – без всякаква връзка вмъкнал репликата, която по-късно също произнесъл след атентата срещу Линкълн: „Това ще се случи на всички тирани!“

Представлението не завършило. Някой в залата извикал „Гори!“, хората наскачали от седалките, настъпила паника. Когато от залата на нийоркската Зимна градина излезли и последните зрители, установило се, че някой си е направил глупава шега. На другия ден странното събитие придобило друга светлина. Впрочем в полицията се получили сведения, че в същото време, когато братята Буут играли пиесата на Шекспир, избухнали пожари едновременно на шестнадесет места, но главно в театрите и хотелите. Дали това не е било свързано все пак с втората провокация на Буут? Не е изключено. Скоро след това артистът напуснал Ню Йорк и вече никога не се върнал.

При разследването комисарят Кларвой открил един друг не много известен факт от живота на Буут, въз основа на който вече не би могло да се твърди, че Буут е само една налудничава и екзалтирана личност, че не е бил член на никакъв затворнически съюз, че зад него или над него не е стоял никакъв човек в сянка. Полицията установила, че през военните години Буут е вършел активен шпионаж в полза на Южната конфедерация и имал възможност да се добере до важни сведения, защото като знаменит артист, обожаван от дами и девойки, е спадал към обществото на високопоставените, където би могъл нещо да научи. Ежедневно той е бил в контакт с много хора, след всяко представление гримьорната му била обсаждана от почитателки, сред които лесно би могла да се промъкне свръзката, и вместо автографа на артиста да отнася тайни съобщения на другата страна на фронта. Буут сътрудничел успешно няколко години. Шпионин с такава практика, човек, известен на широката общественост, едва ли би извършил атентат по своя инициатива.

Следователно тук не ставало въпрос за някаква незначителна и дилетантска дейност. В плановите на Буут не е влизал само атентатът срещу Линкълн, той подготвял също и убийството на вицепрезидента Ендрю Джонсън и на министъра на външните работи Уилям Севард, които трябвало да загинат едновременно с Абрахам Линкълн.

След като пристигнал във Вашингтон, Буут се настанил в пансиона на Сурат, подписал договор с театъра на Форд и започнал да групира около себе си странни личности, които постепенно посветил във фантастичния си план, според който трябвало до отвлекат президента Линкълн, да го използват като залог в полза на южняците, да откупят с него някои свои пленници, за да могат да преговарят със северняците от

съвсем други позиции.

Заговорниците се съгласили, макар че някои от тях смятали, че е по-просто и по-добре да се убие президентът. Сигурно това са били заслепени хора, без политически кръгозор, дори неспособни логично да разсъждават. Войната между Севера и Юга приближавала към своя край и всеки разсъдлив човек оценявал това, но не и заговорниците от пансиона на Сурат.

Двадесетгодишният Луис Пейн бил примитивен младеж с огромна фигура на атлет, по с едва доловим интелект. Той се представял за баптистки проповедник, но в действителност бил дезертър с псевдоним Пул. Въпреки че не би могло да се разчита на него, артистът Буут му определил една от главните роли: трябвало да убие министъра на външните работи Севард.

Дейвид Херълд се подготвял за дрогерист, но по време на атентата скитал без работа и без пари и затова бил много възхитен, когато се оказал рамо до рамо със славния артист, чиито джобове били винаги пълни. Двадесет и една годишният Херълд обожавал Буут и имал твърде романтична представа за живота.

Георг Атценрод, тридесет и три годишен, по произход немец, бил преселник от Прусия и първоначално ролята му в заговора била съвсем обикновена – трябвало да чака с лодка на брега на Потомак и да прехвърли отвлечения заедно с похитителите на другия бряг.

Малкият син на собственичката на пансиона Джон Сурат, мечтател и романтик, копнеещ за приключения, надутו важничел край известния артист. Михаел О'Логлин и Самуел Арнолд били съученици на Буут и бойци от Конфедерацията. Необяснимо как никой от тях не е бил достатъчно здравомислещ, за да обясни на Буут, че планът му е наивен.

Предвиждало се президентът да бъде отвлечен и прехвърлен през реката, а по дългия път от Вашингтон до Ричмънд да се организира по спирките смяна на впряговете на дилижансите и на 18. I. 1865 г. да бъде прехвърлен на територията на Конфедерацията.

Планът изглеждал прост. В уречения ден президентът трябвало да бъде в театъра на Форд. В определения момент един от помощниците на Буут трябвало да затвори газопровода, а след като угаснели светлините, атлетът Пейн да хване президента в ложата му, да го завърже и като пакет да го пусне на сцената, после да го изнесе през задния изход, пред който щял да стои впряг, а на брега на реката трябвало да чака Атценрод. Мислели, че са близо до целта си, по всичко излязло напразно. Президентът Линкълн не пристигнал в театъра.

Вторият опит за атентат също бил несполучлив, но все пак струва да се спомене, защото напомня за романтичните уестърни. От своя информатор Буут научил, че президентът е решил да посети военния лазарет, който се намирал някъде в покрайнините на града. Пътят минавал през гора. Буут, Пейн и Сурат оседлали коне и дебнейки, зачакали в гората.

Чул се тропот на конски копита, на завоя се появило пътническото ландо, кочияшът препускал конете, но тримата мъже със завързани с кърпи лица спрели колата, Буут скочил върху капрата.

– Президент Линкълн, предайте се, вие сте наш пленник!

Какво разочарование! В колата седял непознат търговец и треперел от страх, без да подозира, че тримата маскирани мъже не са истински бандити.

Президентът Линкълн променил в последния момент програмата си и това всъщност спасило живота му.

Нека поразмислим малко. Буут не би могъл да бъде сам, явно имал е отличен информатор, вероятно сред най-близките хора на президента. Кой друг би могъл да знае програмата на Абрахам Линкълн, още повече по време на войната, когато се е постъпвало извънредно предпазливо. Освен това осведомителят сигурно е знаел с каква цел информира артиста.

Последната информация обаче Буут получава от нищо непредугаждания директор на театъра. Защо осведомителят не е съобщил на Буут, че президентът се готви да посети театъра? Страхувал ли се е да дава повече сведения на съучастника си или междувременно е сменил мястото и? Нито едното, нито другото. По-скоро той е разбрал, че начинанието няма шанс за успех, изплашил се е от риска и се е свил в черупката си, което му помага да остане жив. Този извод е логичен пред вид едно друго доказателство, а именно изявлението на Робърт, сина на Линкълн, за когото ще стане дума.

На четиринадесети април Буут научил, че президентът ще посети театъра на Форд, веднага вдигнал тревога и дал последни заповеди на съучастниците си. Двойката Херълд – Пейн е трябвало да убие министъра на външните работи Севард. По същото време Георг Атценрод е трябвало да ликвидира вицепрезидента Джонсън. Херълд също наема следобед бял кон, за да може след това бързо да излезне зад граница.

Но действието се развива съвсем другояче.

Буут убива президента. Наистина при скока от ложата той си счупил крака, но въпреки това успял да избяга. Около девет часа Дейвид

Херълд минал да вземе Пейн го отвел чак до къщата на министъра на площад „Лафайет“, защото Пейн бил толкова малоумен, че след пет минути всичко забравял. Затова Херълд още веднъж му предал заповедта, че трябва да отиде горе и да убие министъра, а той ще го чака пред дома.

„Пейн:

– Та какво ще кажа, като ме питат защо отивам?

Херълд:

– Че носиш лекарства от доктора.

Пейн:

– Та казваш, че ще ми отворят?

Херълд:

– Ще ти отворят и ще те пуснат при министъра. Той е болен и е на легло. Така че трябва да влезеш в спалнята. Разбираш ли, Луис?

Пейн:

– Аха, разбирам. Така, значи, да го убия и да се махна. А ти тук ще ме чакаш и ще ме вземеш със себе си, нали?

Херълд:

– Аз ще те почакам тук.“

Следващият ход на събитията напомня сцена от света на ужасите. Пейн отишъл до вилата на министъра, позвънил, отворил му висок и едър негър, военният санитар сержант Робинзон, и Пейн започнал да му обяснява защо е дошъл. Негърът не го разбрал и разговорът ставал все по-напрегнат и шумен. На стълбището се появила Фани, дъщерята на министъра, която седяла край леглото на баща си и чула крясъците. От другата врата в хола влезли госпожа Севард и синът ѝ Фредерик, и двамата вече по нощници.

Пейн повторил наивно измисления повод и така настойчиво и неуемело се опитвал да се вмъкне в спалнята, че предизвикал силно недоверие. Естествено те не искали да го пуснат горе. Пейн решил това объркано положение по своему. Извадил револвера и се опитал да стреля срещу младия Севард. Оръжието засякло и тогава той започнал да го удря по главата с приклада, докато синът на министъра се свлякъл на земята в безсъзнание.

Исполинът Пейн, тичайки нагоре, отварял една след друга вратите. Стаите били празни. Последната врата била заключена. Засилил се и избил вратата.

Министър Севард, сериозно контузен при транспортна злополука, лежал в леглото с протеза около врата, направена от стомана и кожа,

която придържала натрошената му брада в постоянно положение.

Протезата му спасила живота. Разяреният Пейн не успял да пререже гърлото на жертвата си. Междувременно госпожа Севард отворила прозореца към улицата и започнала да вика за помощ. Без размисъл Пейн ударил Севард с кама по главата, нахвърлил се върху тримата, но се замотал между завесите и объркан напуснал къщата. Целият в кръв, той изтичал на улицата, развързал коня, скочил на седлото и в галон препуснал през града.

А през това време кой знае докъде е бил стигнал неговият съучастник Херълд.

Пейн бил глуповат, а и несполучливата акция му объркала здравата ума. И вместо да побегне, той препускал из улиците, след малко отново се появил със запъхтян кон пред вилата на министъра. Слугите го забелязали, но никой не смеел да излезе срещу побеснелия конник. После пак се отдалечил и потънал в тъмнината.

В този момент по улиците на Вашингтон едва се държал на краката си следващият атентатор Георг Атценрод, който имал заповед да убие вицепрезидента. За да добие кураж, седнал пред бутилка уиски, но след двадесет минути вече бил в такова състояние, че едва успял да стане и да напусне кръчмата. Може би вече бил забравил съвсем задачата си. На другия ден, когато се съвзел от напиването, той разбрал какво е станало и избягал във фермата на чичо си, където пил до арестуването си.

Пейн всъщност сам се натикал в ръцете на полицията, макар че не е възнамерявал да прави това. По необясними причини той отишъл в пансиона на госпожа Сурат. На петия ден след злодеянието почукал на вратата на „Н-стрийт“ № 541. На рамото си носел кирка и на въпроса на полиция, защо е дошъл, отговорил:

„Госпожа Сурат ми каза да дойда да изкопая канал за изтичане.“

Арестували го, но нищо не научили от него. Мери Сурат отричала, че е имала нещо общо с него, дори заявила, че изобщо не го познава. Разбира се, тя излъгала. Останалите потвърдили, че те са се познавали, и с това госпожа Сурат само си утежила положението. Но и до днес остава загадка, кой е изпратил Пейн в пансиона и кой му е казал да вземе кирка. Не е възможно този малоумен човек сам да измисли това.

Свидетелите от дома на министъра уличили Пейн. Полицията го закарала на военния кораб „Согъс“, пуснал котва в пристанището, и там го затворили в добре охранявана каюта. Скоро след него в този корабен затвор се появили Мери Сурат и още няколко следствени. Преди убийството Джон Уилкъс Буут се дегизирал с брада, мустаци и перука. Така

той ходел из града, отбил се в една кръчма и за кураж изпил цяла бутилка уиски.

След това отишъл в ресторант, за да вечеря, но на никого не направил впечатление, макар че било необичайно артистът да се разхожда така из улиците на Вашингтон.

Не е предизвикал подозрение дори у тези, които са го забелязали дегизиран вечерта в театъра, макар че в пиесата той изобщо не участвувал. Едва след атентата мнозина се досетили, че би трябвало гримът и поведението на Буут да им подсказват опасността. Но кой от неговите приятели би могъл да допусне, че известният и с добро положение артист може да има такива страшни планове.

Счупеният крак го болял ужасно, но въпреки това с огромни усилия Буут успял да се качи на коня и да изчезне. Може би и никой не го е преследвал. Затова той се насочил направо към моста на река Потомак недалеч от военната корабостроителница.

Веднага след атентата полицейският президент Ричард и министърът на войната Стентън наредили да се затворят всички изходни пътища. Войската заела мостовете с изключение на един, който всъщност бил денонощно под военен надзор, тъй като спадал към територията на пристанището и водел към Мериленд, откъдето имало път направо за Ричмънд.

За военния мост важели военните разпоредби. През нощта той бил затворен за цивилни лица. Ето защо полицейският префект и военното командване не изпратили съобщение за трагичните събития на сержант Куб и не му напомнили, че тази нощ той трябва особено строго да спазва наредбите.

Артистът Буут пристигнал след затварянето на моста. Непосредствено преди часа за затваряне отгук бил минал Пейн и изчезнал отвъд границата. И затова сержант Куб, след като видял следващия конник, викнал:

– Не виждате ли, господине, че мостът е затворен, ето там има табела или не можете да четете...

Буут имал основание да бърза, а и се страхувал да не попадне в капан, но изиграл ролята си, както никога. Запазил пълно спокойствие и обяснил, че е бил в града на забава и затова закъснял. Казал дори името си, само че то нищо не говорело на сержанта, който явно не ходел на театър. Разбира се, пред прилично облечения млад мъж вдигнал бариерата и всъщност пуснал убиеца през границата, Буут имал щастие – минал през единствената пролука на затворения кръг около Вашингтон.

Малко след това и Дейвид Херълд се измъкнал от обкръжението през същия мост. Известно време той обикалял из града, търсейки начин да се уговори с някой от приятелите си, но не успял. Затова поел сам по дългия път.

Всички знаели какво трябвало да правят след атентата. Буут бил изготвил план за пътуването до Ричмънд. По избрания път трябвало да бъдат подготвени коне за сменяване, преди това в скривалища били скрили оръжие. Достатъчно било само да минат моста. Отвъд Потомак те щели да бъдат в безопасност.

Буут предполагал, че на Юг ще го посрещнат като освободител, като национален герой, който е избавил страната от тирана. Но останал излъган. Убийството на Линкълн разгневило и враговете на президента. Американците били единодушни: Буут е извършил непростимо злодеяние, което ще остане като петно в историята на Новия свят.

Като видял Херълд, сержант Куб си помислил, че всички гуляйджии като че ли са се наговорили. Ето този младеж, представил се като Томас, също се е забавил при момичето си и бърза да се прибере. След като пуснал първия, сержантът вдигнал бариерата и пред другия. Херълд вече смятал, че е спасен. Той пришпорил коня и в галоп минал през Потомак.

След атентата министърът на войната Стентън взел инициативата в свои ръце. Той се настанил в дома на Петърсън и оттук издавал заповеди. По улиците на града излезли цели взводове, опълченски отряди заели изходните пътища, цивилни граждани, въоръжени с пушки и пистолети, застанали пред домовете си. Полицейският апарат бил в готовност. Но първият човек,

който тръгнал по следите на атентаторите, не бил инспектор от подчинените на полицейския префект Ричърд, а Джон Флетчър, обикновено управител на конюшната за заемане на коне.

Дейвид Херълд бил наел кон следобед и трябвало да го върне до девет часа вечерта, преди да затворят конюшната. Джон Флетчър познавал Херълд и нямал особено добро мнение за него. Може би именно затова или защото искал да затвори и да се прибере у дома си, той поспирал от време на време пред фермата в очакване на конника. Изведнъж по улицата се чул тропот на конски копита и Херълд профучал покрай изумения Флетчър. Конярът разсъждавал логично: „Херълд нае кон, открадна го и сега бяга!“

Джон Флетчър постъпил така, както би постъпил всеки американец от онова време. Пламнал от гняв, изтичал до конюшната, оседлал

първата кобила, която му попаднала, и препуснал след бягащия. Невероятно, но въпреки аванса от време той почти го догонил. Стигнал до моста над Потомак няколко минути след като сержантът вдигнал пред Херълд барьерата.

На сержанта му дошло до гуша от запъхтените конници. Флетчър сприхаво обяснил, че гони конекрадец, който току-що преминал по моста към Мериленд, и на всяка цена трябвало да го настигне. Куб бил търпелив, но вече не бил в състояние да запази спокойствие, затова му посочил табелата, на която било написано часът за затваряне на моста, извърнал гръб и се оттеглил.

Флетчър скръцнал зъби, но обърнал коня и поел обратно за града.

И за да си няма разправии с шефа, Флетчър се отбил в полицията и съобщил за кражбата. Заявил, че някой си Дейвид Херълд е избягал с коня и показал точно посоката. За комисаря Кларвой Дейвид Херълд не бил само неизвестен конекрадец. Когато свързал фактите около атентата срещу президента и нападението срещу министъра Севард със случилото се на моста Нейви Ярд Бридж, той с ужас установил, че престъпниците са избягали по единствено възможния път и че Буут, Херълд и непознатият, който твърдял пред сержант Куб, че се нарича Томас, имат пръст в събитията.

Отново е нужно да подчертаем колко много случайни обстоятелства са се появили около атентата срещу президента Линкълн. Буут излязъл от театъра на Форд в двадесет и два часа и двадесет минути, от Потомак се насочил към Силвър Мил, около полунощ той бил близо до Суратвил (Клинтън), на десет мили от местопрестъплението. Някъде по този път го настигнал Херълд, без да са се уговарили предварително. Буут, измъчван от силни болки в крака, чул конски тропот. Изплашил се, мислейки, че го преследва полиция. Скрил се в близката горичка. Когато покрай него минал самотният конник, оказало се, че бил Херълд, с който потеглили заедно.

По-късно комисарят Кларвой успял да възстанови хода на събитията през тази нощ, за което му помогнало много показанието на гостилничаря Луайд. Към полунощ кръчмарят, който си бил вече легнал, чул силно тропане по вратата. Погледнал през прозореца и видял двамата конници. Разбира се, познал ги веднага – Буут и Херълд. Неотдавна артистът бил оставил у кръчмаря оръжие и сега вероятно идвал да си го вземе. Лицето на Буут било изкривено от болка, а очите – изцъклени, целият бил в пот и кучал. Още от вратата извикал на Луайд да му донесе бутилка уиски и почти на един дъх го изпил. След малко Херълд

помогнал на Буут да се качи на коня и двамата изчезнали в мрака, като взели със себе си оръжието.

През 1865 г. Америка е страна на Дивия Запад, където владеел законът на силата. От тази гледна точка трябва да се разглежда и участието на доктор Мад в този случай, макар че трибуналет е погледнал на неговата помощ от съвсем друго гледище. Но това е друг въпрос. Тук изиграва главна роля всеобщата психоза и общественото мнение, което налага най-строго наказание на всеки, който макар и несъзнателно е долял масло в огъня.

На лекаря в Дивия Запад изобщо не е правело впечатление, ако през нощ внезапно го събудят пияни ковбои, които го изправят пред ранен мъж и чакат медицинска помощ.

Следователно не е било толкова необичайно, когато близо до Брайнтоун някъде около четири часа сутринта позвънили на вратата на доктор Мад двама непознати мъже, представили се като Томас и Тисон, и помолили за помощ.

Джон Уилкъс Буут не издържал повече от болки. Счупеният крак се бил подул, а ботушът го стягал като клещи. Рано или късно все някой трябвало да го прегледа.

С голяма мъка изминал около десет-дванадесет мили и решил да почука на вратата на доктор Самуел Мад, който живеел във ферма недалеч от Брайнтоун.

Както по-късно се установява, артистът Буут се е познавал с доктор Мад. За това познанство и за среднощната помощ на ранения непредугажданият нищо лекар заплаща твърде скъпо.

В своя доклад комисарят Кларвой описва среднощното посещение така: „На 15 април 1865 г. около четири часа сутринта във фермата на лекаря дошъл някой си Томас и го помолил да прегледа ранения му приятел, който уж бил паднал от коня и си бил счупил крака. Доктор Мад се облякъл, отворил и поканил двамата мъже да влязат. Тъй като лекарят се е срещал преди това с Буут, значи, знаел е, че не се казва Тисон. В такъв случай би могъл да се досети, че тук нещо не е в ред, щом като Буут е тръгнал на път през нощта с такива болки и под чуждо име.“

Доктор Мад разрязал ботуша на Буут, превързал счупения крак и отишъл да приготви шини. През това време пътниците малко поспали. Може би сутринта или малко по-късно доктор Мад фиксирал фрактурата в шини и набързо му стъкмил патерици. Конниците останали тук през целия ден. Напуснали фермата късно следобед, защото явно не са искали да се показват през деня.

Но не стигнали далеч. В тъмното изминали около петнадесет-седемнадесет мили и към полунощ почукали на вратата на Самуел Кокс. По всяка вероятност Кокс вече е знаел кои са и ги посъветвал да се скрият в близкия горски гъсталак, а доведеният му брат Томас Джоунс ги снабдявал с храна. Там те се крили до двадесет и първи, след което потеглили към река Потомак, за да се върнат обратно на другата страна.

Потомак е огромна река, край Вашингтон тя е почти пълноводна, в Кинг Джорд Кънти се разлива и образува голямо езеро, така че не е било съвсем лесно да се премине през нея, но Томас Джоунс им помогнал да стигнат на другия бряг. На двадесет и трети сутринта те били най-последно на другата страна, на територията на щата Вирджиния, предполагайки, че са заличили всички следи.

На 20 април 1865 г. вашингтонското Министерство на войната обявява награда от 50 000 долара за залавянето на убиеца Буут и по 25 000 долара – за Джон Сурат (изчезналия безследно син на собственичката на пансиона Мери Сурат) и Даниел К. Херълд.

Обявата за определените награди подписал лично министърът на отбраната (Secretary of War) Едуин М. Стентън и към нея прибавил, че всеки, който укрива убийците, който им помага при бягство или по какъвто и да е начин, ще бъде изправен пред военен съд и осъден на смърт. По-нататък се призовават всички почтени граждани да помогнат на органите за залавянето на престъпниците. В края на обявата е дадено не твърде точно описание на търсените лица.

Сто хиляди долара за залавянето на престъпниците, та това е добра сума, а смъртното наказание за подпомагането на бегълците – сериозна заплаха. Едното или другото, а може би и двете подтикнали Томас Джоунс два-три дена след обявата да отиде в полицейския участък и да съобщи на дежурния офицер О'Бейрн, че търсените двама мъже са се укривали няколко дена в тресавището недалеч от техния дом, а полковник Кокс се е грижил за храната им.

Незабавно била вдигната тревога и група от бързи конници нахлула в двора на Кокс. Късно. Двамината бегълци вече били минали реката и изчезнали.

Издирването е в пълен ход. Най-последно войската и полицейските отряди имат конкретна следа, макар че местността предоставяла по-големи възможности на бегълците, отколкото на техните преследвачи. Още повече че Вирджиния, главно областта Кинг Джордж Кънти, е от край до край южняшка. Тук населението изцяло подкрепяло Конфедерацията. Едва ли някой би могъл да си промени възгледите няколко дена след

поражението.

Джон Буут разчитал именно на поддръжката на южняците, дори си представял как ще го приемат като спасител, който е хвърлил дявола в пъкъла.

Разбира се, той се е заблуждавал, но все пак получил известна подкрепа. Поне в началото било така.

Това, което изживяват бегълците в горите и тресавищата на Вирджиния, е типична илюстрация на тогавашните отношения.

Завършила е четиригодишната война, войниците вече не са войници, врагът не е враг, настъпил е мир и тези, които само преди един ден са били герои, стреляли са срещу ближния, сега остават без работа.

Буут със завързани за седлото патерици и Херълд с чувал хранителни продукти и две завивки за път, с арсенал от ненужно оръжие се лутали из пустоша. Вече трети ден, откак слезли от лодката, с която преплавали Потомак, и се придвижвали все на юг.

В понеделник чули в далечината гласове, скрили се и чакали група да приближи, тъй като били убедени, че по петите им е тръгнал военен отряд, претърсващ тресавището. Наблюдавайки ги скрито, те видели трима окъсани войници, чиято униформа представлявала някакви жалки останки от униформата на Конфедерацията. Вече било двадесет и трети април, Буут бил съвсем изтощен и се зарадвал на срещата – поне имали съюзници.

Осемнадесетгодишният капитан Джет не е могъл да му помогне много, макар да е знаел на кого помага, а може би тъкмо затова. Недалеч от Порт Роял, на десет мили оттук, капитанът имал познат фермер. Достатъчно било да се премине река Рапанхенок Ривър и щели да бъдат в безопасност. Към шестнадесет часа те вече били във фермата на Ричърд Х. Герит, пред когото капитан Джет скрил истината. Представил му ранения Буут като боец от армията на Юга, наричащ се Бойд, който се нуждаел от спокойствие, понеже кракът му бил счупен. Освен това го помолил да му осигури добро скривалище, защото не било изключено в близката гора да има шайки на Севера, които да преследват останалите живи от победената армия.

Ричърд Герит нямал представа кой е раненият, а Джет пък не съзнавал че всъщност казал истината, когато е излъгал, че навсякъде в гората имало войници от Северната армия. Когато напуснал фермата на Герит, в гората изведнъж капитанът се оказал заобиколен от войници с насочени към него пушки.

Южният конен дозор се командувал от полковник Е.Дж. Конгър,

явно добър психолог. Впрочем той съобщил на изненадания капитан за убийството на президента Линкълн, предупредил го за съдбата, очакваща всеки, който помага на убийците, и чак тогава го попитал дали случайно не е видял някого. Капитан Джет, младеж с чисто сърце, не скрил нищо и издал на командира на кавалеристите, че Буут и неговият съучастник се укриват в сушилнията за тютюн във фермата на Герит.

Действителната картина на следващите събития е засенчена от легендата. Днес едва ли можем да разрешим противоречията в подробностите. Истина е, че конният дозор начело с полковник Конгър обкръжил дървения сайвант, където се укривали Буут и Херълд. Вероятно полковникът е призовал бегълците да се предадат доброволно и чак след това ги е заплашил. Дейвид Херълд излязъл от сушилнията с вдигнати ръце веднага след приканването. Артистът Буут отказал и полковникът бил изправен пред проблема как да го залови.

Той решил да опуши навеса. Войниците нахвърляли купчини сухи съчки, в които прибавили прясна трева и клонки, подпалили ги и зачакали. Лютивият дим изгонил изгнаника от скривалището и той застанал пред сушилнията. Войниците чули изстрел. Джон Уилкъс Буут се свлякъл на земята. Куршумът бил преминал през гърлото.

По-късно сержант Бостън Корбет, който е бил в състава на конния дозор, твърди, че именно той е застрелял убиеца на Линкълн. Не е известно дали са му изплатили високата награда, но се знае, че става много популярен. През 1865 г. той пътувал от щат в щат и разказвал на вечерните беседи за случилото се тогава. Но славата му била краткотрайна – от национален герой той накрая станал портиер в Парламента в Канзъс сити. През 1886 г. Корбет попаднал в лудница.

Втората версия е, че Буут се е самоубил, което е по-вероятно.

Ако полковник Конгър е искал да залови убиеца на Линкълн, макар и мъртъв, не е било нужно да опуш-ва сушилнията. Могъл е просто да заповяда да стрелят дотогава, докато го улучат. Но, изглежда, са искали да го заловят жив. Ето защо не е изключено изявлението на Корбет да е етина реклама и същевременно спекулация, тъй като обявената награда не била малка.

Основание за самоубийството на Буут можем да търсим и другаде. При стеклите се обстоятелства екзалтираният, пресилено патетичният Буут, изгубил надежда че ще стане национален герой на Юга, би могъл да избере този изход. За това говори дори описанието на последните му мигове и последните му думи.

След изстрела войниците изтеглили убиеца на Линкълн пред

къщата на Герит и го залели с вода. Той се съвзел и започнал да речитира възвишени монолози и да моли войниците да предадат на майка му (за която преди това никои нищо не е чувал), че е загинал за родината. Преди да издъхне, той разочаровано извикал.

– Юзлис, юзлис! Всичко бе напразно!

Джон Уилкъс Буут, убиецът на Линкълн, умира. Пренасят го на палубата на монитора „Монтаук“, пушал котва във военното пристанище. Лекарите преглеждат трупа, потвърждават идентичността и дават разрешение за погребението му.

Междувременно всички заговорници, с изключение на младия Сурат, са зад решетките. Подготовката за съдебния процес, е кратка. Доказателствата са извън всяко съмнение. Мнозина признават вината си. На 9. V. 1865 г. атентаторите и техните помагачи са изправени пред военен трибунал. Процесът се превръща в сензация на световния печат. Цели седем седмици вашингтонските хотели са пълни с журналисти от цял свят, които напразно чакат някакви изненади. Присъдата е строга, а и друга не биха могли да очакват дори и най-големите оптимисти.

Пейн, Херълд, Атценрод и Мери Сурат са осъдени на смърт без право на помилване. Обесват ги на 7 юли в двора на военния затвор, недалеч от гроба на техния водач Буут. Останалите присъди са повечето доживотен затвор. Дори и доктор Мад, който превързал счупения крак на Буут, е осъден на доживотен затвор. Но той заедно с Арнолд получава от президента Джонсън

помилване още през 1869 г. О'Логлин, който лежал с него в затвора „Форт Джеферсън“ в Драй Тортугас, не доживява освобождаването. Умира през 1867 г. Интересна е съдбата на малкия Сурат, сина на собственичката на пансиона. Той успял да избяга навреме минал канадската граница, оттам в Англия. През 1867 г. бива арестуван в Александрия (Египет) и го изправят

пред Вашингтонския граждански съд, който обявява, че провинението му е изгубило давност. И това е човекът, който по време на пребиваването си в Европа заявява в Италия, че Буут не е действувал по собствена инициатива, че зад него са стояли други.

Това се потвърждава и от изявлението на Робърт, сина на Линкълн. Преди смъртта си, почти двадесет години след атентата, той унищожил документите от личен характер от архивата на своя баща, като се обособил пред обществеността, че сред тях е имало доказателства за по-широк заговор срещу президента и че един от тези, които са стояли зад кулисите на това политическо убийство, е бил член на правителството на

Линкълн.

Както и при други случаи, така и за Буут от време на време се е говорело, че е жив, че вместо него са погребали друг, че някои политици от най-висш ранг са били заинтересовани той да живее под чуждо име.

Един от поводите за подобни съждения е изравянето на трупа на Буут през 1867 г. При строителни корекции неговият гроб бил преместен. Зъболекарят на артиста е присъствувал и заявил, че Буут нямал такива челюсти.

Две години по-късно отново възникнали съмненията за смъртта на Буут, когато властите предали тялото на мъртвия на семейството му, за да го преместят в цивилни гробища.

Това е последният шум около Буут, но не и последното разочарование, свързано с атентата срещу президента Линкълн.

Бях вече изчел материалите, попретеглих на ръка късия дериндзър с неимоверно голям калибър, с който е стрелял Буут, разгледах почти всяко кътче на Петърсъновия дом и с чувството на репортьор очевидец спрях до леглото, на което е починал Абрахам Линкълн.

– Не, господине, това не е оригиналното легло – отговори на въпроса ми пазачът. – Но почти е като онова на Петърсънови. Столовете също.

– А картините?

– Точно копие. А за тапетите държавното управление нареди да направят нови по образа на оригиналните.

Не се докоснах до смъртното ложе на Линкълн и се съмнявам дори, че съм държал в ръцете си същото оръжие, което е държал Джон Уилкс Буут на 14. IV. 1865 г. в двадесет и два часа и петнадесет минути в театъра на Форд във Вашингтон.

Почти безсмъртният Александър

Премазали са от бой Боголюбов!

По чия заповед?

– На оня негодай Трепов.

– Но нали Боголюбов е студент, политически зат-ворник, а не някакъв злодейски плъх, по закон те нямат право...

По закон! Законът е царската охранка, а охранката – генерал Трепов.

Този кучи син!

Ще отмъстим за Боголюбов.

– Но как?

Що накажем Трепов.

За да ги сплашим?

Нека треперят от страх.

Смърт на Трепов!

– Смърт на тираните!

Те още не знаят, че Боголюбов е починал от побоя.

Революционерите от групата на Марк Андреевич Натансон решават да отмъстят за своя другар, подложен на жестоки мъчения, но не успяват. Изпреварва ги Вера Засулич, която влиза в боя сама.

Началникът на полицията в Петербург е типичен представител на самодържавието, малък бог с арсенал от гръм и мънии, но и жалък слуга на царя, истински враг на прогреса.

Вера Засулич е млада, красива дама, израснала в едно от най-знатните семейства. На седми февруари 1878 г., облечена в официален костюм, наметната със самурения си кожух, сядва в шейната.

– В Дирекцията на полицията, Миша! – нарежда тя на кочияша.

Пред аркадата слиза и часовият пита какво ще желае мадам. С кокетна усмивка Вера прошепва, че ще посети негово благородие господин генерала. „Пак някоя от любовниците на шефа!“ – мисли си мужикът с пушка, чука токове и пуска посетителката горе.

В авторитарна царска Русия полицейският апарат е решаваща политическа сила. Началникът на полицията генерал Трепов се е разположил в чудесния кабинет до огромното писалище.

Младата дама почуква и след миг застава пред него с ръце в маншона.

Навярно те се виждат за пръв път, но генералът познава баща ѝ, ползващ се с добро име, затова мило и вежливо се осведомява за здравето на госпожа майка ѝ, а после за повода на неочакваното ѝ посещение. Малко е изненадан от това, че госпожицата е дошла с молба при него. Ала Вера вече държи в ръцете си плика, пристъпва две-три крачки към бюрото, подава го на генерала, той изважда сгънатия лист и се вглежда в текста. В този миг Вера измъква от маншона пистолета, с трепереща ръка го насочва към полицейския началник и стреля два пъти.

Шефът на петербургската полиция се свлича, листът пада от ръката му, вратата бързо се отваря и заедно с въоръжената стража влиза адютантът:

– Кой стреля тук?

Вера Засулич стои пред тях с все още димящ пистолет в ръка, без да се отбранява и без да се опитва да избяга.

– Застрелях го, можете да ме арестувате – изрича със спокоен глас, сякаш нищо особено не се е случило.

Всъщност не успява да го застреля, но още не знае за това. Наистина Трепов остава да се полекува в болницата, но след месец отново сядат зад бюрото си, бълвайки огън и жупел. Приблизително по същото време атентаторката отговаря пред съда за нападението си срещу негово благодарие началника на полицията.

Какъв скандал! Еснафите и дворяните не искат и да чуят за нея. Тя бе изменила на съсловието си. Една толкова възпитана девойка от най-добрите кръгове на Петербург – терористка, убийца! Какъв ужас! Но още по-сензационно и ужасяващо е нейното изявление пред съда, което е не само признание на убийца, но и убедително обвинение срещу режима.

„Зная, че е ужасно да се посегне на живота на ближния. Но аз исках да убия генерал Трепов. Исках да покажа на всички, че все пак не може да се остави безнаказано да безчинствува човек, на чиято съвест лежат толкова страшни престъпления!“

Вера Засулич се опитва да застреля началника на полицията в Петербург и не съжالياва за своята постъпка. С Боголюбов се познавала бегло, макар че някои дами бързат да говорят, че била негова любовница. Всъщност тя безкористно, от чисто убеждение защитава правото, справедливостта и уважението на човек към човека. Пожертвувала се, за да спаси другите от терора на царската полиция.

Изумително! Толкова морално чиста обвиняема. Общественото мнение е безпомощно. Как да я възприеме – като светица, луда или

престъпница? Залата кипи. Съдът със съдебните заседатели единодушно решава да оправдае напълно обвиняемата Вера Засулич.

Но как е възможно през 1878 г. в Петербург някой да признае, че е искал да убие началника на царската полиция, да се е опитал да направи това и съдът да го оправдае? Какво става? Как така, че дори и съдебните заседатели от царския съдебен двор дръзват да се обявят срещу началството? Откъде изведнъж хората намират сили да се противопоставят на насилието?

Дълго и бавно се е подготвяла промяната в политическото мислене на хората, за да се стигне до това шокиращо събитие.

Вместо екзекуторната стена се появява фронтова линия. Стреля се и от двете страни. Вдигат Вера Засулич на рамене и я изнасят от съдебната зала като света икона. На улицата малките групички от любопитни хора прерастват в тълпа. Спонтанно, без нареждане те потеглят към двореца на генерал Трепов, заливат града като наводнение, развеселени от успеха и изумени от внезапната надежда.

Спират ги казаците, които откриват огън по тях. Някои загиват, но стотици други продължават.

Трепов ги гледа от прозореца и нарежда да дойде подкрепление. Войската обгражда двореца му като жива крепостна стена, за да защити шефа на полицията от гнева на масите. Това е невиджано! Руският народ престава да бъде покорен!

Казаците защитават Трепов, но не могат да попречат на бунтовната вест за събитията от 20 април 1878 г. да полети из руската шир. Хората надигат глави и вече не са стадо, което кротко пасе под камшика на господарите.

Вера Засулич е принудена да напусне страната. Нейните другари ѝ осигуряват безпрепятствено бягство. И едва когато е вече благополучно зад граница, тя разбира, че животът ѝ е висял на косъм. Въпреки че съдът я оправдал, генерал Трепов решил да контраатакува незабавно. Вече не ставало въпрос само за Засулич. Той се договорил с генерал Мезенцев, главнокомандуващ прочутия с печална слава Трети отдел на тайната полиция. Неговите хора трябвало да произнесат нова присъда над Вера Засулич, присъда, издадена не от съдии, облечени в тоги.

Тайната организация обаче научила за това решение и тъкмо когато Вера Засулич била вече на път за Женева, генерал Мезенцев бил убит на една от петербургските улици. Полицията намерила само трупа му. Убиецът изчезнал безследно. Никой не го е видял, никой нищо не е забелязал и детективите не откриват никаква следа. Едва по-късно се

установява, че отмъстителят е Сергей Михайлович Кравчински, известен под псевдонима Степняк.

Наричали ги нихилисти – отначало неосъзнати, неорганизирани, неединни по замисъл и методи, в някои случаи излишно жестоки терористи, а понякога бърбиви теоретици. Тяхната цел обаче е една: обрат в социалните отношения, въвеждане на демокрацията и гарантиране на основните граждански права.

Предговора към руската революционна история започват да пишат още през 1825 г. декабристите, които не са от редиците на най-подтиснатите, а хора от аристократичните кръгове, офицери от царската армия, интелегенти, които организират заговора срещу Николай. Наистина те претърпяват поражение, но в съзнанието на руския народ се ражда волята за борба против подтисничеството.

След декабристите идват нихилистите, наричани от журналистите безразсъдни рушители на ценности. Те не отричат всичко, а само съществуващите социални отношения. Ала изразът попада в заглавията и влиза в употреба, макар че не отразява същността на зараждащата се революция. Тя, революцията, има вече свой забележителен теоретик и агитатор – Херцен, който от Лондон обстрелва изостаналия руски режим с огъня на политическата агитация. Хората четат неговия „Колокол“, пренасян нелегално в Русия в хиляди екземпляри. Те разсъждават, съгласяват се или критикуват, но започват да съзнават към какво се стремят и да търсят път към целта.

Появяват се ишутиновци и понятието „социализъм“. Съпротивата срещу царя расте. Скоро атентатите срещу владетеля на великата руска земя се превръщат в символ на борбата за политически прогрес и мнозина наистина искрено, но наивно вярват, че е достатъчно да се убие царят, за да се превърне за една нощ изостаналата страна в библейски рай.

Студентът Каракозов имал подобна представа. На шестнадесети април 1866 г. той тръгва към лятната градина в Петербург, където цар Александър II правел разходките си. Разбира се, имало е тайни агенти и униформени полицаи, сигурно са били в готовност и неговите телохранители, но тъй като дотогава още никой не бил посягал на живота на царя, те гледали на задълженията си формално.

Двадесет и осем годишният Дмитрий Владимирович Каракозов без особени затруднения минава по алеите на парка и доближава царя. Според обичая той сваля шапка и почтително я задържа до гърдите си, при което бързо изважда от вътрешния джоб на палтото си пистолета и се прицелва.

Не му провървяло. Наблизо стоял селянинът Комисаров, който забелязал, че Каракозов вади пистолет, и се нахвърлил върху него. Четирите куршума не попаднали в целта. Хората започнали да се вълнуват и не че толкова държали на своя цар или че не били свикнали с политическите убийства (обикновено царете и техните потенциални престолонаследници, конкурентите или членовете на техните семейства се убивали помежду си), а преди всичко от това, че неизвестен човек, и то някакъв студент, посмял да стреля срещу царя.

Арестували Каракозов и го откарали в затвора. Разбира се, това не било трудно. Трудно обаче било да се разбере кой стои зад него, защото едва ли сам е решил да извърши атентата. По инерция полицията разсъждавала еднопосочно. Русия била свикнала с дворцовите преврати и затова търсели инициатора сред ангажираните кръгове.

Генерал Никита Муравъев имал достатъчно добра квалификация. По време на полското въстание той получил прозвището „палача Муравъев“, така че разследването на случая Каракозов попаднало в сигурни ръце. Но дори и „прославеният палач“ нямал късмет. Каракозов мълчал, а когато вече не издържал на мъченията, той тактично заличил следите. Известно време твърдял, че е поляк, което подсказвало, че става въпрос за отмъщение, после се представял за немец и накрая се опитал да се самоубие в килията си. Оковали го във вериги, завързали лявата му ръка към десния крак, а главата към железен прът, за да не може изобщо да мръдне, камо ли да направи опит за самоубийство.

Междувременно полицията установила, че Каракозов е живял в хотел. Претърсили стая номер шестдесет и пет и намерили куфара му. В него нямало нищо интересно, само непрано бельо, но при внимателния оглед на стаята в кошчето за хартия намерили ценно доказателство – скъсано парче хартия с адреса на Н. А. Ишутин. Това е важна следа. На следващия ден арестували не само московския студент, но и всички негови познати.

През това време атентаторът Каракозов бил подложен на непрекъснати инквизиции. Цели осем дена не му позволявали да заспи. Пазели го денонощно, наблюдавали всяко негово движение, отбелязвали всички реакции. И когато клетникът се опитал да се спаси от изтезанията чрез гладна стачка, те му наливали в гърлото през фуния пилешка чорба.

Не след дълго довели Ишутин и го изправили пред изтерзания му приятел. Ишутин се издал с неволния си вик при вида на жалката човешка руина.

Екзекутирали Каракозов, а останалите няколкостотин души

изпратили на заточение в Сибир. Иштутин затворили в крепостта Шлиселбург, където след няколко години умрял.

Атентатът е безуспешен, но той посочва пътя на борбата.

Една година по-късно Александър II потегля за Световното изложение в Париж. Това било необикновено посещение и французите организират добра програма, нали след толкова години настъпило слабо разведряване в отношенията между Франция и Русия. Но по време на военния парад в Лонгшамп е извършен следващият атентат срещу руския цар и това още по-силно разгневява парижкия полицейски префект.

Скрит сред тълпата от любопитни наблюдатели, полският емигрант Березовски се прицелва и стреля. Но и той не успява. Мерникът му не е бил точен. Заобиколен от почетна конна стража, царят седял в правителственото ландо и Березовски прострелва само коня на французина Рембо.

Цар Александър II се преоблича и отива на тържествения бал, а Березовски – в затвора.

Опитват се да измъкнат от него имената на съучастниците му, но той нямал такива. Березовски сам отмъщавал заради народа си, решил е да рискува живота си за човечеството. Осъждат го на каторжен труд. Четиридесет години той живял в затворническия пъкъл на Нова Каледония.

Александър II напуска Франция с мисълта да се обкръжи с верни телохранители. Явно хората вече са загубили респект от царското величие. Но нали Александър II е един от най-напредничавите царе – слага край на безсмислената Кримска война, провежда социални реформи, премахва цензурата, опитва се да модернизира рждясалото държавно управление. С манифеста от 19 февруари 1861 г. премахва крепостничеството и влиза в историята като цар освободител.

Но всъщност селяните са свободни само на книга, защото помешчиците не се съобразяват с манифеста, а и държавният бюрократичен апарат е на тяхна страна. Освен това разкрепостените селяни са безимотни. Те трябва да си откупят къщите, но нямат пари. Започват да обработват сами стопанствата си, но нямат зърно за посев.

Господарите им дават всичко на кредит и свободните отново се превръщат в роби. Възникват размирици, полицията се намесва и царят предприема сурови репресии. В края на краищата и той като своите предшественици се превръща в ненавиждам самодържец.

Атентатът на Вера Засулич, смъртта на генерал Мезенцев и следващите нападения срещу представители на реакцията предизвикват

възбуждения сред народа и противоречия сред революционерите. Не всички членове на организацията „Земля и воля“ имат еднакво становище по въпроса за средствата за политическата борба. Настъпва криза, която води до кръстопът. Едни основават „Народная воля“, други „Чёрный передел“, в които се съсредоточават бакунинци.

Отначало народниците, членове на новата секция „Народная воля“, са за терористични действия. Те вярват, че първоизточник на всяко зло в измъчената руска земя е царят. Когато той бъде свален, народът автоматично ще се вдигне на бунт, ще вземе властта в свои ръце, правителството ще изпълнява исканията на мнозинството, ще гарантира гражданските свободи и народът ще започне да управлява сам.

Колко дълбоко се заблуждават!

Александър Константинович Соловьев, син на чиновник от имението на великата княгиня Михайловна, следва право в Петербургския университет. Поради материални затруднения не успява да завърши следването си и става учител по история и география, ала не в градско училище, а в провинцията, за да бъде в контакт с обикновените хора, защото вярва, че сигналът за революция ще дойде от най-бедните слоеве. Понякога работи като железар, агитира за революцията, но разочарован се връща в Петербург и решава да убие царя, за да избави света от тиранина и да освободи руския народ.

В началото на 1879 г. Соловьев и другарите му организират комитет за действие. Наблюдават царя, опитват се да проучат навичките му и да намерят най-подходящото място и време за нападението. След като събират доста сведения, те одобряват плана на Соловьев.

След като му възлагат да извърши атентата, Соловьев става и заявява:

„Благодаря ви за доверието. Отдавна възнамерявах да убия Александър.“

Преди смъртта на Цезар харуспексите му предвещали, че го чака нещастие. Американският президент Линкълн имал преди атентата твърде знаменателни предчувствия. Два дена преди Соловьев да нападне царя, в голямата тържествена зала в Зимния дворец пада полилеят. Никой не пострадал, понеже царят и присъстващите на тържеството излезли само преди няколко минути. И макар че след това се установява, че тежкият полилей е бил закачен на изгнила гредка и следователно падането е било съвсем обяснимо, из кулоарите започва да се шушука за злоещото предзнаменование.

Навярно суеверните са били прави. На втори април 1879 г., като

всеки друг ден, царят излиза на разходка.

Около двореца му патрулират полицаи, по алеите на парка се разхождат офицери от царската гвардия, а заедно с тях и тридесет и три годишният учител Соловьев с чиновническа шапка. Той изчаква царят да се приближи и стреля в гръб. Александър разбира, че атентаторът стреля по него, и побягва в зигзаг. Соловьев стреля общо четири пъти, но с несигурна ръка и четирите куршума не попадат в целта.

Залавят го, без да се съпротивява. Преди това е залепил с пчелен восък капсула с отрова под мишницата. Незабелязано успява да я постави в устата си, но преди да я отхапе, офицерите насила разтварят устата му и го принуждават да изплюе отровата.

Напразно царската полиция разпитва Соловьев. Той не издава съучастниците си, като заявява, че е запланувал атентата сам и сам го е извършил. След като не успяват да се доберат до действителните факти, изправят атентатора пред специален таен съд, който го осъжда на смърт чрез обесване. Няколко дена след това присъдата е изпълнена.

Боже, царя пази! Три пъти се изплъзва от смъртта, а ето че анархистите се готвят за следващо нападение. За пръв път може да се говори за обмислено убийство, което не би трябвало да се провали поради непредвидени обстоятелства.

Операцията се подготвя от цял щаб смели революционери и се провежда от колектив, действащ съгласувано. Интересното е, че отново в историята на политическите убийства се появяват жени.

Една от тези функционерки е София Лвовна Перовска, аристократка по произход. Нейният баща – петербургски губернатор – е приятел на царя. Макар израснала в разкош в сянката на привилегированото общество, тя от малка осъжда пищния живот и още на шестнадесет години изразява своя бунт в семейната среда, като напуска дома и отива да работи на село.

На двадесет и шест години все още изглежда като гимназистка, но е уверена и решителна, работи сред анархистите, помага на политически противници на режима да избягат в чужбина и участва във въоръженото нападение на влака със заточеници за Сибир. Акцията се проваля, но смелата графиня, чийто дядо е бил някога царски министър на културата, не се отчайва. Перовска създава група, която летописците наричат „Изпълнителен комитет“.

Вера Николаевна Фингер е друг тип функционерка. Тя е без голям опит, но затова пък работи пожертвователно и осъществява много обществени контакти. Произхожда от заможно и уважавано семейство на

царски съдия и въпреки това, а може би именно поради това, тя застава на другата страна.

Андрей Иванович Желябов е син на крепостен селянин, роден е далеч от Петербург, в Крим, интелигентен и честолюбив. Учил гимназия, а по-късно следва в Одеския университет, увлича се от идеите на Бакунин, участва в групата на нечаевци и стига до убеждението, че съществува само един ефикасен начин за промяна на политическото и социалното положение в Русия – революционния терор. Желябов става стратег и командир на групата. Той е добър оратор, умее да убеждава и изглежда като богатир – висок, силен и енергичен.

Николай Иванович Кибалчич е от онези страстни учени, които изцяло се отдават на избраната професия. Неговата единствена задача е да произведе достатъчно ефикасни бомби. Впрочем атентаторите имат вече още един шанс – Алфред Нобел бе изобретил динамита. Инженер Кибалчич за пръв път използва новото взривно вещество като оръжие срещу тирана. Той се затваря в примитивна лаборатория и при невероятни лоши условия приготвя бомби, предназначени за атентат срещу царя.

Тялом и духом той е учен и до последния си миг непреклонен идеалист. Тъй като отказват да му дадат хартия, а той не иска да отнесе в гроба своите научни познания, малко преди екзекуцията нарисувал на стената на килията си плана и принципа на действие на реактивния самолет. Тогава му се присмели, но все пак прекопирали чертежа. По-късно разбират, че това е истинско изобретение. Със своето откритие Кибалчич изпреварва няколко поколения учени.

Тимофей Михайлович Михайлов е душата на групата и опитен организатор. Още в гимназията той се противопоставя на съществуващия строй, става рутиниран теоретик на анархизма, но осъжда празните дебати, от които се увличат мнозина от студентите. Живее като аскет и посвещава цялото си време на поставената цел.

Някога, още по време на „тренировката“, той постигнал почти невъзможното. Успял да стане член на една секта правоверни разколници и проповядвайки революционни идеи, се опитал да разложи сектата отвътре. Михайлов е роден заговорник.

Разказват, че е успявал по цели дни да води тайната полиция за носа, бил майстор в преобличането, умее да се дегизира като артист, залепвал си брада и мустаци, гримирал се като старец и знаел към триста гради с изход към друга улица.

На последователите си той оставя писмен завет:

„Съветвам ви, братя, уговорете се още преди съдебния процес да давате еднакви показания. Препоръчвам ви, не давайте показания пред съдия-следователя, даже и да ви се стори, че показанията на свидетелите и резултатите от полицейското следствие говорят категорично против вас.“

И тъй заговорниците се подготвят. Проследяват царя по пътя за Крим, но пристигат късно.

Александър не остава с болната царица в Ливадия, а заминава за Александровск, където трябвало да се срещне с немския император Вилхелм I. Анархистите имали отлични информатори. Впрочем към тях се присъединяват и няколко десетки царски офицери. София Перовска поставя свое доверено лице дори в Третия отдел на тайната политическа полиция, така че информацията, която получават, е от първа ръка.

В края на лятото царят трябвало отново да отиде в Крим, понеже царицата щяла да заминава за Ривиерата, а после за немския курорт Кисинген. Заговорниците решават да хвърлят във въздуха влака, с който Александър щял да се върне в Петербург.

Срещат се тайно, за да се уговорят за плана. От Крим за Петербург имало две линии. Едната минавала през Витебск, другата през Харков и Москва. За да не им убегне царят, те решават да се разделят на две групи, като всяка отговаряла за една линия.

След първите атентати царската полиция усилва мерките по безопасността на царя, обгражда го с телохранители, войската поема охраната на цялата железопътна линия няколко дена предварително, по което същност се разбира кога и накъде ще пътува Александър.

Заговорниците разбират, че не може да се движат край линията толкова време, че няма да успеят да я минират незабелязано. Затова те търсят друго решение. Вера Фингер предлага някой от групата да стане кантонер и при нужда да постави взрива под линията.

Най-напред укриват запасите от динамит, като за целта създават едно скривалище в Одеса, друго в едно от предградията на Москва, трето в Александровск.

Вера Фингер облича най-хубавата си рокля, наема файтон и отива в канцеларията на директора на железниците с молба да бъде назначен за кантонер нейният портиер, който уж бил болен и имал нужда от чист въздух. Вера Фингер представя на директора и препоръчително писмо от барон Унгерн-Щернберг.

Висшият чиновник се почувствувал поласкан от посещението на знатната дама, а Вера Фингер напуска канцеларията с обещанието, че

„портиерът“ още на следващия ден ще постъпи на работа. Очевидно препоръката на барон Унгерн-Щернберг улеснява изпълнението на задачата.

Акцията започва добре, но приключва зле. След няколко дена Семьон Александров и съпругата му се настаняват в кантона на около десет километра преди Одеса. В действителност той се нарича Фроленко, а неговата „съпруга“ Лебедева. Вера Фингер фалшифицира собствено-ръчно личните им документи.

Заговорниците разполагат с малко динамит, защото по онова време той все още е голяма рядкост. Когато научават, че царят може би ще пътува по линията Курск – Москва, в Одеса пристига куриерът Голдберг, за да вземе бомбите. След като го откарват с куфара на гарата и ги качва във влака, той е щастлив, мислейки, че е незабелязан, но бива незабавно арестуван от тайната полиция, която явно го е проследила. При мъченията издава част от тайната на одеската група. Инженер Кибалчич и Вера Фингер успяват да се укрият. Началникът на Трети отдел генерал Дрентелен предприема незабавно издирване, но безрезултатно. Заговорниците изчезват, без да оставят и най-малка следа.

Това фиаско е лош показател за царската полиция, но същевременно и предупреждение за царя. Затова началникът на личната охрана избира линията, която минава през Харьков, без да предугажда, че там работи групата на Желябов и от няколко дена е напълно готова. Заговорниците са минирали линията, а кабелите от заряда са изведени в близката нива. Край взривяващото

устройство дежури Окладски. Студентката Якимова е на пост и чак сигналите на свързката. Влаковете приближават ...

На Желябов е известно, че се движат две композиции на интервал от няколко минути. В първата композиция са офицерите, съпровождащи царя, и част от личната охрана, а във втората е цар Александър в специален салон-вагон.

Якимова изчаква да мине първата композиция и след това дава знак. Окладски взривява заряда точно когато вагонът с царя е над динамита.

Зарядът не избухва, електрическият взривател се оказва неизправен. Остава последната надежда.

Групата на София Перовска успява да минира линията недалеч от Москва. Младото семейство Суховникови, в действителност София Перовска и Майер-Хартман, наемат самотна къщичка. Те поставят под релсите динамит и чакат. На деветнадесети декември сутринта

получават съобщение, че влакът приближава.

София Перовска се качва на покрива на къщичката, откъдето има добър обзор. Тя е осведомена, че се движат две композиции една след друга, но не знае, че на Харковската гара е променен редът им. Според една версия един от лагерите на вагона, в който пътувал царят, се бил стопил и затова се наложило Александър да се прехвърли в първата композиция. Според друга версия това станало по предложение на началника на царската охрана като предпазна мярка. Още от предишния ден цялата линия е била под надзора на царската войска и са били поставени постове на всеки петдесет метра.

Влаковите композиции минават Орелската гара и призори в противовес на очакванията към Москва приближава първата композиция, в която пътувал царят.

От своя наблюдателен пункт София Перовска забелязва светлините на локомотива и съгласно плана я пропуска. Когато приближава втората композиция, тя дава знак с бяла кърпичка на своя помощник, скрит в храстите. И когато царският вагон е точно над заряда, Хартман съединява кабелите.

Чува се експлозия, вагоните се наклоняват, дерайлират и се обръщат в насипа. Заговорниците се скриват в гората. Майер-Хартман избягва незабавно зад граница и след няколко дена е във Франция. София Перовска стига благополучно до Москва, където научава за неуспеха на акцията. Във вдигнатия във въздуха влак не е пътувал Александър II, а неговата свита. Никой от тях обаче не загива, защото динамитният заряд е много слаб и не пробива здравите стени на вагона.

Трети отдел на тайната полиция организира веднага голяма хайка. Подозрителните са арестувани, претърсват се стотици къщи. Когато насилствено отварят вратата на конспиративната квартира на Вера Фингер, наблюдавана от дълго време, залавят революционера Александър Алексеевич Квятковски. В скривалището под пода намират и динамит. Какъв добър улов. Но трофеят излиза костелив орех. Атенаторът не проговорва въпреки неколкодневното жестоко изтезаване.

Дори и намереният в квартирата компрометиращ материал не подпомага царската полиция. Квятковски е убеден, че няма да излезе жив, и не разкрива, че чертежът, попаднал в ръцете на полицията, е всъщност план на царските покои в Зимния дворец. Детективите не се досещат, не разбират, че начертаният кръст върху плана означава голямата банкетна зала на двореца.

Степан Халтурин, дърводелски работник, е един от пионерите на

работническото движение в Русия и водач на петербургския Съюз на руските работници, чиято програма включва свалянето на самодържавието.

Степан Николаевич Халтурин, тръгнал по примера на народниците, възнамерявал да отмъсти за езекутирания Соловьов и да избави народа от царя, като го убие в собствения му дворец.

Той избрал малко дълъг, но леснодостъпен начин да се добере до царя. След като научил къде ремонтират дворцовите яhti, започнал да се навърта около пристанището и потърсил работа в корабостроителницата. И тъй като бил не само дърводелец, а и сръчен лакировчик, господарите били доволни от него. После го приели ка-то работник по поддържането на петербургската резиденция на царя. В зимния дворец постъпил на 1. X. 1879 г., преди неуспешните атентати по железницата. Халтурин започнал работа, настанил се в двореца, ношувал в помещени-ята за прислугата и се запознал с дъщерята на началника на охраната. Като евентуален жених той се ползувал с големи привилегии. След това се явил в Изпълнителния комитет и изложил пред народниците своя план. Приемат го с мисълта, че нищо няма да загубят освен няколкото пакета динамит. Но за да избягнат предишните грешки, те поставят на Халтурин задачата да начертае разположението на царските покои, след което специалистите трябвало да определят къде да се постави зарядът и каква да бъде мощността му. Останалото е работа на Халтурин.

И когато трите терористични групи се подготвяли да хвърлят във въздуха царския влак, Халтурин започва да осъществява своя замисъл под чуждо име, с фалшиви документи, като любовник на дъщерята на вахмистъра. И тъй като часовете не го проверявали, той седмици наред пренася на части динамит в Зимния дворец, криейки го в леглото си.

Отначало Изпълнителният комитет не отдава особено значение на подготовката, но след като не успява нито един от планираните атентати, Квятковски и неговите другари съсредоточават вниманието си върху проекта в Зимния дворец. Специалистите по взривно дело изчисляват мощността, а специалистът по статика определя мястото.

Под голямата царска трапезария се намирали помещенията на финландците от личната охрана на царя, а в сутерена под тях – дърводелната, в която работел Халтурин.

През първия месец на 1880 г. атентаторът внася в Зимния дворец около петдесет килограма динамит и взривяващо устройство с часовников механизъм – истинско техническо чудо за тогавашното време, – който Халтурин би могъл да навие и навреме да излезе невредим от

двореца.

Цар Александър не се хранел с болната царица в голямата трапезария, а му сервирали на горния етаж в стаите на любовницата му.

Това налагало да се чака друг удобен случай. Затова заговорниците посрещат с въодушевление вестта, която им донася Халтурин, че на пети февруари в Земния дворец ще има тържествен обяд по случай пристигането в Петербург на официално посещение на брата на царицата принц Александър Хесенски със сина си Александър Батенберг. Неотдавна руският цар го бил предложил за княз на българите и тъй като в България имало временно руско управление и руският комисар в София направлявал политиката, Александър Батенберг бил избран за княз на България. Това щяло да бъде първата среща на семейството след успешния политически ход. Освен това братът искал да види тежко болната си сестра царица Мария Александровна. Естествено за високите гости се предвиждали няколко банкета, всички в голямата трапезария.

Царят отишъл да посрещне скъпите гости на Петербургската гара. След като научава по кое време ще се сервира предястието, Халтурин навива часовниковия механизъм и напуска Зимния дворец. На площада го чака Квятковски, за да го отведе на безопасно място. Още не стигнали съседната улица, Зимният дворец се разтърсва от заглушителна експлозия. Халтурин и Квятковски смятат, че са успели, само че цар Александър II имал пословичен късмет.

Междувременно царят все още чакал на гарата, защото влакът закъснял. През зимата на 1880 г. снегът бил голям и на места линията била затрупана с преспи. Така че в момента, в който коронованите владетели е трябвало да седят край официалната трапеза, те все още били на перона. И това им спасява живота. Гостите знаят за безуспешните атентати срещу Александър и бързат веднага след пристигането да го поздравят за това, че винаги щастливо се е измъквал, без обаче да подозират, че преди час-два смъртта пак е дебнела царя.

Шейните спират пред входа на Зимния дворец. Гостите слизат и безмълвно поглеждат нагоре. Към небосклона се издига дим. Прозорците са избити, стените зеят. Войниците се опитват да измъкнат изпод развалините убитите си другари. Под руините остават двадесет финландци от личната охрана на царя, около петдесет служители са ранени.

Трети отдел предприема незабавно издирване на атентатора. Междувременно Халтурин е извън всякаква опасност, тъй като членовете на Изпълнителния комитет организират бягството му. Все пак царската полиция успява да надуши кой е бил злосторникът. Впрочем при разпита

на работещите в Зимния дворец излиза наяве изчезването на дърводелеца Халтурин. Установено е освен това, че е имал връзка с дъщерята на полицейския вахмистър, че бил смятан за член от семейството му, поради което имал по-свободен достъп в двореца, отколкото другите работници.

Степан Халтурин успява да избяга в чужбина, но не умира от естествена смърт. След две години, когато Александър II е вече в гроба, той се завръща в Одеса и загива във въстанието през 1882 г.

Всемогщият цар се изплашва. Преди това смъртта го е дебнела само по пътищата, а сега и в дома му. Неговото петербургско седалище се превръща в крепост и същевременно в затвор след издадените строги заповеди. По коридорите часовите се увеличават, Трети отдел вмъква сред царските гвардейци свои агенти, които са нащрек денем и нощем.

Царят живее като изгнаник. Дори две нощи не спи е едно и също легло, отказва храната, която му се предлага, страхувайки се да не бъде отровен. Когато пътува, вместо две композиции се движат три, царят се прехвърля от един вагон в друг, никога не се храни в салон-вагона, сви ва се в някой от вагоните за прислугата и личната охрана. От страх за живота си той решава да направи някои политически отстъпки. Поне така изглежда на пръв поглед.

Още през февруари, непосредствено след атентата на Халтурин, цар Александър създава специална комисия начело с генерал граф М. Т. Лорис-Меликов, който по-лучава широки пълномощия и практически се превръща в диктатор. Той прилага старата изпитана тактика – да симулира либерализация на политическите отношения, а в действителност да затяга юздите. Започва да се говори, че царят се готвел да даде на руския народ конституция, че бил ликвидирал Трети отдел, който обаче тихомълком и под друго име продължавал да съществува, че дал амнистия на изгнаниците, но в повечето случаи това било само една лъжлива маневра.

След атентата на Халтурин народниците издават официален манифест и заявяват, че ще преустановят терористичните си акции, ако царят даде съгласието си за свикването на Думата и се гарантират на народа граждански свободи.

Твърде оптимистични са надеждите им. Но войнственият, известният с жестокостта си на кавказкото бойно поле генерал Лорис-Меликов скоро сменя маската си, като започва да управлява с желязна ръка и подписва смъртни присъди и декрети за заточение. Отново заточеници потеглят към Сибир.

Народът престава да вярва в добрите намерения на правителството и народниците разбират, че с демагогската си политика новият диктатор печели само време.

През лятото на 1880 г. народниците предприемат нови действия. Разчитат, че царят, както винаги, напролет ще замине със семейството си за Крим. В Одеса от гарата той ще трябва да отиде на пристанището. На улицата, по която предполагат, че ще мине царят, София Перовска и Саблин наемат магазин с намерение да изкопаят отвътре тунел, за да я минират. Младото семейство, както са се представили те, се залавя за работа, но много скоро петербургският комитет ги отзовава. Довереното им лице от царската охранка ги уведомява, че царят е отложил пътуването си за Крим.

Всичко трябвало да започне отново. На Вознесенския проспект Вера Фингер наема тристайно жилище, което става главна квартира на групата. Тук заговорниците се срещат, обсъждат възможностите и накрая се уговарят да предприемат акция, която влиза в историята като прочутата „Млекарница с руски сирена – Кобозов“ на улица „Садовая“.

Междувременно терористите претърпяват големи загуби. През октомври полицията успява да разкрие и да арестува секретаря на Трети отдел на царската полиция и същевременно член на революционния комитет Клеточников. Скоро след това са арестувани Михайлов, Бароников и Морозов. И тъй като Михайлов е един от ръководителите в организацията, явяват се пукнатини: народниците трябва да си осигурят нови конспиративни квартири, да променят информационната си система, а взаимните контакти да подчинят на нови правила. И отново се залавят за работа.

Юрий Богданович под името Кобозов и студентката Якимова в ролята на негова съпруга се преобличат като петербургски млекари и наемат на улица „Садовая“ в дома на графиня Менгден млекарница.

Впрочем царят минавал най-малко веднъж в седмицата по тази улица на път за манежа в близката казарма.

Планът е същият: да се подкопае улицата и с динамитен заряд да се хвърли във въздуха шейната, с която пътува царят.

„Младото семейство“ отваря магазина, продава мляко и сирене. Отначало няма много клиенти, но затова пък няколко от тях са постоянни. Те посещават млекарницата няколко пъти на ден. Носят чанти, пакети и каменинови делви. Идеята не е лоша: през нощта атентаторите копаят тунел под улицата, а през деня идват като клиенти в млекарницата и малко по-малко изхвърлят пръстта.

Работата продължава съгласно плана, но младата двойка нещо не се харесва на портиера на графиня Менгден: „Та така не говорят млекарите, а и така не се държи една жена на млекар! Тези май са студенти, държат се като деца на знатни родители!“

Не е известно дали портиерът е съобщил в полицията или това е била обикновена проверка, така често извършвана в тогавашна Русия, особено по улиците, по които минавал царят. На двадесет и осми февруари в млекарницата

пристигат двама цивилни. Единият от тях се представя за полицай, а другият за инженер Иван Мровински, член на здравната комисия.

Това звучи невероятно, но те наистина не откриват нищо подозрително, въпреки че от склада зад млекарницата е водел входът към изкопа, покрит с дъски и купчина въглища, а в каците за сирене е била намечена пръст.

Един ден преди проверката в млекарницата друго нещастие сполетява терористите. Полицията разкрива Желябов, като го проследява и го арестува в конспиративната му квартира, където бил скрит част от динамита. При обиска не го намират, а от Желябов не измъкват нито дума. Но все пак полицията е открила следа. Следователно моментът за атентата е настъпил. Не след дълго Изпълнителният комитет получава сведение, че в неделя сутринта царят щял да мине по улица „Садовая“.

Тунелът е готов, но инженер Кибалчич не е приготвил бомбите. Решават да не се отказват от намерението си, тъй като всяко отлагане води до усложнения. Събират се в конспиративна квартира и до сутринта, след петнадесет часа непрекъсната работа, приготвят заряда и взривяващото устройство и си разпределят задачите. От четиридесет доброволци, готови да жертвуват живота си, избират четирима, които да осигурят успех на акцията, в случай че не им се удаде да взривят подземния заряд.

В неделя, 1. III. 1881 г. (тринадесети март – нов стил), в осем часа сутринта атентаторите Николай Иванович Рисаков, Тимофей Михайлович Михайлов, Игнатий Йоахимович Гриневицки и Емелянов се отправят към определените места. Навярно царската полиция е предугаждала опасността и затова още в събота, може би когато полицаите са оглеждали млекарницата, Лорис-Меликов предупреждава цар Александър да не излиза от двореца. Полицията е арестувала атентатори с компрометиращ материал – скица на Зимния дворец, – което означавало, че не е изключено да готвят ново нападение.

Цар Александър, страхувайки се от анархистите, решава да не

излиза, въпреки че снаха му Александра Йосифовна била особено настоятелна, тъй като нейният син, великият княз Дмитрий, за пръв път като офицер от свитата щял да командува отряд от царската стража. За да не накърни радостта на племенника си, царят обещава, че ще отиде на парада.

Около обяд, към един-два часа, когато агентаторите са по местата си и Фроленко, скрит в млекарницата, чака да му бъде даден знак, за да взриви заряда, се отваря портата на Зимния дворец и на двора се подрежда царската кавалкада.

Двуместна покрита шейна, край нея опитни казаци, на капрата личният кочияш Сергеев и един от телохранителите на царя, следват две тежки шейни с полицаи и още една, в която ще пътуват великите князе Константин и Михаил, тяхната свита, адютантите на царя и някои членове от дипломатическия корпус.

Знатната дама София Перовска, облечена с кожух и с маншон от самунова кожа, поема командуването. Неподозирана от никого, тя се разхожда пред двореца, но разочарована установява, че царското шествие не ще мине по улица „Садовая“.

Перовска е отчаяна. Бързо обаче се опомня и след като научава плана на царя, мигновено променя своя план. За няколко минути разработва стратегически вариант и дава строги заповеди на младежите, които ще трябва да хвърлят бомбите. Знак за нападение – махане с кърпичка.

Фроленко напразно чака в млекарницата. Цар Александър заминава със свитата си за казармата, в манежа възсяда своя кон, прави обикновения преглед, похвалва великия княз Дмитрий за успешната премиера, отново се качва на шейната и отива при великата княгиня Катерина Михайловна на обяд и след около час отново е в шейната.

Четиринадесет часът и двадесет минути. Царският впряг завива към крайбрежната улица на Екатерининския канал, от двете страни на шейната се движат казаци, а след тях две шейни с полицаи. На отсрещния бряг се разхожда дама, облечена с кожух с вдигната яка, с ръце в маншона. Тя наблюдава царската шейна, спира, изважда кърпичка и започва да маха.

На брега край замръзналата река, опрян на парапета, стои мъж. Изправя се, прави няколко крачки. В този момент минават царските шейни. Изважда скрития в пазвата пакет, вдига го и силно замахва. Студентът от Висшия минен институт Николай Иванович Рисаков хвърля бомба и улучва. Оглушителен гръм, дим и хаотична смесица от сняг, трески и кръв. Двама казаци са проснати на земята, техните коне са в агония,

чирактъ месар, който случайно е спрял на тротоара, е паднал, ранен е тежко. А царят?

Навярно Александър е безсмъртен. Спасява се без нито една дракотина. Слиза от шейната и пита какво се е случило. След това забелязва Рисаков, комуто полицаите вече слагат белезници. Побледнял, побеснял, царят все пак отива при атентатора, крещейки срещу него. После благодари на бога, че отново го е опазил. Олюлявайки се, той пристъпва към железния парапет, за да се опре. За миг остава сам, настрана от всички, стражата се е стълпила около мястото на взрива, полицаите отвеждат окования нападател.

На крайбрежната улица се появява друг пешеходец. Приближава мястото на произшествието, както би постъпил всеки случаен любопитен човек. Когато стига на две-три крачки от царя, измъква от джоба си малък кръгъл предмет и го хвърля в краката му.

Гриневицки улучва. Бомбата разкъсва цялата долна половина на тялото на царя. Слагат го в шейната на полицейския полковник. Кочияшът шибва конете и бързо откарват умиращия в Зимния дворец, като покриват краката му с голямо зимно наметало.

Царят не се свестява. Лекарите вече не са в състояние да му помогнат. Умира след два часа.

Царят е мъртъв и, според предположенията на анархистите, народът трябва да встане. С научна точност те са разработили стратегическия план на атентата, но не са помислили какво ще стане по-нататък. Наистина ли са вярвали, че със смъртта на царя ще рухне и цялата система? Първата крачка е направена, но за следващите те се оказват безпомощни.

Александър II е мъртъв, на трона се възкачва Александър III. Това всъщност е единствената промяна. Впрочем има още една – синът на убития премахва неговите прогресивни реформи и отново въвежда управление на железния юмрук. За конституцията, която е подготвял Александър II, вече не се споменава. И тъй, както впрочем в много други случаи, с атентата анархистите само влошават положението. Политическото убийство забавя политическото развитие, вместо да предизвика мечтания гигантски скок.

Изправят ги пред трибунал. При мъченията Рисаков разкрила някои имена. Полицията наблюдава подозрителните и конспиративните квартири. Арестуват София Перовска на улицата. Тя дори и не е помислила да напусне Петербург.

Осъждат ги на смърт и на трети април в един прекрасен пролетен

ден ги екзекутират. Желябов, Кибалчич, Михайлов, Рисаков и графиня София Перовска се изкачват на бързо стъкмения ешафод на Семьоновския полигон. На шията им виси табелка с надпис „Цареубиец“. Палачът Фролов им слага черните качулки и изпълнява задължението си.

Страшилище за президенти

Американците са били винаги прекалени патриоти и от край време обичат да се хвалят с постиженията си. През 1901 г. на Панамериканското изложение в Буфало били демонстрирани успехите на Новия свят. Политиците обявяват изложението за витрина на двадесетия век и за доказателство, че водят страната по прав път. Изложението в Буфало се превръща в място за срещи на преуспелите американци.

Президентът Уилям Маккили се готви да посети панаира и заявява, че ще поднесе на американците изненада, която не ще забравят до края на живота си. В голямата концертна зала, наричана „Храм на музиката“, ще устрои президентско ръкуване – ще застане сред залата на малък подиум и ще се ръкува с всеки, който дойде при него.

Като че ли малко налудничаво хрумване, но за началото на столетието не съвсем необикновено. Нещо повече, и до днес ритуалът „shakehands“ остана като едно от задълженията на американските президенти към избирателите.

Тайната служба възразява, смята го за предизвикателство към съдбата, още повече че преди известно време охраната спасила президента от нападение на организирани анархисти. Желанието на президента обаче е заповед. Не остава нищо друго, освен да се вземат по-ефикасни мерки за неговата безопасност, макар че президентът бил уверен, че в Америка няма човек, който би намерил повод да го изпрати на онзи свят. За всеки случай Сикрет сървис разставя в концертната зала „Темпъл ъв мюзик“ около петдесет тайни агенти.

На шести септември в четири часа следобед президентът застава на подиума в залата, служителите отварят вратата и нетърпеливите посетители, обработвани в продължение на няколко дена от местния печат, нахлуват в залата. Полицаяте ги строят в редица и те бавно пристъпват към президента.

Поклон, разтърсване на десницата, оттегляне. Ритуалът протича пристойно, сърдечно и спокойно.

В редицата се появява мъж с гипсирана дясна ръка, затуй подава на президента лявата си ръка. Младежът, пристъпващ крачка след него, също е с превързана дясна ръка. На Ирланд, агент от тайната служба, тази случайност му се вижда твърде съмнителна. Приближава до него и дори слага ръка на рамото му, но вече идва редът на младежа, който след

крачка застава пред своя президент. Ирланд се отдръпва встрани.

Младежът с превързаната ръка е Леон Ф. Чолгош.

Под превръзката, направена набързо с носна кърпа, е скрил пистолет марка „Ивър-Джонсън“. На президента той подава лявата си ръка, а с дясната натиска спусъка. Чуват се изстрели и викът на свличащия се президент Маккинли. Тайните агенти на Сикрет сървис се нахвърлят върху атентатора и не пестят ударите си. Някои от присъстващите се опитват да го линчуват на място, но тежко раненият президент им прави знак да спрат, което всъщност спасява атентатора Чолгош. Поставят му белезници и го откарват в местния затвор.

Лекарите правят всичко, което е по силите им, оперират ранения президент, ала намират само единия куршум. Повече от седмица те водят борба за живота му, но безуспешно. Уилям Маккинли умира на четиринадесети септември.

Леон Ф. Чолгош няма вид нито на анархист, нито на луд. Неговото спокойно, симетрично и красиво лице е лице на добромислещ пастор, на банков касиер или на гимназиален учител. Той е роден през 1873 г. в Детройт в еврейско семейство. Родителите му се преселват в Новия свят от Полша. Неговият баща, шивачът Паул Чолгош, спестявал дълго, докато купи малка ферма, която стопанисва с дванадесетте си деца. Работите им потръгват добре.

За Леон е известно още, че като малък не е бил палав, малко по-рано от връстниците си е започнал да се интересува от книгите, бил е и по-задълбочен от останалите.

Отначало се увличал от религиозна литература, а по-късно, когато бил вече на двадесет и три години, станал непреклонен атеист. Неговото решение да скъса с католическата църква било свързано с политическото му развитие. На двадесет години той вече се интересувал от радикалните политически идеи, напуснал фермата и отишъл в града, където на събрания слушал речите на анархистката Ема Голдмън. Импонирали му нападките срещу върхушката, ненавиждал авторитетността, съмнявал се в полезността на конституцията и законите и започнал да се бунтува срещу високопоставените.

При това той ненавиждал насилието. Като дете никога не е измъчвал животни, напротив, дори на мравката път правел. И въпреки това след назряло решение става закононарушител.

Но при извършване на покушението дали все пак не е бил луд?

Психиатрите заявяват, че е психически здрав и може напълно да отговаря за деянията си. Навярно това е била една повърхностна оценка

без съответна анамнеза. Председателят на съда, който открива съдебното заседание четири дена след погребението на президента, приема експертизата на петимата лекари и осъжда атентатора като напълно вменяем престъпник.

Едва след една година в американския печат се появява друго становище. Доктор Чанинг отново се заема със случая Чолгош, проучва семейното положение, разпитва близките му и заявява, че Леон е бил наследствено обременено дете.

От малък той е бил извънредно стеснителен и плах, често боледувал, чувствувал се слаб и безпомощен, ненавиждал всички, които били „над него“. Вероятно още тогава е заживял с натрапчивата идея, че трябва да извърши велико дело, за да привлече вниманието на хората върху себе си, и решава, че трябва да избави човечеството от президента Уйлям Маккинли. Лично бил заявил, че президентът е неприятел на всички добри хора.

Един ден преди атентата Леон е свидетел на бурните аплодисменти, които публиката отправя към президента по време на неговата политическа реч в Буфало. Тогава именно заключава, че е вредно, когато някой е толкова популярен.

Процесът се провежда на 23. IX. 1901 г. Защитниците не се стараят особено да защитят интересите на своя съмнителен клиент, не искат да се покажат пред властите в лоша светлина. Общественото мнение е на страната на закона и, разбира се, на всички им е ясно, че атентаторът ще стигне до електрическия стол. Може би именно поради създалата се атмосфера, която твърде много напомня процеса след извършеното покушение над Абрахам Линкълн, психиатрите не се постарават да направят подробна експертиза на психическото състояние на обвиняемия.

За няколко часа са изслушани свидетелите, съдийският състав се оттегля на съвещание и още същия ден произнася присъдата. Рано сутринта на 29. X. 1901 г. пазачите от Обърнския затвор влизат в килията на осъдения и го отвеждат в помещението с електрическия стол. После го поставят в плитък гроб край стената на затвора и заливат трупа със сярна киселина. Така мнимият анархист е заличен напълно от този свят.

Двадесет и четвъртият президент на Съединените щати Уйлям Маккинли умира на 14. IX. 1901 г. Двадесет и пети президент става тогавашният вицепрезидент Теодор Рузвелт – не твърде популярен и не особено деен политик.

Независимо от това Рузвелт съумява да заздрави позициите си и бива избран повторно за президент на Съединените щати (до 4 март 1909

г.). И ако не е злощастната, а може би дори преднамерена автомобилна катастрофа на другия кандидат Уилсън, той би излязъл победител и от следващите избори.

След Рузвелт на президентския стол сяда тогавашният министър на войната Уилям Х. Тафт, който след изтичане на мандата му отново се кандидатира за този пост. Рузвелт решава да премери силите си с Тафт и да се опита да спечели благоволенieto на избирателите за трети път. Въпреки че това е в противовес с принципите на американската конституция, Теодор Рузвелт се впуска в изборната кампания, устройва митинги, ораторствува на събрания, като с всеки изминал ден печели все по-здрава почва под краката си и все повече гласове. Освен кандидата на републиканците Тафт негови противници за президентското място са кандидатът на де-мократите Уилсън и кандидатът на социалистите Дебс.

Рузвелт наследява президентския пост, както по-късно Джонсън наследи Кенеди. След години, когато Рузвелт се опитва да възстанови своята популярност, щастието не го изоставя. Неговият изборен поход из американските щати е всъщност триумфално шествие. Когато през октомври 1912 г. пристига в Милуоки, мнозина компетентни лица предвиждат, че ще спечели необходимия брой гласове. Никой обаче не предугажда, че още от първата октомврийска седмица след преуспяващия политик пълзи подозрителна сянка.

Двадесет и четири дена Йохан Непомук Шранк върви по следите на Теодор Рузвелт.

На 8. X. 1912 г. местните величия са поканени в „Джилпатрик“, един от най-разкошните хотели.

Богата трапеза, оптимистични тостове, вдъхновени предизборни прокламации и мъжко ръкостискане! Наближава времето и Рузвелт трябва да тръгне за предизборния митинг, където го чакат тълпи от хора. Когато излиза от хотела, той набързо се сбогува и се качва в откритата кола. Около него блъсканица, шофьорът включва първа скорост, секретарят му прави знак, че закъсняват. Изстрел!

Теодор Рузвелт остава прав. Добре тренираният Алберт Мартин скача и мигновено сграбчва едрия мъж с мустаци и пенсне, обезоръжава го и го довежда пред Рузвелт. Хората се насъбират, десетки ръце посягат към нападателя за да го линчуват на място, но се намесва самият Рузвелт. Така полицията успява да откара атентатора Йохан Непомук Шранк в салона на хотел „Джилпатрик“.

Тълпата напират към колата. Рузвелт заявява, че нищо му няма, и

нарежда на шофьора да тръгне, тъй като избирателите чакат.

На митинга са надошли около девет хиляди нетърпеливи слушатели. Те все още не подозират какво се е случило. Колата на Рузвелт спира пред входа. Съпроводен от своите хора, той се изкачва на трибуната. Единствено секретарят му Джон Макграф знае, че раната на гърдите на бившия президент силно кърви. По пътя той го помолил да се отбият в болницата, за да го превържат, утешавайки го, че избирателите могат да почакат. Рузвелт отказал.

Застава на ораторската трибуна и започва речта си. От време на време губи сили, съвзема се и продължава. След почти едночасова реч той едаа не припада. Джон Макграф се притичва да му помогне и разкрива пред публиката случилото се, като разтваря самото и показва кървавото петно на ризата му. От вътрешния джоб на самото измъква черновата на предизборната реч от около петдесет страници. Стъгнатата хартия попречила на куршума да проникне дълбоко в гърдите.

Слушателите тържествуват! Кандидатът за президентското кресло е истински американец, герой! Той не е изоставил избирателите си дори в най-опасния за него час! Такъв политик заслужава доверие.

Откарват Рузвелт в болницата и личният му лекар доктор Ламберт констатира, че 38-милиметровият куршум, насочен към сърцето, е заседнал в гръдния мускул.

Атентаторът има вид на порядъчен гимназиален учител с високо чело, оредели коси и блуждаещ поглед. Едва ли някой би могъл да го заподозре в анархизъм или да го оприличи на престъпник. И въпреки това той дълго време се е готвел за убийството. Почти месец следвал на всяка крачка Теодор Рузвелт, пътувал с него от щат на щат, понякога стоял сред въодушевените му съмишленици съвсем близо до него, но не намислил сила в себе си да стреля.

Йохан Непомук Шранк е роден на 5 май 1876 г. някъде край Мюнхен. От малък бил чуждак. Израснал сам, без родители, бил осиновен от Доминик и Ана Фламанг. Те живеели добре, но Доминик Фламанг бил недоволен от баварското политическо положение и цялото семейство се преселило през 1889 г. в Съединените щати.

Семейство Фламанг направило добър избор, провървяло му. В едно от нийоркските предградия отворили кръчма. Подрастващият Йохан работел в нея като келнер. Той бързо обслужвал клиентите си, бил усърден и предприемчив, съумял да спести доста пари и след няколко години вече ръководел предприятието на своите осиновители. Бързо напреднал и забравил трудния живот в отечеството си. После станал

американски патриот. Когато банковата му сметка стигнала двадесет и пет хиляди, престанал да работи и се посветил само на своето хоби. Впрочем Шранк не бил роден нито за кръчмар,

нито бил страстен предприемач, за когото печалбата е над вичко.

През 1906 г. продал кръчмата, уединил се и заживял самотния живот на чудака. Четял и пишел стихове и по цели дни бленувал отнесено. Химерите се превръщат в негов единствен жизнен интерес. Започнал да води подробен дневник, в който записвал съдържанието на фантазираните случаи, сякаш протоколирал развитието на психическото си неравновесие.

Йохан Непомук Шранк страдал от тиха лудост и затова никой не го е подозирал.

Още през 1901 г. той записал в дневника си ужасна сцена. Сънувал, че се намира в дома на покойника и вижда ковчег, в който мъртвецът – убитият президент Маккинли – изведнъж се раздвижил и седнал. До ковчега стоял монах с черно расо. Маккинли бавно вдигнал ръка, посочил с показалеца си монаха и казал: „Този е моят убиец!“ След като се взрял в лицето му, Йохан Непомук Шранк се ужасил, защото монахът бил Теодор Рузвелт.

Защо именно през 1901 г. психически лабилният Шранк сънува такъв сън? Лесно обяснимо. Вестниците са пълни със съобщения за процеса срещу убиеца на Маккинли и със статии, които или славят новия президент Рузвелт, или се съмняват в неговите способности. Понякога даже единодушно се коментира случайността, която извежда Теодор Рузвелт начело на американския народ, а именно насилствената смърт на Маккинли. Тази зависимост между болезнената фантазия и известното криминалистично правило „Cui bono“ решава уравнението: убиецът на Маккинли е Рузвелт, защото е най-много заинтересован от смъртта на Маккинли.

Над десет години порядъчният американски гражданин Шранк си живее тихо и мирно като напредничав еснаф, записва си химерите и твори стихове.

През 1912 г. бившият президент Рузвелт отново се домогва до благосклонността на избирателите и се кандидатира за президент за трети път.

През нощта на дванадесети срещу тринадесети септември 1912 г. Шранк дописвал някакво стихотворение и изведнъж получил съвсем ясно видение. В неговото болно въображение отново се явил мъртвият Маккинли, обърнал се към него и съвсем ясно го помолил да не позволи

неговият убиец Рузвелт да се върне в Белия дом. Шранк приема желанието на мъртвия като заповед

и се самоубеждава, че providението го е избрало да отмъсти за смъртта на президента, да избави американския народ от проклятието и да отстрани убиеца, който не само че останал ненаказан, но и за трети път се стремял към президентския пост. За целта се снабдява с револвер „Смит енд Уесън“ калибър 38, грабва куфара и тръгва подир Рузвелт. Няколко пъти е съвсем близо до жертвата си, но психическата му нестабилност, страхът и възбудата не му позволяват да стреля. Пред хотел „Джилпатрик“ в Милуоки обаче той се осмелява и натиска спусъка.

Не го осъждат и мнозина предвиждат това. Лекарската експертиза е категорична, че Йохан Непомук Шранк е психически болен и не може да отговаря за деянията си. Изпращат го в лудница и той се примирява с това. Тридесет години Шранк живее там, никой не го посещава и никой не му пише писма. Умира на шестдесет и седем години на 15 септември 1943 г. в деня на четиридесет втората годишнина от съдбоносното видение.

Странно, но атентатът на умопомрачения Шранк, който не е нито анархист, нито политически фанатик, има огромни политически последици и без малко да помогне на Теодор Рузвелт да бъде избран за трети път за президент на Съединените щати. Мъжественото му поведение след нападението, което американците толкова много ценят, издига кандидата на върха на популярността. Краят на изборната кампания прозвучава в полза на Рузвелт. Обществеността, която отначало не е възхитена от опита му да кандидатствува отново, сега застава безрезервно на негова страна. През цялото време, докато е в болницата, той поддържа настроението на избирателите чрез печата, насочван от неговите секретари и поддържащи го политици. И когато две седмици след атентата Рузвелт се появява на разгласения предизборен митинг в нюйоркската Медисън Скуър Гардън, там се стичат около сто хиляди ентузиазирани избиратели, за да изразят почитта си към него. Устройват му такива овации, че никой от политическите пророци не се съмнява в неговата изборна победа.

И все пак нещата се развиват другояче.

Американецът, възпитан от легендите за Дивия Запад, сваля шапка пред простия героизъм на мъжете със силни юмруци и светкавични изстрели. Но в своята същност той е сантиментално същество. Трогва се от нещастната любов на филмовите неудачници и бурно ръкопляска на защитниците на закона. За една нощ Рузвелт се превръща в герой номер

едно и има всички шансове да спечели борбата.

Но ето че в замяна на щастливо приключилото нещастие се появява друга трагедия, която засенчва първата. Кандидатът на Демократическата партия Удроу Уилсън става жертва на автомобилна катастрофа! Всички телеграфи предават вълнуващия текст, с едри заглавия специалните издания съобщават за новата сензация. Американците очакват с необикновена съпричастност всяка нова вест и когато научават, че Уилсън ще остане жив и ще оздравее, мигом той става център на тяхното внимание.

През 1912 г. автомобилната катастрофа е нещо съвсем ново.

Рузвелт е забравен и мястото му в съзнанието на американеца заема жертвата на техническия прогрес Уилсън. И когато по-късно под патронажа на рекламните специалисти в някои вестници се появява становището, че може би това е атентат срещу кандидата на демократите, извършен по необичаен досега модерен начин, Уилсън спечелва напълно борбата.

Той става двадесет и седмият президент. Получава 435 гласа, докато Рузвелт е принуден да се оттегли с 88. Атентаторът Шранк, който с изстрела си създава ореол около личността му, вече не може да му помогне. Шранк научава за неговото поражение зад решетките на института за душевно болни седем години по-късно, на 6 януари 1919 г., когато Теодор Рузвелт умира. От убийци, които действуват неорганизирано, още повече умопобъркани, няма спасение. Тайната полиция може да разкрие широк заговор на политически противници, които с точността на генерали подготвят даден атентат, но едва ли е в състояние да обезвреди един незабележим човек в тълпата, който дори не е споделил с някого намеренията си.

Сякаш по уговорка атентаторите си дават дълга почивка. Цели двадесет години американските президенти живеят и работят спокойно. Но ето че през 1933 г. отново е извършен атентат, и то срещу най-популярния и политически заслужил американски президент Франклин Делано Рузвелт. Това е една странна история с невероятна мотивировка. Твърди се, че стомашните кризи на атентатора били поводът за атентата.

Флорида, 15 февруари 1933 г. Светски и суетен Майами очаква своя нов президент. Франклин Д. Рузвелт е популярен политик, а когато през 1932 г. спечелва изборите, всички вярват, че ще бъде и добър президент. Сега очакват посещението му с възторг.

Рузвелт спечелва изборите, но докато бъде въведен в длъжност, разполага с няколко седмици свободно време и предприема пътуване из

Съединените щати, което завършва във Флорида. В пристанището на Майами пристига с яхтата „Ноурмахал“ на милионера Винсент Астор. С него е прекарал на море десет спокойни дни, ловял риба, чел, почивал и беседвал за политическите си планове.

Приятна топла вечер. Майами е разкрасен като за карнавал – гирлянди, книжни фенери, на всяка крачка знаменца и няколко плаката с името на Рузвелт. В Бейфронт парк на бискайския бряг свири военен оркестър, тълпата гъмжи в очакване на президента, който отдавна трябвало да бъде вече тук. Но ето че яхтата приближава пристанището, хората ликуват. Рузвелт лъха на здраве, изглежда отлично – обгорял, отпочинал, доволен и самоуверен. Качва се в очакващия го буйк и маха шапка за поздрав. Колата потегля към Бейфронт аудитория, където Рузвелт трябвало да говори. Към девет и половина се появява автомобилната колона, хората преграждат пътя, пламенно поздравяват своя президент, който се надига леко от задната седалка и с няколко думи поздравява и благодарни на избирателите за подкрепата им.

През навалищата си пробива път невзрачен човек. Очевидно закъснял, той се опитва да приближи до оратора, грубо се блъска, дори се скарва с присъстващите, но тълпата се люшва, поглъща го и го изнася на десетина-петнадесет крачки от колата на президента.

След като Рузвелт приключва речта си, на стъпалото на буика му се качва бързо чикагският кмет Чермак, за да го поздрави. Но преди да заговори, човекът от тълпата, който междуременно се е приближил съвсем до тях, светкавично изважда пистолет и изстрелва в Рузвелт пет крушума.

В първия момент никой не осъзнава какво се е случило. Оркестърът свири, чуват се възгласи и дори когато милионите слушатели дочуват по радиото съдбовните пистолетни изстрели, на никого и през ум не минава, че това може да е атентат. Всички предполагат, че са фойерверки.

Но кметът Чермак се свлича на земята. Генерих, личната охрана на Рузвелт, мигновено се притичва на помощ и разбира, че куршумите, предназначени за Рузвелт, са засегнали Чермак и още няколко души.

„Ще застрелям всички президенти“ – успява да извика атентаторът, когато го сграбчват някои от двестата полицаи, осигуряващи безопасността на президента.

Рузвелт се изправя невредим, изтиква Генерих, които се опитва да го защити с тялото си, и заявява, че не желае други да умират вместо него.

За по-нататъшното изясняване на случая е необходимо да повторим

че атентаторът е изстрелял с револвера си пет куршума: единият куршум засяга чикагския кмет Антонин . Чермак; следващите два раняват леко в главата други двама души; най-зле е една жена, която умира в болницата с прострелян гръден кош; с последния, петия куршум е само леко одраскан някакъв гражданин. Атентаторът е Джо Зангара, стрелял с пистолет „Смит енд Уесън“ калибър 32.

От малък го наричали „ил Ноно“ (джуджето), защото си останал дребен. Джузепе Зангара е калабриец, роден на 7 септември 1900 г. в южноиталианския град Феруцано, в един край на мизерия и социална несигурност, отличаващ се с бедните си квартали и коптори и смелите момчета, които често посягат към ножа. Учи и става зидар като почти всички мъже от този край. И като баща си и мнозина други, борещи се още от люлката с глада и мизерията, ненавижда онези, които винаги са имали повече, които са горе, в правителството, просто от другата страна на барикадата.

Когато бил на две години, умира майка му. Машехата не го обичала, защото бил едно гърло повече. Преди да тръгне на училище, на шестгодишна възраст той вече работел при някакъв селянин. Преминал през суровото училище на живота, Джузепе започнал да съзнава социалните различия и омразата му към имотните все повече растяла.

От селянина Джузепе получавал мизерна заплата и слаба храна, затова решил да смени работодателя. На десет-дванадесетгодишна възраст започнал работа в тухларница – изваждал и поставял тухлите в пещта. Наистина изкарвал повече, но при неимоверно трудни условия. И тук за пръв път получил стомашна криза. По-късно специалистите водят големи спорове за заболяването на Зангара. Казват, че то било една от психичните предпоставки за натрапчивата му идея. Никой обаче не установил за какво собствено става дума. Мнозина твърдят, че симулирал. Зангара може да е бил и ипохондрик, но едно е сигурно, че е бил психично разстроен, тъй като още от самото начало хвърлял вината за страданието си единствено върху върхушката. Заканвал се, че все някой ден ще им отмъсти: ще убие краля, президентите, господата генералните директори и край на всичко.

На седемнадесет години отишъл войник. Болките в стомаха не преставали, но все пак Джузепе имал повече време да мисли за този объркан свят. Решил да убие италианския крал Виктор Емануил. Не успял, защото го откомандировали в Алпите, а на фронтовете на Първата световна война той нямал възможност да се срещне с краля. През 1923 г. се качил на кораба с преселници и заедно с много сицилианци слязъл

на манхатънския кей с надеждата, че тук, в Новата земя, го очаква щастлив живот.

Не знаел какво иска, неговите мисли бродели по зигзагообразни пътища. Едва научил, че в Америка не управлява крал, а президент, и решил да го убие.

В края на краищата кой, ако не президентът Кулидж, е виновен за това, че клетият беден италианец страда от хронично заболяване!

Приели го на работа в една зидарска група. Италианците са известни с добрата си работа и много от американските небостъргачи са именно дело на техните ръце. Джузепе работел от тъмно до тъмно и нямал време за размишления, живеел самотно, не пиел и не пушел, не ходел и не харчел пари с момичета, изкарвал си прилична заплата и не след дълго си спестил няколкостотин долара, с които си купил кола.

И ето че клетият Ноно е вече един от онези американци, които не се различават от останалите преселници – с добра банкова сметка, с хубава кола и с перспектива за бъдещето. Само че Ноно Зангара страдал от натрапчивата идея да убие президента Кулидж, по-късно Хувър и накрая Рузвелт. И когато му се удава случай да стреля в него, той вярва, че сам бог е решил така.

Отдавна Джо Зангара е преминал от едната на другата страна на арената. Провървяло му, добрият доход му позволявал да се пресели във Флорида, тъй като за италианеца климатът там е по-добър. После научава, че президентът ще пристигне в Майами. Влиза в местната заложна къща и срещу няколко стари предмета получава осем долара, с които си купува пистолета „Смит енд Уесън“ и десет патрона. Пет патрона напъхва в барабана на пистолета, а другите пет скрива в джоба си за всеки случай.

На тринадесети февруари Ноно Зангара взема решение да извърши атентат, на петнадесети стреля в президента, на двадесети е изправен пред съда и един месец по-късно сяда на електрическия стол. Лекарската експертиза характеризира убицеца, заплашващ, че ще убие всички президенти, като „психопат с натрапчиви идеи, които са в противоречие с общоприетия обществен ред“. Съдията Колинз прочита очакваната от цялата общественост присъда. Поради опит за убийство и нанесена тежка телесна повреда Ноно Зангара се осъжда на осемдесет години лишаване от свобода. Когато изслушал решението на съда, Ноно започнал да се смее и викал на съдията, че трябвало да му даде цели сто години. Скоро обаче не му било до смях. Кметът Чермак умира. Следователно Зангара вече не бил потенциален убиец, а действителен. Отново го

изправят пред съда и съдията Томсън го осъжда на смърт.

Но дали смахнатият калабриец не е трябвало да бъде изпратен в лудница?

До последния момент той се държал като актьор в рекламен филм. Трескаво играел ролята на мъченик в името на утрешния светъл ден. Навярно дълбоко в съзнанието си той се смятал за спасител и се държал като твърдоглав хлапак. Отказал да приеме свещеника – нали вярвал в собствената си личност. Когато рано сутринта го извели от килията за смъртни, той избутал пазача, като заявил, че ще отиде сам, тъй като не се страхувал от електрическия стол. Самоуверено влязъл в екзекуторното помещение и смеейки се, седнал на смъртоносния стол. Огледал помещението и започнал гневно да вика. Спасителят на човечеството, страшилището за крале и президенти се ядосал, че не са поканили репортьори, че никой не ще може да заснеме или да филмира славната му смърт. След като се усмирил, палачът му сложил маската с контактите. Ноно Зангара се простил с този свят с гневния вик „Хайде! Натисни най-последно копчето!“.

И палачът изпълнил последното му желание.

Екзекутират го, погребват го и го забравят. Но случаят в Бейфронт парк още веднъж изплува на повърхността на историята и предизвика нова сензация.

През 1959 г. излиза от затвора Роджър Тоухи, шеф па една от американските банди и някогашен конкурент на легендарния Ал Капоне. Бившият затворник публикува интересни пояснения на тогавашните събития.

Антонин . Чермак, по произход чех, станал кмет през 1931 г., когато в града вилнеели гангстерите. Както много по-късно Робърт Кенеди, и той предприел борба срещу организираните престъпници, обявил им война и в началото имал успех. За две години по улиците на Чикаго били застреляни към двеста опасни гангстери. Мнозина от тях били от бандата на Ал Капоне.

Никой не можел да си обясни на какво се дължал големият му успех. Имало най-различни предположения. Според една от версиите, Чермак се бил съюзил тайно с една от конкурентните банди, чийто бос бил Тоухи, който заедно с чикагските полицаи повалял вражеските редици. По-късно Тоухи заявил, че Чермак му бил обещал да го направи началник на чикагската полиция. След атентата се говорело, че кметът Чермак станал жертва на нещастна случайност, че го улучил куршумът, предназначен за Рувелт. Никой не се съмнявал в това, дори и самият

Чермак. Когато умираше, изрекъл пред Рузвелт думи, които са вдълбани в каменния му паметник в Бейфронт парк в Майами (Флорида): „Радвам се, че това бях аз, а не вие!“

Но Роджър Тоухи пише, че всички са се заблуждавали. Чикагският кмет не бил убит от Джо Зангара. Сред тълпата, стекла се да поздрави новия президент, недалеч от Зангара стоял въоръжен убиец от бандата на Капоне, изчакващ удобния момент. И когато Зангара започнал да стреля по Рузвелт и възникнала паника, гангстерът стрелял по Чермак и го улучил. Така хората на Ал Капоне отмъстили на човека, който посмял да им обяви война.

Друго доказателство освен изявлението на Тоухи няма, но неговото твърдение е логично. Ноно Зангара е разполагал с барабанен револвер с пет патрона. Следователно могъл е и наистина е изстрелял само пет куршума. Но след атентата ранените се оказали шестима: кметът Чермак, две жени, двама мъже и един случаен минувач. Следователно в тялото на един от тях е имало куршум от друг револвер.

Протоколът от аутопсията доказва правдивостта на тази версия: куршумът, пронизал белия дроб на Чермак, бил 45-мм. Доказано е, че Зангара е стрелял с 32-мм револвер.

В такъв случай бил ли е изобщо нещастният Джузепе Зангара, наричан Ноно, убиец?

Сараево 1914

Потънал в полумрак двор. От едната страна грамада нахвърляни сандъци, а от другата – осветени прозорци на печатница. В дъното дълга ниска барака – може би изоставен склад. Мандалото на вратата е спуснато. Преминали тихо през двора, те прекрачват прага и застават сред мрачната светиня.

Тъмни стени, в ъгъла два-три стола, сред стаята маса, покрита с черно сукно. Две горящи свещи, кръст, пистолет, кама и граната. Зад масата фигура в черно расо, върху главата качулка сотвори за очите. Тримата – Трифон Грабеж, Гаврило Принцип и Неделко Чабринович – са застанали чинно един до друг.

– Пригответе се за клетвата!

Вдигат глава. Тъмната фигура разстила на масата знаме с череп и кръстосани кости. Гласът звучи тихо:

– Повтаряйте след мене! При влизането си в организацията „Обединение или смърт“ в името на слънцето, което ме топли, в името на земята, която ме храни, в името на всемогъщия бог, в името на кръвта на дедите ми заклевам се в честта си и в своя живот, че от този миг до края на живота си ще служа вярно на организацията и ще бъда винаги готов да се жертвувам за нея. Кълна се в честта и в живота си, че безпрекословно ще изпълнявам всички заповеди. Нека бог и моите другари ме съдят, ако съзнателно или несъзнателно наруша или не изпълня клетвата си...

Повтарят думите и един след друг се подписват под клетвата. Малко преди да им съобщят номерата, които за в бъдеще ще заместят имената им, в стаята влиза още едно лице с черна качулка. Забуленият мъж им подава безмълвно ръка и братски ги прегръща. „Шефът“ изчезва така набързо зад завесата, както безшумно се е появил.

– Готови ли сте да изпълните своята почетна задача? – пита водачът им.

– Готови сме! – отговарят в един глас. Преоблеченият отваря кутията с етикет „Отрова“ и подава на всеки по една капсула.

– Цианкалий – обяснява той. – Действува мигновено, без болка. Поглъщаш я и край. Само мъртвите мълчат. Обединение или смърт!

Поемат от ръцете му отровата като свето тайнство и отговарят на поздрава:

– Обединение или смърт! Излизат и потъват в нощта.

Току-що Гаврило Принцип, Трифко Грабеж и Неделко Чабринович са се заклели тържествено да убият австроунгарския престолонаследник ерцхерцог Франц Фердинанд.

Преди години Драгутин Димитриевич, наречен Апис, бил една от централните фигури в операцията, проведена от тайната организация „Защитници на отечеството“ срещу крал Александър и неговата съпруга Драга Машинова. Той командувал групата заговорници при нахлуването им в белградския конак, бил ранен, но оздравял и след около десет години се оказва в задкулисието на сараевския атентат.

Той и неговите съучастници помогнали на Петър Карагеоргиевич да се възкачи на престола. Кралят, разбира се, им бил благодарен и не бил в състояние да възпрепятства по-нататък тяхната кариера. Срещу тях обаче се опълчили колегите им от офицерския корпус, който не желали да служат ведно с убийците. Ето защо някогашните заговорници продължили да се срещат тайно, отначало само колективно се защищавали срещу нападите, а по-късно започнали активно да се интересуват от политическия живот, основали тайното дружество „Обединение или смърт“ и отново се намесват в историята.

Драгутин Димитриевич е роден заговорник. При крал Петър става шеф на сръбското разузнаване, стига до подполковник от генералния щаб, има здрави позиции, разпорежда се със стотици агенти по целия Балкански полуостров и разполага с неограничена власт. И решава да я използва за осъществяването на политическа програма – за обединяването на южните славяни против хабсбургската монархия.

Отначало го смятат за мечтател, но след като през 1912 г. в Балканската война българите, сърбите, черногорците и гърците побеждават турците, идеята на Апис вече не изглежда неосъществима. И когато една година по-късно в Междусъюзническата война сръбските полкове завземат Македония, пътят към реализирането на плана се оказва открит. Полковник Апис се впуска в борбата на невидимия фронт.

По време на белградския кървав метеж през 1903 г. се проявил и поручик Воислав Танкосич. Именно той се погрижил за ликвидирането на омразните „принцове“ – братята на кралицата, – като още същата нощ изправил пред наказателния взвод Никола и Никодем Луневицови. След атентата срещу Франц Фердинанд неговото име се появи на първите страници на световноизвестни вестници. В австроунгарския ултиматум до сръбското правителство майор Танкосич се сочеше като организатор на атентата и за мнозина неосведомени хора той стана инициатор на Първата световна война, въпреки че не бе ръководната личност в

тайната организация „Обединение или смърт“, наричана „Черната ръка“. Стратег и военачалник е полковник Апис. Под негово ръководство „Черната ръка“ се превръща в голяма политическа сила.

И не е единствената. Организация „Млада Босна“ и далматинската „Вал“ също възприемат радикалните методи на борбата. И докато австроунгарското правителство се опитва да посее семето на раздора между сърби и хървати, тайните организации започват да се въоръжават. И резултатите не закъсняват.

След насилственото присъединяване на Босна и Херцеговина император Франц Йосиф предприема инспекторски прегледи и без малко да пострада. На трети юни 1910 г. в Мостар Богдан Жераич се опитва да застреля императора. Актентаторът доближил на две-три крачки Франц Йосиф, но не намерил достатъчно смелост и не стрелял.

Две седмици по-късно обаче, на 15 юни 1910 г., на моста на река Миляцка в Сараево той изчакал земския губернатор генерал Мариян Варешин, който се връщал с файтон от откриването на първото заседание на новото областно събрание (сабор) с адютанта си майор Волфганг Хелер. Жераич притичал съвсем близо до файтона и стрелял пет пъти в губернатора. Но и петте куршума не попаднали в целта. Шестият запазил за себе си. Умира на моста, без да изпълни задачата си, но става герой и пример за останалите, тъй като възкресил косовския мит.

На 28 юни 1389 г. турците, водени от султан Мурад, нанесли поражение на сръбските полкове на Косово поле. Сръбският пълководец Лазар загинал, но и турският султан не доживял до победата. Преди битката или може би по време на битката в турския лагер се промъкнал сръбският юнак Милош Обилич, влязъл в шатъра на султана и го заклал с меча си. Неговото име става символ на героизъм. По време на жестоко то подтисничество (турското иго продължило цели петстотин години) събитието се превръща в мит. Видовден става за сръбските патриоти не само празник на свети Вид, а и паметен ден, който им напомня за загубената свобода, буди у тях чувството на дълг да отмъстят за поражението. На този ден те чествуват именно героичното дело на смелия юнак. Петстотин двадесет и пет години по-късно, на 28 юни, на Видовден, бе извършен сараевският атентат.

Революционната младеж започва да се организира. Владимир Гачинович, един от водачите на младите, избягва зад граница, тъй като го очаква затвор. Заминава за Швейцария, където следва. Там се среща с руски революционери и след време под чуждо име отново се появява в Сараево. Данило Илич, учител и часовникар, е отличният техник на

революцията, разбиращ от бомби и от стратегия. Оскар Тарталя е един от онези, които през 1912 г. участвуват в протестната демонстрация на студентите от Загребския университет за национално обединение.

Студентите воюват с полицията, в училищата учениците не учат, правителството предприема репресии, премахва хърватската конституция и назначава Славек Цувай за правителствен комисар с неограничени пълномощия. Революционерите се стремят да се избавят от него.

Лука Юкич взема решение. Явява се при Апис, който го изпраща в терористичната школа на майор Танкосич. Там го обучават да стреля с револвер и да борави с бомби, получава оръжие и благословия за път. Организацията го прехвърля нелегално през граница и той се появява в Сараево. Опитва се да застреля бан Цувай по време на процесията на празника на Тяло господне, но се поколебава, макар че жертвата му била почти на мушката. По-късно заявява, че се побоял да не рани децата, които наблюдавали процесията.

Но не се отказва от плана си. Две години по-късно изчаква Цувай, който около обяд се връщал от тържество. В колата седели майката на комисаря и адютантът му Иво Хервоич. Когато автомобилът приближава ъгъла, Лука Юкич, който стоял на тротоара между улица „Месничка“ и „Лисенски“, натиска спусъка. Не улучил обаче бан Цувай, а неговия адютант, който след четиринадесет дена почива. Юкич вече нямал възможност да поправи грешката си, тъй като полицаите го подгонили. Защищавайки се, ранява стражаря Боршчак и още няколко души. Залавят го и го арестуват. По-късно го осъждат на смърт, но го помилват и заменят наказанието му с доживотен затвор. Няколко пъти революционерите се опитват да го освободят, но нито един от планове им не се реализира.

Степан Дойчич е художник, роден в Лудбрег. В Америка, където се преселва, той работи в емигрантските дружества. След три години се завръща в Хърватско със задачата да убие тирана Цувай. Пристига в Загреб през есента на 1912 г. и започва да следи Цувай, но не може да се доближи до него, тъй като полицията го па-зи. Дойчич пътува подир жертвата си из цялата страна, проследява го в Будапеща, Триест, Риека, половин година се мъчи да се окаже на разстояние един изстрел, по безуспешно. По-късно стреля срещу новия хърватски бан барон Иван Скерлец и го ранява в ръката.

Пред съда заявява: „В Америка гражданите имат пълна политическа свобода. Но ние тук, хървати и словенци, нямаме никаква свобода. Отнеха ни всичко, дори и правото на живот. Дори и в Китай сега има

по-го-ляма свобода. Отнеха и нашата вече окастрена автономия. Всички важни места заемат унгарците. Не ни остана нищо друго, освен да се преселим в Америка. Нямаме нито право на събрания, нито свобода на печата. Ако знаеха за това американците и ако научат как покорно понасяме подтисничеството, ще ни презрат като скотове.“ В опозиционните организации влизат все повече младежи. През май 1914 г. ученикът от търговската гимназия Яков Шефер прави опит за атентат срещу ерцхерцог Салватор и бан Скерлец. Изчаква големците пред загребския национален театър и се опитва да стреля с пистолет, но му попречва един от оказалите се наблизко полицаи.

Революционната група „Омладина“ под ръководството на Гачинович (ръководел другарите си от Швейцария) планира премахването на Потьорек, губернатор на Босна и Херцеговина. Разбира се, операцията не се осъществява, тъй като се появява далеч по-интересна възможност – в Босна трябва да пристигне самият престолонаследник ерцхерцог Франц Фердинанд.

Някъде в края на март 1914 г. в загребския вестник „Истина“ излиза кратко съобщение, че през летните месеци в Сараевската област ще бъдат проведени маневри на австроунгарската армия, които ще ръководи лично ерцхерцог Франц Фердинанд. Поетът Йован Варагич открива новината и тъй като му е известно, че белградската група „Млада Босна“ възнамерява да извърши атентат срещу престолонаследника, изрязва съобщението, а общинският служител Пушара го залепва върху по-плътна хартия, написва отгоре едно „Здраво“, поставя го в плик и го изпраща на адрес: Неделко Чабринович, страноприемница „Златна моруна“, Зеления площад, Белград. Още същия ден шефът на организацията Драгутин Димитриевич-Апис го получава на бюрото си.

Новината не изненадва Апис. За подготовяното военно учение началникът на сръбското разузнаване сигурно е бил информиран много по-рано от редактора на загребския вестник, но вероятно не е искал да избързва. Другите обаче не са така търпеливи. Илич заминава с фалшив паспорт за Швейцария, за да изготвят там с Гачинович плана за действия.

Но в Белград ги изпреварват. Типографът Чабринович, студентът Гаврило Принцип, Милан Циганович и Трифко Грабеж се свързват с майор Танкосич. Казват, че прозорливият стратег Апис преди това се бил застраховал от евентуални последствия. Изглежда, е предполагал, че насилствената смърт на Франц Фердинанд ще има сериозни последици, но сигурно не е смятал, че ще се стигне до световна война.

Мнозина от авторите, които се занимават с проблематиката на сараевския атентат (говори се, че са излезли към три хиляди публикации), посочват епизод от дипломатическото задкулисие, в чиято правдивост или поне вероятност дълго време никой не се е съмнявал. Още преди да даде съгласието си за акцията, полковник Апис уж се бил свързал с руския военен аташе в Белград Виктор Алексеевич Артамонов. В дълъг приятелски разговор го бил попитал за становището на неговото правителство, в случай че Сърбия се окаже във военен конфликт с Австро-Унгария.

Наистина Апис подчертал, че става въпрос за лично негово любопитство и за академична беседа и без всякаква връзка със съвременните политически събития. По време на разговора, който все още оставал на дипломатическо равнище с много предпазливо опипване на партньора, някак мимоходом споменал за Франц Фердинанд. Артамонов уж веднага разбрал и преди да се разделят, попитал: „Имате ли сигурни хора?“ – „Три души – отговорил Апис, – австрийски граждани. Босненци.“ – „Добре, почакайте няколко дена за отговор.“

След това бързо се прибрал, зашифровал съобщението и го изпратил в Петербург. Като получил отговор след три дена, той отново се срещнал с Апис.

Отначало дълго разговаряли за времето, разказвали си клюките от белградския дипломатически задкулисен живот и изведнъж военният аташе попитал направо за становището на крал Петър.

Подготвен, Апис мигновено отговорил, че кралят скоро ще се оттегли.

Без дори да мигне, Артамонов изслушал полковника и попитал какво мисли за акцията престолонаследникът негово кралско височество кронпринц Александър.

„Той ще мирува!“ – отговорил строго шефът на сръбската тайна служба.

Изглежда, от този момент на Артамонов всичко му било ясно. Бръкнал уж в джоба си, извадил някаква телеграма и без да я подаде на Апис, произнесъл на френски език историческото изречение: „Напред! Ако ви нападнат, не ще ви оставим сами!“

Руското решение се обяснява с политическия замисъл на чичото на царя великия княз Николай Николаевич, тогава още главнокомандуващ царската армия и привърженик на панславизма.

Доволен уж от разговора, полковник Димитриевич-Апис дава сигнал за започване на акцията. Веднага на другия ден Принцип, Грабеж и

Чабринович влизат в декорираната с черно сукно светиня, заклеват се във вярност на организацията „Обединение или смърт“ и обещават, че ще убият ерцхерцог Франц Фердинанд. Някои автори се опитват да обрисуват още по-подробно утвърждаването на плана от Русия и въвличат в играта Александър Иванович Верховски, заместника на Артамонов, и руския посланик в Белград Николай Хатвига, а най-старателните автори – и руския министър на външните работи Сазонов.

В историческите документи няма преки доказателства за правдивостта на това твърдение, макар че е известно, че Апис редовно се е срещал с Артамонов и неговия заместник Верховски, макар че по всяка вероятност като шеф на разузнавателния отдел на генералния щаб е предоставял на царските пратеници секретни сведения и за това е получавал от Артамонов известна парична помощ. Твърдението, че инициативата за сараевския атентат срещу ерцхерцог Франц Фердинанд идва от царския генерален щаб, е едно с нищо недоказано предположение, както и сцената с телеграмата и онзи „исторически“ френски текст.

Също така необосновано е и твърдението, че атентатът е дело на международен заговор на масоните, че преди атентата Гаврило Принцип бил заминал за инструктаж в Париж, където в масонската ложа „Льо гранд ориент“ бил получил точни директиви и може би някакви парични средства за провеждане на атентата. Доводите били съвсем ясни: не политическа ненавист, а конкурентна борба. Ерцхерцог Франц Фердинанд бил противник на масоните и затова трябвало да бъде премахнат.

Това не е единственото опортюнистично прехвърляне на вината за атентата. Хитлер и специалистът по нацистката реклама Гьобелс например си обясняваха мотивите за сараевския атентат по своему. Според една от статиите на официалния нацистки вестник „Фьолкишер Беобактер“ от 8. I. 1936 г., Гаврило Принцип бил не само масон, но и евреин. По-късно, навярно за нуждите на пропагандата, нацистите прехвърлиха вината върху някакъв тайнствен майор Съслей, а когато хитлеристкият вермахт потегли към Югославия, Хитлеровите тълкуватели на историята твърдяха, че сараевският атентат лежи на съвестта на английската Сикрет сървис.

Но така както няма доказателства за твърдението, че Гаврило Принцип е действувал едва след утвърждаването на плана от руския генерален щаб, така не разполагаме и с документи, които да потвърждават останалите предположения.

Първият престой на атентаторите по дългия път, водещ от плана до

неговото осъществяване, е в топчидерския военен учебен лагер. Апис нарежда на майор Танкосич и той урежда изпращането на Принцип, Грабеж и Чабринович в лагера, за да се научат да стрелят с пистолет, да боравят с бомби и да хвърлят гранати точно в целта.

На 27 май те отново са в Белград, където вечерта преди заминаването им пред кръчмата „У зеления венец“ Циганович им предава шест гранати и четири револвера с по седем патрона. След това Грабеж и Принцип отиват в стаята на Принцип и скриват оръжието под възглавницата. На другия ден сутринта потеглят с кораб за Шабац.

Организацията на Апис получава задачата да прехвърли атентаторите нелегално през границата и същевременно да им осигури незабелязано преминаване през страната. В граничното селище Шабац за тях е трябвало да се погрижи човек № 137, капитанът граничар Раде Попович, офицер от разузнаването, подчинен на полковник Апис.

Около четири часа следобед пристигат, но намират капитана (според някои протоколи той е майор) едва вечерта в кръчма „Америка“, където играел на карти. Предават му листчетата с уговорения знак, пренощуват в странноприемница „Америка“ и рано сутринта се придвижват към Лозница. Оттам е трябвало да преминат границата.

В Лозница ги очаква Първанович, офицер от граничната стража, който им препоръчва да се разделят и им помага да минат границата.

Свързките си ги предават като щафета.

Така на сутринта те се оказват доста навътре в босненска територия, качват се в каруцата на селянина Степанович, като скриват оръжието под капрата, и благополучно пристигат в Тузла.

И тук организацията им подготвя сигурно убежище. Мишко Йованович е на четиридесет години, със засукани мустаци, един от високопоставените господа на града, член на управителния съвет на местната банка, председател на няколко дружества и се говорело, че банковата му сметка е най-малко четиристотин хиляди. Негово е и първото кино в Тузла.

Рано сутринта пред къщата му спира каруца и пристигналият селянин измъква Йованович от леглото. След като поставя оръжието на кухненската маса, казва му, че притежателите на това оръжие ще трябва да се явят в девет часа в Сръбската читалня.

Срещат се в читалнята, след което се събират у Йованович, за да се договорят как да прехвърлят оръжието в Сараево. Въпреки че домакинят се страхувал да го остави у дома си, все пак се съгласил, докато се намери безопасен начин за пренасянето му в Сараево. Очаквало се, че

преди посещението на ерцхерцог Франц Фердинанд полицията ще проверява всеки, който влиза в града.

Йованович се страхувал да предприеме каквото и да било и затова се уговарят след няколко дена свръзката да мине да вземе оръжието. Паролата ще бъде отворена кутия цигари „Стефания“. Йованович поставил оръжието в кутия, завързал я с канап и я прибрал в едно чекмедже в столовата.

Междувременно атентаторите са вече в Сараево. Принцип уведомява учителя Илич за оръжието, настанява се у него на улица „Опъркани“ № 3, дори попълва адресна карта и изпраща Илич в Тузла. Той отива едва на 14 юни, но не взема оръжието. Успява да склони Йованович за сигурно самият той да го пренесе до Добой, тъй като никой стражар няма да посмее да проверява такъв почитан и заможен гражданин като него.

Йованович е принуден да изпълнява. Със сутрешния влак пристига в Добой, където е трябвало да го чака Илич. Тъй като той не дошъл, Иванович отнася кутията с револверите и бомбите у шивача Вуко Якшич. След това известно време се разхожда из града и като не среща никъде младежа, тръгва към гарата. Там вижда Илич и му пошущва къде е оставил оръжието.

Илич взема кутията и тръгва за Сараево, но слиза на гарата край моста „Али паша“ и с местния влак за Илиджа се прибира благополучно. Скрива оръжието под леглото на Принцип. Илич е местен диригент на акцията и като главен организатор е трябвало да остане на заден план. Следователно непростимо е, че атентаторът се е настанил тъкмо у него.

Почти четиринадесет дена групата чака подходящия момент. Междувременно научават, че крал Петър се е оттеглил в полза на сина си кронпринц Александър. Измъчват се от съмнения дали тази важна политическа промяна няма да повлияе на техния план, стават все по нервни, от възмущение не могат да спят и се страхуват да не изпратят от Белград друга инструкция.

Планът остава същият.

За акцията са подготвени още трима души, първоначално определени за нападение срещу губернатора Потьорек: Мехмедбашич, Чубрилович и Попович. Заедно с Илич атентаторите стават седем и те трябва да заемат шестотинметровия участък. Така че ерцхерцог Франц Фердинанд ще мине през шпалир от решителни стрелци и няма никакъв шанс да се спаси.

На двадесет и осми сутринта, на Видовден, те се събират за последен път в сладкарницата на Влайнич. Илич отново подчертава значението и историческия ден на акцията: ще убият Фердинанд тъкмо на Видовден, в деня на тържествата, които за пръв път след столетия ще се състоят на освободеното Косово поле. Подава на Грабеж под масата бомба и разпределя оръжието и задачите на останалите. Един по един тръгват към крайбрежната улица „Апел“. Оттук именно трябва да мине кортежът с престолонаследника.

Ерцхерцог Франц Фердинанд фон Хабсбург-Есте минаваше за личност от европейска величина. Той беше престолонаследник, но не след дълго щеше да стане не само австрийски император и Апостолско величие² но и крал на Чехия, Далмация, Хърватско, Словения, Галиция, Босна и Херцеговина и т.н.

От тринадесетото столетие насам Хабсбургите заемаха изключителни позиции в Европа. Повече от седемстотин години те управляваха и воюваха посредством политиката, дипломацията и насилието и чрез прозорливите си бракове между династии. Разширяваха постепенно влиянието си в завладяваните територии. Господар на могъщия род бе Франц Йосиф, но скоро неговото място трябваше да се заеме от ерцхерцог Франц Фердинанд фон Хабсбург-Есте.

Император Франц Йосиф бе стар и не можеше да участва в големите маневри, които трябваше да бъдат проведени през 1914 г. на територията на Босна и Херцеговина. И както на маневрите в Чехия, вместо него трябваше да отиде наследникът му. Франц Фердинанд реши да посети Босна по няколко причини. Преди всичко това изискваше политическото положение – след победата в двете балкански войни босненските сърби все по-явно се противопоставяха на Виена и ерцхерцогът смяташе, че с посещението си ще подобри репутацията на хабсбургския род.

Очевидно е имал и още един, чисто личен повод. Удаваше се случай за пръв път на съпругата му София фон Хоенберг, по баща графиня Хоткова, да бъдат отдадени почести, подобаващи се на императрица. По такъв начин Франц Фердинанд искаше поне отчасти да се отплати за ежедневно унижение, което понасяше години наред неравностойната му по произход съпруга.

По-късно Макс Хоенберг, синът на Фердинанд и София фон Хоенберг, заяви, че причината за заминаването на майка му за Сараево била

2. Титла на австрийски императори и унгарски крале – бел. пр.

друга. Тя се страхувала за безопасността на любимия си съпруг, защото знаела, че това пътуване до Босна е рисковано.

В родословното дърво на Франц Фердинанд имаше сто и двадесет най-знатни аристократични прадеди, от които седемдесет и един немски аристократи, двадесет полски, осем френски и шестима други, с една дума, истински Хабсбург. Въпреки това той бе *enfant terrible* на династията. Понякога дори се носеха слухове, че нещо не бил в ред, а реномирани публицисти, като Сетън-Уътсън, изразяваха предположението, че престолонаследникът страдал от паралич. При това положение господарят на рода император Франц Йосиф не можеше да не се усъмни в това, доколко е здрав разумът на племенника му, когато тридесет и шестгодишният стар ерген реши да се ожени.

Император Франц Йосиф бе чичо на Фердинанд, но дори през ум не му минаваше мисълта, че един ден племенникът би могъл да стане престолонаследник на Австро-Унгария. Нали кронпринц Рудолф беше надеждата на хабсбургския род. Затуй синът на ерцхерцог Карл Лудвик, брат на императора, скиташе по света, без да предчувствува какво го очаква.

Но ето че се случва трагедия. Намират кронпринц Рудолф и неговата любима, деветнадесетгодишната баронеса Ветсер, мъртви в ловджийския замък Майерлинг. Престолонаследник става ерцхерцог Карл Лудвик, а благородникът бонвиван Франц Фердинанд продължава безгрижно да се забавлява в светско общество. И когато на двадесет и шест години той се завръща от дълго околосветско пътуване, лекарите установяват, че се е разболял от белодробна туберкулоза, от която починала и майка му Мария Анунциата.

Виенският двор побързва да отпише от сметките си болния, но лекарите не се предават. Франц Фердинанд заминава на лечение за Египет, в Хелиополис, където сухият горещ въздух, който бе спасил толкова безнадеждно болни, му възвръща живота. През 1896 г., тъкмо по време на пътуването по Нил, той научава за смъртта на баща си, потегля за Виена, там приема почестите като престолонаследник на Австро-Унгария и отново се връща в Египет, за да се доизлекува. Не след дълго, вече здрав, той пристига във Виена и дворът трябва да се съобразява с него. Императорът и хofмайсторът решават, че е крайно време наследникът на хабсбургския престол да се ожени, защото трябва да се продължи родът и родовата власт.

Говорело се, че Франц Фердинанд проявявал интерес към дъщерята на английския крал Едуард принцеса Мери, но по-късно се оказало, че

не е сериозен в намеренията си. Тогава изготвят официален списък на препоръчаните невести от европейски аристократични семейства и чакат престолонаследникът да си избере някоя от тях. И наистина, очебийно често той започва да посещава дома на ерцхерцог Фридрих в Братислава, където милата майчица ерцхерцогиня Изабела представя осемте си дъщери, кандидатки за женитба, чието родословие по бащина линия идело от тосканския хабсбургско-лотрински клон на династията. Преди да се омъжи, ерцхерцогиня Изабела била пруска принцеса. Дъщеричките се надявали, че някоя от тях ще седне на трона, майката живеела в трескаво очакване коя ли ще бъде но накрая Изабела разкрила истината и това я свалило на легло, а във виенския двор настъпила паника.

Веднъж Франц Фердинанд играл тенис и си забравил часовника на корта или може би в съблекалнята. Прислужникът го намерил и го предал на домакинята. Ерцхерцогинята го отворила, била ужасно любопитна и очаквала, че ще намери в него снимката на най-голямата си дъщеря Мария-Христина. Но едва не припаднала, когато видяла под задната капачка портрета на своята дворцова дама графиня София Хоткова.

По-късно излиза наяве, че за пръв път са се срещнали през 1893 г. на един бал в Прага, след което си кореспондирали. И когато Франц Фердинанд се върнал от Египет, те са срещали именно в братиславския замък. Още същия ден ерцхерцогиня Изабела освобождава графиня Хоткова от задълженията ѝ на придворна дама, но Франц Фердинанд заявява, че обича Хоткова и ще се ожени за нея, дори ако всички се противопоставят. От гледна точка на дворецовите формалности неравният брак е нещо немислимо. Наследникът на австроунгарския престол би могъл да се ожени най-малко за ерцхерцогиня, но не и за някаква незначителна придворна дама от графския род Хоткови.

Император Франц Йосиф и главно хофмайстор княз Монтенуово правят всичко възможно и се опитват с добро и сила да променят решението на наследника, но напразно. Тогава се съгласяват, но при положение, че наследникът на австроунгарския престол Фердинанд още преди сватбата обяви брака си за морганатичен. На Франц Фердинанд не остава нищо друго, освен да приеме предложението.

На 8 април 1900 г. в малката хофбургска зала в присъствието на императора и ерцхерцозите той признава предстоящия си брак с графиня Хоткова за неравен. Следователно потомците, които ще дойдат, не ще имат наследствено право на австроунгарския престол, нито пък на титли и привилегии. На съпругата на Фердинанд не ще се оказват подобавачи на една съпруга на ерцхерцог почести, а децата ѝ ще носят нейното име,

а не името на бащата.

Три дена след тази позорна формалност тридесет и шест годишният Франц Фердинанд се оженва за тридесет и две годишната София Хоткова. На сватбата не присъства нито един хабсбург, дори и собствените му братя. Императорът изпраща поздравителна телеграма с едно лаконично съобщение, че любезно присвоява на София Хоткова титлата „Принцеса Хоенберг“. След години я повишава на „Княгиня Хоенберг“.

Младоженците заминават за замъка Конопище, прекарват там медения си месец, но са принудени да се завърнат във виенския двор с неговата задушна атмосфера, където на всяка крачка съпругата чувства пренебрежението на хабсбургите. Бъдещият престолонаследник застава на страната на съпругата си и влиза в неприятен напрегнат конфликт с останалите ерцхерцози. Ето защо той приема със задоволство възможността да участва в босненските маневри като наместник на императора, комуто ще бъдат оказани подобаващи се почести.

Още в началото обаче започват неприятностите. В босненските планини около седемдесет хилядна войска от императорско-кралската австроунгарска армия трябвало да демонстрира бой с врага и да покаже на главния инспектор на армията и едновременно престолонаследник, че неговите войници са готови да дадат живота си за императора и неговото семейство. Но далеч преди да затръби бойната тръба се чуват гласовете на дипломатите.

Те напомнят за декларацията на сръбското правителство, в която се подчертава, че превеждането на големи маневри край сръбската граница принуждава Сърбия също да изтегли към границата свои въоръжени части. Между другото сръбските дипломати намекват и за още едно неблагоприятно обстоятелство. Предвиденото за 28 юни официално посещение на генералния инспектор на австроунгарската войска и престолонаследник Франц Фердинанд и съпругата му в Сараево и планираното като венец на голямото учение тържество би могло да се възприеме като политическа провокация, тъй като на този ден сърбите чествуват Видовден.

Както се оказва по-късно, съветите са били добронамерени. Но един деспот като австроунгарския император не може да приеме такава дързост – сърбите да му се бъркат в работата! Сръбският посланик е предупреден: Босна е австрийска територия и Австроунгарската империя не позволява никаква намеса.

Това бе отговор, който само силният можеше да даде на слабия. Но в Босна живееха сърби, които тридесет и шест години, още от

Берлинския договор насам, се бореха за независимост.

Непосредствено преди започването на провокационните маневри сръбският посланик във Виена посещава императорско-кралския министър на финансите и едновременно пълномощен министър по въпросите на Босна и Херцеговина Билински и го предупреждава, че белградската тайна полиция има сигнали за подготвян атентат срещу Франц Фердинанд именно по време на големите маневри. Нападението се подготвяло от патриотични сръбски нелегални организации. Място на действието – улиците на Сараево.

Ерцхерцог Франц Фердинанд не бе нито герой, нито авантюрист. След като научи за подготвяния атентат, поиска аудиенция при императора, за да попита дали да замине. Становището на Франц Йосиф не бе категорично и остави генералния инспектор на императорско-кралската австроунгарска армия сам да реши дали да замине за Сараево или да остане във Виена.

Но пътуването до Босна бе за Франц Фердинанд въпрос на престиж. А и не искаше да се шушука за него, че е страхливец и че се бои от сърбите. Затова реши да замине и на двадесет и трети юни в големия двор на замъка си в Хлумец, Южна Чехия, той се качи със съпругата си в каретата и потегли към гарата.

Но още с потеглянето започнаха неприятностите. Оказа се, че специалният императорски салон-вагон, с който трябваше да пътува съпружеската двойка, е повреден и началникът на гарата трябваше да предложи на възмутения престолонаследник обикновено първокласно купе като на някакъв фабрикант. Не се ядоса много, въпреки че при подобни обстоятелства бълваше огън и жупел.

Съпрузите пристигнаха благополучно във Виена, ерцхерцогът съпроводи жена си до замъка Белведер, върна се на гарата и потегли за Триест. Оттам замина за Пула, където с голямо закъснение се качи на военния кораб „Вибирус унитис“, който отплува незабавно.

Според дворцовите изисквания княгиня Хоенберг нямаше право да пътува с обществено по-високо поставения си съпруг с военния кораб на австроунгарския флот и затова замина с влака през Будапеща направо за Сараево. Настани се близо до града в баните Илиджа. Наскоро след пристигането си тя се среща със съпруга си в най-хубавия апартамент на хотел „Босна“.

Маневрите минаха съгласно плана, генералният инспектор на армията бе доволен не само от резултатите от бойните действия, но и от оттошението на населението. Сърбите не се отнасяха към него враждебно,

а войниците го прославяха като император. А когато на 27 юни в навечерието на големите тържества Франц Фердинанд излезе инкогнито из града и със съпругата си се разхождаше из тесните улички на живописния сараевски пазар, познали го, хората сърдечно го поздравяваха. Княгинята бе щастлива. Тя бе потеглила за Босна с боязливо чувство, а тук се убеди, че ги посрещаха като желани гости.

Към шест часа вечерта те се върнаха от разходката из сараевските улици и със специалния влак заминаха за Илиджа, където в хотел „Босна“ ги очакваше тържествена вечеря в обществото на местния и сараевския елит. Преди да седнат край масите, Франц Фердинанд изпрати на императора Франц Йосиф телеграма, в която със задоволство съобщаваше, че маневрите са преминали на високо равнище и без усложнения.

На вечерята им поднесоха рибена чорба, желирана пъстърва, пилешко, агнешко и телешко печено с богата гарнитура, аспержи, салати, компоти, ананасов крем и бомбастичната изненада – сладолед с горящ спирт; за пиене – най-хубавите вина на Европа, чудесното токайско и френско шампанско. Настроението на гостите бе добро, престолонаследникът ядеше с апетит, тъй като по време на маневрите не си дояждаше. След вечерята на аудиенцията в голямата зала на хотела княгинята се обърна към сенатора доктор Сунарич, който преди посещението изказа опасенията си за безопасността на гостите:

– Драги доктор Сунарич, оказа се, че не сте прав. Излезе не така, както предричахте. Навсякъде хората сърдечно ни поздравяваха. Приятелски! Всички – до последния сърбин. Много сме доволни от посещението.

– Ваше височество – отговори доктор Сунарич, – дано бог даде да ми кажете същото и утре вечер, ако имам щастието да ви видя. Ще ми падне голям камък от сърцето.

Думите му ядосаха ерцхерцог Франц Фердинанд. А и това не бе първото предупреждение. Още на вечерята неговият главен хофмайстор барон Карл фон Румерскирх, най-възрастният член на свитата, му напомни, че ще бъде по-добре да отложи утрешната програма в Сараево и да си замине още тази вечер за Виена.

– Ваше императорско височество – каза баронът, – утре след повече от петстотин години сърбите ще чествуват Видовден на Косово поле. Двете победни войни против турците и българите ги фанатизираха. Биха могли да сметнат посещението на Ваше императорско височество тъкмо в този ден за провокация. Дворцовият влак е готов и Ваше императорско височество може да си замине само след един час.

Подполковник Ерих фон Мерици, адютантът на ерцхерцога, се противопостави на предложението. Твърдеше, че това може да се възприеме като израз на недоверие към губернатора на Босна и Херцеговина генерал Потьорек и би означавало политическа капитулация. Въпреки това обаче и той призна, че съществува известна опасност.

– По-миналата година Видовден означаваше тъжен помен за изгубената свобода, но лани се превърна в сигнал за войната между сърби и българи...

Ерцхерцогът реши да свика свитата и да се посъветва с офицерите за програмата на следващия ден: в 9,25 заминаване със специалния влак за Сараево; от гарата с автомобили до близките казарми; десет минути за приветствия и овации; в 10.00 посещение в кметството; в 10.30 откриване на новата сграда на Босненския музей в присъствието на босненското правителство; обяд в резиденцията на губернатора генерал Оскар Потьорек; в 14.00 разходка из Сараево от Беговата джамия до седалището на военния инспекторат покрай фабриката за килими и завръщане със специалния влак в баните Илиджа; привечер, преди седем часа, разходка на съпружеската двойка и тяхната свита из парка на баните; прощанка на вечеря и в 21.00 отпътуване със специалния влак от Босна.

Франц Фердинанд не успя да изпълни програмата.

Двадесет и осми юни. Прекрасен летен ден. Ерцхерцогът се е напал добре. Съпрузите минават в съседната хотелска стая, където за четиридесет хиляди златни монети бе устроен параклис само за случая, за да присъствуват на богослужението. После се качват в специалния влак и заминават за Сераево.

Настроението на Франц Фердинанд е чудесно. Непрестанно се усмихва. С пъстрата си униформа прилича повече на оперетен артист в ролята на генерал – синьо сако с висока стояща яка с три златни звезди, двувърха шапка с богат чучул от светлозелени петльови пера.

Княгинята е висока, черноока, с остра брадичка и нескривана склонност към затлъстяване. Тя е с бяла шапка с широка периферия, с пера и воал, бяла копринена рокля с бродирани цветя по кея, около кръста червен шарф, хермелиново наметало и с чадърче в ръка.

Тя слиза от влака, усмихва се на генерал Потьорек, който ги посреща. Почетната рота отдава „за почест“ и съпрузите се качват в третата от подготвените коли. В първата кола е трябвало да бъдат специално обучени тайни агенти, командирани в Сараево, за да осигурят безопасността на ерцхерцога. В нея обаче се качват градоначалникът и трима офицери от полицията. Във втората кола са сараевският кмет ефенди

Фехим Чурчич с фес на главата и началникът на полицията д-р Едмунд Герде.

Императорската двойка сяда на задната седалка на откритата кола-кабриолет с номер А-П-118. До шофьора е подполковник Франц Харах, а на резервната седалка срещу ерцхерцога – генерал Потьорек. Със следващите коли пътува свитата на престолонаследника. Последната кола, която е шеста по ред, остава празна. Празничното шествие потегля към града.

Сараево е разположено в долина, през която тече река Миляцка. Покрай реката е крайбрежната улица „Апел“, по която колите се насочват към кметството. От едната страна са къщите и тъпна от любопитни хора, а от другата – каменна стена покрай пресъхналата река.

От покрайнините на града прозвучават оръдейни залпове, приветствувачи императорската двойка. По някои къщи се развяват австрийски знамена. Зрителите свалят шапки за поздрав. Тук-там се чуват възгласи „Живио!“ Ерцхерцогът нарежда на шофьора, чеха Леополд Сойка, да не бърза, за да се наслаждава на тържествения миг. Колите минават покрай новата казарма и девическото училище, ерцхерцогът поздравява хората по прозорците, без да предугажда, че на отсрещния тротоар са застанали Мехмедбашич и Чубрилович, готови да хвърлят бомбите си. По-късно нито един от тях не можа да обясни защо не е посмял да хвърли бомбата. Малко по-нататък е Илич. След като разбира, че двамата заговорници пропускат момента, освобождава предпазителя на пистолета си и се опитва да догони отминаващата кола. Късно. Междуременно в десет часа и десет минути младеж с черна шапка пита патрулиращия полицаец с коя кола пътува Франц Фердинанд. Чул отговора, поглежда към колоната, освобождава предпазителя на ръчната граната и я хвърля.

Както го бяха научили в топчидерския военен учебен лагер, Чабринович се бе целил точно. Гранатата пада върху покрива на колата и остава там, без да избухне. Ерцхерцогът забелязва летящия предмет и хладнокръвно хвърля гранатата на земята. Шофьорът Сойка също вижда нападателя и увеличава скоростта. Колата на ерцхерцога излиза от обсега на гранатата, която избухва няколко секунди по-късно. Засегнат е следващият автомобил. Атакаторът прескача стената покрай реката, пада от шест метра височина и през пресъхналото корито се опипва да избяга от преследвачите си.

Ерцхерцогът се опомня бързо, княгиня София е получила драскотина на врата. Останалите коли не се движат, нарежда на Сойка да спре и помолва подполковник Харах да разбере какво се е

случило.

Подполковникът се връща тутакси и докладва, че адютантът Ерих фон Мерици е ранен в главата, подполковник граф Александър Боос-Валдецк е облян в кръв, около двадесетина души, които са стояли на тротоара, са също засегнати от взрива. Междувременно главният хофмайстор фон Румерскирх дотичва до колата, спряла посред улицата, и нарежда на шофьора да кара колкото може по-бързо. Все пак спрялата кола е мишена, ако отнякъде още дебнат атентаторите.

Атентаторите явно не се опитват да поправят грешката си. Чабринович вече е достигнал средата на реката, гонен от полицаи и офицери. Настигат го, преди да успее да излезе на отстрещния бряг.

Може би на сто-сто и петдесет метра от мястото на взрива е застанал Принцип, който със съжаление констатира, че Франц Фердинанд е останал невредим, но не съобразява, че може да стреля по него в спрялата кола. Вместо да стреля, той се затичва към реката. Обхваща го ярост, когато полицаите залавят Чабринович и разбира, че въпреки клетвата той не е изпил отровата. Решава да убие другаря си, за да не проговори, и се затичва към него, но не успява да го доближи на подходящо разстояние. Скрива се зад рекламното табло на един винарски магазин и оттук наблюдава. Междувременно полицията арестува всеки, макар и малко подозрителен.

През това време първите два автомобила са пред кметството. Наистина полицейските офицери чули експлозията, но помислили, че е закъснял салют. По-късно пристига и колата с Франц Фердинанд. Застанали в шпалир, от едната страна турци с празнично облекло и с фесове на глава, от другата – сърби с фракове и цилиндри в ръка, градските величия чакат високия гост. Кметът произнася наизуст приветствената реч.

Ядосан, ерцхерцогът не го оставя да довърши.

– Хер бюргермайстор – прекъсва той хвалебствената тирада, – на кого са нужни тези думи? Дойдох в Сараево като приятел, те хвърлят по мене гранати. Това е нечувано!

Ерцхерцогът се поуспокоява. Кметът изпява набързо речта си. Задължителното официално посрещане приключва набързо. Франц Фердинанд прочита кратко слово, накрая дори поздравява на сръбски гражданите, след което всички влизат в кметството, за да обсъдят по-нататъшната програма. Някои офицери от свитата се опитват да убедят негово императорско височество, че ще бъде най-добре незабавно да прекрати посещението, по най-краткия път да стигне до гарата и със специалния влак да си замине. Ами ако това е организиран атентат?

Разглеждат се и други възможности; да отидат на тържествен обяд в сараевския конак или да продължат по установената програма. Едни гарантират безопасността на ерцхерцога, други изразяват съмненията си. Накрая Франц Фердинанд взема окончателното решение.

Най-напред ще отидат във военната болница, за да се осведомят за състоянието на ранения адютант подполковник Мерици, след това ще присъствуват на откриването на музея и в конака на тържествения обяд, устройван от генерал-губернатора Потьорек в чест на гостите. Програмата на княгиня София бе първоначално друга, но сега решава да бъде редом със съпруга си.

Би трябвало да предвидят опасността, след като разбират, че мерките за безопасност не са достатъчни. При всяко подобно посещение по тротоарите има кордон от въоръжени войници с пушки, но в Сараево тогава не е така. Церемониалът не позволява. Според тези овехтели правила не може да се оказват военни почести, подобащи на император и крал, на неравностойната му съпруга. Ето защо шансът на седемте смели, въоръжени и дебнещи в сараевските улици мъже е голям. Полицията фактически им предоставя всички възможности. Точно в 10.45 ерцхерцогът и съпругата му излизат от сараевското кметство и се качват в третата кола. Подполковник Харах застава на стъпалото, за да може евентуално да защити престолонаследника със собственото си тяло.

Колите отново минават с пълна скорост по крайбрежната улица „Апел“, покрай стената, която бе прескочил Чабранович. На кръстовището между крайбрежната улица и улица „Франц Йосиф“ колата на ерцхерцога завива съгласно първоначалния план надясно, а не към болницата, защото са пропуснали да уведомят шофьора за промяната на програмата. Естествено, втората кола с кмета и полицейския началник се движи след нея. Току да завие, губернаторът Потьорек извиква към шофьора Сойка:

– Защо натам? По крайбрежната!

Сойка спира край тротоара точно пред винарския магазин и се опитва да завие. В този момент сред зрителите се мушва не твърде висок младеж с дълга коса и изважда револвер. Един от полицаите го забелязва, опитва се да избие оръжието от ръката му, но някой от тълпата му попречва.

Изтрещават изстрели. Гаврило Принцип е само на крачка-две от наследника на австроунгарския престол и не би могъл да не улучи. Случайността помага на Принцип. След като видял, че стражарите отвеждат Чабринович, че останалите

атентатори се разпръскват, той се скрил зад таблото с рекламни плакати и просто не знаел какво да прави. Изпитал най-голямото разочарование в живота си. Големият план пропадал.

Но на тротоара се чули гласове. Гаврило Принцип забелязал първите две коли, притичал, когато покрай него минавала третата, в която бил човекът с генералската шапка, украсена с петльови пера. Атентаторът разбрал, че това е единствената му възможност. Колата спряла и завила точно където Принцип си пробил път. Тогава извадил револвера и стрелял.

Граф Франц фон Харах бил застанал на стъпалото от другата страна на колата. Не би могъл да се намеси, но затова пък става ценен свидетел. По-късно той даде следното показание:

„Докато изваждах от джоба кърпа, за да избърша кръвта, която се стичаше от устата му, Нейно височество извика: «За бога, какво ти е?» После тя се свлече от седалката с глава между коленете на ерцхерцога. И през ум не ми мина, че може да е засегната, помислих, че е изгубила съзнание. Негово кралско височество каза: «Софи, Софи, не умирай. Живей заради децата ми!» След това хванах ерцхерцога за яката на униформата, за да не клюмне главата му, и го попитах: «Ваше височество, много ли ви боли?» Той отчетливо отговори: «Не, няма нищо.» Изглеждаше много уморен, губейки бавно съзнание, той шест или седем пъти повтори все по-тихо: «Не, няма нищо...» Настъпи кратка пауза, после започна да храчи кръв и престана, след като пристигнахме в резиденцията на губернатора. Когато ги отнасяха, и двамата вече бяха в безсъзнание. После констатираха смъртта.“

Спешно извиканият лекар вече не е в състояние да помогне.

Немският езуит отец Антонин Пунтигам поръсва телата на убитите. Княгинята умира преди съпруга си. Куршумът, предназначен за Потьорек, се е ударил във вратата на автомобила и е попаднал в дясната долна половина на корема на княгинята. Франц Фердинанд е убит с един куршум в гръбнака, прекъснал преди това главната артерия. Бързото движение по неравния паваж към резиденцията на губернатора е влошило значително положението на ранените.

В единадесет и тридесет минути мъртвата София Хоткова-Хоенберг е в спалнята на Потьорек, а трупът на ерцхерцога – в съседната стая. На оголената шия на престолонаследника виси верижка със седем висулки за щастие и против седем беди, а на лявата му ръка над китката е татуиран китайски дракон. Княгинята също има на врата си амулет, който да я предпазва от злини.

Полицейският агент Смаил Спахович, който пръв се нахвърля върху атентатора, дава следните показания на делото: „Бях на десетина крачки от атентатора. Заповедта бе да наблюдавам зрителите, а не колата. Изведнъж чух изстрел от револвер. Поглеждам наляво – нищо, поглеждам надясно – изтрещява втори изстрел. Свих се, а после скочих и хванах атентатора за ръката. Но някой друг ме удари с юмрук в корема. Принцип ме прасна с приклада по главата. Забелязах Пушара. Държах атентатора за ръката, когато офицерите се нахвърлиха върху Принцип със саби. Не можех да го измъкна оттам. Притичалият сержант ми помогна.“

Офицерите се нахвърлят върху атентатора с юмуци, саби и ритници. Принцип се опитва да опре пистолета в слепоочието си, но не успява. Както се бе заклел, той бе решил да не се оставя жив в ръцете на полицията, слага капсулата с отровата в устата и я сдъвква. Но цианкалийт се бил разтворил и Принцип остава жив. Получава само силни стомашни болки. Откарват го в полицейския участък в ужасно състояние, пречукан, посечен, изтощен от непрекъснатото повръщане, но жив. Веднага му слагат белезници. Чабринович вече е в съседната килия.

С разследването се заема съдията от Сараевския областен съд Лео Пфефер. Той се разхождал с малката си дъщеричка по крайбрежната улица, но веднага след като Чабринович хвърлил бомбата, отвежда детето у дома и побързва към канцеларията си. Пристига, когато полицаите довеждат окървавения Чабринович и Принцип. В единадесет часа и петнадесет минути Пфефер вече започва следствието.

Опитният следовател се справя бързо с двамата атентатори. След залавянето на Чабринович другите атентатори се разпръскват и бързат да се измъкнат колкото се може по-скоро от града, дори Мехмедбашич, Чубрилович и Попович успяват, но безполезно. След два дена залавят Грабеж. Изгубил документите си в градския клозет, полицията тръгва по следите му и го арестува тъкмо когато се опитва да мине границата.

Положението на атентаторите никак не е благоприятно. Неочаквано общественото мнение се обявява почти безрезервно срещу тях. Дори атентатът се превръща в сигнал за погром срещу сърбите, живеещи в Босна и Херцеговина. Започват ограбване на сръбските магазини и къщите на сръбските граждани, разбита е сладкарницата на бащата на Чабринович. Проклинят атентаторите. Незабавно полицията организира хайки. Още първите два дена в сараевския затвор се оказват около двеста сръбски граждани. В провинцията също се извършват масови арести и затворите се напълват със сръбски селяни. Така постепенно са

арестувани всички заговорници освен Мехмедбашич, който навреме успява да мине в Черна гора.

Резултатът от атентата сломява Гаврило Принцип. Той разбира, че заради него страдат много невинни хора. Човекът в сянка, полковник Апис, още същия ден получава на бюрото си следната телеграма: „ПРОДАДЕНИ И ДВАТА КОНЯ“. Уговорен текст, който означава че атентатът е успешен. Апис предполага, че другият „кон“ е генерал-губернаторът Потьорек. Скоро обаче научава, че генералът е жив и здрав и са арестувани двама от атентаторите. Вероятно не са погълнали отровата и има опасност австрийската полиция да накара неопитните младежи да проговорят.

Опасенията му са основателни. Ако те разкрият организацията, може да се стигне до международни усложнения.

Австрийските органи що поискат да им бъдат предадени задкулисите режисьори. Сърбия ще бъде принудена да ги предаде, и то главно, защото самата сръбска общественост застава против насилниците. Съдейки по статиите в някои известни европейски вестници, световното обществено мнение също се обявява в защита на Австрия и осъжда сръбските патриоти като злосторници и провокатори.

В Босна и Херцеговина се стига до екстремизъм, какъвто никой от заговорниците не е очаквал. Шефът на сараевската полиция е принуден на потърси помощта на войската. По заповед на главнокомандувания австрийската армия из улиците плъзват въоръжени патрули.

Войниците заемат позиции край мостовете и обществените сгради, но не за да пазят австрийския авторитет, а да предотвратят масовото избиване на сръбски граждани.

И когато привечер на другия ден след атентата зазвъняват сараевските камбани и пред стария конак, построен още в турско, спират катафалките с убитите, за последно сбогом се стичат хиляди сараевски граждани.

По това време Франц Йосиф е на лечение в Бад Ишл. Когато адютантът му поднася телеграмата за сараевския атентат, императорът реагира съвсем по своему: „Провидението се погрижи да въведе ред, който аз не успях да осигуря.“

Така двамата арестувани атентатори стават косвено съюзници на император Франц Йосиф, защото му помагат да се отърве от черната овца на Хабсбургите Франц Фердинанд и от неговата неравностойна съпруга. Тяхната смърт възстановява стария ред. Затова Франц Йосиф не взема много присърце сараевската трагедия.

Събитията се развиват не съвсем според очакванията. Планираният от професионалисти и проведен от вдъхновени патриоти, но по твърде аматьорски начин атентат бе успешен благодарение на случайността. Политическият ефект, на който те толкова разчитаха, получи съвсем друга насока.

Виена не си създаваше големи грижи около мъртвата съпружеска двойка, с изключение, разбира се, на главния хофмайстор на хабсбургския род граф Монтенуово.

Той бе съвсем безпомощен. Никога и никъде досега не бяха погребвали престолонаследник с неговата съпруга, на която не се полагаха високи почести.

Междувременно в Сараево е строена рота улани и целият босненски полк. Заемат места барабанчиците и величията с фесове и цилиндри. Поставят двата ковчега върху кола, теглена от четири впряга, и шествието потегля към гарата, където пред специалния влак щеше да стане прощаването. По-нататък пътят на убитите води към пристанището Меткович, после с моторна яхта, която спира до най-модерния австро-унгарски боен кораб „Вирибус унитис“. Въпреки строгите правила на испанския дворцов церемониал този път София Хоткова-Хоенберг попада на палубата на кораба. Но във Виена не бяха още готови и затова главнокомандуваният прати телеграма на капитана корабът да не се движи с пълна пара, за да пристигне в Триест след тридесет и шест часа.

Бойният кораб „Вирибус унитис“ влиза в пристанището на Триест на втори юли вечерта, но убитите остават на палубата, тъй като във Виена все още не бяха наясно как да се отнесат към неравностойните мъртъвци.

Ковчезите пристигнаха със специалния влак във Виена, на централната гара чакаха две катафалки. Едната е по-проста, почти един метър по-ниска, предназначена за графиня Хоткова. По отношение на самия обряд граф Монтенуово също наложи волята си. До краката на ерцхерцога поставиха отличителните знаци на неговите светски звания: генералската шапка с пера, сабията, короната на принц и херцогската шапка, а на кадифената възглавничка цял комплект от ордени и отличия. На възглавничката на неговата съпруга поставиха бели ръкавици и ветрило – отличителните знаци на придворната дама. Дори и след смъртта Хабсбургите показаха, че не са я приели в своите среди, че е била търпяна, но не и желана.

На дванадесети октомври в голямата зала на дивизионния съд на военния затвор започва процесът срещу атентаторите. Богдан Наумович

и Майер Хофман с председател на съда Луиджи фон Цуриналди водят делото срещу двадесет и петимата обвиняеми. Нито един от обвиняемите атентатори в деня на атентата не бе навършил двадесет години, Грабеж и Попович бяха дори на осемнадесет, а Чубрилович едва на седемнадесет.

Всички заговорници смятаха атентата за неизбежен, представяха се за революционери и не скриваха ненавистта си към Австрия. Заявяваха, че се борят за освобождението на всички славяни от австроунгарския гнет. Франц Фердинанд трябвало да заплати с живота си за злините, сторени от Австрия на Босна и Херцеговина.

На двадесет и осми октомври съдът произнася присъдата. Поради непълнолетие не получават смъртна присъда Принцип, Грабеж и Чабринович. Те са осъдени на двадесет години лишаване от свобода, а останалите непълнолетни – от шестнадесет до десет години. Данило Илич, Велко Чубрилович, Недьо Керович, собственикът на кино Мишо Йованович и Яков Милович са осъдени на смърт чрез обесване. По-късно Керович и Милович бяха помилвани от императора, а останалите – обесени. Процесът срещу Принцип и съучастниците, му не е единственият. В Тузла са осъдени тридесетима заговорници, а в Травник – шестдесет и пет. Генерал-губернаторът Потьорек създава помощни ударни отряди, в които влизат антисръбски настроени младежи от низшите съсловия. До края на юли 1914 г. са арестувани към пет хиляди сърби, от които около сто и петдесет са обесени в първите месеци на войната.

Дълъг и мъчителен е пътят на Принцип, Чабринович и Грабеж към смъртта. След осъждането им ги ескортират във военния затвор в Терезин. Съвсем недостатъчна храна, десеткилограмови окови, които трябва да носят денем и нощем, такъв студ в килиите, че до сутринта водата в каните замръзва, мръсотия и психическа депресия, условия, които практически се равняват на смъртна присъда. През 1917 г. Дюкич се побърква от глад, Чабринович умира една година преди това от изтощение. Най-дълго издържа Принцип, но още през 1916 г. се разболява от костна туберкулоза.

Според протоколите в затвора Принцип умира на 28 април 1918 г. в осемнадесет часа и тридесет минути. Още същата нощ го погребват тайно в местното гробище. Но чехът Франтишек Льобл – един от четиримата войници, участвали в погребението – прави схема на гробището, отбелязва мястото на Принциповия гроб и изпраща схемата у дома му. След освобождението отива в Терезин и забива на гроба чехословашко знаме.

През 1920 г. останките на Принцип са изровени и пренесени в Сараево, където заедно с останките на неговите другари са погребани в обща могила. Но в Сараево има още един обикновен паметник, напомнящ събитията през юни 1914 г. Недалече от днешния музей „Млада Босна“ на бетонния тротоар са моделирани следи от обувките на Принцип, където е стоял, стреляйки срещу престолонаследника.

Положението на човека в сянка, Драгутин Димитриевич-Апис, остава непоклатимо. На процеса срещу атентаторите за него изобщо не става дума. В австроунгарския ултиматум до сръбското правителство през юли 1914 г. за водач и организатор на атентата майор бе посочен Танкосич. И тъй, Апис приписа в своя полза още една успешна акция. Но зад гърба му съзряваха събития, които водеха към залеза на неговата кариера.

Като началник на Разузнавателния отдел на Генералния щаб той знаеше твърде много, разполагаше с компрометиращи документи и му бяха известни причините за политическите събития. Това не беше приятно особено на Александър Карагеоргиевич. С известни опасения той следеше засилващите се позиции на шефа на разузнавателната централа, страхуваше се от него.

Според думите на достоверния свидетел Слободан Йованович, Александър бил преследван непрекъснато от мисълта, че Апис го дебне, за да го убие. Някой му подшушнал, че началникът на разузнаването е наредил да убият ерцхерцог Фердинанд, за да предизвика световен конфликт, и че подготвял атентат и срещу немския император. Александър преценил, че е опасно Апис да бъде оставен на свобода, и търсел повод да се избави колкото се може по-скоро от него.

Обвинение се намерило сравнително бързо, но и до днес то си остава необосновано. Александър твърдял, че Апис води тайни преговори с немците за сключване на сепаративен мир. Но това не е всичко. През последните седмици на 1915 г. полицията арестувала Апис и някои други ръководни личности на организацията „Обединение или смърт“, като ги обвинявала в заговор за въстание в армията и за убийство на Александър и министър-председателя Пашич. При обиска в бюрото на полковник Драгутин Димитриевич тайните агенти открили устава на организацията „Черната ръка“, а в някои от арестуваните – и списъци на членовете. Разпитът на полковник Апис и неговите другари продължил три месеца и половина.

Междувременно положението на фронтовете на Първата световна война се променя и новият Хабсбург, император Карл, се опитва зад

гърба на немците да преговаря с французите за сепаративен мир. Едно от условията е да бъдат строго наказани всички, които имат пръст в сараевския атентат, и безусловно да се разтурят всички антиавстрийски тайни дружества.

По всяка вероятност сръбското правителство е научило за съдържанието на задкулисният преговори, напълно възможно е да се е опитвало да получи похвала, като предварително ликвидира организацията „Черната ръка“, за да покаже на император Карл, че няма нищо общо със сараевския атентат и веднъж за винаги да се отърве от опасния полковник Апис.

На втори април 1917 г. ги изправят пред съда. Но още първата седмица делото се прекратява, понеже прокурорът включва в обвинението Раде Малобабич и Мохамед Мехмедбашич поради мним опит за атентат срещу Александър. Неизвестен престъпник уж стрелял два пъти по него, когато на 11 септември 1916 г. в пет часа следобед кралят се връщал от фронта, недалеч от Остров. Явно измислено обвинение. Въпреки това обаче полицията успява да изтръгне от Малобабич признанието, че организатор на мнимия атентат е полковник Апис. Изглежда, в по-нататъшната фаза на процеса рутинирият дипломат и политически интригант Апис загубва представа за положението и влиза в капана. Привидно тайно, посредством надзирателя в затвора, Апис научава, че главният политически съветник на принцрегента Александър казал да не се страхува, тъй като в този процес изобщо не ставало въпрос за него, а за Малобабич и Вулович и за тяхното участие в сараевския атентат и би било добре да се знае какви са точно истинските факти. Този врял и кипял в задкулилната борба полковник не разбира, че това е тактическа хитрост, и на 10 април 1917 г. написва до председателя на военния съд Петър Мишич следното:

„Като началник на Разузнавателния отдел на Генералния щаб реших Раде Малобабич да организира разузнавателна мрежа на територията на Австро-Унгария и той прие задачата. Направих това след уговорка с руския военен аташе господин Артамонов, който се срещна с Раде в мое присъствие. Когато Раде започна своята работа и когато разбрах, че Австрия подготвя война срещу нас, реших, че смъртта на австрийския престолонаследник ще отслаби противника, че за Сърбия ще бъде премахната или поне отдалечена опасността от военен конфликт. Затова ангажирах Малобабич да се възползува от предстоящото пътуване на Фердинанд в Сараево и да организира атентат срещу него. Окончателно решение взех едва след като Артамонов ме увери, че ако Австрия ни

нападне, Русия няма да ни изостави. С Артамонов не съм разговарял за намеренията ми да се организира атентат, а за да обясня защо именно се интересувам от становището му за вероятната реакция на Русия, ка-зах, че Австрия би могла да научи за нашата дейност и евентуално да я използва като предлог за нападение. Малобабич изпълни заповедта ми, организира и реализира атентата. Главните изпълнители на атентата бяха на служба при мене и получаваха малки парични суми, които им изпращах посредством Малобабич. Някои разписки за получените суми са в руски ръце, тъй като получавах средствата от господин Артамонов. Нашият Генерален щаб не разполагаше с достатъчни средства за тази възвишена дейност.“

Не всички факти в тази декларация отговарят на истината. Но полковник Апис е действувал с надеждата, че правителството ще нареди да бъде прекратен солунският процес. Затворът навярно е сломил способността на Апис да разсъждава и така той сам си подписва смъртната присъда.

На пети юни военният съд осъжда Апис и други осем обвиняеми на смърт чрез разстрел, Мехмедбашич на петнадесет години затвор, а генерал Попович на десет. Някои от осъдените са помилвани от Александър, но Апис, Вулович и Малобабич са изправени пред наказателния взвод.

Рано сутринта на 26 юни 1917 г. недалеч от Солун, изправени над собствените си гробове, цели два часа те слушат присъдата. В 4.47 ч. прозвучава командата за огън. Полковник Апис, една от най-важните личности в задкулисието на сръбската политика преди Първата световна война, умира с думите: „Да живее Сърбия, да живее Югославия!“

След разстрела му бе намерен листът с предсмъртните думи, които звучат по-скоро като политическа изповед и послание, написани в килията преди екзекуцията: „И единият, и другият съд ме осъди на смърт, а короната отказа да ме помилва. Въпреки това умирам невинен, но с убеждението, че от висша гледна точка моята смърт е нужна на Сърбия. Ето защо очаквам последния си час спокоен и в душевно равновесие.“

Сараевският атентат не бе непосредствена причина за избухването на Първата световна война. Той бе използван само като предлог след назряването на политическите събития. На 28. VII. 1914 г. Австро-Унгария обяви война на Сърбия. Същия ден германският император Вилхелм II с решително провъзгласяние поиска от руския цар да прекрати подготовката за война. Николай II подписа заповед за всеобща мобилизация и тя бе обявена на 30 юли. Точно в полунощ същия ден германският посланик в Петербург Пурталес помоли за аудиенция при руския

министър на външните работи и му връчи ултиматума на своето правителство. Ако до 24 часа Русия не проведе демобилизация, Германия също ще обяви мобилизация. Русия отхвърли ултиматума и Германия обяви война на 1 август. Френските войски заеха позиции близо до границата още на 30 юли. Германия помоли френското правителство Франция да остане неутрална. Ако Франция бе приела, немците бяха готови да ѝ поднесат следващи неприемливи искания – отстъпване на крепостите Тула и Вердюнк. Но Франция не се съгласи с предложението и под този измислен предлог на 3 август вечерта Германия обяви война на Франция. Англия даде на Германия ултиматум, с който искаше германското правителство да се задължи да не посяга на неутралитета на Белгия. В 23 часа на 4 август 1914 г. срокът на ултиматума изтече. Великобритания влезе във войната със следната нота, връчена на германския посланик Лихновски: „Правителството на негово величество смята, че от единадесетия вечерен час на 4 август 1914 г. между двете страни съществува военно положение.“

Първата световна война трябваше да започне.

Първата жертва на Първата световна война

В подготовката на това убийство участваха някои достопочтенп господа от френската общественост. Парижкият печат и клюкарите по кафенетата изиграха ролята на гангстерски босове. Политическата спекулация, а в значителна степен и едностранчивото патриотарство преди и след сараевския атентат и дългогодишният стремеж на французите да отмъстят на германците за поражението в Седан през 1870 г. прокараха пътя на атентатора.

Между другото той би могъл да получи ясни указания и от ежедневниците: „Не си струва наказателният взвод да изстрелва дванадесет куршума срещу господин Жорес, за него би било достатъчно само едно въже...“ (Юрбен Гойе). А Шарл Мора нарече вожда на френските социалисти и радателя за мир и нормализиране на френско-германските отношения Жан Жорес „мръсна проститутка, издържана от германците“.

Няколко дена преди атентата демонстрантите по Шан-з-Елизе викаха по адрес на безкористния политик и журналист: „Долу Жорес! Плюйте в лицето му! Да живее армията!“ След смъртта му и след процеса срещу неговия убиец около триста хиляди парижани демонстрираха против оправдателната съдебна присъда и без малко протестите на разгневените граждани да се превърнат в сериозни политически размирици. След поражението на Германия французите почетоха паметта на първата жертва на Първата световна война, като пренесоха останките на Жорес в Пантеона на безсмъртните.

През юни 1914 г. той бе навършил петдесет и пет години, изминал бе трудния път на политик, воюващ за социален прогрес. Роден в бедно семейство, следвал като стипендиант, на двадесет и пет години той вече е депутат и преподавател по философия, основател и главен редактор на „Юманите“.

След сараевския атентат Жан Жорес се стремеше с всички сили да защити мира. Той бе убеден, че военната психоза е изкуствено и целенасочено поддържана и че ако обикновените хора изразят ясно своето несъгласие, ако работниците, например чрез генерална стачка, демонстрират отношението си към безотговорните политици, не ще се стигне до най-лошото.

В този дух Жан Жорес се изказа в Брюксел на заседанието на Международното социалистическо бюро. След като Австро-Унгария в

началото на август 1914 г. нападна Сърбия, а интернационалът практически бе разтурен, в Брюксел се проведе голям международен митинг на мира. Социалистите правеха всичко възможно да спасят Европа от застращаващия я конфликт.

На 29 юли на тази внушителна манифестация, в която участваха осем хиляди брюкселски работници, от името на германските социалисти произнесе реч Хуго Хасе, а от името на французите Жан Жорес. За политиката на френското правителство Жан Жорес заяви: „Заради своето твърдо и непоколебимо становище по въпросите на френско-германското сближаване аз открай време привличам ненавистта на нашите шовинисти. Ето защо имам правото да заявя, че в този момент френското правителство желае мир и работи за неговото опазване.“ До последния си миг той се бореше за мир, но в очите на националистите беше враг и изменник, прусак и продажник. Кой ли не наливаше масло в огъня и не подстрекаваше срещу него? При това въпреки непоколебимия си оптимизъм Жорес бе един от малкото политици, които съзнаваха огромните размери на един европейски конфликт. Петнадесет години преди Сараево той написа пророческите думи: „Ако избухне война, тя ще бъде страшна и ще вземе невообразими размери. За пръв път ще се разрасне във всеобща война, която ще обхване всички континенти... Нашата планета ще почервенеет от пролятата кръв.“

Привечер на 31 юли 1914 г. след целодневни заседания в Президиума на правителството и в Министерството на войната той се връща в канцеларията си в „Юманите“, за да напише уводната статия за последните драматични събития след обявяването на мобилизацията. Може би все още е имал някаква надежда.

Беседва накратко с редакторите, после се опитва да намери въздействащо заглавие. Тръгва с колегите си да вечеря. Някой предлага да отидат в ресторант, но Жорес, подготвил вече мислено статията си, предпочита да не се отдалечава много от редакцията и предлага да отидат в „Кафе дю Кроасан“ на улица „Монмартър“.

По това време кафенето се превръща в нещо като клуб на журналистите и в двадесет и един часа почти всички маси са заети. Само покрай прозореца все още е свободно и групата се настанява там.

Гореща лятна вечер. Прозорците са широко отворени и за да не са като във витрина, издърпват завесите и си поръчват вечеря.

Раул Вилен е вече в Париж. Той е пристигнал от Ремеш миналия ден със зареден пистолет, защото е тръгнал за Париж с една единствена цел – да убие Жорес, когото смята за враг на Фракция, за подлец и

изменник, както между другото пишеха във вестниците.

Двадесет и осем годишният мъж с не твърде приятна външност и не твърде благоразумен бил следвал в Селскостопанския факултет, но все още не работел, защото, както казвал, не можел да си намери работа. Не членувал в никаква политическа партия, а към решението да убие Жорес го подтиква шовинистичната журналистическа кампания.

По всичко личи, че не е съвсем нормален. Има дори и наследствени предпоставки за това. Вече двадесет и пет години майка му е в институ-та за душевно болни. Баба му също страдала от сериозни психични смущения. Самият той се държи странно, неуверено, наблюдава света с блуждаещ поглед и не преценява събитията критично. Явно, поддава се лесно на външно влияние.

По-късно убиецът признава, че подтик за убийството получил по време на представлението на „Сид“ в Комеди Франсез преди Коледа 1913 г., след което дълго препрочитал стиховете от книгата на Корней. От статиите във вестниците Раул Вилен научил колко е опасен антими-литаризмът и разбрал, че за всичко е виновен Жан Жорес, защото именно той е против открития конфликт. Тогава решил да го убие. Няколко дена преди атентата, на погребението на баба си в Ремеш, казал на свой познат: „Има политици, които не заслужават нищо друго освен смърт, защото работят за Германия.“ После заминава за Париж.

Когато слиза от влака, на Източната гара се провежда мощна анти-военна демонстрация на железничарите. Разбира се, от тротоарите се чуват и реакционни гласове. Раул Вилен се присъединява към опозиция-та, тъй като е убеден, че демонстрацията е дело на Жорес.

Отначало наблюдава жертвата си отдалече. На няколко пъти изчак-ва Жорес пред редакцията на „Юманите“, проследява го, може би за да се убеди, че ненавистта му е истинска.

Раул Вилен се осведомява от портиера дали господин Жорес е в ре-дакцията, защото твърдо е решен да нахлуе в сградата на вестник „Юма-ните“ и да я превземе.

Жан Жорес обаче тъкмо бил излязъл с колегите си да вечеря. Раул Вилен тръгва подир тях.

Часът е двадесет и един и половина. Журналистите са насядали около масата и допиват бутилка вино. Изведнъж едни от тях поглежда към прозореца и забелязва непознат мъж, който отдръпнал завесата, ог-лежда хората в кафенето, а след това потъва в тъмнината.

Мъжът със смъртнобледото лице се появява отново в полуотворе-ния прозорец. В ръцете му проблясва цевта на револвер. Разнасят се

изстрели – един, два... Жан Жорес се смъква на масата.

Настъпва паника. Някой изскача през прозореца и хваща атентатора за гушата, завлича го в кафенето, сякаш за да му покаже какво е сторил. Влезлият полицаи арестува убиеца.

Няколко минути Жорес – депутатът и журналистът – е в безсъзнание. Отначало присъстващите се опитват да му помогнат сами, но аптекарят, оказал се сред посетителите, не дава надежда. Идва лекар, поклаща песимистично глава и след няколко минути съобщава, че Жан Жорес е мъртъв.

Вестта се разнася из Париж, по улиците викат „Убиха нашия Жорес“, а работниците от „Юманите“ се отправят към улица „Монмартър“, за да видят за последен път своя главен редактор.

Арестуват и разпитват убиеца, който не скрива самодоволството си от извършеното. В протокола от разпита обосновава своята постъпка по следния начин: „Наказах господин Жорес, защото измени на родината. Водеше кампания против закона за тригодишната военна повинност. Смятам, че трябва да наказваме изменниците, и мога да ви кажа, че имам чувството за изпълнен дълг.“ Наистина прокурорът бе изготвил обвинение срещу убиеца, но каква полза? Жорес бе мъртъв. Мнозина осъзнаха, че Франция изгуби патриота и революционера, големия мислител, вестранно образование и ненадминат оратор, човека с изключителна памет.

Убиецът му бе наследствено обременена личност с аномални психични наклонности. Надяваше се, че чрез убийството ще се прослави и ще стане национален герой. Впрочем той непрекъснато твърдял, че трябвало да го убие, че действувал от чист патриотизъм и че стрелял за доброто на народа. Признал, че имал намерение да убие германския император Вилхелм II, но се отказал, защото Вилхелм бил владетел, който открай време подкрепял изкуството и хората на изкуството. Раул Вилен се оказа на подсъдимата скамейка пред парижкия съд със съдебни заседатели едва след пет години. През войната нямаше нито време, нито настроение за обследване на виновността или невинността на умопобъркания „патриот“. Така обвиняемият имаше достатъчно време в ареста да осъзнае какво е сторил. Пред съда заяви: „Аз съм дълбоко религиозен и въпреки това трябва да ви призная, че не изпитах ни най-малко угризение на съвестта.“

Мнозина очакваха, че специалистите ще го признаят за невменяем. Лекарската експертиза доказа, че Раул Вилен е бил в състояние да отговаря за постъпките си, че не е действувал под натиск на непреодолима

подбуда и съвсем точно е знаел какво върши.

Въпреки това не го осъдиха. Държавният обвинител подчерта патриотичния мотив и влиянието на политическото убеждение. „Наистина лицата, които убиват политическите си противници само заради различните възгледи, са заплаха за обществото, но въпреки това – обръща се той към съдебните заседатели – трябва да се имат пред вид смекчавашите вината обстоятелства.“

Това бе един шанс за защитника, който ясно изрази становището си по отношение на злодеянието на Вилен: „Ако осъдите Вилен, това би означавало да признаете социалистическото учение и предвоенната политика на социалистите. По такъв начин ще се съгласите с методите на класовата борба, революцията и болшевиизма. В края на краищата няма съмнение, че извършителят на деянието е действувал от патриотични подбуди, неговото деяние е престъпление по убеждение, извършил го е в името на родината. Така че в никакъв случай не можете да приемете за убиец човек, който е действувал от такива подбуди.“

Една твърде опасна логика, но в политическата атмосфера след Първата световна война и след Октомврийската революция тя се наложи. Господа съдебните заседатели се оттеглиха на съвещание, след което обявиха убицеца на Жорес за невинен.

Освобождаването на убицеца на социалистическия журналист, на големия мислител и борец за социален прогрес разбунтува общественото мнение. А когато хората научиха, че вдовицата на убития главен редактор ще трябва да плати разносните по процеса срещу убицеца, демонстрациите достигнаха такъв размер, че имаше опасност от сериозни размирици. Започна да се говори дори за евентуална гражданска война.

Създаденият от Жорес вестник в редакционна статия изрази опасения, че снизходителното отношение към политическите насилници би могло да се превърне в сериозна опасност за основите на следвоенното държавно устройство. Опасенията бяха основателни.

Появиха се и други критични материали за съдебната практика и за малодушието на съдиите. Ясно бе, че те се страхуваха да не би чрез осъждането на убицеца на Жорес да бъдат обвинени, че застават на страната на привържениците на предвоенната политика на френската социалистическа партия. При това те не съзнаваха с какъв чувствителен взривен материал манипулират.

Случаят Раул Вилен остана петно в историята на френската съдебна практика и същевременно пример за това, докъде може да доведе една враждебна журналистическа кампания.

Пазачът на царските фенери

Той бе най-заможният помешчик в света и неограничен владетел на една шеста от Земята. Притежаваше над един милион квадратни километри земя, т.е. колкото Франция, Федерална република Германия, Белгия, Люксембург, Швейцария и Австрия, взети заедно. В железните си каси криеше седемстотин милиона златни рубли, тлъсти бяха и сметките му в някои европейски и други чуждестранни банки.

Името му бе Николай Александрович Романов, по божия милост император и самодържец на Велика Русия, московски, киевски, владимировски, новгородски, астрахански, казански, полски и сибирски цар и литовски, волински, подолски и финландски ерцхерцог. Тази роля никак не му прилягаше – за това се искаше ум, – но затова пък той беше вероломен, коварен и жесток. Страхуваше се за живота си и за наследения трон. И имаше защо. Не един от неговите предци е загивал от ръката на покушител или на твърде нетърпелив престолонаследник. Николай II бе последният руски цар.

А Распутин, груб и необразован мошеник, каквито историята познава малко, верски шарлатанин и ненадминат сводник, раб божий и пророк, чудодеец лекар и всезнаещ политик, страшен вагабонтин и благодетел на царския двор, без да ще, стана гробокопач на царската империя. Царицата на необятна Русия му бе осигурила добро местенце – пазач на царските фенери – с висока заплата и монополно влияние.

Царица Александра Фьодоровна, по произход немкиня, по рождение принцеса Алис Виктория-Беатрис, израснала в Лондон при баба си кралица Виктория, бе повече англичанка, отколкото немкиня, но в никакъв случай рускиня. Тя е властна пред царя и послушна пред Распутин. Лицемерно набожна, истерична, анормално суеверна, вярваща в духове и чудеса, царицата като че ли е била предопределена за идеална партньорка на шарлатанина. Психически подтисната, тя живее в непрекъснат страх от утрешния ден, в опасения за съдбата на съпруга си и децата си, а в крайна сметка и за цялото царство. Впрочем руската ѝ кариера започва не съвсем насърчително.

С бъдещия си съпруг тя се запознава в английския кралски двор, влюбва се в него, а и той я обожава. Само че руският престолонаследник трябвало да води четиригодишни пазарлъци, докато получи разрешение да се ожени за нея.

В лятната резиденция в Крим очакват пристигането ѝ. Принцесата идва с надеждата, че Русия ще ѝ падне на колене. Вместо това тя среща скрито презрение. В кулоарите се шушука, че немкинята е донесла нещастие на Русия.

Даже цар Александър III, свежърът ѝ, не я посреща с разтворени обятия – препил до смърт, той лежи на смъртно легло. Придворните очакват последния му час и не обръщат особено внимание на чуждата принцеса.

Александър III е мъртъв, да живее Николай III!

И от невеста на престолонаследник – направо царица. Но вместо празненства и веселие тя потъва в дълбок траур до ковчега на този съвсем непознат за нея старец, макар и бивш цар, и изминава дългия път от Крим до Москва в един и същ влак с мъртвеца, за когото на всяка гара се отслужват безкрайни заупокойни молитви.

Сто години преди тези събития някаква руска сибила предсказала, че именно през първите години на двадесетия век страната щяла да изживее период на неволи и невъобразимо нещастие. Много неща подсказвали, че е била права.

След тържественото царепомазване Николай II, цар на цяла Русия, дава обявление, в което обещава на всеки, който присъствува на веселието на Хлодинското поле, три сувенира: чаша с царския герб, кърпа и рубла за път. От уста на уста царското обещание става неимоверно голямо – започва да се говори, че всеки пристигнал селянин ще получи от царя крава. На Хлодинското поле се струпват към половин милион души.

Организаторите не били подготвени за толкова многобройна тълпа. Създава се паника. Хората започват да се блъскат и да падат в някакво военноучебно укрепление – три метра дълбок и два метра широк окоп. Предните, ужасени, се опитват да задържат натиска, а задните напират, за да се доберат до сувенирите. Така се стига до гибелното нещастие. На всичко отгоре великият княз Сергей Александрович, чичо на царя и московски кмет, се постаравал да обърка още повече положението. Нареща на казаците незабавно да въведат ред и да осигурят достойно протичане на тържеството.

Казаците се впускат да усмиряват тълпата по своему – с камшици и саби. На утъпканото поле остават над три хиляди трупа, повечето на прегазени жени и деца. Мнозина загиват в окопа, притиснати и задушени от падналите върху тях хора.

Царица Александра Фьодоровна не научава цялата истина за

злощастieto. Съобщават ѝ, че са загинали само няколко души. Въпреки това тя си вътълпява, че нещастieto на Хлодинското поле е знамение за божия гняв и че може би наистина е донесла нещастие на Русия.

Следващите събития потвърждават опасенията ѝ. При официалното посещение на царското семейство в Киев на бреговете на Днепър устроят тържество в нейна чест. Пред очите на високите гости празнично украсеният кораб потъва и във вълните на буйната река загиват около триста души. Отново знамението на провидението! Страх обзема царицата и не я напуска. С всяка изминала година и пред очакване на дете тя е все по-угнетена. И макар че царят и цялата страна очакват престолонаследник, тя предчувствува, че не ще роди здрав син, защото нейният род бил обременен с неизлечима наследствена болест – хемофилия, – която се предавала от майката на сина. Зла съдба била сполетяла брата, двамата братовчеди и чичото на царицата – всички умират от хемофилия.

Дълга и мистична била историята преди раждането на наследника.

На прага на двадесетото столетие огромното руско царство живее все още в плен на суеверията и средновековните религиозни предразсъдъци. По селата пътуват мръсни и брадясали свети люде, чудодейни монаси и чародейци странници са част от постоянните атракции на манастирите. И в това, че неграмотните и измършавели селяни им вярват, няма нищо чудно, странното е, че и царското семейство вярва в техните съмнителни магии и заклинания.

Царицата става всепризнат меценат на шарлатаните, тя жадно слуша нищо неозначаващите пророчества на амбулантните ясновидци, побърканата света Матрьонушка имала такъв голям успех в царския двор, че получава царски хонорар – голямо имение и чувал жълтици за построяване на манастир.

По онова време звезда от първа величина в категорията богоугодни шарлатани е Йоан Кронщадски, който се настанява в Андреевската църква и устройва масови разкаяния. Неговите представления имат наистина внушаващо въздействие.

Разбира се, винаги възниквали размирици, караници и побоища между вярващите, така че царските жандарми са имали доста работа.

В петербургски я двор се появява умопобърканият Митя Блажени, който при честите си епилептични кризи произнася неразбираеми слова. Придворните си ги обясняват по своему.

Смахнатата Дария, към която царицата е особено благосклонна и ѝ отделя изключително внимание, е непоправима алкохоличка.

Макар и да е израснала в английския кралски двор, да е получила най-добро образование и да е живяла сред забележителни хора, след пристигането си в Петербург Александра Фьодоровна се отдава на средновековните обреди на изостаналия народ.

През 1901 г. (тогава вече има три дъщери и копнее за син) царицата посещава Париж. В Лион се подвизава прославеният мошеник, чудотворният лекар Филип – в действителност пропаднал месарски калфа, на когото не му се работело. Затова той си отворил чудодейна приемна, където благославял хората, ръкополагал болните, мамел, лъжел и жънел успехи. Руският военен аташе в Париж научава за успехите на мошеника и го препоръчва на царицата. Мехлемаджията Филип (собствено име Низиер-Вашод) получил покана за Петербург и билет за първа класа.

След като пристига в Петербург, той се настанява в царския дворец и внушава на царицата, че ще забременее и ще роди син. Заблуждава я цели осем месеца, докато най-после дворцовият лекар професор От установява, че изобщо не е бременна. Въпреки това царицата не позволила да накажат шарлатанина. Напротив, нарежда да му присвоят титлата „Почетен доктор“, да го назначат за руски военен лекар и за таен съветник. Едва след това Филип изчезва от петербургската сцена. Свещениците разбират какво голямо влияние имат върху царицата чудодейните светци и се постарават да намерят заместник на сваления френски месар. И те го намират в лицето на саровския квалифициран чудотворец Серафим. Впрочем, той е с отлична репутация и при това отдавна е в гроба, което ги предпазва от евентуален скандал.

Изповедникът на царицата предлага Серафим да бъде провъзгласен за светия. Препоръчва ѝ и чудотворния извор на Саровския манастир – изкъпаят се в него измивал от тялото си всички болести, а неплодната жена получавала стопроцентово въздействие.

Царицата приема всичко, което се отнася до най-голямата ѝ грижа да роди син. За тази цел тя е готова да се подложи дори и на мъчение.

Царят като наместник божи на земята провъзгласява мъртвия монах за светец. В чест на това събитие устройват в манастира пищна вечеря.

Полунощ. Църковните сановници коленичат пред гроба на светията и гласно се молят. Придворните дами крачат бавно с развълнуваната царица към свещения извор. Там тя сваля украшенията си, дамите ѝ разкопчават празничната дреха и царицата остава само по долна риза и боса върху студения камък до чудодейния извор. После съблича ризата и се потопява, трайкаки със зъби, в студената вода. Настъпва тайнствена

тишина, защото в този момент невидимите сили сътворявали чудото. Само откъм гроба на новоизпечения светец се носи мърморенето на свещениците.

Водата на свещения извор е ледена и царицата не издържа дълго в него. Излиза бързо и с помощта на придворните дами се облича. Точно след една година ражда син.

Обаче свети Серафим е изпълнил задачата си наполовина. Ражда се наследник, но страдащ от кралската болест – хемофилия. Сега пък царят и царицата се нуждаят неотложно от следващ магьосник, който да спаси сина им от смъртта, защото лекарите са безпомощни. На сцената се появява Распутин.

През най-буреносните дни на Първата руска революция, по време на размириците, които разтърсват страната и трона, на първи ноември 1905 г. цар Николай II написва в дневника си: „Запознахме се с раб божий Григорий от Тоболска губерния.“

Изглежда, за царя това събитие е било изключително важно.

Ефим Александрович Распутин бил обикновен селянин, каруцар и мелничар в сибирското село Покровское. През 1871 г. му се ражда трети син Григорий. И той като другите момчета тичал цял ден по бреговете на река Тур, не ходел на училище, а избягвал да помага и в къщи, обичал да лежи край печката и да мечтае за големия свят.

Известен е един украсен епизод от детството му. На беден мужик от селото откраднали единствения кон. Въпреки издирването крадецът не бил заловен. Гриша станал от леглото си до печката и с пророчески глас казал: „Пъотър Александрович го открадна!“

Случайно улучил, но сред селяните започнало да се говори, че Гриша Распутин има ясновидски способности. Това го ласкаело.

Кой знае каква е истината, но добре се вмести в биографията на бъдещия чудодеец.

Распутин се оженва за Прасковя Дубровина, имат две дъщери, Мария и Варвара, и син Дмитрий. Сред съселяните си бил известен като гуляйджия и женкар. Никая жена не могла да му устои. Но, изглежда, това не са били случайни успехи, от младини Гриша знаел как да спечели женската благосклонност. И за още едно негово „качество“ се говори. Безкрайно много пиел, сина си уж създал в пияно състояние и затова Дмитрий бил бавно развиващ се.

Кариерата му на свет човек започва от една случайна среща. Распутин бил вече на тридесет години и си изкарвал прехраната като каруцар. През един майски ден карал от някакъв отдалечен манастир млад монах

за Верхотурие. За да убият времето си по безкрайно дългия път край река Тур, те беседвали по религиозни въпроси. Каруцарят Гриша разбирал от библейски сказания, по много църковни въпроси имал свое, често необичайно становище и това, което чул от младия монах, дотолкова го увлякло, че след като пристигнал в манастира, разпрегнал конете, вкарал ги в конюшната и останал във Верхотурие.

Манастирът бил далеч от светското оживление, дори и от църковния живот, служел като поправителен дом за еретици. Тук живеели принудително изолирани онези монаси, които били прегрешили спрямо официалната линия, мнозинството от тях били членове на сектата „хлистовство“, пророци, вярващи в превъплъщението, почитащи своите живи христосовци и богородици, за които не важели никакви правила и божи закони, тъй като всичко, което светите хора вършат, е добро, макар и да изглеждало лошо.

На Распутин му харесали принципите на хлистовщината. Ленивият селски каруцар става усърден ученик, който почитателно слушал проповедите на свещениците от сектата и взема поуки за в бъдеще.

След известно време излиза от църквата вече като обучен свет човек, като ново превъплъщение на Христос, който някога, преди много години, се бил появил в Русия в лицето на пророк Радаев, когото църквата и ортодоксалните вярващи осъдили поради разгулния му живот – живял едновременно с тринадесет жени.

И тъй като Распутин си намира исторически първообраз, поема мисионерския път из страната и се впуска в усъвършенствуване на Радаевото учение.

По онова време Русия е изостанала, мисленето на мъжиците – примитивно. Достатъчно било някоя жена да започне да разказва за богоугодните дела на божия раб Распутин и всички не само го повтаряли, но и всяка прибавяла към историята съответно измислени подробности и популярността му растяла.

Хората в Русия вярвали масово в поверия и чудеса, и то по време когато Римски-Корсаков сътворява „Шехерезада“, а Репин рисува своите монументални платна, когато Чехов пише безсмъртните си произведения и Циолковски полага основите на междупланетните ракети, когато Павлов вече работи върху своето произведение за условните рефлексии и Ленин конспектира „Материализъм и емпириокритицизъм“.

Отначало Распутин става авторитетна личност в селата, по-късно в малките градове и накрая се прославя из цялата губерния. Поповете, владците и негово благородие митрополитът започват да се

интересуват от дейността на чудотвореца. Тях ги вълнува най-вече дали тази дейност е верска или политическа, дали е вредна за църквата и самодържавието, да не би Распутин да е анархист или опасен социалистически бунтар.

Комисията по разследването, председателствувана от саровския епископ, установява, че божият раб Григорий си пее религиозни песни, немит и брадясал се влачи от село на село, без да се интересува от политика. Значи, не е опасен нито за църквата, нито за царя.

Распутин получава от висшите църковни сановници свидетелство, с което може да почука на всяка врата. С утвърдена репутация той се насочва към Петербург. Руският народ гинел под тежестта на мизерията и глада. През последните сто години страната преживяла четиридесет неурожайни години, умирали от глад и епидемии хора и добитък. Средната възраст в Русия през 1897 г. била тридесет и две години. Всяка година бягали в чужбина около девет милиона руски селяни, останали без храна въпреки обширната плодородна земя. Кризата увеличавала броя на безработните и мизерията все повече нараствала.

По това време руският работник бил най-нископлатената работна ръка в света. Започнали стачки, създали се първите марксистически кръжоци. Руско-японската война потвърдила неспособността на царския режим и засилила недоволството сред населението. На 28 юли 1904 г. есерите извършили атентат срещу министъра на вътрешните работи Плеве. Социалреволюционерът Сасонов хвърлил срещу него бомба и улучил. Царската охранка трябвало отново да признае, че не държи положението в ръцете си. После дошъл кървавият сблъсък. Сто и четиридесет хиляди петербургски работници демонстрирали пред Зимния дворец, войниците получили заповед да стрелят и по паважа останали хиляди трупове. Това бил сигналът за подготовката на руската революция.

Близко две години след раждането на Альошка отчаяните родители установяват, че страда от вродена хемофилия. На Александра Фьодоровна ѝ е известно какво означава това, ето защо свиква най-прочутите лекари, но безрезултатно. Най-неочаквано някой се сеца за вълшебния чудотворец, за божия слуга Распутин.

Според една от версиите, с него се били срещнали в Киев великите княгини Милица и Стана, наричани в двореца „черногорките“, тъй като техният род произхождал от Черна гора. Чували били за неговите чудеса, видели предания богу човек със собствените си очи, навярно им е направил добро впечатление, и го препоръчват на царицата като спасител. Според тази версия, Распуган получил телеграма, че трябва

незабавно да се яви в петербургския двор. Дамите поели трудната задача и го вмъкнали в двореца скрито от стражата, царската тайна полиция не трябвало да знае нищо.

Втората версия е по-правдоподобна. Свещениците и висшите църковни сановници заложили на чудодейния монах, настанили го в Петербург и използвали първата възможност да го изведат на сцената. От опит вече знаели, че чудотворците имат по-голям шанс пред царицата, отколкото професорите и искали да имат свой човек в двореца.

Распутин излиза на голямата сцена и се представя, както подобава на всички шарлатани, като Ханусен, ясновидеца на Хитлер или мошеника Калиостро, или като който и да е от онези чудотворни знахари, заблуждаващи доверчивите хора във всички европейски страни.

Веднъж царският син Альоша си ударил коляното, раната не претавала да кърви. Лекарите безпомощно свивали рамене, дванадесет часа сменяли превръзките, но не били в състояние да му помогнат. Родителите изпаднали в отчаяние при мисълта, че не ще успеят да спрат кървенето, че единственият им син ще умре пред очите им.

Това се случило, когато царското семейство било в лятната си резиденция и било на гости у великата княгиня Анастасия в Царское село.

Тя се опитвала да успокои царицата, но безуспешно. Тогава се сетила за Распутин. Наредила да впрегнат конете и в галоп заминала за Петербург, за да го доведе. Откарва го най-напред у дома си, където чакало следващото действащо лице от съзаклатието – Мария Вишнякова, бавачката на Альоша. Тя превела Распутин по задното стълбище направо в кабинета на царя.

Николай II седял до писалището си и решавал държавни дела. Царицата бродирала. Влязла бавачката и съобщила за Распутин, който нахлул в помещението като буйна река, стъпвайки с големите си селски ботуши по персийските килими, безмълвно приближил до царя, по селяшки го прегърнал и целунал, с царицата, която изгубила и ума и думата, сторил същото и едва тогава попитал къде е момчето.

Довели Распутин до леглото на Альоша. Отначало той дори не го погледнал. Коленичил пред иконата и започнал гласно да се моли – около двадесет минути. Альоша с любопитство го наблюдавал. А когато брадатият станал и направил над него голям кръст, детето успяло да го види отблизо. Нечист, брадясал, вонящ на пот.

Но гласът му бил приятен, Распутин умее да разказва. Най-напред просто и кратко му казал, че вече няма да боледува, че скоро ще оздравее и ще стане от леглото, а после започнал да му разказва

приказки. И разказвал толкова интересно, че царевичът слушал всяка негова дума жадно, докато уморен заспал.

Распутин станал, поклонил се като илюзионист след успешен трик и казал:

– Сега вече ще бъде добре!

Альоша заспал спокойно, коляното бавно престанало да кърви, ца-рицата, трогната, коленичила пред раб божий Распутин и благодарила за спасяването на сина си.

Григорий Ефимович се представя отлично и от тази вечер вратите на царските покои са широко отворени за него. Стартът на шарлатанина в кариерата, каквато историята не познава, е обещаващ.

Естествено той не е излекувал наследника. Само е успял да успокои детето. Едва по-късно, когато медицинската наука разкрива връзката между физическите симптоми на болестта и психичното състояние на болния, лекарите се опитали да си обяснят „чудото“.

Несъмнено Распутин е имал способност да внушава. Полицейският началник Белецки пише в спомените си, че царската тайна полиция е разполагала с доказателства за това, че по време на пребиваването си в Петербург Распутин е вземал уроци при някакъв известен хипнотизатор, който по-късно признава, че ученикът му бил изключително надарен, имал силна воля и съумявал да я съсредоточи. От край време хипнозата и внушението са силно оръжие на ясновидците и чудотворците.

При по-нататъшното лечение на болния наследник обаче излизат наяве и други, по-радикални от психотерапията методи, с които Распу-тин се е мъчил да смае родителите на Альоша.

Цитираме съветския автор Аркадий Ваксберг: „Распутин създава впечатление, че с присъствието си предпазва момчето от болестта. И на-истина, всякога когато отсъствувал, здравето на детето рязко се влоша-вало. Но било достатъчно да се появи и състоянието му се подобрявало. Оказало се, че придворната дама на царицата Анна Вирубова и тибетс-кият лекар Бадмаев слагали в храната на наследника прах от женшенов корен и прах от рогата на млад елен, които предизвикват у предразполо-жените лица кървене. След като Распутин се появявал, те вече нищо не поставяли в храната и болестта бавно отшумявала. Светият човек заявя-вал, че наследникът щял да се разболеє четиридесет дена след смъртта му.“

Распутин наема и обзавежда в центъра на града пищен дом, приема гости, устройва вечери, става център на внимание на градските дами и прави редовни визити в царския дворец. Скоро той вече държи в ръцете

си царя и главно царицата, които му вярват безгранично.

А това, което неграмотният мужик е правел с владетелите на велика Русия, граничи с фарса.

На 8 (22) септември 1915 г. царицата пише на царя от Царское село: „Моята икона със звънчето наистина ми помага да познавам хората. Отначало не обръщах много внимание на това, не вярвах на себе си, но сега се убедих, че иконата и нашият Приятел (Распутин – б. а.) ми помагат бързо да разбирам хората. Звънчето би звъннало, когато някой идва при мене със зла умисъл, и не ще позволи на всички онези орловци, джунковци и дрентелновци да приближат до мене.“

А в писмото до царя от Царское село на 5 (18) декември 1916 г. четем:

„Мили, уверявам Те, че единствено правилно е да се вслушваме в съветите на нашия Приятел. Той усилено се моли денем и нощем за Теб. Той те пази на мястото, където си, само бъди убеден в това, както съм и аз и както успях да убедя и Ела, и занаят ще Те пази и всичко ще бъде наред. В «Ле Ами де Дьо», един от божите раби казва, че страна, в която раб божий помага на господаря, никога не ще загине. И това е така, само трябва да се вслушваме, да вярваме и да търсим съветите му и да не мислим, че той нещо не знае. Бог всичко му разкрива. Затова хората, които не разбират душата му, толкова непривично се възхищават от неговия удивителен мозък, способен всичко да разбере. А когато Той благослови някое начинание, то ще успее. Когато препоръча някои хора, човек може да бъде спокоен, че са добри. Ако по-късно се променят, то вече не е по негова вина, но Той греша в хората по-малко, отколкото ние, Бог го е дарил с голям житейски опит.“ Распутин не се отпуска и усърдно изучава човешките характери и се стреми да се запознае с колкото може повече забележителни личности, особено с техните съпруги. Неговите контакти са приятни и толкова полезни. Агентите на тайната полиция, които, естествено, са следили всяка крачка на царския чудотворец (защото рядко някой полицейски служител вярва в духове и чудеса) и от самото начало са виждали в негово лице шарлатанин и мошеник от висока класа, посочват в донесенията си доказателства за начина на неговия живот.

„Строго секретно! 16 януари По време на гостуването си в семейство Пистолоркови на коленете на Распутин седеше проститутката Грегубова, при което той нещо си мърмореше под носа. През нощта на 17 срещу 18 януари при Распутин спа съпругата на един полковник от 145-и полк Мария Гилова.“

„26 януари

Тази вечер Распутин устрои в дома си бал в чест на лицата, освободени от затвора. Гостите се държаха твърде свободно. Танцуваха и пяха до зори.“

„3 април

Около осмия вечерен час Распутин пристигна с непозната жена, която остана при него до сутринта.“

„11 май

Распутин си доведе у дома проститутка и се затвори с нея в спалнята. През нощта при Распутин спа артистката Варварова.“

Детективите следят Распутин по време на пребиваването му в провинцията, в родното му село и по време на честите му пътувания. Ето две от донесенията:

„12 юли

Около осем часа вечерта Распутин напусна дома със съпругата на служителя от синода Соловьева, която го бе посетила един ден преди това. Качиха се в кола, отидоха в гората, държаха се там неморално и се върнаха след един час. При връщането си Распутин бе много блед.“

„13 юли

След баня Распутин отиде при съпругата на певица на псалми Ермолай, която вече го чакаше, наведена на прозореца.“

Юсупов, бъдещият съдник и убиец на Распутин, пише в спомените си, че монахът „бе превърнал живота си в непрестанен пир, дива оргия на криминалист, огрян от внезапно щастие“.

Божият слуга наистина безчинствува денем и нощем, използва без остатък всеки ден, сякаш той му е последният. Полицията трупа в архивите докладите за неговата дневна и нощна програма и генерал Глобачов преценява донесенията на тайните агенти. В тях се повтаря все един и същ мотив: Распутин пи, беше пиян, беше много пиян, спи с артистки, със съпруги на известни мъже, политици, офицери, търговци, фабриканти, с княгини и техните дъщери. Председателят на Думата Родзянко заявява, че е получил много жалби на майки, чийто дъщери били опозорени от Распутин.

Явно, жените сами са тичали подир него. Распутин не е бил стандартен любовник и да преспят с официално признатия раб божий е било тъй рядко приключение за скучаещите дамички от петербургското общество. И не само това. Чудотворецът е умеел да се отблагодари за благосклонността. Съпрузите на прелюбодействащите госпожи скоро получавали по-добра длъжност, а офицерите по ходатайството на

Распутин били повишавани. Така че монахът е действувал с широка ръка, назначавал и уволнявал министерски съветници и генерали, както му хрумне. И тъй като не разбирал от политика и понеже царят му вярвал сяпко, той създаде още по-голяма бъркотия във вътрешнополитическото положение на Русия.

Ето някои документи за това, че е имал решаваща дума при много политически решения на царя.

Из писмата на царската съпругеска двойка:

Царское село 15 (28) ноември 1915 г.

Царицата до царя.

„Да не забравя да Ти предам заръката на нашия Приятел (Распутин), подтикната от неговото съновидение. Моли Те да заповядаш настъпление край Рига. Казва, че е необходимо, защото иначе немците щели да заседнат там през зимата така здраво, че за да бъдат изгонени, ще са нужни много кръв и усилия. Сега за тях щяло да бъде неочаквано, така че с успех ще ги принудим към отстъпление. Казва (Распутин), че именно сега това е най-важно и Те моли настойчиво да наредиш на нашите да настъпят. Каза, че сме били длъжни да сторим това и че трябва веднага да Ти пиша.“

Царское село 20 септември (3 октомври) 1916 г.

Царицата до царя.

„Помолих, както посъветва Григорий (Распутин), стоката, брашно-то, маслото, хлябът и захарта да бъдат предварително претегляни в магазините, така че всеки покупател да направи покупките си много по-бързо, за да няма тези безкрайни опашки. Всички се съгласиха, че това е чудесно хрумване, но защо не са го сторили по-рано?“

Распутин съветва и чародейства в полза на царското семейство и цялата Руска империя, но и отмъщава на всеки, който се усъмни в него.

По време на войната, когато руските полкове започнали да отстъпват, Распутин заставал с вдигната икона по посока на предполагаемото критично положение на бойното поле, правел магии и извиквал „Нека засияе светлината там!“, тоест там, където предполагал, че е пробит фронтът.

Естествено, всичко това било празна работа, но царицата се радвала, че раб божи помага на нейните войници. Царят също вярвал в неговите стратегически магии, макар че предсказанията не се сбъждали, а съветите били очевидно съвсем безсмислени.

Скоро върховният главнокомандуващ царските войски генералисимус Николай Николаевич разбрал, че божият слуга е шарлатанин и

мошеник, че използвава склонността на царицата към мистицизъм, и се осмелил да изрази становището си. Предана на живот и смърт на Распутин, царицата болезнено възприела обвинението. Впрочем, тя не понасяла никого, който имал и най-малки възражения против него.

Распутин научава за своя противник. Според възприетите нрави, той би трябвало да бъде поне благодарен на принцесите Стана и Милица, дъщери на черногорския крал Никола, които го били въвели в двора. При това Стана била съпруга на Николаевич. Въпреки това обаче Распутин успява да го срази. Когато руските войски бягали от Галиция, шарлатанинът използва момента да атакува, като убеждава царя, че поражението е по вина на върховния главнокомандуващ царските войски великия княз Николай Николаевич и настоява пред царя дотогава, докато Николай II освобождава своя чичо от високата длъжност и поема сам върховното главно командване. Съдбова политическа грешка! Всички по-нататъшни неуспехи по фронтовете вече се приписват на царя.

Александра Фьодоровна научава дори и за сексуалните оргии на Распутин, за това, че вечно е пиян, че е спал с една или друга княгиня. Но не вярва и безкомпромисно ги отхвърля като лъжа. Николай II само махвал с ръка и истината мигновено се превръщала в клюка.

Тъкмо такава клюка е обаче и твърдението на някои публицисти, че Распутин е бил любовник на царицата, че интимните връзки на Александра Фьодоровна с темпераментния свят човек били истинската причина, поради която се е вслушвала безпрекословно в думите на примитивния мужик, че Распутин успял да съблазни и царската дъщеря, че най-приятните си мигове бил преживял в царските покои.

На пръв поглед това изглежда логично, но все пак е преувеличено. Наистина Распутин е бил много първичен, но може би тъкмо за това той е смятал царя и царицата почти за неземни същества и се отнасял единствено към тях с почит.

След като изпитал силата на своето влияние, той имал чувството, че може да си позволи всичко. Предлага на царя да назначи за тоболски епископ монаха Варнава и не след дълго вечно пияният божи служител сяда на епископския трон. Царят е единственият пряк заместник на бога на земята и може да си прави каквото ще, но е трябвало поне формално да се посъветва с висшите църковни сановници. Те разбират, че назначаването е дело на Распутин, и се опълчват срещу него. Призовават го пред църковна комисия и изслушват неговите възражения. Та нали Распутин държи в ръцете си самия цар, защо му трябва да се изповяда пред някакви попове и митрополити!

Църквата първа се опълчва срещу Распутин, после се присъединяват и политиките. Министър-председателят поднася на царя прошението на всички министри на тогавашното правителство за освобождаване на Распутин от царска служба. Мотивите са налице. Личният му живот не отговаря нито на положението му в царския двор, нито на църковната му мисия. Има и доказателства от някои тайни агенти, които са попадали на неговите всеизвестни вечери, завършващи винаги с всеобщо пиянство.

Прошението попада в ръцете на царицата. Отхвърля го. Та той е чист като сълза, но злословниците искат да го очернят. Распутин научава всичко това и се отправя на поклонение. Пътува дълго и надалеч, чак до Ерусалим.

Междувременно разпилените дотогава врагове се съюзават и когато праведният Гриша се връща от пътешествието, срещу него вече се изправя един организиран антираспутиновски фронт. Но министърът на финансите се опитва да реши въпроса с шарлатанина по неговия метод. Предлага му като откуп двеста хиляди рубли само и само да излезне от двора и да се върне в сибирското селце. Распутин отказва, навярно все още се е чувствувал сигурен в двора. Но министър-председателят Кокковзов повтаря молбата и отново подчертава пред царя, че Распутин е авантюрист и мошеник, и поставя ултиматум: ако царят не изпълни молбата на правителството и не отстрани Распутин, всички министри ще подадат оставка.

Царят все още упорствува, като защитава семейния приятел и подчертава неговите заслуги за здравето на престолонаследника, но накрая отстъпва и препоръчва на Распутин да напусне за известно време Петербург, докато духовете се успокоят.

За пръв път през цялата си кариера Распутин разбира, че почвата под краката му не е здрава, приготвя се за път, но за всеки случай за да не затвори завинаги след себе си вратите на царския дворец, произнася заклинание: „Ако се отлъчите завинаги от мене, до една година и един ден ще загубите не само сина си, но и царската корона!“

Наистина големи думи. Но в спекулацията си Распутин си е правил добра сметка, а и съдбата сякаш му помага. Веднъж по време на излет Альоша се ударил и получил вътрешен кръвоизлив. Край леглото на болния се събрали прочути лекари, но безпомощно вдигали рамене. Църквата наредила из цяла Русия да се отслужат молебени за здравето на Альоша, царицата кършела ръце и молела незабавно да извикат спасителя Распутин.

Придворната дама Анна Вирубова, сътрудничка на Распутин, изпраща телеграма до сибирското селце По-кровское, с която го моли за помощ. Още на другия ден царицата получила отговор:

„Бог се смили от Твоите сълзи и чу молитвите Ти. Не бъди тъжна. Твоят син ще живее! Нека лекарите не го мъчат повече. Гриша.“

Осемгодишният царевич лежал в леглото си с висока температура, изтощен напълно от пагубния вътрешен кръвоизлив. Царицата му прочела телеграмата. Щом Альоша чул, че скоро ще оздравее, успокоил се и заспал.

Температурата спаднала, кръвенето престанало. Распутин отново жъне почести. И пак нахлува в царския двор.

Но църковната йерархия не е доволна от примирието. Епископ Ермоген и праведният монах Илиодор, едни от най-влиятелните църковни сановници в Русия, решават да поемат съдбата на Распутин в свои ръце. И те вече не се колебаят да се избавят от Распутин с всякакви средства. Повикват го в някакъв манастир. Възниква остър спор, епископът грабва тежък бронзов кръст и започва да удря Распутин по главата, а други двама го държат. Пребит, с пукната глава, той трябвало да обещае тържествено пред олтара на Богородица в манастирския параклис, че няма да се мярка повече в царския двор. Духовниците обаче забравили, че си имат работа с безогледен шарлатанин. Разбира се, той обещал, но нищо не изпълнил. Веднага отишъл при царицата, за да се оплаче. Доказателствата били по лицето му. Александра Фьодоровна се ужасила от белезите и синините и склонила Николай да накаже строго противниците на Распутин.

Епископ Ермоген бил снет от високия църковен пост, трябвало да напусне епархията, царят го изпратил в някакъв далечен литовски манастир. Илиодор обаче се спасява от наказанието, като забягва в Норвегия, откъдето предприема остра политическа кампания срещу Распутин, царя и царицата.

Привържениците на Илиодор решават да накажат развратния монах с най-тежко наказание. Подготвят се да го направят евнух. Изготвят план, някои познати дами с удоволствие приемат да помогнат за създаването на необходимата ситуация. Но Распутин навреме узнава за всичко, изплашва се, събира багажа си и изчезва.

Илиодор и преданите нему хора обаче не се отказват от плана си. Решават да извършат атентат. Установяват, че Распутин се крие в семейството си в Покровское, и изпращат при него позастарялата проститутка Коня Гусева. На стари години Гусева решила да се покае и когато

поповете я уверили, че с убийството на дяволския монах завинаги ще изкупи страшните си грехове, наострила ножа си и поела пътя на изкуплението.

Облякла расото на каещите се, пристигнала в село Покровское, настанила се у някакъв селянин и зачакала удобния случай.

На 28 юни 1914 г., т.е. когато прозвучават изстрелите из сараевски-те улици и Франц Фердинанд и съпругата му умират, за да започне Първата световна война, Распутин излиза пред къщата си. Получил телеграмата на царицата, той се затичва към пощальона, за да изпрати веднага отговора.

Старата проститутка, преоблечена като праведна богомолка, приближава до Распутин с протегната ръка за просия. В момента, когато бръкнал в джоба, за да извади дребни пари, тя с всичка сила забива ножа в корема му.

Распутин едва се домъква в къщи и пада в локва от собствената си кръв. Арестуват Гусева, но вместо в затвора попада в лудницата. Нейните защитници са се погрижили за това.

Божият слуга лежи на леглото в безнадеждно състояние. Оказват му първа помощ, но раната била толкова тежка, че истински биха могли да му помогнат само хирурзите в болницата. Още същата нощ от Тюмен пристига главният лекар и го оперира на кухненската маса. Сутринта Распутин вдига висока температура, но се съвзема за малко и използва краткия момент за словоизлияние. Помолва да предадат на царицата, че последните му мисли са отправени към нея и малкия Альоша, след което отново изпада в безсъзнание.

Към тази трогателна сцена някои автори прибавят и политически послепис. Распутин уж добавил: „Нека царят не влиза във война. Ако започне война, в страната ще избухне революция!...“

Коренът на този сибирски мужик бил здрав, но когато след десетчасово пътуване по неравния полски път го поставят на операционната маса в тюменската болница, състоянието му се влошава до безнадеждност. Царската съпружеска двойка научава почти едновременно за сараевския атентат и за нападението на проститутката срещу техния праведник. Царицата едва не припаднала, молейки се за спасяването на своя фаворит пред домашния олтар. От този момент тя вече не се интересувала нито от световния конфликт, започнал с войната между Австро-Унгария и Сърбия, нито от вътрешнополитическите усложнения, разтърсващи Русия. Само чакала дано бог чуе молбата и да спаси живота на чудотвореца Распутин.

Никой лекар преди това не би посмял да твърди, че сибирският музик ще се оправи след тежките вътрешни рани. Близко три седмици неговият организъм се борил със смъртта. Подир месец той бил вече извън опасността, а през следващия месец излязъл от болницата.

Царицата си отдъхва. През септември 1914 г., когато руските полкове вече воюват рамо до рамо със сръбските и претърпяват първите, и то съкрушителни поражения, светият дявол се появява отново в Петроград.

Постепенно политическото положение съзрява за революция. Икономически страната е близо до тотален крах. Най-зле въоръжената армия през Първата световна война е руската. Не ѝ достигат бойните припаси, не е осигурен никакъв подвоз, войниците се хранят за своя сметка, единственото оръжие са щиковете. В някои полкове на двама войници се падала една пушка. Народът знае за това и търси виновника.

Отново се заговарва, че в основата на всички неуспехи стои „немкинята“ царица, която помага на противника и държи страната на своите, на немците.

А от царицата мислите на хората се прехвърлят към Распутин, който се бърка в държавните дела, издига и сваля висши чиновници, уговаря царя да взема някои решения. Разпространяват се слухове, че Распутин е в услуга на немците, че работи като техен таен агент, че им разкрива най-секретни данни, които измъква от върховния главнокомандуващ руските войски цар Николай, така че противникът знае предварително плановете на генералите и всеки път им подготвя по някоя неприятна стратегическа изненада.

Не само обикновените хора мислят така, но и някои политици били убедени в продажността на Распутин. И решават да го ликвидират. Княз Андроников се опитва да го отрови, но отровата се оказала неефикасна. С шепя верни приятели генерал Думбадзе, командувач Ялтенския окръг, се готви да извърши своеобразен атентат срещу доносника на царя. Когато Распутин пътува с кораб от Севастопол до Ялта, правят опит да го хвърлят от палубата, но не им се удава. Сред заговорниците имало предател, който съобщил на министъра на вътрешните работи, а останалото свършила полицията. Между другото се разказва, че Распутин щял да бъде без малко убит при сбиване в прочутия луксозен публичен дом за избрани личности „Вила Роде“, но се спасил благодарение на личната си охрана от професионални побойници.

Распутин се страхува с основание за живота си и затова помолва царя да му бъде зачислена лична охрана. По всяка вероятност осигурява

му я министърът на вътрешните работи Хвостов. И същият този Хвостов подготвя атентат срещу него, за да се избави от готованеца. За да не се разбере откъде идва инициативата за атентата, Распутин трябвало да бъде убит от някакъв български офицер. А за по-голяма сигурност министър Хвостов трябвало да отзове навреме охраната на Распутин. За заповедта обаче научава градоначалникът Белецки и уведомява царя, следователно и Распутин. Министърът на вътрешните работи бил свален. Распутин успява да прокара на негово място своя послушен почитател Д. А. Протопопов, съвсем ограничен, но затова пък верен слуга на господарите си. И точно министър Протопопов научава за следващия подготвян заговор. Лично предупреждава и моли Распутин през следващите дни да не излиза от дома си на улица „Горховская“.

Конкурент на Романовци може би е само родът Юсупови – стар, благороден, почитан и уважаван, при това още по-заможен от царския род. Седалището на Юсупови е недалеч от царското, на крайбрежната улица на река Мойка, и крие приказни съкровища, събирани от цял свят. Тяхната колекция от скъпоценни камъни навярно е по-голяма и по-ценна от английската кралска колекция. При това в рамките на своето обществено положение Юсуповци са прогресивни, техните деца следват в западните университети, в техните салони си дават среща личности от европейски мащаб.

Феликс Феликсович Юсупов е представителен, висок, строен, чернокос, интелигентен и образован младеж. Петроградските момичета, дъщери на семейства, близки на царския двор, се въртят около него. А когато се оженва за племенницата на царя принцеса Ирина Александровна, никоя не скрива злобата си.

Говори се, че Юсупов се запознал с Распутин при не-обичайни обстоятелства. Още като ерген веднъж той танцувал или може би разговарял с дъщерята на една твърде предприемчива маминка. И тя, за да укрепи връзката и да осигури на дъщеря си добър жених, поканила княз Юсупов на вечери у дома си и като стръв използвала Распутин. „Ако Ваше благородие бъде любезен да дойде, ще се запознае с раб божий Грища...“ Наистина Юсупов се запознал с Распутин, но се оженил за принцеса Ирина.

Двамата започват все по-често да се срещат. Появяват се заедно в отбрано общество, гуляят в луксозната „Вила Роде“. Княз Юсупов опознава нравите на Распутин и разбира, че го пазят денем и нощем, и то не само неговите лични телохранители, но и царската охранка, а дори и специална команда, назначена от министър-председателя. Отначало

изглеждало невъзможно да се пробие този вал от обучени главорези, но въпреки това княз Юсупов все пак намерил пукнатина в укреплението.

Бъдещият атентатор е по своему патриот. Макар че Распутин нищо не му е сторил, той го ненавижда като олицетворение на стария начин на мислене, докато депутатът в Думата Владимир Пуришкевич ненавижда Распутин по своя причина: помолил го за министерско кресло, но праведникът му отказал.

Пуришкевич застава на страната на вражия лагер и заедно с останалите подготвя заговора. Групата от атентатори аматьори е малка, но решена на всичко. Следващите двама са великият княз Дмитрий Павлович и поручик Сухотин. По-късно се присъединява лекарят Лазовер. Впрочем след смъртта на Распутин се издига стена от легенди и историческата истина за събитието през нощта на 16 срещу 17 декември 1916 г. (стар стил) остава дълго време скрита.

Първите крачки са направени. Княз Юсупов и Распутин са вече почти близки познати, така че князът би могъл, без да предизвика съмнения, да го покани в двореца си. Но затворниците първо трябвало да решат как да се отърват от охраната му и по какъв начин да го убият. Най-просто изглеждало да застрелят Распутин с пистолет. Накрая все пак решават да го отровят. Това е някак по-тихо и по-елегантно. Доктор Лазовер ще осигури цианкалий, ще го смеси със сладкишите и виното. Достатъчно е Распутин да глътне първия зальк.

За атентата съществуват две версии. Една от тях е публикувана от непосредствения участник в убийството Станислав Лазовер в парижкия седмичник „Пари Мач“ петнадесет години след атентата. В мемоарите си княз Юсупов също описва фактите, но освен това той дава показания и пред лондонския съд, така че убийството на пазача на царските фенери може да се възстанови сравнително точно.

Планът е прост – да примамят Распутин в двореца на княз Юсупов и там да го убият. Решават да сторят това през нощта на 29 срещу 30 декември (стар стил на 16 срещу 17). За тази цел княз Юсупов нарежда да подготвят някои сутеренни помещения в двореца, за да не се чува, ако Распутин вика.

Изглежда, най-голяма грижа на атентаторите са създавали телохранителите на Распутин. Затова княз Юсупов трябвало дипломатично и изкусно да го убеди да дойде без охраната си. Дълго преди това уверявал суетния Распутин, че в него се е влюбила една млада и красива княгиня, дори му показал снимката ѝ, но не искал да издаде името ѝ. Така князът подготвил развратния монах за тайната среща. Според една от

версиите, Распутин уж много държал на запознанството с княгиня Ирина Юсупова и може би затова е отишъл през онази нощ в двореца край река Мойка, но княгинята не била тогава изобщо в Петроград.

За стръв е послужила някаква млада и красива жена. Юсупов убедил Распутин, че всичко трябва да остане в пълна тайна, и се уговорил да се срещне с него в полунощ. Преди това Распутин трябвало да отпрати телохранителите си. Князът обещал да мине да го вземе с кола и така скрито и незабелязано да влязат в двореца, където ще чака дамата.

По-късно се установява, че министърът на вътрешните работи Протопопов е предупреждавал Распутин да не ходи никъде, но на „праведника“ и наум не му е минавало, че в двореца и в обществото на княз Юсупов и на неизвестната красавица го грози опасност.

Заговорниците, естествено, се стараят да не ги види никой през онази нощ в компанията на Распутин. Затова като офицер от санитарната служба Пуришкевич използва възможността да вземе военен автомобил, но за да не посветят в тайната шофьора на колата, решават да шофира доктор Лазовер, преоблечен в униформата на ефрейтор.

Последният ден на Распутин започнал безславно. Прибрал се сутринта от някакво увеселение, опитал се да поспи след препиването, но в десет часа зазвънял телефонът и придворната дама Вирубова му предала поръката на царицата. Распутин бил принуден да стане. По-късно при разпита на личната охрана на Распутин излиза наяве, че около обяд го е посетила Муня Головинова, една от последните му любовници, и пожелала да остане, но той я отпратил под предлог, че трябва да се приготви за вечерта, тъй като бил поканен у височайша особа, където щял да се срещне с някаква изключителна личност.

Следващите посетители били Анна Вирубова, която донесла иконата на царицата – може би Распутин е трябвало да я освети. И тъй като Вирубова била негласна съучастничка и във всички случаи доверено лице, посветено в задкулисните интриги в царския двор, Распутин споделил, че е поканен у Юсупови, където ще се запознае с красивата му съпруга, която била болна и се нуждаела от помощта му.

Според полицейския протокол, през онази нощ Распутин бил облечен с черни кадифени панталони и с ботуши от мека юфтена кожа, с копринена рубашка, която уж била бродирана от царицата – с една дума, с най-хубавите си дрехи. Изкъпан, парфюмиран, намазан с помада, сресан, той чакал да дойдат да го вземат.

Както твърди доктор Лазовер, последна проверка на сутеренните помещения заговорниците направили в двадесет и три часа и двадесет и

пет минути. В това време Лазовер, след като стрил на дървена дъсчица цианкалиевите кристали, разрязал шест марципанови и три шоколадови сладкиша, сложил между двете половини цианкалиев прах и отново ги слепил. От силната отрова той поставил и в бутилката сладко десертно вино.

Привечер Распутин отпратил охраната си, навярно им е казал, че повече няма да излиза, и нетърпеливо зачакал да позвъни звънецът откъм задния вход. Юсупов влязъл с него в кабинета му, защото чудотворният монах решил да си натъпче джобовите с банкноти, които бил получил от някакъв banker като зестра за дъщеря си. Распутин взел парите за всеки случай, да не би да решат да отидат по-късно да погуляят при циганите. После се качили в колата и доктор Лазовер по околен път стигнал до крайбрежната улица на река Мойка пред номер 94.

Юсупов бил обмислил плана до най-малките подробности, но същевременно съзнавал добре, че трудно ще прикрие присъствието на Распутин в двореца. Патрулите из улиците, някои самотен пешеходец или стражар биха могли да забележат типичното му лице, известно на цял Петроград. Но в края на краищата не е нужно чак толкова да се скрива посещението му, важно е някой да го види, че излиза жив и здрав от двореца. Така се ражда идеята поручик Сухотин да се дегизира като Распутин и да напусне двореца с колата, шофирана от доктор Лазовер, което е достатъчно алиби за заговорниците. Распутин слиза от автомобила, влиза в добре обзаведените сутеренни помещения, сваля кожуха си от бобро-ва кожа и започва да разглежда интериора. Посред една от стаите е разположен нисък диван, покрит с бяла меча кожа, другото помещение е устроено като бар, с рафт пълни бутилки, в камината гори огън, на стената блести кръст от истински кристал. От горния етаж се носи музика и гласове на шумно забавляващите се гости.

Княз Юсупов обяснява на Распутин, че горе все още се веселят и като си тръгнат всички, ще дойде очакваната дама. И между другото предлага на госта вино и сладкиши. Распутин е кисел. Навярно не му се е искало да губи време. Разхожда се из стаята насам-натам, дори не поглежда виното и сладкишите, и накрая ядосан, предлага да се откажат от всичко и да отидат при циганите. Князът се опитва да го успокои, показва му китайски вази, обяснява му, че кристалният кръст е стара италианска изработка, налива му вино и до чашата поставя чиний-ка със сладкиши. Распутин опитва един, после взема още един-два и пийва от отровното вино.

Наистина отгоре звучала музика, но там не се е забавлявала

княгинята, а самите заговорници, които очаквали смъртта на Распутин.

Княз Юсупов наблюдава Распутин, който бил изял сладкишите с отрова, пийнал бил от виното и според очакванията трябвало отдавна да бъде мъртъв. Дали все пак силата му не е свръхестествена, та чак и цианкалийт не му действа? Но Распутин продължавал да си седи в креслото, наистина малко по-блед и по-нервен, и давал ухо, за да разбере какво става горе.

Юсупов е неспокоен и използва момента да се посъветва с другарите си, изтичва по витите стълби и целият задъхан им разкрива положението. Не вярват на ушите си. Пръв се опомня Пуришкевич, изважда пистолета си и се кани да слезе долу, за да застреля Распутин. Княз Юсупов го задържа. Взема пистолет калибър 6,35 и държейки ръката си зад гърба, слиза долу.

Распутин все още седи в креслото. Погледът му е втрещен, а дишането тежко. Но все още е жив! Дочул стъпките по стълбите, вдига глава и поглежда. Княз Юсупов стреля. Распутин се търкулва, надава вик и се просва на пода.

Чули изстрела, заговорниците се спускат тичешком. Пръв до неподвижното тяло спира доктор Лазовер. Преглежда раната и установява, че куршумът е бил насочен към сърцето. Някой от заговорниците се спъва в набързо прекараната електрическа жица и токът прекъсва. Юсупов запалва свещ и съединява жицата.

Повдигат Распутин и го слагат на дивана. Лазовер установява, че пазачът на царските фенери е в агония, но все още е жив. Затова той набързо се облича, излиза навън, включва двигателя и го оставя да работи на пълни обороти, за да чуят всички, които все още не са заспали, че колата напуска двореца.

Междувременно Сухотин облича кожуха на Распутин, залепва си брада, слага калпака и е готов да се качи в колата. Юсупов се връща до дивана и за свой ужас вижда, че Распутин се раздвижва. Извиква за помощ, но докато пристигнат останалите, раненият Распутин се дотърпя до стълбите, с последни сили се изкачва по тях и се опитва да излезе.

Княз Юсупов се стъписва от уплаха, но затова пък Пуришкевич изважда пистолета, прицелва се и стреля. По-нататък заговорниците действуват съобразно с плана. Завързват мъртвеца и го увиват в одеяло. Откарват го до реката, където княз Юсупов бил наредил да направят отвор в дебелия лед недалеч от Кръстовския остров. Пускат трупа на Распутин под ледената покривка. По пътя обаче бил паднал единият ботуш на убития.

Сутринта полицията, която проследява кървавата следа по снега, намира ботуша върху замръзналата река и още същия ден предобед в къщата на Распутин пристига полицай, за да се увери дали ботушът е негов. Впрочем призори, след като слугинята разбрала, че господарят й не се е връщал и изобщо не е спал в леглото си, вдигнала на крак дъщерите му, които пък се обадили на придворната дама Вирубова. Пристигнала и любовницата Головинова. Анна Вирубова си спомнила, че Распутин бил казал, че ще бъде тази нощ у Юсупови, и предизвестява полицията.

Когато царицата научава за нещастieto, написва на царя набързо с молив с разкривени букви.

„Всички тук сме насядали. Не можеш да си предста-виш какво изживяваме. Нашият Приятел изчезна. За последен път с него говорила вчера Аня, казал, че Фе-ликс го бил поканил да отиде през нощта у тях и щял да мине да го вземе с кола, защото искал да го представи на Ири-на. Пристигнала военна кола с двама цивилни и той заминал.“

Царицата пише на съпруга си и за нощния гуляй в двореца на великия княз Юсупов. Може би към един-два часа след полунощ полицаят, патрулиращ по крайбрежието на Нева, чул изстрелите, притичал до външната врата на двореца, която била изцяло отворена (нали доктор Лазо-вер се готвел да излезе с преоблечения като Распутин поручик), влязъл вътре и попитал великия княз какво се е случило. Според една от верси-ите, която по-късно е приета за официална, Юсупов бил признал, че са се събрали познати, пийнали малко повече и стреляли във въздуха и един от тях по нещастна случайност убил кучето. На двора наистина върху снега лежало мъртво куче.

По-късно великият княз Юсупов обрисова тази заплетена история с полицейския поручик малко по-другояче. Когато полицейският офицер влязъл в двора на двореца, той се сблъскал с депутатата Пуришкевич, кой-то преди това бил стрелял в Распутин.

„Пред тебе стои депутатът от Думата Владимир Мирофанович Пуришкевич. При стрелбата, която чу, бе убит Распутин. Ако обичаш своето отечество и царя, ще трябва да мълчиш“ – казал депутатът. „Разби-рам, Ваше благородие – отговорил поручикът. – Ще мълча като гроб.“

Великият княз Юсупов е роднина на царя и министърът на вътрешните работи. Протопопов нито можел да нареди да го арестуват поради подозрение в убийството, нито имал право да изпрати полиция да нап-рави оглед на двореца му.

Царицата обаче била убедена, че с основание го подозират в

убийство, и споделила това с царя в телеграмите и в писмата си. Единственото, което тя успява да постигне, е да не разрешат на княза да замине за Крим, където се е канел да отпътува, и да го принудят да изчака в двореца си окончателното разследване на случая. Не след дълго намират трупа на Распутин под леда на Нева. Царицата изпада в нервна криза. Тя не може да си представи живота си без божия закрилник. Полицията разследва случая. Висши полицейски офицери по-сещават великия княз Юсупов, разбира се, извиняват се за безпокойството и го питат дали не знае нещо за смъртта на Распутин. Отговорът е отрицателен. Задоволяват се с това и приключват следствието, явно по заповед отгоре.

Обаче атентаторите плащат за деянието си. Цар Николай II интернира Дмитрий Павлович в малко селце някъде край персийската граница. Принуждава великия княз Феликс Феликсович Юсупов да се пресели в именията си в Украйна и там, недалеч от Киев, го заварва Великата октомврийска социалистическа революция. С помощта на полицията и министъра на вътрешните работи Протопопов царското семейство успява да потули случая Распутин.

На 20 декември (стар стил) по изричното желание на царицата докарват трупа на Распутин в Царское село. Сестра Акулина от манастира Охтой помазва тялото му и го поставя в сребърен ковчег. Погребват го на другия ден в парка на царската резиденция. Въпреки че погребението се извършва в семеен кръг, цар Николай пристига за него чак от Могилъов. Прекъсва важните преговори с командващите съюзническите армии относно по-нататъшните тактически действия по фронтовете, за да каже последно сбогом на гениалния мошеник Распутин.

Пазачът на царските фенери е бил негодай, но в никакъв случай чудотворец. След смъртта му обаче се разпространяват слухове, че устоял на силната отрова – цианкалия. Според твърдението на Феликс Юсупов, той наистина погълнал такова количество, че трябвало мигновено да се строполи на земята. Но не божията сила на Распутин, а захарта в сладкото вино и в сладкишите е неутрализирала действието на цианкалия.

Атентаторите, които отстраняват съветника на царицата, не са нито привърженици на социалния прогрес, нито революционери. Напротив, те искат да се избавят от влиятелния монах, за да подпрат разклатения царски трон. Усилията им се оказват безполезни. В началото на 1917 г. изродът гладува и се бунтува. Издигат се лозунги за хляб и мир. Насъпват февруарските събития и на 3 април 1917 г. от чужбина се връща Ленин. Но месец преди това революционери, студенти и войници нахлуват в парка на царската резиденция и разравят гроба на Распутин. В

Паскаревската гора из-дигат клада и изгарят останките на дяволския монах. Това е краят на големия шарлатанин. Няколко месеца подир това се разнася оръдейният залп на крайцера „Аврора“ и революционерите потеглят към Зимния дворец. Почти след двадесет години прозвуча съдебният епизод на атентата срещу Распутин. Възниква необикновено положение. Пред лондонския съд със съдебни заседатели убиецът разказва за деянието си, за което никога не е бил съден, а достопочтените юристи не вземат изобщо под внимание признанието му.

През тридесетте години американската филмова компания „Метро Голдуин Майер“ заснема игрален филм за живота и смъртта на чудотвореца Распутин, прожектиран мод заглавието „Безумният монах Распутин“ и в много европейски кина. Сценаристът използвал действителното събитие, имената на покойните исторически личности са същите, но вместо великия княз Юсупов и неговата съпруга във филма действа измислената двойка принц Павел Чегодиев и принцеса Наташа. Продуцентите вземат това решение по обясними причини. Великият княз Юсупов и княгиня Ирина са емигранти и като единствени членове от някогашното царско семейство имат известно обществено положение на Запад. Тази предпазливост обаче не помага на филмовите дейци.

В началото на 1934 г. Ирина Александровна Юсупова подава в лондонския съд жалба за обида на чест и иска незабавно филмът да бъде снет от кината и да ѝ се изплати обезщетение. Във филма принцеса Наташа става любовница на Распутин и изневерява с него на мъжа си. В действителност княгиня Юсупова никога не се е срещала с Распутин. Филмът се развива именно на фона на съпружеската изневяра. Създателите на филма са искали по такъв начин да обосноват мотивировката за атентата. Според тях, принцът убива Распутин не само по политически убеждения, а и от ревност.

И тъй, на 27 февруари 1934 г., почти след двадесет години, случат за атентата срещу пазача на царските фенери е отново разгледан, сега вече от лондонския съд със съдебни заседатели. Отново свидетелите разкриват истината. Нови факти не се изнасят, но затова пък някои показания спомагат за детайлното обрисуване на портрета на божия раб и позволяват да си обясним непонятния факт, как този необразован сибирянин е достигнал това високо положение.

Френският посланик в Москва Борис Палеолог заявява, че някоя си руска княгиня, чието име, естествено, не споменава, му се доверила: „Физически Распутин ме отблъсква. Ръцете му са мръсни, ноктите черни, брадата и мустаците рошави, но въпреки това ми е интересен. Има

необикновен темперамент и безгранична фантазия. Понякога е много духовит. Умее да говори иносказателно, има дълбоко чувство за тайнственост.“

Нима всичко това е дало възможност на Распутин да направи такава главомайваща кариера? Пред лондонския съд отново се чуват главомайващите, че навярно е действувал чрез внушение, чрез хипноза, че е бил убеден в свръхестествените си способности и е съумявал да внуши това на останалите. Как иначе можем да си обясним, че високообразовани хора са се вслушвали непрекословно в думите му?

Убиецът на Распутин като свидетел по обстоятелствата през оная нощ спокойно и с присъщото си достойнство разказва пред съда как предложил на Распутин сладкиши с острова и му налял вино, как го ранил с револвера и допълва сцената с още една подробност. „Съдията. Как всъщност убихте Распутин? Юсупов. В двора Пуришкевич стреля в него три пъти, но го улучи само с един куршум. Съдията. И умря ли след това? Юсупов. Не, все още не. Съдията. Следователно вие ли го убихте? Юсупов. Да, доубих го с приклада на пушката. Никога преди това не бях убивал човек. Но смятах за свой дълг да убия Распутин и го убих.“

С това показание се обяснява и последното неизяснено обстоятелство. Впрочем по тялото и по лицето на Распутин били открити подкожни кръвоизливи. Черепът му бил пукнат и при аутопсията се установило, че раните не са от леда на Нева.

Княз Юсупов подробно рисува пред съда деянието си, съдията с интерес изслушва драматичното описание на убийството и осъжда филмовата компания „Метро Голдуин Майер“ за това, че чрез сцената на прелюбодеяние на филмовата принцеса Чегодиева е навредила на репутацията на действителната княгиня Юсупова, като поисква за молителката парично обезщетение на стойност 25 000 лири стерлинги.

Това е последният и може би най-удивителният знак, поставен след атентата срещу пазача на царските фенери. И тъй като се предполага, че съпрузите Юсупови са имали обща каса, княз Юсупов се оказва първият и навярно единственият атентатор, който не само че не е съден за извършеното политическо убийство, но и спечелва от него.

Достопочтеният господин убиец

Цели четири години армиите на европейските държави се избиват взаимно, по бойните полета загиват милиони. Америка решава да изпрати пресни сили в Европа. В Русия побеждава Октомврийската революция. Германия, изнемощяла от глад поради блокадата, пада на колене. Край на войната, народът ликува, но се и бунтува.

В Кил избухва моряшки бунт, по корабите на Вил-хелмовия флот се появяват червени флагове. А кайзерът, разбрал, че работата ще опре до кокала, на 9 ноември 1918 г. се оттегля и избягва в неутрална Холандия. Австроунгарската монархия получава туш още по-рано.

Войната завършва, избухва революцията.

Два дена преди да абдикира кайзерът, радикалният социалист журналистът Курт Айснер организира в Мюнхен революционен преврат. Въстаническата вълна залива цялата страна. Спартаковци под ръководството на Карл Либкнехт, Роза Люксембург и Вилхелм Пик на връх на Нова година основават Германската комунистическа партия, която става ръководна сила на революцията.

Само след десет дена обаче към столицата потеглят военни части, по улиците маршируват отряди от доброволци, Носке, социалдемократ и депутат в Рейхстага, усетил накъде духа вятърът, влиза в Берлин начело на въоръжени корпуси, упълномощен да ръководи защитата на републиката. Неговите хора заемат редакциите, печатниците и изведнъж срещу революцията се изправят три хиляди въоръжени войници, едно непреодолимо превъзходство.

Мнозина избягват зад граница, други остават. Карл Либкнехт и Роза Люксембург минават в нелегалност, като организацията им подготвя сигурно убежище, но имперските офицери все пак ги проследяват и след два дена се стига до първото следвоенно двойно политическо убийство, което разтърсва света, копнеещ за мир.

На 16 януари в сутрешните берлински вестници се появява съобщение за арестуването на Либкнехт. За да потвърди, че Либкнехт наистина е останал в страната, редакторът се позовава на неговата статия в ежедневника на Германската комунистическа партия „Роте фане“, в която Либкнехт заявявал, че не се отказва от ръководството на спартаковци, че комунистическите вождове не са избягали, че ще се борят до крайна победа.

Карл Либкнехт и преди това е бил непредпазлив, за което Роза Люксембург го е упреждала. Но в случая и двамата подценили опасността. А може би е била една нещастна случайност. Но още същата вечер след излизането на статията му жителите на Вилмерсдорф започнали да си шушукат, че Карл Либкнехт се укрива при свои познати, съпрузите Маркусон, на ул. „Манерхаймщрасе“ № 43.

Ченгетата подочули за това, арестуват Либкнехт, натоварват го на кола и го откарват в хотел „Еден“, недалеч от берлинската зоологическа градина. Хотелът е зает от щаба на гвардейската конна дивизия. Отначало Либкнехт отричал своята самоличност, но при обиска у него намират няколко писма с името и адреса му, а по бельото му имало и монограм. Тъй като е твърде известен от публичните си речи, при очна ставка свидетелите потвърждават, че действително е Карл Либкнехт.

Още същия ден вечерните издания на берлинските вестници съобщават за зверското убийство. Карл Либкнехт и Роза Люксембург са мъртви. Според донякъде официалното описание на случая във „Фосише цайтунг“, Карл Либкнехт бил застрелян при опит за бягство, а Роза Люксембург – по пътя за предварителния арест.

Данните са предоставени на редакцията от самите щабни офицери на гвардейската конна дивизия. Наистина официални данни, но затова пък съвсем неверни. Както ще се окаже по-късно, продиктували са ги самите убийци като оправдание за злодеянието си.

Вестник „Фрайхайт“ помества изказването на очевидец, който по време на убийството стоял пред хотел „Еден“. „Съобщението за убийството на доктор Либкнехт и Роза Люксембург не отговаря на истината. И двамата бяха убити пред хотела от войници, подтикнати от офицерите. Някой блъсна Либкнехт с приклада, а след това го удари още веднъж малко преди да се качи в колата. Той падна на земята. За тълпа пред хотела изобщо не може и да става дума, тъй като околните улици бяха затворени.“ На следващия ден вестник „Фрайхайт“ също отпечатва изявление на друг очевидец:

„Убийството извършиха войниците под ръководството на офицерите, а не тълпата. Всички, които бяха в хотела, дори и персоналът на хотела, би трябвало да потвърдят, че в посоченото време пред хотел «Еден» не е имало никаква тълпа.“

Този свидетел разкрива и още един, не по-малко важен факт. След като във вестниците излязло полуофициалното съобщение за събитието, управителят на хотела свикал целия персонал, прочел им статията и подчертал, че не съветва никого да говори нещо по-различно от

написаното. Не всички обаче се изплашили. Някои от служителите на хотела потвърдили, че войниците са били жестоко двамата комунисти, след което са застреляли Либкнехт в колата, а Роза Люксембург са отвели от хотела в безсъзнание, а може би и мъртва. Когато шофьорът се върнал през нощта, казал, че хвърлили мъртвата в канала.

Общественото мнение не се помирява лесно, налага се да се предприеме углавно преследване срещу убийците. Главният съдебен съветник към военния съд получава заповед да започне разследването на двете убийства, но да не бърза с процеса. Заподозрените спокойно си прекарват времето в не дотам строгия арест, посещавани непрекъснато от приятели. Те редовно са информирани за хода на следствието от лейтенант Вилхелм Канарис, бъдещия шеф на нацисткия абвер.

През това време обаче журналистите успяват да се доберат до съществени факти и разбират, че офицерите играят непочтена игра.

Става съвсем ясно, че убийството не е случайно, не е дело и на разгневена тълпа, а предварително и грижливо подготвена акция. Ето защо напълно

обяснимо е защо колата е минала по страничния и съвсем глух път през неосветената зоологическа градина. Не случайно моторът се е повредил тъкмо там, където било най-тъмно, и веднага след злодеянието двигателят пак заработил. Шофьорът с пълен газ се отправил с трупа на Либкнехт към спасителния пункт. Там убийците предали трупа и казали, че е на неизвестен мъж.

След преценката на новите обстоятелства прозвучава безсмислено и твърдението, че тежко раненият Либкнехт се е опитал да бяга. Та след удара с приклада той едва се е движел. В действителност убийците са се спрели на безлюдно място, извели са Либкнехт от колата, отвели са го малко встрани и там хладнокръвно са го застреляли.

Капитан Пфлуг-Хартунг изстрелял смъртоносния куршум. Негов съучастник бил редник Рунге, който навярно се е върнал незабавно в хотела, тъй като стоял с колегата си Трьогер пред входа, когато лейтенант Фогел и неговият ескорт извеждали през фойето на хотела Роза Люксембург. Двамата излезли през въртящата се врата и възбуденият Рунге ударил арестуваната с приклада по главата. Тя паднала и останала безжизнена на земята, но въпреки това Рунге още веднъж я ударил силно.

Натоварили бездиханното тяло на колата и по време на движение лейтенант Фогел уж бил стрелял в главата на може би мъртвата вече Роза Люксембург, след което хвърлили трупа в канала. Същевременно твърдели, че разгневената тълпа я грабнала от колата и не се знаело

къде я е отнесла. Явна лъжа!

При разследването на случая, който офицерите се опитват да потулят, важна роля изиграват журналистите от комунистическия вестник „Роте фане“. Те издирват свидетели и отпечатват техните изявления. Изобличават оберлейтенант Фогел в това, че е хвърлил трупа на Люксембург в канала, и под тежестта на доказателствата го принуждават да признае вината си. Издава се заповед за арестуването му. Но от самото начало Фогел твърди, че убиецът не е той. В края на февруари арестуват и останалите офицери.

На 8 май 1919 г. пред военния съд са изправени седем подсъдими: редник Ото Рунге, капитан Хорст фон Пфлуг-Хартунг, флотски оберлейтенант Улрих Ритген и флотски оберлейтенант Рудолф Либман – всички обвинени в умишлено убийство на доктор Карл Либкнехт, а оберлейтенант Курт Фогел – в убийството на доктор Роза Люксембург.

Председател на полевия трибунал е съветникът към военния съд Ерхард, заседатели са съветникът към военния съд Майер, лейтенант Вилхелм Канарис и двамата представители на гвардейската конна дивизия Ернст и Химилевски. Държавен обвинител е съветникът към военния съд Йорнс.

Процесът започва около девет часа сутринта, но само след тридесет минути няколкото журналисти разбират, че са станали свидетели на добре подготвен фарс.

След поражението на нацистка Германия през 1945 г. редник Ото Рунге бе изправен отново пред съда за убийството на двамата комунисти. Неговото показание още веднъж разкри нечистата съвест на тогава вече мъртвия шеф на Хитлеровото разузнаване. Рунге заяви, че пет дена преди откриването на процеса Канарис предал на Фогел отлично фалшифициран паспорт № 2575 на името на Курт Велзен, а на Рунге освен фалшиви документи и хиляда марки за път и се опитал да измъкне от затвора Фогел по такъв фрапиращ начин, че не са могли да си затворят очите дори посветените в тайната пазачи. Случаят станал достояние на широк кръг хора и Канарис трябвало да бъде арестуван. Но още същия ден бил пуснат на свобода.

Показания дават Фогел, капитан Пабст и другите осем свидетели, като предъвкват все едно и също, опитвайки се да замъглят картината на престъплението. Зад банката за свидетели застава доктор Валтер Грюцнер, който с няколко изречения разваля добре скалъпеното дело. Три дена след убийството той бил назначен за командир на охранителния отряд в хотел „Еден“. Когато приемал дежурството от лейтенант Зандер,

бил изненадан много от следния факт:

„Господин лейтенант Зандер ме дръпна и ми пошепна, че трябвало да ме помоли, доколкото си спомням по заповед на господин капитан Пабст, да поговоря с войниците да свидетелствуват разумно...“

Валтер Грюцнер бил юрист и отказал да изпълни заповедта, като подчертал, че нареждането на капитан Пабст е наказуемо подтикване към лъжесвидетелство.

Лейтенант Зандер, когото съдят също изслушва, потвърждава, че Грюцнер е прав, но го коригира в смисъл, че заповедта получил от капитан Пфлуг-Хартунг, а не от Пабст.

Следващите свидетели вече играят ролята си съобразно с режисура-та, единодушно уличават оберлейтенант Курт Фогел в убийството на Роза Люксембург, дори твърдят, че също по негова заповед войниците хвърлили трупа и в Ландверканал. Но в показанието на Фогел се появява пукнатина, той признава, че до шофьора седял още един мъж, чието име не желае да разкрие. От протоколирания разпит на свидетелите заслужава да се спомене показанието на Алкер. То е особено важно за епилога, който ще се разиграе половин столетие след убийството. Тогава, през 1919 г., Алкер дава следното показание:

„Щом колата потегли, на задното стъпало скочи офицер и едва изминала десетина метра, той отново удари госпожа Люксембург, а малко след това се чу изстрел. Върнах се в караулното. След около час дойде Рунге и започна да оправя леглото си. Същевременно се върна и отрядът, който навярно бе откарал доктор Либкнехт. Войниците се забавляваха шумно, имаха две бутилки вино и няколко цигари, които разпределяха помежду си. Отидох при тях до масата, за да се осведомя дали наистина доктор Либкнехт е мъртъв. Един от приятелите ми отговори, че бил надупчен като решето. На въпроса ми, кой им е дал цигарите и виното, отговориха, че са ги получили от офицерите.“

Със заключителната си реч държавният обвинител също се старее да заслужи признание. Той подчертава смекчаващите вината обстоятелства и макар че иска строга присъда за убийците, той всъщност е на тяхна страна. Неговото слово е агитация:

„Трябва да признаем като смекчаващо вината обстоятелство досегашната безукорност на подсъдимите, изключително добрите служебни характеристики на офицерите, които им дадоха техните началници, както и да се вземе под внимание, че през цялата война са били на фронта. Господа, войната за жалост донякъде заличи границата между понятията «право» и «безправие» и разликата между морално и неморално

поведение. Човешкият живот днес няма особена стойност. Революцията в нашето отечество също не допринесе за издигането на нравственото ниво. Трябва да вземем пред вид и нервното състояние на всички ни, та ние не живеем в нормални условия. Трябва още да разберем, че никой от обвиняемите не е бил подтикнат към деянието от низки и безнравствени подбуди, а е извършил престъплението в крайно бурно време въз основа на неправилно разбирани политически интереси.“

Осъждат Рунге и Фогел на четири годиш: затвор и ги уволняват от армията, всички останали си отиват от съда направо в къщи.

Второто действие на трагедията се разигра половин столетне по-късно. Западногерманският журналист Ер-тел, проучвайки тогавашните документи, за да напише сценарий за телевизионен документален филм по случай петдесетгодишнината от двойното политическо убийство, установява нещо неимоверно. Осъденият лейтенант Фогел бил невинен – убиецът бил друг, който и до днес живее спокойно във Федерална република Германия.

Но нека още веднъж разгледаме тогавашните събития, този път с безпристрастния поглед на поколение, за което 1919 г. е вече история. Берлинският хотел „Еден“ е превърнат в щаб на контрареволуционните части, съставени от най-различни военнослужещи, останки от всевъзможните видове войски, от моряци до егери. Командир на тази част, която потегля към столицата, за да я спаси от революцията, е болният и уморен от дългата война генерал-лейтенант Бернхард фон Хофман. Негов заместник обаче е усърдният капитан от генералния щаб Валдемар Пабст, стремящ се да заслужи похвала от новия режим, който решава да бъдат убити Либкнехт и Люксембург. Но тъй като нямал кураж да реализира лично плана си, дава сто марки в ръцете на редник Рунге, за да свърши черната работа вместо него. Затова Ото Рунге е толкова старателен, затова той се връща бързо в хотела, за да завари ескорта с Роза Люксембург и да заслужи сребърниците на Юда. Само че малко закъснял.

Тогава кой е убил Роза Люксембург? Всички показания на обвинени и свидетели се въртят около някакво неизвестно лице, което скочило на стъпалото на потеглящия автомобил. Скоро след това се чул изстрел.

Едва при съдебното следствие, водено през 1922 г., шофьорът на автомобила Яншков се осмелява да проговори. Той заявява: „Това бе флотският лейтенант Херман Вилхелм Зухон.“

Изпращат на лейтенант Херман Зухон призовка, но той не се явява. Набързо се преселва в Австрия. За съдия-следователя това навярно е

било достатъчно и приключва делото. Може би не се е опитал дори и да поиска от австрийските власти да предадат убиеца.

Днес вече твърде старият Валдемар Пабст живее във Федерална република Германия. И тъй като според западногерманските закони убийството на Либкнехт и Люксембург е престъпление, което отдавна е загубило давност, през 1959 г. Пабст спокойно разкри истината пред публициста Гюнтер Нолау.

Валдемар Пабст, за когото журналистите говореха, че е съвсем склерозирал, вече не се опитваше да скрие факта, че той е бил инициатор на двойното убийство и дори посочи мотивите за това трагично решение. Няколко пъти уж бил слушал двамата комунисти да говорят на митинги, разбрал колко внушаващи са техните речи и че в редиците на контрареволуционерите няма равностойни на тях личности, които да им съперничат. Затова решил да ги ликвидира като опасни противници.

И след като му се удава възможност да командува фактически гвардейската конна дивизия, издава заповед да бъдат арестувани и доведени в хотел „Еден“. Изобщо не е мислил да ги изпраща в Моабитския затвор. Според предварително уговорения план в Роза Люксембург стрелял тогавашният флотски лейтенант Херман Зухон на кръстовището недалеч от хотел „Еден“.

И наистина никой не успя със сигурност да докаже, че Курт Фогел е бил убиецът. Но също така остана загадка упоритото мълчание на Фогел.

Убиецът на Роза Люксембург живееше в Западна Германия и облагодетелствуван от съществуващия закон, той заведе дело срещу телевизионното студио на Южногерманското радио заради документалния филм, излъчен по случай петдесет години от провокационното политическо убийство, като поиска Щутгардският земски съд да му признае обезщетение от двадесет хиляди марки за накърнена репутация.

Но и това дело, макар и гражданско, разкри нови факти за фашистките методи на контрареволуционерите през 1919 г. На щутгардския процес между другото даде показания и барон Алберт Вехмар, който през 1919 г. бил лейтенант от гвардейския конен дивизион и видял с очите си, когато военният ескорт довел и отвел арестуваните. През 1970 г. Алберт Вехмар заяви:

„Още същата вечер, а и по-късно сред офицерите в хотел «Еден» и сред персонала на хотела се говореше, че някой си лейтенант Зухон скочил бързо на стъпалото на автомобила, отвеждащ Роза Люксембург, и стрелял в нея.“

Но въпреки това многууважаваният господин убиец си остана ненаказан.

Берлин – Кьонигсалее

Завърши Първата световна война. Седемдесет милиона мъже от тридесет и четири враждуващи помежду си държави воюваха по фронтовете. Десет милиона загинаха, а още двадесет измряха в болниците. Военните разходи достигнаха фантастични размери – над двеста милиона долара. Представителите на участващите страни подписаха в Компьен примирие. Народите биха могли да заживеят спокоен и мирен живот, но ето че бе убит Матиас Ерцберггер, защото от името на германската делегация бе подписал компьенското примирие. Макар без военни униформи германските наемници решиха да продължат ролята си на войнолюбци.

Версайският мирен договор задължи победена Германия да заплати огромни репарации. Освен отнемането на колониите, предаването на добива на въглища и желязна руда, конфискуването на търговския флот доведената до окаяно положение от войната Германия трябваше да заплати 132 милиарда златни марки военни обезщетения и 150 милиарда златни марки (около 600 милиарда днешни западни марки) собствени военни дългове. И най-лошият стопановед ще разбере, че това са неизпълними условия.

Пръв английският министър-председател предложи единственото възможно решение. Преди всичко Германия ще трябва икономически да се изправи на краката си и едва тогава да се говори за заплащане на военните щети. Но за да се постигне това, ще трябва да се нормализират икономическите и политическите отношения между европейските държави. Ето защо през април 1922 г. английското и френското правителство свикаха международна конференция в Генуа.

Генуезката конференция означаваше повратен пункт в развитието на международните отношения. За пръв път след войната Германската ваймарска република участваше като самостоятелен и равностоен партньор. В конференцията взеха участие също и представители на Съветския съюз, пренебрегван дотогава от западните сили. Разбира се, западните сили поканиха съветска делегация не безкористно, особено французите, които се надяваха да бъде признат старият дълг от тридесет милиарда златни франка, които някога френското правителство бе дало на руския цар за въоръжаване на армията срещу Германия. Английската делегация пък си правеше сметките да утвърди исканията на

английските акционери относно национализирането на нефтените дялове. Съветската делегация обаче бе получила точни указания от Ленин да не прави никакви отстъпки, що се отнася до вътрешните въпроси на новата държава.

Народният комисар Г. В. Чичерин пристигна със сътрудниците си в Генуа, готов да преговаря по международните отношения. Имперският канцлер Вирт и министърът на външните работи Валтер Ратенау, ръководители на германската делегация, съставена от седемдесет експерти, се надяваха че на тази конференция най-после ще се намери решение, което да доведе до възстановяването на германската промишленост. Ратенау искаше да се споразумее със западните сили, които не можеше да пренебрегне, но същевременно бе готов да преговаря и с Чичерин. Преговорите се протекаха. Причината за това бяха английските и френските разговори с германците, които бяха насочени единствено към изолирането на Съветския съюз.

Скритите интереси на партньорите торпилираха предполагаемите споразумения. Даже и тайните английско-френски-съветски преговори останаха безрезултатни. Тогава, донякъде по необикновен начин, съветската делегация внесе ново предложение.

На петнадесети април в два часа през ноша в хотела, където бе делегацията на Германия, зазвънява телефонът. Сабанин, пълномощникът на Чичерин, искаше разговор с германския посланик Малтцан и го молеше да бъде любезен да предаде на ръководителите на германската делегация следното съветско предложение: двете делегации да се срещнат и на двустранни преговори да об-

сдят проблемите, интересоващи двете страни. Посланикът Малтцан веднага докладва на министъра на външните работи на съветското предложение. Ратенау разбира, че Съветският съюз подава ръка за открит разговор, който би могъл да доведе до конкретни резултати.

Сутринта германската и съветската делегация се срещат и още същия ден Ратенау и Чичерин подписват договор за взаимно анулиране на военните дългове. Освен това правителствената делегация на Германия се отказва от досегашните си искания за възвръщане на национализираните предприятия на германските собственици или за изплащането на компенсации при условие, че Съветският съюз не ще признае компенсация и на другите капиталистически страни.

Споразумението влезе в историята под наименованието Рапалски договор. В него се съдържаха основните предпоставки за нормализиране на взаимните търговски връзки на принципа на взаимната изгода.

Двете страни създадоха дипломатически отношения.

Рапалският договор бе голям политически успех. Чичерин съумя да осуети плановете на западните капиталистически държави за създаване на затворен кръг около Съветския съюз.

Валтер Ратенау, изключителен държавник и удивителен човек, макар и от позициите на капиталистически предприемач, бе един от първите, който разбра, че Съветският съюз е политически факт, че ще трябва да се взема под внимание новата държава на работниците и селяните и че европейската и световната политика ще трябва да се вслушват в гласа на многомилionen народ. И тъкмо това отношение бе една от причините за насилствената смърт на Ратенау.

Когато Ратенау се завръща от Генуезката конференция, при това единствен, който освен Чичерин може да се похвали с видим успех, подстрекателската кампания на реакционните кръгове стига дотам, че в берлинските предградия се появяват призоваващи надписи: „Убийте Ратенау!“

На базата на прочутата с печална слава морска бригада на Ерхард, която след метежа на Кап е обявена извън закона, под командуването на капитан II ранг Ерхард, прикриващ се под маската на консул Айхвалд и под лъжефирмата „Баварска общност за дървообработване“,

е създадено тайното дружество „Организацион консул“. Неговата програма са политическите убийства. Целта е да се повлияе върху вътрешното развитие на Германия. Налудничава и опасна идея.

Убийството на министър Ратенау уж било хрумване на седемнадесет годишния студент Стубенраух – така поне твърдят палачите от „Организацион консул“. Студентът споделил „революционния“ си план с колегата си Гюнтер, който наистина бил дезертирал през войната, но въпреки това минавал за съзнателен националист и за всеки случай, за да не му търсят сметка за стария грях, става член на около дузина националистически съюзи. И тъй като Гюнтер е обкръжен от юнкери и терористи, още на другия ден разказва за общия план пред някогашния оберлейтенант от флота Ервин Керн. Ервин е опитен двадесет и четири годишен авантюрист и опасен терорист, който не се стреми към нищо друго освен към славата. Какво от това, че нарушава закона, че рискува живота си? „Така, както ми заповяда честта, на 8 ноември 1918 г. аз забих куршума в главата си. Сега съм мъртъв – заявява той на съучастниците си. – Това, което живее у мене, не съм аз, защото от този ден аз нямам собствено аз. Който се по-братимява със смъртта, той ще трябва да се сближи с дявола. Зная, че ще загина, че ще ме смажат, но не ми остава

нищо друго, освен да върша това, което ми диктува моята собствена соля...“

Берлинската група „Организацион консул“ разполага и с други такива бабаити. Един от тях е двадесет и шест годишният инженер Херман Фишер, бивш лейтенант от морската бригада на Ерхард, външно спокоен, по-скоро склонен към философствуване, но духом и тялом прусашки офицер. Другият е Ернст Вернер Техов, едва двадесет и три годишен, но проявил се вече в метежа на Кап. Той е изцяло предан на идеите на тайния съюз. Негов по-малък брат е седемнадесетгодишният Ханс Герд, също участвувал в метежа като куриер. В групата са и Ернст фон Саломон, уволнен морски офицер (лейтенант), бъдещият летописец на събитията от тези дни Хардмут Плаас и Вили Гюнтер. Плаас, тогава на двадесет и една година, става по-късно изгъкнат нацистки деец, а след атентата срещу Хитлер заедно с шефа на разузнаването и контраразузнаването адмирал Канарис е арестуван и екзекутиран.

Планът им е прост, но изграден на гангстерска основа. Поучени навярно от най-новите методи на чикагските гангстери, те решават да си осигурят спортна кола, развиваща голяма скорост, да изчакат Ратенау край вилата му в края на Кьонигсале в Берлин – Грюнвалд, откъдето той всяка сутрин в десет часа потеглял към ми-нистерството, да го изпреварят и в движение да стрелят с автомат. За по-голяма сигурност в джобовете си ще поставят няколко ръчни гранати. След това с пълнен газ да изчезнат зад най-близкия ъгъл.

Романтичен план, какъвто само двадесетгодишни безумци могат да измислят, но осъществим, тъй като те не само знаят как да постъпят, но и разполагат със средства, които им осигурява организацията. Саломон заминава за Хамбург, за да намери шофьор, на когото може да се разчита, а Керн за Фрайберг, където живеят доброжелателите на „Организацион консул“, заможните индустриалци братята Йохан и Франц Кюхенмайстер. С тяхна помощ той ще осигури колата.

Междувременно Керн и Фишер проследяват Ратенау, за да узнаят навиците му. Веднъж дори отиват в Райхстага, качват се на балкона, сядат сред слушателите и изслушват някои негови речи, адресирани главно към младежта. Те се удивяват на неговите мъдри, открити и изпълнени с вяра към младежта слова. И, разбира се, побързват да си тръгнат, да не би убедителният оратор да ги отклони сам от намеренията им. Вечерта преди атентата се събират на халба бира и се прибират едва след полунощ.

Тази нощ и Валтер Ратенау си ляга късно. Денят е бил напрегнат, в

Райхстага е трябвало да изслуша унизителните нападки на своя противник Хелферих. Макар и късно, отишъл на официалната вечеря, дадена от посланика на Съединените щати Хоугтън в чест на американския полковник Логън. Отначало Ратенау бил замислен, може би дори угнетен, не му излизали от ума оскърбителните укори на Хелферих, но досадната дипломатическа вечеря се превърнала в удобен случай за обмяна на мнения.

Официалният наблюдател на президента на Съединените щати към репарационната комисия полковник Логън се възхитил от знанията и способностите на германския министър на външните работи. Понеже Ратенау говорел добре английски, те се впуснала в задълбочен разговор, от който полковникът разбрал, че събеседникът му е отличен специалист. А когато станало дума за Хуго Щинес – противник на Ратенау, – едър индустриалец, крал на възгледобива в Рурската област, заграбил по време на войната милиарди и продължаващ да печели милиони от репарационните доставки, министърът изпратил да го повикат от хотел „Еспланд“, а да не говорели зад гърба му. Американецът оценил Ратенау като партньор, който при всички обстоятелства играе честно.

Щинес пристигнал, разговорът се проточил. Ратенау изпратил конкурента си до хотела и едва към четири часа се прибрал у дома си. Преди да легне, наредил на прислужника да го събуди в десет часа, а не както обикновено в девет.

Събота, 24 юли 1922 г. Атентаторите се срещат рано сутринта, след като предния ден са проверили котата и са се убедили в изключителните качества на автоматата. Всичко е подготвено, дори и бягството зад граница. На северния бряг ще ги чака моторница, която ще ги отведе до платноходката, намираща се отвъд полосата на държавните води. И оттам в Швеция, където ще бъдат в безопасност.

Междувременно те са седнали в наетата кола – на волана е Техов, а отзад Керн, Фишер и Ернст фон Саломон. Движат се насам-натам из улиците на кв. Грюнвалд, минават и по Кьонигсалее, оглеждат завоите и улиците, по които ще бягат. Спират на тротоара. Наближава десет часът, когато редовно от вилата излиза министерската кола. Те не предугаждат, че тъкмо днес министърът ще закъснее.

Но Техов се справя бързо с положението. За да не бие на очи колата с мъжете, облечени с нови кожени облекла и с мотоциклетни каски на главите, той спира двигателя, излиза и вдига капака.

Валтер Ратенау става към десет, закусва, преглежда вестниците, разменя по някоя дума с майка си и забелязва, че вече наближава десет

и половина. Набързо се прощава. После откъм колонадата се чуват грижовните майчини думи: „Пази се Валтер!“ Майката маха за сбогом, синът ѝ отговаря, мислейки вече за днешната програма.

Прекрасен летен ден. Министърът помолва шофьора да кара по-бавно, за да се наслаждава на ведрия предобед. Колата се движи бавно като файтон по алеята и стига до мястото, където Кьонигсалее прави двоен завой. И тъкмо тук голяма сива шестместна кола с открит покрив задминава министерската. Единият отседналите на задната седалка мъже се надига, потърсва с поглед колата на Ратенау, вдига автоматата и стреля... Другият освобождава предпазителя на ръчната граната и с класически замах, научен в окопите, хвърля смъртоносното оръжие към колата на министъра. Силната експлозия изхвърля Ратенау във въздуха. Той пада на задната седалка, надупчен от куршумите и разкъсан от взрива. Миг след това умира.

На ъгъла на Кьонигсалее се строи нов дом. Изкачен на скелето, зидарят Киршбин вижда двете коли и става непосредствен свидетел на атентата. Той пръв стига до ранения, чувайки виковете за помощ на шофьора. Заедно с медицинската сестра Хелене Кайзер, която тъкмо в този момент минавала наблизко, се опитва да помогне. Но, уви! В тялото на Ратенау са попаднали няколко отломки от гранатата и пет от изстреляните куршума. Убийците са стреляли точно. Отнасят Ратенау във вилата вече мъртъв.

Престъпниците свиват няколко пъти и спират на тротоара. Керн хвърля автоматата зад близката ограда, а Фишер се освобождава от излишните гранати, събличат кожените облекла и в десет и четиридесет минути са вече на Фридрихщрасе. В центъра на Берлин те се загубват сред мнозинството, дори два-три дена след атентата наблюдават демонстрацията на Александърплац. После на всички ъгли се появяват афиши с техните снимки. Дирекцията на полицията определя награда от един милион марки за този, който ги залови. Убийците се изплашват. Те разбират, че властите, неочаквано за тях, отделят внимание на убийството на Ратенау, че хората са възмутени от насилствената смърт на надеждния политик, който бе дал толкова много за следвоенна Германия. Едва сега атентаторите проумяват какво са направили, едва сега съзнават, че са настроили срещу себе си целия народ и че с постъпката си не са станали герои, а изменници.

Съгласно плана те отиват на брега, където трябвало да чака моторницата, но явно тя е чакала предишния или на следващия ден. Просто в суматохата сбъркали датата. Паникьосват се. Обзема ги страх за

собствения им живот, опитват се да избягат и се насочват към Швейцария, но не успяват да стигнат границата. В долината на река Заале разбират, че полицията е по петите им. Десетки хиляди полицаи ги търсят из цялата страна по снимките, разлепени по всички будки и дюкянчета. Решават да се откажат от намеренията си да избягат зад граница и се укриват в кулата на старинния замък Залек в жилището на писателя д-р Ханс Вилхелм Щайн. И там именно ги открива полицията. Кордон от униформени полицаи обкръжава убийците. Напразно Ернст фон Саломон, заминал за Мюнхен, се опитва да осигури на атентаторите пътя за изтегляне.

Призовават ги да се предадат. Отказват. Тогава полицията открива огън. Улучват първо Ервин Керн. Фишер успява да извика „Живеем и умираме за идеалите си.“ – доближава пистолета до слепоочието си и натиска спусъка.

Останалите съучастници в атентата бяха изправени пред държавния съд в Лайпциг през октомври 1922 г. Държавният обвинител д-р Ебермайер характеризира атентата като убийство от низки и безчестни подбуди без политически мотиви. Двама от убийците бяха мъртви. Шофьорът на автомобила Техов бе осъден на петнадесет години затвор, а останалите от осем години до два месеца условно. Скоро обаче всички бяха амнистирани. Хитлер, за когото по този начин бяха подготвили почвата, се погрижи престъпниците да бъдат възвеличени.

След осъждането на атентаторите на мястото на убийството била положена паметна плоча, за да напомня на минавачите за опасността от терора. Нацистите обаче я премахват. Вместо това построяват паметник в замъка Залек и правят от убийците мъченици на Райха. Но тази легенда просъществува кратко. Изчезна заедно с нацизма, който се опитваше чрез терор да наложи волята си на целия свят.

Падането на канцлера Милиметерних

Наричаха го Милиметерних, защото бе дребен на ръст и управляваше така безогледно, както неговият някогашен предшественик Метерних. Истинското му име бе Енгелберт Долфус – федерален канцлер на Австрия, превърнал се в истински диктатор. Тогавашният австрийски президент Миклас бе заявил, че Долфус е престъпник, който го принудил да извърши ужасни неща.

Греховете на деспота, люшкащ се между Хитлер и Мусолини, са известни. Той се стремеше към неограничена власт. Ето защо, след като през 1933 г. застана начело на правителството (заемаше и длъжността министър на външните работи), Долфус организира преврат, който му осигури монополни позиции и се превърна в пълновластен тиранин. Той ликвидира свободата на печата и събранията, обяви извън закона комунистическата партия, даже и нацистката партия, и се опита да прокара собствено схващане за фашизма.

През февруари 1934 г. реши да се избави от противниците си чрез политическо убийство и предприе репресии срещу водачите и дейците на Социалдемократическата партия. Извършени бяха масови арести. Срещу съпротивляващите се работници във виенските предградия Долфус изпрати въоръжени до зъби военни части, а останалите работнически центрове бяха заети от фашистки отряди. На барикадите срещу защитниците на свободата стреляха войници с бойни патрони.

Цели три дена виенските герои се отбраняваха, но не издържаха. В уличните боеве загинаха към хиляда и триста работници, други няколкостотин бяха принудени да минат в нелегалност. Наближаваше краят на бор-бата, военните съдилища ка Долфус осъдиха девет работнически водачи на смърт.

Канцлерът Милиметерних излезе победител. Той ликвидира Социалдемократическата партия и за по-голяма сигурност забрани и останалите политически организации. След като завзе цялата власт, той натрапи на Австрия и нова конституция.

„В името на всемогъщия бог, от когото произтича цялото право, австрийският народ получава конституция на своята християнска немска държава...“

Това бяха последните проблисъци на свободата, след което управляваща сила бе волята на канцлера. Според конституцията, единствен

източник ма държавната власт остана Австрийският отечествен фронт, но негов председател бе Долфус. Президентът бе избран от Събрание-то на австрийските кметове, но петте хиляди кметове бяха напълно зависими от правителството, защото то ги назначаваше.

След приключването на Първата световна война и след като в Европа играчите все още не бяха си раздали картите за следващата игра, през ноември 1918 г. австрийският парламент бе гласувал единодушно за решението, съгласно което Австрия трябваше да стане „част от Германската република“. Във Версайския и Сенжерменския мирен договор това решение не бе намерило потвърждение. Напротив, бе изразено категорично становището против обединяването на двете немски говорещи страни.

По-късно с идеята за присъединяването на Австрия се залови Хитлер, тъй като тя отговаряше на замисъла му да разшири жизненото пространство и да завладее Европа. Но конкурентният диктатор и съсед на Австрия от другата страна Бенито Мусолини бе категорично против, защото по отношение на Австрия той си имаше свои планове. Дуче беше нащрек и дебнеше Хитлер, защото в негово лице той виждаше свой съперник. До подписването на пакта и до създаването на оста Рим – Берлин имаше още много време, така че диктаторът Долфус и диктаторът Мусолини имаше защо да бъдат приятели.

Мусолини не придаваше особено значение на нарастващото влияние на Хитлер върху европейската политика, но той се противопостави на присъединяването на Австрия от друга гледна точка: Австрия, както и Унгария и Югославия влизаха в неговата зона на действия.

Така интересите на италианския дуче и Долфус се оказаха общи и австрийският канцлер получи уверение от Мусолини, че не трябва да се страхува от Хитлер, тъй като за суверенитета на Австрия гарантира фашистка Италия.

На Хитлер бе известно какво става на невидимия фронт, въпреки това не се отказваше от замисъла си да присъедини Австрия, но и не искаше да озлоби Мусолини, тъй като все още се нуждаеше от него. Ето защо заложи на своята пета колона – Австрийската националсоциалистическа партия.

В протоколите от Нюрнбергския процес е записано показанието на някогашния консул на Съединените щати в Берлин Джордж С. Месершмид. Като свидетел той заявява следното: „Скоро след завземането на властта от нацистите високопоставени правителствени фактори ми казаха, че от икономическа гледна точка присъединяването на Австрия е

неизбежно и политически необходимо и затова те ще го осъществят на всяка цена и с всякакви средства.“

За терористичните действия на австрийска земя, представяващи част от подготовката на Хитлер за аншлуса, консултът заявява, че високоставени нацистки дейци признали пред него, че самите те са ръководели тези действия.

Хитлеровата пета колона застрашаваше и провокираше не само австрийските граждани!. Канцлерът Долфус също влизаше в сметките й. В случай, че не бъде послушен, го очакваше смърт. Провокациите, диверсиите, терористичните действия на нацистите и на импортираните „светници“ от Мюнхен стигнаха дотам, че австрийското правителство бе принудено да издаде специален декрет, съгласно който се наказваше със смърт всеки, който дори само съхраняваше взривни вещества. Въпреки това обаче бяха заловени и изправени пред съд седем нацисти, в които бе намерен динамит. По Мюнхенското радио бе направено изявление, че за живота на тези нацисти отговаря с живота си лично канцлерът Долфус, а на 23 юли 1934 г. радиото съобщи, че денят на равносметката с Долфус приближавал.

Канцлерът се изплаши. И основателно. Неотдавна, през „нощта на дългите ножове“, Хитлер бе премахнал по най-безогледен начин противниците си в партията и не остави никакво съмнение, че в своята политика е готов да използва и най-жестоките методи. Долфус разбра какво означават мюнхенските заплахи и за всеки случай изпрати семейството си в Ричоне под защитата на приятеля си Мусолини с надеждата, че скоро и той ще замине при тях.

Долфус допусна грешката, която правят мнозина диктатори – вярваше, че е всемогъщ. Той наистина бе забранил Националсоциалистическата партия, държеше здраво в ръцете си полицейския апарат на страната, но самите националсоциалисти остави на работа в органите на властта и в правителствените учреждения.

Техните водачи Глас, Вьохтер и Вайденхамер подготвиха метеж, чиято цел бе да се завземе властта от Австрийската националсоциалистическа партия, като разчитаха и на влиятелни помагачи. Както австрийският министър на вътрешните работи майор Емил Фай така и Ринтелен – посланик в Рим – нямаша нищо против свалянето на Долфус, стига политическият преврат да им осигури по-високи постове.

Фридолин Глас бе положил основите на нацистката организация в армията, а по-късно, когато долфусовци създадоха въоръжения вербунд, той организира „Дойче золдатенбунд“. По-късно тази организация

получи наименованието „Милитершандарт“ и се превърна във военна терористична диверсионна организация. Помощници на Фридолин Глас бяха Холцвебер, Домес и Ото Планета. Тъй като всички ги познаваха като върли нацисти, през 1933 г. те бяха принудени да напуснат австрийската армия. Така че разполагаха с достатъчно време за подготовка на метежа.

А подготовката бе отлична. Дори по личната препоръка на Химлер австрийската нацистка организация „Милитершандарт“ бе включена като 89-и шандарт в Хитлеровите SS войски. Командирът Глас бе всъщност немски офицер, изпратен в тила на противника. И след като почти всичко бе готово, той замина за Мюнхен, за да представи плана за метежа на своя шеф Теодор Хабиخت, бивш вайсбаденски книжар, тогава земски инспектор на австрийската NSDAP³. Но понеже и той не бил достатъчно компетентен, взема се решение генералният щаб, в който са включени още двама експерти по диверсиите и същевременно нацистки дейци – доктор Вьохтер и Вайденхамер, – да заседава на неутрална земя.

Срещат се на 25 юни 1934 г. в Цюрих и изготвят окончателния план. В него съгласно историческия опит се предвижда да се завземе сградата на Министерския съвет, да се интернират министрите, да се арестува президентът Миклас и да се поеме управлението на австрийската армия.

Разбира се, задачата не е лесна, но Глас и неговите двама генерали са предвидили всичко. Според плана, веднага след като отрядът от диверсанта завземе командния щаб, около сто и петдесет нацисти от 89-и SS шандарт ще се преоблекат като австрийски войници и безпрепятствено ще завземат седалището на канцлера, радиото и виенската телефонна централа.

На пръв поглед планът изглеждал добре обмислен. Вайденхамер заминава за Рим, за да уведоми посланика Ринтелен, а Глас се заема с последните приготовления и чака сигнал от Мюнхен. Под предлог, че е в почивка, Ринтелен пристига във Виена, настанява се в хотел и чака.

Затворниците предприемат действия на 24 юли, но след като потеглят камионите с бойните припаси и униформите за преобличане, Вайденхамер научава от Ринтелен, че канцлерът Долфус е отложил заседанието на Министерския съвет за следващия ден. Следователно безсмислено е да се атакува празният дворец.

3. Германска националсоциалистическа партия.

Вайденхамер успява в последния момент да прекрати действията. Това говори, че организацията е била много добра, ала все пак и в нея се появяват пукнатини.

На следващия ден предобед в спортната зала на Германския съюз за физкултура в „Зибенщернгасе“ се появява Фридолин Глас. В двора нахлуват камиони с униформи, а през задния вход се влачат един подир друг цивилни мъже и започват да се преобличат. Непосредствено преди дванадесет часа към двореца на канцлера потеглят няколко камиона, натоварени до последното място с войници, които на пръв поглед изглеждали австрийски и само отблизо някои униформи си личели, че са домашно шити.

Междувременно се случило точно това, от което най-много се е опасявал предвидливият дипломат Ринтелен. На 24 юли някогашният управител на Кафявия дом във Виена и криминален инспектор в момента Йохан Доблер получил заповед за готовност, която после била отменена. На 25-и неговият колега Щайнер му предал ново нареждане на нелегалното нацистко ръководство, според което 25 юли 1934 г. бил денят, в който Долфус и неговото антинацистко правителство трябвало да паднат. За сборен пункт на нацистите била определена спортната зала в „Зибенщернгасе“.

Наистина Йохан Доблер бил нацист, но в последно време започнал да размишлява и да прави сравнение между събитията в Германия и събитията по улиците на Виена. След като получил призовката с мястото и часа за настъпление, вместо към спортната зала в „Зибенщернгасе“ Доблер се отправил към сладкарница „Веугубер“, оттам позвънил по телефона, почакал малко и след като се обадил Карл Махнер, негов познат и горещ привърженик на Долфус, разказал му всичко.

В единадесет часа канцлерът Долфус открива заседанието на Министерския съвет. Но още при разглеждането на първия въпрос влиза адютантът Врabel, повиква в съседния салон министъра Фай и му съобщава, че срещу Долфус се готви атентат. Като доказателство му подава листчето, което бил получил криминалният комисар Йохан Доблер от колегата си Щайнер.

„89. – 12.15 ч. «Зибенщернгасе» 11. Спортната зала на Германския съюз за физкултура. В «Зибенщернгасе» да не се влиза през «Брантегас».“⁴

4. Bauman – Hladky: Prvni zernfel kancler, Praha, 1908.

Фай се връща в заседателната зала, навежда се над канцлера с молба да излезе навън. Във фоайето Фай му докладва за заговора, който навярно вече е в разгара си. Канцлерът се колебае, какви ли не заплахи са се отправяли през последно време към него. Долфус излага положението пред министрите и ги помолва да се разотидат, а заседанието отлага за 17 часа.

В канцеларията на двореца на „Балхаусплац“ остават Долфус, министърът на вътрешните работи Фай, държавният секретар по безопасността Карвински и държавният секретар по отбраната генерал-майор Зехнер. Долфус нарежда Фай да се обади в Дирекцията на милицията, за да изпратят полицейски части в сградата на Бундестурнхале в „Зибенщернгасе“, да действуват твърдо и да възстановят реда, генерал-майор Зехнер да телефонира в Министерството на отбраната, за да бъде обявена бойна готовност на армията, незабавно да бъдат изпратени военни части, които да осигурят охраната на канцлерството.

Министрите излизат и Долфус остава за десет минути сам з кабинета си.

Цели четиридесет минути са нужни на заговорниците, за да стигнат до сградата на „Балхаусплац“. Затова генерал-майор Зехнер успява да повика въоръжени части. И в момента, когато първите военни часови застават на входа, в двора влизат камионите с преоблечените войници. Командирът на дежурното военно подразделение обаче не предугажда, че това са преоблечени есесовци, предполага, че е дошло ново подкрепление.

Метежниците скачат от камионите с насочени пистолети и пушки и за няколко минути обезоръжават изненаданите часови. След това съгласно плана се разделят. Задачата на Планета и неговите хора е да заемат първия етаж и кабинета на Долфус, а на Холцвебер – да арестува правителството. Останалите остават на двора, за да пазят арестуваните. Скоро биват арестувани около сто и петдесет чиновници от канцлерството. Натикват ги в задния двор, като насочват срещу тях картучница.

В дванадесет часа и петдесет и три минути въоръжена група под ръководството на есесовеца Планета завзема първия етаж на двореца. Долфус поглежда през прозореца и разбира, че няма спасение. Дворът бил изпълнен с метежници, по стълбището и по коридорите се чували пикове к стъпки, убийците приближавали кабинета на канцлера.

В този момент в помещението влиза тичешком Хедвицек, камериер и лична охрана на канцлера, на когото били известни всички тайни ходове на стария дворец. Хваща Долфус за ръка и тръгват, за да

използват тази последна възможност. След като минат ъгловата стая, през тайния коридор те могат да стигнат до помещенията на държавния архив и оттук незабелязано през задния вход да излязат на улицата. Едва ли заговорниците знаят за този изход.

Отначало Долфус се колебае, навярно не му се е искало да повярва, че той, всемогщият диктатор, ще трябва да бяга, ала ще не ще, се съгласява. Уви!... В момента, когато притичват с камериера към ъгловата стая, вратата с трясък се отваря и нахлуват няколко души, чиито пистолети са с освободени предпазители.

Изстрел, след него друг! Ото Планета стреля срещу канцлера. Долфус, успял да закрие с ръце лицето си, залитва, извиква за помощ, пада по гръб и загубва съзнание. От раната на шията бликва кръв.

Групата на Шред се събира в кафене „Коловрат“, а групата на Домес – на ъгъла на „Кьортнерщрасе“. Около петнадесет души тръгват към сградата на радиото на „Йоханесгасе“. Изненадват часовите, стреляйки, си пробиват път, барикадират се, нахлуват в студиото за говорителя и принуждават служителите да прекъснат предаването. Насочват към говорителя пистолети и му заповядват да прочете съобщението: „Внимание, внимание, специално съобщение! Правителството на Долфус подаде оставка, президент Миклас упълномощи министър доктор Ринтелен да поеме ръководството на държавните дела.“

Няколко такта музика и приемниците заглъхнат. Техниците от радиопредавателната станция, с която е било свързано студиото, веднага разбират, че става нещо нередно около микрофона и прекъсват предаването. В същия момент пристигат военни и полицейски части. Законните защитници на реда обграждат заговорниците, хвърлят към барикадирания вход няколко гранати, стрелят с картечници по прозорците, влизат в сградата и след кратка схватка принуждават метежниците да капитулират.

На „бойното поле“ остават няколко убити. Сред тях е и нацисткия унтерфюрер Ерих Шред, един от ръководителите на операцията. Останалите вдигат ръце и се качват в пристигналите за целта полицейски камиони.

При оттеглянето си метежниците повреждат предавателното устройство, но след около час техниците включват резервния предавател. Така в петнадесет часа и тридесет и пет минути в радиоприемниците прозвучават първите тонове на „Моето отечество“ от Сметана, след което говорителят прочита следното съобщение:

„Днес следобед малобройна група от безотговорни елементи се

опита да завземе студиото на Виенското радио и принуди говорителя да съобщи, че правителството на държавния канцлер Долфус е подало оставка. Същевременно предадохме съобщението, че министър Ринтелен бил натоварен да състави ново правителство. И двете съобщения не почиват на истината. Правителството на канцлера Долфус не е подавало оставка. “Метежът е безуспешен.

Напразно в цяла Австрия нацистите чакат сигнал за бунт. Никой не знае какво става, навсякъде е хаос и австрийската полиция и армията биват принудени да се намесят. Междувременно в Министерството на войната се събират министрите от правителството на Долфус, свършат се по телефона с президента Миклас и той упълномощава министъра на културата Шушниг да поеме временно ръководство на държавните дела.

В плана на метежниците е влизало и арестуването на президента Миклас. Есесовската група с ръководител Грилмайер трябвало да го арестува във Велден край езерото Вьортхерзее и да го принуди да приеме промените в правителството. Потеглили към Клагенфурт, но за малко се отбили в хотел „Триест“ и така загубили ценни минути. По шосетата вече имало полицейски патрули и те проверявали всички коли. Като известни и опасни нацисти братята Валтер и Рудолф Ото, членове на наказателна команда, били под постоянен полицейски надзор. При проверката па шосето австрийските полицаи ги познали и ги изпратили в полицейския участък в Клагенфурт. Грилмайер успял да избяга, но сам, разбира се, нищо не можел да направи.

В сградата на държавното канцлерство събитията продължават трагичния си ход. Планета, убиецът на Долфус, и неговият съучастник Холцвебер разбират, че положението им се изплъзва от ръцете. Дворецът бил обкръжен от полиция и части на хайвера, а зад полицейските кордони се тълпели разгневени виенчани. В ъгловата зала на диван, тапициран с копринен сатен, агонизирал канцлерът Долфус. Макар че бил изгубил много кръв, той все още бил в съзнание и помолил да извикат свещеника и лекаря. Метежниците обещават, но не изпълват обещанието си, защото се страхуват, да не би хората отвън да научат за случилото се, тъй като все още никой не знаел, че канцлерът Долфус е станал жертва на неуспелия метеж.

А биха могли да го спасят. Изстрелите не са били смъртоносни. Покъсно лекарската комисия констатира, че ако му е била оказана навременна медицинска помощ, би могъл да бъде спасен. Тогава обаче метежниците са мислили за всичко друго, но не и за живота на политическия си противник. Гледали са как да се измъкнат от трудното

положение. Хрумва им идеята да използват умиращия Долфус, за да довършат преврата. Нареджат да докарат Фай, за когото знаели, че симпатизира на нацистите, и му заповядват да напише политическото завещание на Долфус. В него трябвало да бъде казано ясно, че в последния си час канцлерът назначава за свой заместник посланика Ринтелен.

Фай написва възванието. Междувременно Долфус изрича последните си думи. Историците не са единни в интерпретацията на казаното от австрийския канцлер, но те били отправени към семейството, съпругата и децата му. Долфус молел Мусолини да се погрижи за тях. И след шестнадесет часа умира.

Съпроводен от въоръжени метежници, Фай излиза на балкона на канцлерството и се обръща към командира на войсковата част. Съобщава му, че Долфус е ранен, че не може да изпълнява функциите си и че негово заветно желание е посланикът Ринтелен да му стане заместник и до идването на новия канцлер войската и полицията да не предприемат никакви действия срещу хората, които са завзели канцлерството.

Метежниците разбират, че с този трик нищо не са постигнали – командирът на войсковата част нямал никакво намерение да се съобразява с възванието. Тогава министърът на вътрешните работи Фай телефонира на началника на полицията и като негов вишестоящ началник му заповядва да отзове полицейските части. Но тъй като не бил уверен дали с този разговор е постигнал нещо, обажда се на директора на Виенското радио и диктува на секретарката му възванието, като добавя, че Ринтелен се призовава да се яви колкото се може по-скоро в канцлерството.

Директорът на радиото веднага уведомява своя началник министъра на културата Шушниг, който разбира, че Ринтелен е замесен в метежа. Фиктивното завещание не излиза на бял свят, но затова пък полицията предприема издирване на господин Ринтелен.

Откриват го в хотелската стая в очакване на метежниците, които да го откарат в канцлерството. Вместо това го откарват в Министерството на отбраната, където заседавали няколко министри начело с доктор Шушниг. Изведнъж посланикът се оказва пред трибунал, обвинен в сътрудничество с нацистките метежници. Изненадан, той дори не казва нито дума. А след като го отвеждат в една от празните канцеларии и поставят пред вратата военен часови, той изважда от джоба си пистолета, доближава го до слепоочието си и натиска спусъка.

Намират го облян в кръв. Повиканият лекар установява, че положението му е безнадеждно. Откарват го с бърза помощ в болницата. Междувременно полицията обявява, че се е самоубил. На масата намират

лист, върху който написал, че е невинен.

Лъжа. В хотелската стая в чантата му е намерен собственоръчно написан списък на членовете на бъдещото правителство. Вицеканцлер е трябвало да стане Тео Хабихт, мюнхенският диригент на безуспешния метеж, а останалите членове без изключение са отявлени нацисти.

Ринтелен остава жив и живее до 1946 г., макар и с белег от пистолетния изстрел. Ръководен от Шушниг, Министерският съвет решава да действа. Към седемнадесет часа пред сградата на канцлерството пристигат министрите Зехнер и Нойстедтер-Щюрмер и започват преговори с обкръжените метежници. Военните и полицейските части не се решаваха да ги нападнат, тъй като в ръцете на метежниците били около сто и петдесет правителствени чиновници, канцлерът Долфус (за когото още не знаели, че е мъртъв) и министрите Фай и Карвински. Условието на Зехнер и Нойстедтер-Щюрмер е до двадесет минути метежниците да напуснат спокойно сградата, като полицията им гарантира безнаказано изтегляне към немската граница. В противен случай ще действа армията.

Няколко пъти парламентърите на метежниците излизат на балкона на канцлерството и се връщат обратно, за да обсъдят предложените им условия. Те дръзко настояват за военна защита и искат гаранция, че нищо няма да им се случи. Накрая разкриват, че канцлерът Долфус е убит случайно. В крайна сметка не им оставало нищо друго, освен да приемат условията, и обещават да слязат в партерната зала, да предадат оръжието си и да се качат в полицейските камиони.

Междувременно се случва нещо твърде странно. В стремежа си да спаси, както той казал, каквото може, водачът на метежниците Холцвебер завъртял номера на германското посолство, докладвал на Хитлеровия посланик доктор Рит, че не са успели, признал, че е съвсем безпомощен, и го помолил да дойде в канцлерството и лично да упражни надзор върху обещаното им безпрепятствено изтегляне към германската граница.

Посланикът Рит наистина пристига. На въпроса на министрите, какво желае, той не дал убедителен отговор. Просто въстаниците му се обадили по телефона и го помолили... Ако е нужно, той с удоволствие предлага на австрийското правителство услугите си...

Непоправима дипломатическа грешка! С присъствието си и чрез смутения си отговор посланикът почти официално потвърждава участието на нацисткия Трети райх в организирането на метежа в Австрия.

Метежниците захвърлят оръжието, качват се в камионите, но

вместо в Германия биват откарани в полицейските казарми. Това бе предвидлива мярка, тъй като още на другия ден германското правителство издаде декларация, в която изразяваше недоумение от споразумението между австрийското правителство и метежниците относно изтеглянето им през германската граница и не призна това споразумение. Същевременно заяви, че всеки преминал незаконно границата, ще бъде незабавно арестуван.

Хитлер се направи, че няма нищо общо с безуспешния метеж, и показа това с още едно изявление като продължение на комуникето: „По молба на представители на австрийското правителство и на австрийските въстаници германският посланик във Виена д-р Рит изразил съгласие със споразумението относно свободното изтегляне на въстаниците в Германия, без да се осведоми за становището на правителството на Райха, Ето защо той бе незабавно освободен от длъжност.“

В деня, в който и в някои други австрийски градове са организирани нацистки демонстрации и дори се стига до престрелки, когато по прозорците на някои домове се появяват флагчета с пречупен кръст и доктор Шушниг обявява военно положение в страната, Хитлер седял в правителствената ложа в Байройт. Разбира се, той слушал музиката само с едното ухо, защото двамата му адютанти един след друг го информирали за развитието на австрийските събития. Разузнаването съобщило, че Мусолини реагирал на метежа по своему – съсредоточил многобройна войска пред Бренарския проход, за да може да се намеси, в случай че германският вермахт се опита да премине австрийската граница.

Хитлер разбрал, че е загубил партията с белязаните карти, и побързал да се оттегли. Още същата нощ от Байройт се свързал с фон Папен, съобщил му за станалото, снел Рит и назначил за посланик във Виена фон Папен. Рит, естествено, побързал да се свърже с Берлин, но тъй като виенската телефонна централа не работела, заминал за Братислава и от тамошното консулство телефонира в Берлин, но когато най-после се свързал, единственото, което разбрал, било, че е снет от длъжност.

Сутринта на втория ден след метежа във Виена пристига президентът Миклас. Скоро след това на летището каца специалният самолет на Мусолини, с който пътувала госпожа Долфус. Президентът и вдовицата се виждат край ковчега на мъртвия. Президентът изчаква да мине погребението и веднага свиква Министерския съвет. Взема се решение заместник на Долфус да бъде д-р Курт Шушниг.

След като научава за смъртта на Долфус, виенската полиция веднага предприема издирване на убиеца. Министърът на правосъдието

натоварва прокурора доктор Вотава да поеме ръководството на следствието. Съпро-воден от опитни детективи, прокурорът отива в канцлерството в момента, когато извеждали затворниците. На криминалистите било ясно, че убиецът е сред тях, но при разпита никой не признавал.

Тогава полицейският комисар Петернел решава въпроса по своему. Промъква се сред сто и петдесетте арестанти и се държи с тях като истински есесовец.

Бил убеден, че всеки освен него знае кой е убиецът на Долфус. Трябвало само някой да се изпусне. Не минава много време и комисарят застава пред атентатора Ото Планета, който бил нервен, несигурен, тъй като съзнавал, че тези сто и петдесет есесовци знаят за престъплението му и че няма никаква надежда да се измъкне. Тъкмо това използвал и комисарят Петернел и му казал, че полицията знае всичко и единствената надежда е да си признае доброволно пред началника на полицията, като по този начин си осигурява смекчавачи вината обстоятелства.

Ото Планета бива откаран при началника на полицията и признава, че е убил Долфус. Още на 30 юли убиецът и неговите помощници са изправени пред специален военен съд, който разкрива истинското лице на заговорниците. Тридесет и пет годишният продавач Ото Планета е отяв-лен нацист, служил дълги години в армията. След като бил заподозрян в участие в заговор срещу републиката, той бил принуден да смени униформата с цивилни дрехи. Пред съда твърди, че бил уволнен неоснова-телно, но веднага побърза с гордост да заяви, че от 1929 г. е член на NSDAP, а по-късно бил приет в SS войски и служел в SS щандарт 89.

Получил заповед да участва в акцията на „Балхаусплац“, дали му яке, собственооръчно зашил пагоните си с отличителни знаци на старши лейтенант, преоблякъл се в частна квартира и пристигнал в спортната зала, където го включили в поделението на капитан Фридрих, псевдо-ним на неговия съучастник Холцвебер. С него, разбира се, се познавали отдавна, тъй като служили заедно в армията.

Обвиняемият Планета обрисова целия ход на действието, като под-чертава, че не искал да стреля, дори им била забранена употребата на оръжие, просто недоумявал как е станало това. А когато съдията го пита защо е участвувал в метежа, отговаря: „Аз съм есесовец. Действувах по заповед!“

Холцвебер бил ротмистър и служил седем години в пехотен полк като домакин. След чистката като нацист трябвало да излезе от армията. И тъй като не можел да си намери работа и останал без прехрана,

присъединил се към метежниците. Той също получил униформа на австрийски офицер, разбира се, не истинска, а след като го определили да ръководи акцията в канцлерството, получил и плана на сградата.

Между показанията на обвиняемите и на свидетелите – държавния секретар Карвински, камериера Хедвицек и други – нямаше принципини противоречия. Съдебните експерти установяват, че и двата изстрела са дадени от разстояние най-много двадесет сантиметра, следователно не може да става дума за случайност, а за умисъл.

И двамата – Ото Планета за убийство и за измяна, а Холцвебер за измяна – бяха осъдени на смърт. Три часа след обявяването на присъдата те били обесени на двора на Земския съд. Опитвайки се поне пред себе си да обосноват смъртта си, те извикват: „Хайл Хитлер! Умирам за Германия!“

Един от главните инициатори на метежа известният националсоциалист, виенският адвокат д-р Ото Вьохтел, който бе ръководил операцията в спортната зала в „Зибенщернгасе“, успя да избяга зад граница, като се надяваше, че германските нацисти ще го посрещнат с разтворени обятия. Нали бе работил по техни указания и за тях, нима е виновен, че метежът не успя. Хитлер възнагради черноработника по своему. Изпрати д-р Вьохтел в концлагера в Дахау.

Междувременно бяха осъдени и други заговорници. Командирът на ударната команда, която се бе опитала да завземе радиото, Ханс Домес получи смъртна присъда, а останалите бяха осъдени на доживотен затвор. Те не останаха задълго там, след аншлуса бяха освободени и нацистите ги славеха като герои.

След смъртта на Долфус Австрия все повече търсеше подкрепата на Мусолини. Най-напред заминават за Рим новият канцлер Шушниг и вицеканцлерът Щархемберг, а след него посещават Вечния град няколко дузини държавни дейци. Хитлер ругае Виена и Мусолини. И за да не си мисли дуче, че може да си прави каквото си ще, Хитлер предприе санкции, но само икономически. Третият райх не приемаше заплащане в лири и франкове, а само в марки, понеже на министъра на финансите му бе добре известно, че Мусолини не разполага с марки. Но въпреки това дуче се реши на ответни мерки – забрани на туристите от Германия да внасят в Италия немски марки и на италианските банки да изплащат германски чекове. Германците бяха принудени да прекарват отпуската си край студеното Балтийско море.

Канцлерът Енгелберг Долфус стана жертва на политическо убийство, което не оправда очакванията.

Хитлер трябваше да отстъпя. И след като научи за военните мерки на Мусолини, след като посланиците на Франция и Англия подадоха в Министерството на външните работи остри ноти, в които техните правителства напомняха на Хитлер международните съглашения за независимостта на Австрия, той заповяда да се върне „Австрийският легион“, който, както се оказа, бе потеглил преждевременно към границата, за да окаже помощ „на подтиснатите австрийски нацисти“. Пропагандният комедиант Гьобелс трябваше да нареди в последния момент да унищожат набора на уводните статии, прославящи успешния виенски преврат.

Историята спря своя ход, но не задълго. Само за четири години.

Марсилия, четири часът и няколко минути

Югославският крайцер „Дубровник“ се появява на хоризонта точно в определеното време и с кралски флаг акостира в пристанището на Марсилия. На брега, изпълнен с любопитни посетители, военен оркестър свири тържествен марш. Към перилата на долната палуба приближават най-напред двама души в черни рединготи е цилиндри в ръце, а след тях – в официална униформа югославският крал Александър и неговият министър на външните работи. Моряците спускат мостика.

На палубата се качва френската делегация, водена от министъра на морските сили Пиетри. От името на президента на Френската република той приветства краля на Югославия. Крал Александър слиза и поздравява своя приятел и съратник френския министър на външните работи Луи Барту.

Оркестърът свири тържествено, кралят поздравява почетната рота и се качва в колата. До него сяда министърът Барту, а на отсрещната, резервната седалка – генерал Георге. Шофьорът е свалил брезентовия гюрук – нека французите видят известния югославски крал, нека Александър има възможност да отговори на техните поздрави.

Колата с редкия гост е може би втората или третата в колоната. В следващата кола са югославският министър на външните работи Йевтич и френският министър на мор-ските сили Пиетри. В другите автомобили се качват оставалите лица от свитата на краля и посрещачите от френска страна. Около шестнадесет часа колоната потегля. Домакините се отправят с югославския крал към кметството, където е подготвено официално посрещане.

Не стигат до целта. Няколко минути след шестнадесет часа струпаните по протоарите зрители стават свидетели на потресаваща трагедия.

Когато колата с държавния гост, въодушевено поздравяван от ентузиазирани граждани на Марсилия, стига на площада на борсата, отдалечен само няколко метра от пристанището, между тълпата се промъква човек, който изтичва през платното направо към колата, скача на стъпалото, измъква пистолет и стреля няколко пъти.

В този момент обаче се чува още един изстрел, на който никой не обръща внимание. Но той идва някъде откъм тълпата и е предназначен за атентатора.

По-късно бе установено, че е стрелял Мио Крал, защото убийството на убиеца е влизало в плана на терористите.

Начело на колоната се движат няколко двойки моторизирани полицаи, а колата с краля се съпровожда от френски кавалеристи. Пръв се опомня полковник Пиоле, който измъква сабята си и поваля покушителя на земята.

Дълго след това се говорело, че сабята на полковника и гневът на хората, които са се нахвърлили върху убиеца, сложили край на тогавашната драма.

Всъщност атентаторът загива от куршума на Мио Крал. В този случай заговорниците, които подготвят покушението срещу крал Александър по образец на сараевския атентат, не разчитат на капсула с цианкалий, а решават един от тях да го убие. Мъртвият не ще проговори.

Атентаторът стреля от упор и всички куршуми попадат в целта. Югославският крал Александър умира почти на място. Откарват го бързо в префектурата, където лекарите само установяват смъртта.

Години наред се носи легендата за последните мигове на краля, а публицистите добавят, че в префектурата кралят изрекъл своя политически завет: „Чувайте ми Югославию!“ Но това е невъзможно, тъй като след изстрелите Александър изпада в безсъзнание и вече не се съвзема.

На пръв поглед изглеждало като че ли френският министър на външните работи Луи Барту се е спасил от неочакваното покушение, понеже станал и направил няколко крачки. Но когато го откарват в лекарския кабинет навярно от уплаха, получава сърдечна криза и загубва сили. Лекарите заявяват, че раната не била смъртоносна и дори не била опасна, но министър Барту бе уморен седемдесет годишен човек.

При атентата загиват общо пет души: крал Александър, министър Барту, две жени, които са стояли на тротоара и самият атентатор, който умира в полицейския участък, след като успяват да го измъкнат от разярената тълпа. Генерал Георге и другите ранени оздравяват скоро.

В горния джоб на самото на мъртвия атентатор полицията намира чехословашки паспорт на името на Келемен, зареден пистолет и бомба. На дясната му ръка имало татуировка – мъртвешки череп с кръстосани кости и девизът „Свобода или смърт“. Това е всичко, което полицията разкрива със сигурност за атентатора.

Според една версия, той се наричал Владимир Георгиев и бил член на македонска терористична организация, която действувала първоначално в България. По-късно се бил свързал с хърватските усташи и заедно с тях подготвил и извършил атентата в Марсилия.

„Усташа“ бе фашистка организация и нейните членове не само че симпатизираха на Хитлер и Мусолини, но с помощта на нацистка Германия и фашистка Италия създадоха няколко години след атентата в Марсилия „самостоятелна хърватска държава“ начело с изменника Анте Павелич.

Съгласно изявлението на Гибало, главен следовател на френската „Сюрете“, което фактически е единственото автентично описание на тогавашните събития, престъпникът се наричал Ветичко Керин Димитров, роден на 19 октомври 1897 г. в Каменица, България. Бил женен два пъти, действувал под различни имена, в полицията бил регистриран под името Келемен и под името Владимир Георгиев Черноземски. Именно под това име на 5 февруари 1932 г. софийският съд го осъжда на доживотен затвор като един от наемните убийци на Наум Томалевски. Келемен не остава дълго в затвора, още същата година е амнистиран и излиза на свобода. Убитият Наум Томалевски бил също член на организацията, на чиято съвест лежи атентатът в Марсилия, но изменил

и заговорниците решили сами да го очистят. Убиват го на 2 септември 1930 г.

Това наемно убийство не било единственото злодеяние на Келемен. Със свои помощници на 12 ноември 1924 г. той убил комунистическия депутат Димо Хаджидимов, след което успял да изчезне. Полицията така и не го открила. Осъдили го задочно на смърт под името Владимир Димитров. Присъдата била прочетена на 7 септември 1929 г., но Владимир Димитров никога и никъде не се е появявал.

Наистина атентатът в Марсилия бе проведен от сепаратистка фашистка организация, но в основата на атентата бяха секретните служби и подмолните организации на няколко държави. Френската „Сюрете“ установява, че от Будапеща, Цюрих, Евиен, Тонон и Париж във Франция пристигат общо шестима души, чиято задача е убийството на крал Александър. Това са Еугенцо

Кватерник-Крамер, Ветичко-Келемен, Мио Крал (роден на 17. IX. 1908 г. в Копривница) с документи на името Мална, после Звонимир Поспишил, т.е. Бе-неш, и Иван Раич, т. е. Новак. Единствената жена, около двадесет и пет годишна блондинка, по всяка вероятност се е наричала Мария Вондрачкова.

От чуждестранни източници те получават пари и оръжие – пистолети, бойни припаси и ръчни гранати, които с куфар един от тях пренася през границата. Митничарите изобщо не обърнали внимание. Всички се срещат във Версай, за да се договорят за подробностите, и Кватерник

избира трима от най-сигурните, сред които е и Ветичко Керин Димитров. След това заминават през Авиньон за Екс-ан-Прованс.

След атентата и убийството на непосредствения атентатор Кватерник заминава за Турино, където се среща с Анте Павелич и му докладва за изпълнението на задачата. Останалите нямат това щастие – Мио Крал, Звонимир Поспишил и Иван Раич са арестувани и осъдени на дълги години лишаване от свобода. Кватерник и Анте Павелич са осъдени на смърт задочно. Както е известно, присъдата не бе изпълнена. Напротив, когато под покровителството на Хитлер Анте Павелич се издигна на върха на хърватската фашистка държава и през 1940 г. германските войски преминаха границите на Югославия, всички осъдени бяха освободени.

В основата на атентата в Марсилия бе настъпващият фашизъм. Хортиева Унгария от тридесетте години, Италия на Мусолини и Хитлеровият Трети райх оказаха на атентаторите не само морална, но и материална подкрепа. Кватерник и Павелич, които се готвеха да минират единството на югославските народи, намериха поле за своята дейност в Италия. И тъй като целта на Мусолини бе да разруши вътрешното единство на своя съсед, хърватските емигранти получиха възможност да усъвършенствуват своя терористичен занаят във фашистките учебни лагери в Боржатаро и Олива.

Преди атентата срещу крал Александър не само Кватерник и Павелич, но и някои други от съзаклятниците били на приятелско посещение в Берлин, тъй като бяха във връзка с гестапо, с абвера и с известни нацистки политици, като расисткия идеолог Алфред Розенберг. Следите на атентаторите водеха направо към Хитлер.

В съветската „История на дипломатията“ е поместен интересен разговор между френската журналистка Женевиев Табун и немския посланик в Париж Кестнер непосредствено след убийството на румънския министър-председател Дука. „Някои нациста твърдят, че с пет или шест... политически убийства Германия би могла да мине без разходи за война... Първият ще бъде Долфус. Според становището на Берлин, той е единственият австриец, кейто сериозно се противопоставя на аншлуса. Берлин е убеден в това, че броят на привържениците на аншлуса расте, и разчита па своите съплеменници да отстранят Долфус. След това идва ред на югославския крал. Берлин вярва, че щом той изчезне, ще изчезнат и перспективите за съюз между Югославия и Франция. След това се готвят да се справят с Румъния и преди всичко с Титулеску, който се ползува с добро име в Париж и Лондон. По-късно искат да

ликвидират Бенеш. Те се надяват, че германското малцинство в Чехословашката република ще се хвърли в прегръдките на Ваймарската република...“

Това мрачно предсказание бе изречено десет месеца преди атентата в Марсилия. За съжаление, то се сбъдна. Политическата активност на фашистките главатарии непосредствено след атентата напълно потвърди думите на посланика.

Един от главните виновници за атентата бе унгарското фашистко правителство. То подкрепяше съвсем открито членовете на „Усташа“ и дори организира учебен център в Янкапуста, където хърватските емигранти се обучаваха на диверсионно дело. Пред обществеността центърът се водеше като предприятие на Емил Хорват, на чието име бе и имението. По-късно се оказа, че Хорват е в действителност Густав Перец, активен член на фашистката „Усташа“.

Учебният център не просъществува дълго, понеже стана достояние на цяла Европа. Хортиевите власти се изплашиха от скандала и наредиха да се ликвидира. Заслуга за това има Елка Погоралец, секретарката на Емил Хорват, която му била едновременно и любовница. След сериозно скарване между двамата тя решила да напусне това фашистко гнездо и една нощ минала границата. Там, в Югославия, отишла в полицията и съобщила всичко, което знае. Естествено, като секретарка и любовница тя била добре осведомена. Нещо повече, помнела не само имената на усташите, обучавани в центъра като главорези, но и на унгарските официални лица, висши чиновници и офицери, свързани с цялата акция.

Генерал Рудолф Андорка, началник на унгарското контраразузнаване, научава за съдържанието на югославските полицейски протоколи. Съзнавайки до какви международни политически последици биха довели показанията на Елка Погоралец, решава да отрича всичко и нарежда да бъде незабавно ликвидиран центърът.

Това става през нощта, а на сутринта всички усташки знаменитости със специален самолет, осигурен от Хортиевата секретна служба, кацат на италианска земя. Генерал Андорка си измива ръцете.

Доказателство за вината на унгарските фашисти в марсилския атентат е участието и на Мио Крал. Югославската полиция го е търсела още през 1933 г., но той избягал в Унгария, където се крил под името Мална. Югославските органи искали да им бъде предаден, но в Белград получават отговор, че такова лице няма на унгарска територия.

След атентата обаче Мио Крал разкрива всичко. При ареста и разпита той признава пред френската „Сюрете“, че атентаторите са се

събрали през август 1934 г. на стратегическо съвещание във Велка Каниж и хвърлили жребий кой да застреля крал Александър. Жребият се паднал на Келемен. При неуспех бил подготвен и втори план. Един от атентаторите, снабден с бомба под формата на книга, трябвало да я хвърли в колата с краля и министър Барту. Не се наложило полицията да издирва изобретателя на адската машина. Мио Крал признал, че са направили бомбата в учебния център в унгарската Янкапуста.

Югославското правителство разполагаше с доказателства за участието на унгарските фашисти в убийството на крал Александър и взе ответни мерки. То подаде официална жалба пред Обществото на народите, приложи компрометиращи доказателства и същевременно започна да изселва гражданите от унгарска националност. Наистина положението се изостри, но тъй като в играта влязоха и други играчи и вече не ставаше въпрос само за единството на югославските народи, разговорите в Обществото на народите приключиха не така, както се предполагаше. Връзката на усташите с Хитлер бе известна. Преди атентата те издаваха в Берлин няколко списания с насъскващо съдържание, в които открито пишеха за своите цели. Те искаха независимо Хърватско и същевременно се готвеха да окастрят Югославия и да ѝ отнемат Босна, Херцеговина, Словения и Далмация. Естествено, не само Хитлер, но и Мусолини подкрепяше тези разколнически планове, понеже Югославия бе трън и в неговите очи. Югославяните бяха уважавани членове на Малката антанта, Франция виждаше в лицето на крал Александър верен съюзник. А Балканите бяха връщ котел не само преди сараевския, но и преди марсилския атентат.

Накрая Обществото на народите реши въпроса уклончиво и както се случва в международната политика – компромисно. Наистина Хортиева Унгария бе поставена на подсъдимата скамейка, но вместо присъда съдиите изготвиха комюнике, което бе толкова далеч от същността на разглеждания проблем, че можеха да го приемат и двете страни. На унгарското правителство бе препоръчано да проведе основно разследване относно участието на унгарски лица в международния заговор срещу суверенитета на Югославия и да даде отчет пред Общото събрание. Под натиска на великите сили югославското правителство прие компромиса. Впрочем нищо друго не му оставаше.

Във Франция разследването на причините за атентата също попадна в лоши ръце. Правителството повери ръководството на комисията по разследването на сенатора Андре Лемер, който бе известен фашист, член на френската фашистка организация „Огнени кръстове“, Никой не

очакваше, че френският фашист ще се опита да разкрие фактическото участие на хитлеристките нацистки интриганци в марсилския атентат. Цели две години следователите не направиха нито крачка напред, а след това разследването съвсем замря. По такъв начин и досега не са изяснени всички политически обстоятелства, които доведоха до атентата в Марсилия. Също така не се установи точно дали убиецът се е целил в Барту или в Александър. Но по всяка вероятност широките дипломатически преговори на Барту с балканските държави относно системата на колективна взаимна помощ при евентуално нападение на германските нациста са причина за неговата смърт. Навярно е трябвало да загине, за да не препречва пътя на Хитлер.

Най-скъпият атентат в историята

– Бих желал да говоря с господин посланика – казна дребният чернокос младеч с тъжен поглед, който бе вдигнал яката на шлифера си догоре.

– По какъв въпрос? – пита госпожа Матес, останала за малко в портиерната, тъй като мъжът ѝ току-що

бе отишъл в котелното помещение да почисти скарата на парното отопление.

– Трябва да му предам важен документ – отговаря тъжното момче колебливо и след малко добавя: – Длъжен съм, наложително е.

– Е добре, почакайте, ще позвъня, но мисля, че е още много рано – казва съпругата на портиера и вдига слушалката.

Наистина бе рано. Германският посланик граф Велчек не приемаше. Но дори и да беше тук никой не би пуснал при него младежа с меланхоличния поглед.

На седми ноември 1938 г. в девет часа и тридесет и пет минути госпожа Матес съпровожда младия посетител до първия етаж на сградата, намираща се на улица „Дьо лил“. Посочва му вратата в края на коридора и му обяснява, че звънецът е отдясно.

Младежът звъни, вратата се отваря. Служителят Нагорка се осведомява за целта на посещението, а чернокосият младеж повтаря, че носи важен документ и би искал лично да го предаде на господин посланика.

Естествено, Нагорка само се усмихва леко на наивността на посетителя. Предлага му да вземе документите и да ги предаде. Такъв е редът. Сякаш обиден, даже ядосан от проявеното недоверие, момъкът се одръпва крачка назад.

– Не, моля ви, това е невъзможно. Трябва лично!

Всички бяха допуснали грешка. Съпругата на портиера госпожа Матес не накара младежа да попълни картата за посетители, служителят Нагорка дори не го попита как се казва, просто никой не поиска документите му. Та нали момчето изглежда толкова порядъчно, говори убедително с дълбок кадифен глас, дребен на ръст, такъв един безпомощен, просто прави добро впечатление.

Служителят го отвежда в чакалнята.

– Седнете моля, ще съобщя за вас на господин легационния съветник – казва Нагорка и изчезва зад високата бяла врата.

Легационният съветник на длъжност секретар на посолството Ернст фон Рат също не попита кой иска да говори с него и помоли посетителя да влезе.

Служителят се покланя и тръгва през коридора към стаята си, ала незатворил още вратата, чува стенания и вик за помощ. „Но това е господин легационният съветник Рат!...“

Нагорка се връща бързо, но внезапно спира, защото вратата на господин легационния съветник се отваря. Олюлявайки се, фон Рат излиза в коридора, държейки се за корема:

– Ранен съм, помощ!...

Изплашеният и объркан служител настанява фон Рат в креслото, разтревожено вика из коридора, изтичва на улицата и извиква полиция, патрулиращ пред сградата. После бързо се изкачва и телефонира за бърза помощ.

Легационният съветник фон Рат е сериозно ранен, куршумите са попаднали в гърдите и коремната кухина. Откарват го в университетската клиника, където професор Баумгартнер незабавно го оперира.

Атентаторът остава на местопрестъплението, без да мръдне, като че ли изчаква да дойдат да го арестуват. Дори и след това не се отбранява, спокойно тръгва и доброволно поставя ръцете си в белезниците. Дежурният пред посолството полицай Франсоа Коле Оре отвежда арестувания в полицейския участък и го предава на комисаря Монере.

– Как се казвате? – започва комисарят разпита.

– Хершел Файбел Гриншпан – отговаря младежът тихо.

– Роден?

– На 28 март 1921 г. в ХанOVER, син на Зигмунд и Регина Гриншпан.

– Не сте французин, нали?

– Родителите ми са полски поданици – отговаря младежът.

– Вие сте еврейн, нали?

– Да, господине.

– Принавате ли, че сте стреляли срещу легационния съветник трета степен фон Рат от немското посолство с цел да го убие?

– Стрелях, защото исках да отмъстя за своите едновеци!

– Защо стреляхте именно срещу фон Рат? Познавахте ли го.

– Исках да убия посланика, германския посланик!

– Разкажете за своето деяние, как точно се случи, Гриншпан?

– Прие ме някакъв аташе, предложи ми да седна и да почакам. Попита ме какво ми тежи. Отговорих му: „Вие сте мръсен немец (сале бош) и затова от името на дванадесет хиляди преследвани евреи ще ви

предам този документ.“ Извадих от горния джоб револвера, аташето се изправи. Изпразних целия пълнител. Целех се в средата...

Нахвърли се върху ми, удари ме и изтича навън. Останах в канцеларията, където след малко ме арестуваха. Картичката, която намерихте в джоба ми, получих в четвъртък (3 ноември 1938 г. – бел. а.), а когато я получих, реших, че в знак на протест ще убия някой от немското посолство. За малтретирането на моите едновеерци научих от вестниците... Това е единствената причина за постъпката ми.

Комисарят от парижката „Сюрете“ Монере взе измачканата картичка с дата 31 октомври 1938 г., пощенският печат бе от град Збоншин с дата 1 ноември:

„Мили сине,

Навярно вече си чул за нашето голямо нещастие. Пиша ти за случилото се. В четвъртък вечерта започна да се говори, че изселили от някой си град всички полски евреи. Не вярвахме. Същата вечер около девет часа дойде полицаи и каза, че трябва да се явим с паспортите в полицейския участък. Тръгнахме ей тъй, както си бяхме. Там заварихме почти всички от нашия квартал. С

полицейска кола ни откараха в кметството. Всички до един. И без да ни кажат защо. Но ни стана ясно, че лошо ни се пише. Всеки от нас получи декрет за изселване, съгласно който трябваше да напуснем територията на Германия до 29 октомври.

Трябваше направо да заминем, без да се връщаме у дома. По-молих да ми разрешат поне за малко да се върна, исках да взема някои неща. С мене дойде един полицаи и аз успях да сложа в куфара най-необходимото. Това е всичко, което успях да спася. Нямаме нито пфениг, не може ли да ни изпратиш нещо в Лодз...“

През октомври 1938 г. полското правителство издаде странно нареждане – всички полски граждани, живеещи в чужбина, в срок от три седмици да се явят в съответното учреждение в Полша за задължителна регистрация. Който не представи лично паспорта си до 29 октомври 1938 г., за да се постави регистрационен печат, губи автоматично полското си гражданство. Регистрационен печат ще получат само тези, които представят следните документи...

Рядко някой в срок от три седмици би могъл да пристигне във Варшава и да се снабди с необходимите документи. Полското правителство знаеше това. Министърът на външните работи полковник Йосиф Бек бе

не само добър приятел на нацистките главатари на Третия райх, но и ко-лаборационист от класа. Тщеславният райхсмаршал Гьоринг му бил обещал за услугите „руски колонии“.

Явно двете страни се бяха уговорили да действуват съгласувано, за да се избавят от неудобните евреи. Повечето от тях живееха именно на територията на хитлеристка Германия, но тъй като имаха чуждо поданство, нацистите не смееха да ги тероризират. Услужливостта на полското правителство се оказа добре дошла за тях. А и сигурно пълномощниците на полския министър Бек са консултирали този провокационен план със своите съседи, не е възможно шефът на службата за безопасност Хайдрих да не е знаел за намеренията на полското правителство, защото неговата полиция се намеси с очебийна готовност. Нацистите изселиха към седемнадесет хиляди евреи, натовариха ги на влаковете и ги стовариха на полската граница точно един ден преди изтичането на срока, определен от полското правителство за задължителната регистрация.

Тази нощ депортираните изживяха на границата истински ужас. Поляците затвориха някои гранични пунктове, седемнадесет хиляди души се оказаха на ничия земя. Някои се опитаха да пропълзят в тъмнината към полката територия и дори успяха, а други бяха застреляни от полските граничари. Останалите, съвсем безпомощни, трепереха от студ, заравяха се в листата и не разбираха какво става.

Родителите на Хершел Гриншпан също се оказват сред нещастниците, но успяват да преминат полската граница и изпращат картичка на сина си в Париж. От други източници той научава и за ужасите през онази нощ на границата. Купува барабанен револвер и позвънява на вратата на немското посолство на улица „Дьо лил“.

Атентаторът е в затвора. Разпитите практически са завършили, тъй като той е направил пълни признания и е готов да изкупи вината си.

Раненият фон Рат се бори със смъртта. На 9 ноември предобед състоянието му се влошава рязко и в 16.30 часа умира.

В Берлин се чествува годишнината от похода срещу Фелдерен хале през 1923 г. В мюнхенското кметство е сложена маса за тържествената вечеря. В момента, в който се вдигат чашите за тост, някои от присъстващите знаят, че са започнали антиеврейски демонстрации, че горят синагоги и щурмоваците от SA чупят витрините на еврейските магазини.

От показанията на нацистките престъпници пред Нюрнбергския трибунал и от запазените документи днес е ясно, че антиеврейският погром е бил централно подготвен, организиран и предприет в най-

подходящия момент.

Докато нацистките главатари са вдигали тостове на онази официална вечеря, в 1.20 часа Хайдрих е изпратил на всички полицейски служби своите указания.

Най-напред съобщава на колегите си от полицията, че е починал раненият фон Рат. Следователно не е изключено да започнат антиеврейски демонстрации, впрочем той е бил уверен в това, затова веднага дава необходимите указания. През тази нощ шурмовите отряди получават една от последните си възможности за обществена изява.

Преди всичко ръководните офицери от полицията трябвало незабавно да се свържат с партийното ръководство, да съобщят на секретарите за какво става въпрос и да обсъдят с тях провеждането на демонстрациите; трябвало да им съобщят, че германската полиция е получила от райхсфюрсера Хайдрих инструкция да не се противопоставя на антиеврейските демонстрации, само в случай на нужда да попречи на плячкосването и унищожаването на немско имущество и да бъде готова да арестува около двадесет-тридесет хиляди евреи между най-заможните слоеве...

Групенфюрерите на SA дадоха указания на хората си да разбият еврейските магазини и да пазят да не изчезнат от тях ценни предмети или пари. Синагогите да се подпалят. Пожарникарите само да внимават пожарът да не обхване и немските къщи. Не всички еврейски къщи обаче трябва да останат под пепелищата. От тях трябвало само да се изгонят евреите, за да може в най-близките дни да се настанят там заслужили арийци. Желанието на вожда е полицията да стои настрана. А ако евреите се отбраняват, да ги разоръжават и разстрелват. Пред опожарените синагоги да се поставят табелки, например със следния текст: „Това е отмъщение за смъртта на фон Рат!“ или „Смърт на международното еврейство!“

В Хитлерова Германия горяха пожари, под скованите ботуши на полицаите скриптеше стъклото от изпотрошените витрини. „Кристалната нощ“ разкри пред света какво собствено иска Хитлер и какви ще бъдат неговите методи занапред. Балансът бе потресаващ. На-цистите убиха 91 евреи, в повечето случаи собственици на нападателните магазини, подпалиха и унищожиха 191 синагоги и 171 еврейски жилищни сгради, ограбиха над 7500 магазина и търговски къщи, арестуваха и изпратиха в затвора към двадесет и шест хиляди немци от еврейски произход – 10 911 от тях изпратиха в концлагера Дахау, 9845 – в Бухенвалд, а останалата част бяха изпратени няколко дни по-късно в Заксенхаузен.

Страшните зверства бяха дори легализирани. Райхсмаршал Гьоринг, който от всички нацисти заграби най-много еврейско имущество, свика на 12 ноември конференция, на която трябваше да бъдат определени следващите правила на неравностойната игра. След съвещанието бе дадено безсмислено и нечовечно нареждане. Въз основа на решение „поради вражеското отношение на евреите, които не се спират дори пред подло убийство, насочено срещу немския народ“, немските евреи трябваше да заплатят „на немския райх глоба в размер на един милиард райхсмарки“.

Но това не е всичко. От този ден немските евреи са напълно изключени от всякаква стопанска дейност и обществен живот. Хершел Гриншпан искаше да отмъсти за унижението на родителите си, той стреля в знак на протест за преследването на едновеерците си и се надяваше, че светът ще чуе неговия изстрел. Нацистите използваха атентата в свой интерес. Точно както преди пет години бяха използвали пожара в Райхстага като по-вод за настъпление срещу немските комунисти. Не може да се изключи и предположението, че са включили убийството на фон Рат в политическите си планове. И след като по-късно бе неопровержимо доказано, че Райхстагът бе подпален от самите нацисти, за да си осигурят пред общественото мнение предлог за антикомунистически терор, и мнимият подпалвач Ван дер Любе бе само подставено лице и след като днес са добре известни нацистките методи, възниква въпросът, дали и Хершел Гриншпан не е бил подмамен помощник?

Нацистите предприеха „кристалната нощ“ на системно изстребване на евреите. Милиони евреи загинаха в газовите камери на концентрационните лагери. А колкото и странно да звучи, Хершел Гриншпан остана жив.

Отначало е във френски затвор, по-късно го преместват в килия на берлинското гестапо, а на 18 януари 1941 г. се оказва в концентрационния лагер Заксенхаузен с номер 35 181. В картотеката е отбелязано, че заслужава специално отношение. Атентаторът и доказаният убиец Гриншпан става привилегирован затворник на есесовеца Екариус, настанен е в килия в тухлената сграда на лагера, не бил дори длъжен да носи затворническите дрехи и номера, през деня можел свободно да се движи в сградата и се ползвал с още много други привилегии.

След войната в западния печат се появили съобщения, че живее под друго име във Франция, че е женен и има две деца. Не остава нищо друго, освен да си зададем въпроса, защо Хайдрих и шефът на гестапо Мюлер, защо Химлер и дори Гьоринг и Гьобелс пощадиха живота на

Атентати, които трябваше да променят света

евреина, който уби ариеця фон Рат. Нали той не само призна, че е извършил убийството, но и каза защо го е направил. Дали подареният му живот не е бил награда или се е намесила и случайността?

Адска машина срещу Хитлер

На 8 ноември 1939 г. бирарията на мюнхенския пи-воварен завод е пълна. В деня на годишнината от несполучливия нацистки метеж през 1923 г. Адолф Хитлер припомня на своите верни последователи трудното начало, преценява минали и предвещава бъдещи битки, хвали се и заплашва, а мъжете с кафяви ризи реват от възторг.

В 21.20 часа избухва бомбата с часовников механизъм, но Хитлер вече се е настанил в специалния бърз влак № 171, който единадесет минути след атентата потегля от Мюнхенската гара за Берлин.

Хитлер се измъква невредим. Дали това е само случайност или за сетен път се доказва връзката му с провидението, на която той толкова много набляга? Дали той наистина не е „получил сигнал от небето“ да напусне бирарията няколко минути по-рано от обичайното време? Бихме могли да повярваме и на случайността, ако не се бяха появили изведнъж твърде много случайности: Гьоринг и Химлер „случайно“ не пристигат на срещата и по този начин също се спасяват.

Няколко минути след атентата по етера лети важно съобщение, обозначено като „Geheime Reichssache“ и предназначено за всички управления на позицията и гестапо: „След като фюрерът завърши изказването си в бирарията на мюнхенския пивоварен завод и я напусна, последва силен взрив, който причини много жертви. Несъмнено дело на неприятелски агенти. Внимание! Да се затворят границите! Всички лица, които се опитват при подозрителни обстоятелства да напуснат територията на Райха, да бъдат арестувани и незабавно да се съобщи на специалната комисия към управлението на гестапо в Мюнхен.“

Още същата нощ, от берлинското летище Темпелхоф излита специален самолет „Юнкерс-52“, на чийто борд се намират шефът на SD Хайдрих, началникът на берлинския криминален център Небе и началникът на гестапо Мюлер. На най-големите шефове на нацисткия полицейски апарат е възложена задачата да открият атентатора. Но още в заповедта, изготвена в специалния влак, Хитлер вече насочва диренето – престъпникът да се търси сред заподозрените вражески агенти. Дали отново не заработва безпогрешната интуиция на Хитлер?

От самото начало са заподозрени британската Сик-рет сървис и противникът на Хитлер, бившият завеждащ пропагандата на нацистката партия Ото Щрасер, който след конфликта си с Хитлер, за да се спаси от

убийците, избягва в Чехословакия.

Междувременно голяма група техници претърсва развалините на салона. Там намират остатъци от часовников механизъм. Химическият анализ показва какво избухливо вещество е било използвано. На сутринта в ареста се озовават наемателят на заведението Пайерл, келнерите и останалият персонал на бирарията.

Границите са затворени. От всички гранични пунктове пристигат съобщения за задържани лица. Само две от тях заслужават внимание. На холандската граница са задържани английските поданици капитан Бест и майор Стивънс. А в Костниц, на границата с Швейцария, още на 8 ноември в 20.10 часа, повече от час преди атентата и преди изпратената заповед за затваряне на границата, е задържан дърводелецът Георг Елсер.

По-късно Бест, Стивънс и преди всичко Елсер изиграват главна, но не твърде завидна роля в аферата около атентата.

Елсер се опитва по странен и твърде наивен начин да премине границата – без необходимите документи и с компрометиращи материали: капсул-детонатор последен модел на фирмата „Воат в Халденхайм“, където той по-рано е работел, и технически чертежи на самолетни устройства с надпис „Строго секретно!“. При обиска на обратната страна на ревера на палтото му е намерена значка на забранената комунистическа организация РФБ (Ротер Фронткамфербунд) и което е най-странно, картичка с изглед от интериора на мюнхенската бирария, на която с кръстче е отбелязана колоната близо до ораторската трибуна.

Голяма и твърде подозрително комплектувана комбинация от улики за евентуален съдебен процес. Но възможно ли е атентаторът, който се осмелява да взриви бомба, предназначена за Хитлер, да бъде толкова наивен, че да се опита да мине границата без документи и да носи в джоба си не само шпионски материали, но и картичка, която е пряко доказателство за неговото престъпление? И ще вземе ли значка на забранена комунистическа организация, та да привлече вниманието и на най-небрежния граничар?

Протоколите от разпита (Коблензер бундесархив, 203 стр.) не само че не дават отговор на тези въпроси, но и още по-малко замъгляват случая. Когато при първия разпит питат Елсер защо е решил да избяга през границата, той отговаря, че искал да се отърве от военната служба, заявява го със спокоен глас на човек, който няма понятие в какво е заподозрян, но при това не изглежда като умопомрачения Вандер Любе на Лайпцигския процес. Елсер е на двадесет и три години. Той е интелигентен и

никак не е страхлив. На въпроса, защо е носил значката на забранената комунистическа организация, той отговаря спокойно, сякаш става дума за нещо съвсем обикновено. Казва, че носел значката, за да може в Швейцария да се представя за политически емигрант. С комунистите той не е имал никога нищо общо. Значката притежавал от по-рано, когато свирел в оркестъра на Съюза на червените фронтовици, просто защото обичал музиката. В показанията на Елсер има много неясни неща, въпреки че го разпитват най-опитни гестаповци. А може би именно за това. Защо да не предположим, че те са получили заповед да замъглят обстоятелствата около атентата? Много са фактите в потвърждение на тази теза. Гестапо пази в пълна тайна кой и къде разпитва Елсер и не съобщава даже на Небе, шефа на специалната комисия за разследване.

Независимо че протоколите на гестапо не са убедително доказателство, още в първите им страници е ясно към какво всъщност са се стремели нацистите.

Елсер бил роден през 1903 г. в Хермаринген в семейството на селянин. След като възмъжал и поумнял, стигнал до извода, че светът е лошо устроен, че работниците са жертва на експлоатация и, според новите нацистки закони, нямат право да възпитават по своему даже собствените си деца, а са длъжни да ги изпращат в нацистките организации. А когато след Мюнхенското споразумение нацистите завладели част от чехословашката територия, Елсер разбрал, че е свидетел на груба агресия и тя няма току-така да се размине на Хитлер. Рано или късно щяло да се стигне до война. Следователно причина за всички злини бил Хитлер и той трябвало на всяка цена да бъде отстранен, за да настъпи по света мир и спокойствие.

И така, Георг Елсер решил да избави света от тиранина и започнал да подготвя атентата. Според протоколите на гестапо, атентатът може да се нарече перфектна операция. Стратегията на дърводелеца, който по-късно се опитва да мине границата по толкова наивен начин, поне, според неговите показания, е наистина съвършена.

Елсер започнал работа във фирмата „Валденмайер“, по всяка вероятност само за да можел незабелязано да открадне 250 патрона, които изнесъл под палтото си и ги скрил в скрина за бельо. За да се снабди с взриватели и капсул-детонатори, заминал за Кьонигсбрун и постъпил като наемен работник в каменоломната на Волмер. Кога го през лятото на 1939 г. пристигнал при родителите си в отпуск, той вече имал пълен комплект взривни материали и спокойно се отдал на пиротехнически опити. Съседите чували доста силни гърмежи и любо-питствували, но

Елсер бил помислил и за обяснението – казал, че работи над някакво изобретение.

Затова че родителите са му повярвали, е нормално, но че съседите са се съгласили с това твърдение, е доста съмнително.

Добросъвестният атентатор упорито преследвал целта си. Предварително си избрал в бирарията на мюнхенския пивоварен завод една масивна колона зад ораторската трибуна и решил, че именно там трябва да постави адската машина.

Елсер измислил ефективна запалителна система с два часовникови механизма и три ударника. Начертал техническите детайли и ги поръчал при шлосера Золдер, дърводелеца Брьог на „Тюркенщрасе“ 59, механика Дреш-лер па „Фрауенщрасе“ 9, производителя на инструменти Нидерхофер на „Румфорщрасе“ 32. След като монтирал всички части в своята стаичка, той изпробвал механизма. Междувременно всяка вечер Елсер посещавал мюнхенската бирария, пиел по халба черна бира и незабелязано дълбаел в колоната гнездо за адската машина в съседния празен салон. Така работел цял месец (според друга версия дори осемдесет дена) през нощта, без да го забележи някой.

Задната колона била с дървена облицовка. Дърводелецът Елсер изрязвал облицовката, като изчакавал да пуснат водата в клозета. Използвайки това звуково прикритие, той издълбал с длето дупка в колоната. Остатъците от ворта и тухлите грижливо събирал в платнено чувалче и всяка сутрин го изсипвал в реката. След като направил отвора, той опаковал адската машина с коркови ленти, за да не се чува шумът от часовниковия механизъм. И за да не се получи непредвиден взрив, той уплътнил с ламарина изрязания капак от дървената облицовка.

Само веднъж му попречили на работата. Нощният пазач открил неканения гост в празния салон и съобщил на наемателя на заведението Антон Пайерл. „Нещастният“ младеж обяснил, че имал цирей на коляното и се уединил в салона, за да го изстиска. За доказателство повдигнал крачола си и показал отеكلото коляно. Пайерл му повярвал. По-късно Елсер заявява, че коляното му действително било подуто от продължителното клечене по време на работата край колоната.

Първоначално той решил да постави адската машина в скривалището още през нощта на 3 срещу 4 ноември, но тогава не успял да влезе в салона. На следващата вечер установил, че отворът е малък и трябвало още да се дълбае. При третото си посещение приключил подготовката. Било неделя и в салона се провеждала танцова забава. Елсер си купил билет, седнал на балкона и изчакал края на забавата. Когато и

последните посетители си отишли, той извадил бомбата и започнал монтирането.

На разсъмване всичко било готово, часовниковият механизъм действувал. Елсер излязъл от бирарията, пътем изпил чаша кафе и се отправил към швейцарската граница. Граничарите го хванали само защото се бил заслушал в радиото, което съобщавало за атентата.

Тук в показанията му има най-големи несъответствия. Арестуват го точно един час преди адската машина да избухне в мюнхенската бирария. Излиза, че всичко е било съвсем не така, както иска да го представи гестапо.

Още на 22 ноември в нацисткия партиен печат се появи информация за резултатите от следствието. С огромни заглавия Гьобелсовият вестник „Фолкише беобахтер“ съобщаваше, че зад дръзкото покушение срещу живота на фюрера стои британската секретна служба и че то е организирано от Ото Щрасер.

Всички участващи в следствието лица знаеха, че това е измислица.

Георг Елсер няма никакви съучастници зад граница и нито така нареченият Черен фронт на Ото Щрасер, нито британската Сикрет сървис са знаели за подготовения атентат.

SD води дълго време рискована играе британската секретна служба. Много преди войната в Холандия се настанява като емигрант опитният нацистки агент F-479 – доктор Франц Фишер, който се представя за беглец от Хитлеровия режим. Скоро успява да спечели доверието на резидентите на Сикрет сървис в Холандия, които търсят връзка с антихитлеристката опозиция.

Още през август 1939 г. ръководителят на центъра на Сикрет сървис в Хага майор Х. Р. Стивънс и неговият помощник капитан С. Пейн Бест се срещат с германския капитан Солм, представящ се за член на антихитлеристката опозиция, в която влизали предимно немски генерали със звучните имена фон Рундшед, фон Фрич и фон Витерхайм. Първата им среща се състои в амстердамския хотел „Централ“, а следващата е на 19 октомври в Динксперло. На 30 октомври по време на разговорите в Хага Солм представя на двамата англичани пълномощника на немските генерали доктор Шемел и представителя на опозицията полковник Мартин.

Доктор Шемел е всъщност тогава още младият, но способен офицер Валтер Шеленберг, когото шефът на SD Хайдрих упълномощава да продължи преговорите, тъй като той самият се е чувствувал вече

безпомощен. По-късно, след снемането на адмирал Канарис, именно Шеленберг става шеф на абвера. Не е изключено за полковник Мартин да се е представил Науджокс, надеждният убиец от хората на Хайдрих, който по-късно изигра главна роля в заключителното действие на известната в историята драма, „Аферата Венло“.

Способният дипломат Шеленберг спечелва още време, но в края на краищата и той не може безкрайно да се измъква от конкретни решения и само да обещава, че на следващата среща ще се явят самите генерали. Ето защо е твърде доволен от неочакваната заповед за отвличането на немска територия на двамата английски офицери. Това той трябва да извърши с помощта на Науджокс и други опитни убийци. Незабелязано или открито, с хитрост или с насилие, но колкото е възможно по-скоро – такава е заповедта на Хитлер. Та нали мюнхенският атентат трябва да бъде приписан на британската Сикрет сървис, следователно и на Стивънс и Бест. На 9 ноември около четири часа следобед Шеленберг, Науджокс и бандата ловки убийци минават холандската граница недалеч от Венло. Английските офицери ги очакват в кафене „Бакхус“. Но вместо генералите от опозицията пристига кола с убийци. Стивънс и Бест излизат да ги посрещнат. Науджокс и неговата банда ги вмъкват насила в колата, смъртно раняват холандския лейтенант Даниел Копер и за по-голяма сигурност натоварват и него в колата и ги откарват на немска територия.

Раненият умира скоро в дюселдорфската болница. Майор Стивънс и капитан Бест са откарани в гестапо. Впрочем по това време се подготвя инсценираният публичен политически процес срещу британския премиер, „подстрекателя на войната“ Уинстън Чърчил, който уж стоял в задкулисието на атентата срещу Адолф Хитлер. На процеса трябвало да се докаже, че заблуденият немец, атентаторът Елсер, всъщност бил ръководен от британската секретна служба.

Известно е, че до процес изобщо не се стигна. Жертвите на гангстерското нападение и отвлечените от бандата на Науджокс английски офицери бяха изпратени в концентрационен лагер.

В Заксенхаузен капитан Бест се среща с атентатора Елсер. По-късно той разказва за това в книгата си „Аферата Венло“. По такъв начин едва след войната се появи поне частично обяснение на фрапиращите случайности и странните противоречия в делото по атентата срещу Хитлер.

През януари 1941 г. С. Пейн Бест научил, че в концентрационния лагер е докаран някакъв затворник, за когото се говорело, че е под

личната опека на Хитлер. Наистина бил настанен в бункер, но по всичко личало, че не е обикновен концлагерист. Той обитавал няколко килии, които не се заключвали и имал свободен достъп до всички помещения в сградата. В едно от тях оборудвали дърводелско ателие, за да прекарвал там свободното си време. От кухнята есесовците му носели диетична и питателна храна, цигари, а в определени дни посещавал и лагерния публичен дом.

Разбира се, новината за привилегирования затворник веднага се разнесла из лагера. Надзирателите споделяли помежду си, че именно той, Елсер, както се е водел в списъците на затворниците, е главният свидетел на подготовения процес, в който трябвало да бъде доказана вината на британската Сикрет сървис за мюнхенския атентат, и той трябвало да изобличи затворника от същия лагер С. Пейн Бест като съучастник.

Елсер нямал пряк контакт с Бест, но надзирателите, без да подозират, осъществяват обмяната на информация между двамата. Бест няколко пъти изпратил на дърводелеца цигари, а той от своя страна му направил етажерка за книги. В нея били скрити първите цялостни сведения за задкулисието на атентата срещу Хитлер.

Елсер пишел, че бил изпратен в концлагер още през лятото на 1939 г., защото не работел, и полицията го третирила като асоциален елемент. Арестували го и го откарали в Дахау, където работел като дърводелец, но с увлечение поправял часовници и всякаква друга фина техника. След време пристигнали в лагера двама цивилни мъже, които разпитвали за семейството, за роднините и познатите на Елсер. Дърводелецът бил самотник и не поддържал контакти с никого. Господата били доволни. Тъкмо такъв човек им бил необходим. Скоро след това пак се появили, задали му няколко въпроса и му подхвърлили, че може да го освободят. Той, разбира се, бил въодушевен от тяхното предложение, но не знаел каква ще бъде цената. Тогава му казали, че на ге-стапо били известни намеренията на противниците на Хитлер да ликвидират фюрера на празненството в бирарията на мюнхенския пивоварен завод. Но гестапо не спяло и знаело точно имената на заговорниците. И понеже фюрерът не искал да се стига до политически скандал, щял да нареди всички негови противници да бъдат настанени на една маса близо до ораторската трибуна, за да бъдат пометени от бомбата, която някой трябвало да постави. Така Хитлер щял да се избави от всички свои противници, без някой да разбере истината.

Елсер не можел да откаже, даже когато разбрал подробностите на

бъдещата си деликатна дейност. Той бил избраникът, който щял да сложи адската машина в салона.

В самото начало на ноември цивилни лица го извели от концентрационния лагер, откарали го през нощта в бирарията на мюнхенския пивоварен завод, показали му колоната и му дали необходимите инструменти.

От подробното техническо описание на бомбата, дадено от Елсер, Пейн Бест стига до извода, че става дума само за едно помощно, ако не и за симулиращо запалително устройство. По-късно се установи, че от заряда е бил прокаран тънък кабел към превключвателя пред входа на салона. Следователно зарядът е трябвало да бъде зъзпламенен ръчно отвън.

На 8 ноември Елсер трябвало да получи наградата за своя труд. Пристигнали двама цивилни мъже и както предварително му обещали, го отвели на швейцарската граница, отвъд която той трябвало да прекара до края на живота си спокойно и в охолство.

Спрели стотина метра пред границата. Елсер получил от придружаващите го пакет с пари и картичка с изглед от интериора на мюнхенската бирария. Тя трябвало да му послужи като легитимация пред немските граничари. Достатъчно било да я покаже, за да го пуснат. На Елсер по му оставало нищо друго, освен да се подчини, и така сам влязъл с двата крака в капана.

Скоро след това отново бил изпратен в лагер, този път в Заксенхаузен, но вече под личната опека на Хитлер.

Известната политическа личност след войната пастор Мартин Ниюлер, представител на германското движение за мир, заяви през 1946 г. в една от лекциите си пред студентите от Гьотингенския университет, че се е срещал в концлагера с Елсер и че в действителност той е бил унтершарфюрер от SS, провел атентата в мюнхенската бирария по лична заповед на Хитлер.

Същите показания за Елсер дават Ерих Корд, помощник на Министъра на външните работи Рибентроп, и унтершарфюрерът от SS Валтер Услеп, надзирател в лагера Заксенхаузен, който разбрал от Елсер, че е действувал по заповед на Хитлер, като очаквал награда – след войната доживотна държавна пенсия и къща.

Вместо тази награда получава куршум в тила. В спомените си капитан Бест пише, че след поражението на нацистите заедно с други освободени затворници успява да вземе чанта с поверителни документи, между които и следната заповед: „По заповед на началника на SS

незабелязано да се ликвидира задържаният при вас Георг Елсер, известен като атентатор от бирарията на мюнхенския пивоварен завод през ноември 1939 г.“

След мартенското нападение на съюзническите войски над Мюнхен, когато падат стотици бомби, а изстрелите се броят на хиляди, умира един човек повече.

Георг Елсер е застрелян „при опит за бягство“. Така нацистите накараха да млъкне единствения свидетел, който можеше да разкрие истината за атентата срещу Хитлер през 1939 г.

Седемте смели

Пътят от Паненске Бржежани към Пражкия храд минава през Кобилиси, Тройский мост и Летна. Недалеч от болницата „Буловка“ булевардът, наречен тогава „Кирхмайер“, завива рязко надясно. Сивият мерцедес се появява на височината, с нищо незабележимият пешеходец изважда огледалце и започва да се реши, като насочва отразяващия се слънчев лъч към точно определената цел. ЙозефВалчик сигнализира, че колата приближава.

На завоя стоят двама души, които са опрели велосипедите си до оградата, а чантите си са окачили на кормилото. Застаналият малко по-горе е Кубиш, а другият – Габчик, прехвърлил през ръка шлифера си, а под него държи стенгана, английско производство. Огледалцето Блясва в десет и тридесет минути, няколко секунди по-късно мерцедесът е вече на завоя. Шофьорът Клани намалява скоростта. Габчик изтичва срещу колата, вдига автомата, но изстрели не се чуват.

Кубиш разбира, че оръжието на Габчик е засякло. Освобождава предпазителя на бомбата и в последната минута я хвърля. От експлозията мерцедесът полетява нагоре, вратата е избита, есесовецът Клайн и шефът му Хайдрих са ранени. Клайн обаче успява все пак да изскочи от колата и стреля срещу Кубиш.

Младежът се отбранява, като се цели в краката на шофьора. Качва се бързо на велосипеда и колкото може по-скоро се спуска от височината. Междувременно Габчик също вече е изчезнал зад най-близкия ъгъл. На завоя остава унищоженият автомобил. Високият държавник на великия Райх Хайдрих се олюлява ранен край останките на мерцедеса.

Пражани, иначе проявяващи любопитство към най-малкото улично произшествие, шепнешком коментират случилото се и бързат да се махнат. Тримата младежи и още няколко други, които патрулират в близките улици, изчезват навреме. Преди още пражкото гестапо да вдигне тревога, те вече са в безопасност.

Поставят ранения инквизитор Хайдрих между сандъците на товарната кола на фирмата „Холан“, която случайно минава, и го откарват в болницата.

Когато на 27 септември 1941 г. Хайдрих се настани в Пражкия храд, той бе третият човек в Третия райх – началник на Главното управление на безопасността RSHA, със звание SS-обергрупенфюрер и

генерал от полицията, на него бяха подчинени внушаващото страх гестапо, SD и криминалната полиция.

Кариерата му бе успешна. От самото начало историята на Хитлеровия Райх се съпътствуваше с убийства и почти във всяко убийство имаше пръст и Хайдрих. Той участвуваше в тайната подготовка на окупацията на Чехословакия. С опитния главорез Науджокс инсценира нападение на германската предавателна станция в Хли-вице от престъпници, преоблечени в полски униформи, и с това създаде повод Хитлер да нападне Полша.

Не се спираше пред нищо – нито пред масовото клане на собствените си приятели през „нощта на дългите ножове“, която избави Хитлер от конкурентите му, нито пред изстребването на евреите през „кристалната нощ“. Когато през есента на 1941 г. Райнхард Хайдрих пристигна в Прага, бе известно, че е главорез от висша категория. Официално се съобщаваше, че досегашният протектор фон Нойрат е снет от длъжността поради здравословни причини, но всеки знаеше, че Хайдрих, който преди това се бе проявил добре в окупирана Холандия, е пристигнал в Прага, за да притисне дръзналите да вдигнат глава чехи.

При това не ставаше въпрос за дребни грижи – това разбраха нацистите. Още от първите дни на окупацията на Чехословашката република вермахтът и гестапо чувстваха на всяка крачка съпротивата на чешкия народ. Не минаваше нито седмица, нито ден, в който гестаповците да не се убеждаваха, че съществува добре организирана нелегална съпротива. В заводите работниците провеждаха цели саботажни акции, други масово напускаха страната, за да воюват с оръжие в ръка срещу окупаторите. А след като на 22 юни 1941 г. германските танкове минаха границата на Съветския съюз, чехословашкото съпротивително движение се усили още повече. Трябваше да пристигне опитният Хайдрих, за да го потуши. На 4 февруари 1942 г. на съвещание с началници на гестапо в присъствието на партийни дейци в Пражкия храд той заяви: „Ще трябва да ги възпитаваме по възможност в Райха в различни лагери, където ще бъдат ръководени от подбрани ръководители от трудовата служба.“

Подходящите за понемчване ще бъдат облечени в униформи, различни от тези, които не ще бъдат понемчвани. Ще ги подготвяме за работници и занаятчийци. След двегодишен престой в лагера ще полагат калфенски или някакви подобни изпити. Непонемчваните ще бъдат изселени в областта около Ледовития океан. В тази област, където за бъдеще концентрационните лагери ще бъдат идеално място за 11 милиона

европейски евреи, бихме могли да изтеглим също и негодните за понемчване чехи...“

Всички чехи в протектората трябваше да бъдат подложени на прегледи като животни, сортирани на чехи от добра и лоша раса. Тези, които биха получили отлична оценка и при това са послушни, комисията щеше да избере за понемчване. А онези, от нечистата раса, немците щяха да изселят на изток, но преди това щяха да се постараят за тяхното кастриране. А другите? Тези, които са от добра раса, но с недобри възгледи, щяха да откарат в Райха, където биха се загубили сред останалите немци. Останалите щяха да бъдат изправени до стената.

Такава бе програмата на Хайдрих.

Някои автори прибавят, че уж Хайдрих бил получил при назначаването си за протектор в Прага шпионска задача – да разкрие агент А-54, така наречения Рене, който доставяше на разузнавачите в чехословашката съпротива, а посредством тях на чехословашкото емигрантско правителство в Лондон и на английската Сикрет интелижънс сървис сведения, които несъмнено произтичаха от най-висши нацистки кръгове. Но макар че нацисткият абвер и останалите органи на германското контраразузнаване напразно се опитваха да го разкрият,

едва ли Химлер или Хитлер биха изпратили на лов за агента началника на нацисткия апарат по безопасността, генерала от полицията временно изпълняващия длъжността протектор в Чехия и Моравия. Хайдрих имаше просто щастието, че Рене бе разкрит именно по време на неговия престой в Прага, когато фашистката машина на гестапо работеше на пълни обороти.

Междувременно неизвестният Рене А-54 продължи да доставя важни сведения. Срещу съответно парично възнаграждение той още от 1936 г. сътрудничел с офицери от генералния щаб на чехословашката армия. Четири дена по-рано известил за нацистката окупация на Чехословакия, като разкрил и плана за движението на войските. А през лятото на 1939 г. разкрил подробности за подготвяното нападение над Полша, изпратил сведения за подготвяните нацистки провокации в Гданск и за акцията срещу радиостанцията в Хливице.

Самите нацистки експерти по контрашпионажа характеризират Рене като най-забележителния агент през Втората световна война, който е предавал сведения и след окупацията на Чехословакия, а по нелегална радиостанция щабскапитан Моравек ги препращал в Лондон. Така чешкото разузнаване печелеше признание. А-54 информирал за подготвяната операция „Зеелове“, за десанта на нацисткия вермахт в Англия,

включително и за замисляното арестуване на министър-председателя Уинстън Чърчил, на министъра на външните работи Идън, за свалянето на крал Георг и за заменянето му с послушния Едуард. Впрочем, след като Хитлер призна госпожа Симпсон за английска кралица, той спечели изцяло на своя страна Едуард.

Агент А-54 предал на щабскапитан Моравек и плана за операцията „Барбароса“ – нападението над Съветския съюз, – който пък чрез Курт Беер (писателя Курт Кон-рад, по това време пражки кореспондент на ТАСС), един от ръководителите на нелегалната Чехословашка комунистическа партия, уведомява съответните съветски органи.

На 16 май 1942 г. Хайдрих можеше да се похвали пред Хитлер със своя успех. На 27 февруари 1942 г. нацистите заловиха Рене и за резултата от акцията Хайдрих написа на Борман в главната квартира на фюрера следното: „След дълго разследване на задържания радист на нелегалната радиостанция, разкрита през октомври 1941 г., бяха арестувани 41 души, уличени в шпионска дейност в повечето случаи след влизането на нашите войски. Ръководител на групата бил някогашният чешки полковник Хурави, осъден от военния съд в Чехия още през 1939 г. задочно на смърт за саботаж. При първия разпит на местопрестъплението радистът на групата признал, че следобед е предал в Лондон сведение за метеорологичната обстановка и помолил да му изпратят със самолет нов ключ на шифъра. Още същата нощ около двадесет и четири часа е прелетял английски самолет и спуснал в околността на Пардубице парашутист с необходимите материали и шифрови помагала. Няколко дена по-късно парашутистът бе заловен. По такъв начин с допълнителни действия, проточили се до януари 1942 г., броят на арестуваните се увеличи на 57. При анализа на радиотелеграфния материал, намерен на местопрестъплението и по-късно дешифриран, се установи, че съществува ценен английско-чешки агент на име Рене. На 27 февруари 1942 г. се разбра, че става дума за главното доверено лице на командването на контра-шпионажната служба в Прага Паул Тюмел.“

Тюмел е райхснемец, дипломиран майстор пекар, носител на почетната значка на NSDAP с членска карта номер 61 574. В разузнаването работел от 1928 г., отначало като почетен сътрудник на тогавашната разузнавателна служба на NSDAP, евентуално на SA, а от 1933 г. – за военния шпионаж. От 1934 г. Тюмел бил главно доверено лице на командването на контрашпио-нажната служба в Дрезден, а след окупацията на Чехословакия през 1939 г. бил преведен в Прага. По отношение на него може да се каже, че той е бил един ценен, може би най-ценният и

добре платен агент на чешкото разузнаване – получил е най-малко 40 000 райхсмарки.

На 21 март 1942 г., след като не успели да се доберат до Моравек посредством посредник, началниците от SS на службата за безопасност претърсили скривалищата и тайните пощенски кутии на бившия щабс-капитан Моравек, ръководител на английско-чешката шпионска група и на саботажната организация към чешкото нелегално съпротивително движение.

При разпита на няколко души, арестувани в тези скривалища, се установява, че в този ден (21 март) в един от парковете край Прага трябвало да се яви довереникът на Моравек. Малко преди 19 часа служители от службата за безопасност обсаждат парка. Арестуват довереника в 19.10 въпреки съпротивата и опита му за бягство. „Около 19.15 часа, когато моите служители отвеждат арестувания, на една от страничните улици се появява неочаквано Моравек. Забелязал арестувания, той открива огън, на който служителите веднага отговарят. Моравек е ранен в бедрото и прасеца и обкръжен. Нямайки никаква надежда за спасение, в 19.19 часа се застрелва, преди моите служители да успеят да му попречат“ – докладва Хайдрих.

Успехът на пражкото гестапо означава чувствителна загуба за емигрантското правителство в Лондон. Връзката с родината е прекъсната, притокът на сведения секва. Ето защо чехословашкият разузнавателен център в емиграция се опитва с всички средства да възобнови мрежата в окупираната територия.

Още през 1941 г. в Англия се подготвят няколко групи парашутисти: група „Силвер А“ с ръководител над-поручик Алфред Бартош, ротмистър Йозеф Балчик и радист Иржи Потучек с радиостанция „Либуше“; група „Силвер Б“, която се състои от Владимир Шкаха и Ярослав Земек, и група „Антропоид“ – Йозеф Габчик и Ян Кубиш.

На 29 декември 1941 г. всички се качват в един и същ самолет. Задачата на първите е да възобновят радио-свръзката и притока на сведения, Габчик и Кубиш имат специална мисия – да изпълнят смъртната присъда над главореза на чешкия народ Хайдрих.

В Англия те попадат като стотици други чехословашки момчета. Техният път минава през чуждестранния френски легион, през лагерите за обучение и фронта край Лоара.

Йозеф Габчик е роден през 1922 г. недалеч от Жили-на. Служи в моторизираната пехота в Кошице. През 1939 г. заминава за Полша, а оттам за Франция. Неговата съдба е като съдбата на всички младежи,

напуснали пределите на окупираната родина, за да воюват за нейната свобода.

Ян Кубиш е роден в Тршебичка околия през 1923 г. Като сержант служи в Хранице. В чуждестранния френски легион се среща с бъдещия си партньор, а след това в едно отделение преминават курса по парашутизъм. Но тогава нито единият, нито другият предугаждат каква задача ги чака.

Чехословашките разузнавачи в сътрудничество с английските военни специалисти избират петнадесет доброволци, старателно ги проверяват и ги отвеждат в шотландските ферми Гарамур и Камюз Дара.

Обучението е сурово. Учат се да стрелят от всяко положение и при всякакви обстоятелства (трябвало да докажат, че умеят със сигурност да побеждават в личен двубой), тренират безшумно нападение на противника, джиу-джицу, карате. На летище Рингвей за пръв път скачат с парашут. След като получават отлични оценки по всички предмети, командирът им съобщава, че са избрани да заминат за Белласиз.

И тъй, двамата ротмистри от чехословашката задгранична армия, чехът Кубиш и словакът Габчик, се оказват в школата за специално обучение в средновековния замък недалеч от Лондон – школа на Сикрет интели-жънс сървис. Получават отлична подготовка. Освен другото те трябва да научат наизуст новите си биографии, тъй като нелегалното име на Кубиш ще бъде Ото Стърнад, работник от Бърно, а на Габчик – Зденек Вискочил, шлосер от Простейов. Преминават през още една проверка, през декември 1941 г. военна кола ги стоварва на „Пикадили“ в Лондон, където се намират канцелариите на задграничното чехословашко Министерство на националната отбрана. Тук именно научават каква ще бъде задачата им – да получат оръжие и специални бомби, да скочат с парашут през нощта над чехословашка територия и да ликвидират Хайдрих.

Получават цивилни дрехи, отварят пакета с бельо, но никой от тях не забелязва, че фирмените етикети на бельото са английски. Подписват декларация, която би могла да се нарече „последно желание“, защото в нея се съдържа изречение, завършващо с молба: „Да се погрижите за семейството ми.“ А в джоба на самото напипват ампула с бързо действаща отрова – за всеки случай и за лична употреба.

После на летището, предстартово чакане в четиримоторния „Халифакс“, канадският пилот лейтенант Хокей вдига палец, моторите забръмчават и тежката машина се откъсва от пистата.

В 22.49 часа прелитат Ламанш и после Франция, около четиридесет

и две минути след полунощ, някъде над Дармщад, към тях се залепва немски изстребител, но пилотът Хокей е майстор, чрез стремглав полет изчезва в тъмнината. В 01.32 часа са над Байройт, в два часа и дванадесет минути по тях стреля зенитна батарея, охраняваща пилзенския завод „Шкода“. Три минути след това се издигат над Пилзен, където е даден сигналът.

Светва зелената лампа – приготвят се за скок, после червената – скок в тъмнината. Попадат недалеч от Прага, близо до селцето Нехвизди. Добре че не се приземяват направо на пражките улици.

Може би пилотът не е улучил, данните на метеоролозите не съвпадали – в края на декември метеорологичните условия били неблагоприятни. Нито една от групите не е спусната там, където трябва. Адресите, дадени им за установяване на първи контакти в родината, остават безполезни. Трябвало сами да си осигурят скривалища.

Заравят парашутите и летателните гаширизонни. В изоставената каменоломня Кубиш преглежда ранения крак на Габчик, ударил се при приземяването. Отначало търсят гората, която трябва да бъде някъде наблизо, но след като се лутат цели часове из равното замръзнало поле, решават да се ориентират сутринта.

Останалите пасажери на английския „Халифакс“ също се оказват там, където не трябва. Затова изминават дълъг път, докато се свържат със съпротивителните групи. В Пардубице Валчик и Потучек се свързват с командира надпоручик Бартош, а Габчик и Кубиш – с групата на надпоручик Опалка в Прага.

Габчик и Кубиш се спускат над чехословашка територия, за да изпълнят присъдата над Хайдрих.

За тази цел те започват да се подготвят още през януари. Съветват се с чешки дейци на съпротивата за начина на действие. Но един от ръководителите на националната съпротива, професор Ванек с псевдоним Индра, още от самото начало е против атентата. Според него, насилствената смърт на който и да е от изтъкнатите нацисти ще предизвика ответни действия, при което ще пострадат много невинни хора. При това немците все още печелят победи по всички фронтове. Но заповедта си е заповед! Парашутистите я бяха получили в Министерството на националната отбрана в Лондон и сега се готвеха да я изпълнят.

Отначало търсят удобен случай да се доближат до Хайдрих, но разбира се, около него винаги има въоръжена охрана или пък се движи в охранявани германски обекти. Затова скоро се убеждават, че най-добре е да го нападнат по време на ежедневното му пътуване с кола от замъка

в Паненске Бржежани до Пражкия храд. Първоначално замислят да опънат въже през шосето и когато колата спре, да го убият с автомат. Това обаче се оказва неосъществимо и се отказват.

Движейки се с велосипедите си от Прага до Паненске Бржежани и проследявайки движението на Хайдрих, те установяват, че обикновено колата му се охранява от две полицейски коли, но понякога е и без охрана. Но кой може да разбере кога точно няма да бъде съпровождан? Посредством чешките нелегални дейци се опитват да получат информация за личната програма на Хайдрих. Франтишек Шафаржик, работещ в домакинската част на Пражкия храд като дърводелец, често попада и в квартирата на Хайдрих. Часовникарят Новотни, който се грижи за часовниците в Пражкия храд, е следващият доставчик на ценни сведения. При благоприятно стечение на обстоятелствата по-късно успява да вземе и с помощта на чистачката Рашнерова да изнесе документ, който изиграва важна роля при определянето на датата на атентата.

Първоначално Габчик и Кубиш възнамеряват да проведат атентата в края на април, но по постоянно действащите радиостанции професор Ванек изпраща на чехословашкото задгранично правителство в Лондон съобщение, в което описва положението в протектората и предупреждава, че резултатът от атентата не ще бъде положителен, а репресиите, които ще последват, ще разгромят съпротивителната организация.

Надпоручик Бартош, който отговаря за предаването на съобщението в Лондон, подкрепя професор Ванек и прави свое предложение: „Ако поради задгранични причини е нужен някакъв акт, по-добре да е някой кизлинг (жаргон, употребяван в протектората, означаващ изменник – според норвежкия колаборационист Кизлинг – б. а.) преди всичко ЕМ.“

Буквите ЕМ са инициалите на чешкия колаборационист министъра Емануил Моравец. Очевидно становището на дейците от съпротивата е предвидливо. Смъртта на един чешки гражданин сигурно не би предизвикала такива трагични репресии. Само че в Лондон мислеха другоаче.

В началото на 1942 г. политическото положение бе благоприятно за Хитлер и неговите генерали. Нацисткият вермахт окупира Европа от Атлантическия океан до украинските полета. Неподготвените съюзници, изнервени от сведенията за операция „Зеелъве“ (десант на нацистки войски на бреговете на Великобритания), без малко да помислят за компромис с агресора.

Според някои разпространявани материали, Лондон уж бил дал нареждане за атентат, за да демонстрира пред световното обществено мнение, стреснато от успехите на Хитлер по фронтовете, че чешкият народ

не се предава, и за да напомни за фашистката опасност.

Но съществува и друга версия, която по-добре обяснява защо именно правителството на Бенеш в Лондон е настоявало за атентат срещу Хайдрих, за чиито последици предупреждават дейците от чешката съпротива. Има предположение, че Паул Тюмел, агент А-54, получавал своите наистина ценни сведения от най-висши кръгове, на нацистка Германия, по всяка вероятност направо от Канарис, който действително е бил сътрудник на Сик-рет интелижънс сървис, а Хайдрих, в чийто ръце е бил вече Тюмел, е открил следата към това сътрудничество. Тази версия се потвърждава и от обстоятелството, че на 18 май 1942 г. Хайдрих извиква шефа на абвера адмирал Вилхелм Канарис в Прага и след драматичен разговор го принуждава да се съгласи абверът да бъде подчинен на Главното управление на безопасността, чийто началник е именно Хайдрих. Това е началото на края на Канарис и навярно аргументът на Хайдрих е бил много силен, за да сведе глава пред него всесилният шеф на нацисткия шпионаж.

Това навежда на мисълта, че съществува още една причина за атентата срещу Хайдрих. Английската Сик-рет интелижънс сървис научава за разговорите в Пражкия храм и решава, че за да спаси своя сътрудник Канарис, ще трябва да се избави от Хайдрих. Няколко седмици по-късно, на 27 май 1942 г., бе проведен атентатът, които предизвика толкова съмнения.

Едва-що откарват Хайдрих в болницата, и на местопрестъплението пристигат шефът на пражкото гестапо Гешке и прочутият с печална слава познавач на чешките въпроси, тъй нар. държавен секретар К. Х. Франк. Но преди да застанат до леглото на Хайдрих, те издават заповеди за противодействие. Разбира се, за по-голяма сигурност искат мнение то на Берлин.

Нацистката машина работи бързо. Атентатът е проведен около десет и половина часа. Почти след час Хитлер и Химлер получават точни сведения. Тъй нареченият държавен секретар К. Х. Франк и началникът на SD в Прага се свързват по телефона с главната квартира на Хитлер и докладват. В дванайсет часа и петдесет минути, след съвещание с най-близките си сътрудници, Хитлер дава инструкция на Франк незабавно да се предприеме издирване на атентаторите и да се обяви награда един милион райхсмарки, тоест десет милиона крони, за тяхното залавяне. Всеки, който им помогне или знае за тях, а не съобщи, да бъде застрелян заедно с цялото му семейство. Като първа стъпка на възмездие Хитлер нарежда да бъдат разстреляни десет хиляди чехи, и то или политически

затворници, или подозрителни лица.

Но това не е всичко. Още в пет часа следобед шефът на службата за безопасност в Прага Хорст Бьоме обявява военно положение. Забранява да се излиза в късни часове и нарежда всички ресторанти, кина, увеселителни заведения, театри незабавно да се затворят, да се спре общественят транспорт в цяла Прага. Най-безмилостно да бъде убиван всеки появил се на улицата човек. Нацистите се впускат в издирване, което е известно като една от най-големите хайки в историята.

Когато SS райхсфюрер Химлер научава за събитията, изпраща от специалния си влак „Хайнрих“ следното секретно указание: „От определените десет хиляди заложници да се арестува преди всичко опозиционно настроената чешка интелигенция. И за да разберат чехите с кого имат честта да се разправят, още същата нощ да се разстрелят 100 най-изтъкнати дейци от тази интелигенция.“ На следващия ден, 28 май 1942 г., по ъглите на пражките улици са залепени обяви със снимката на парашутиста Мирослав Валчик (името му всъщност е Йозеф). Намират я след боя с щабскапитан Моравек в парка край Прашния мост в кв. „Дейвице“. Определена е награда 100 000 крони за залавянето или за разкриването му, без да предугаждат, че търсеният младеж, роден в Ходонин, има нещо общо с агентата срещу Хайдрих.

Рано сутринта на 28 май от германското военно летище в Кбели стартира самолетът на Франк на път за главната квартира на фюрера. К. Х. Франк, който бе един от главните режисьори на разколническата политика на хенлайновци срещу Чехословашката република и се смяташе не само за призван специалист по чешките въпроси, но и за най-заслужил местен водач, има чувството, че е дошъл моментът да действа. Хайдрих е в туш, сега е моментът да стане той протектор. Но Хитлер не задоволява амбициите му.

На 28 май, в четвъртък, се появява нова обява, от която нелегалните дейци, които укриват атентаторите, научават какво всъщност знае полицията. А то не е мал-ко. На местопрестъплението атентаторите оставят твърде много улики и почти всяка от тях би могла да насочи полицията по следите им.

„След агентата единият от престъпниците побягва по булевард «Кирхмайер» и улица «На Колинске» към улица «На Запалчи» и влиза в колбасарския магазин на Франтишек Браунер. Оттук след няколко изстрела продължава по улица «На Запалчи» към улица «В Холешовичках», навярно по посока към града. Вторият престъпник, мъж със среден ръст, слаб, с тъмни дрехи и черна шапка, избягва с велосипед по

булевард «Кирхмайер» по посока на квартал «Стара Либен».

Престъпникът, който е избягал по булевард «Кирхмайер» и улица «На Колинске», е описан по следния начин: висок 160–162 см, с широки рамене, набит, пълно, закръглено и обгоряло лице, широка уста с обърнати устни, тъмна, сресана назад коса, на възраст 30–36 години, облечен с тъмни, по-точно тъмнокафяви дрехи със светли райета, с кафяви обувки, без шапка.

Един от престъпниците е оставил на мястото светло-бежов шлифер със светли копчета. И двамата са имали тъмнокафяви чанти, намерени на местопрестъплението.

В една от чантите е имало износена бежова шапка от камилска вълна с кръгъл жълтосин етикет на магазин «Белият лебед». Избягалият е оставил близо до местопрестъплението дамски велосипед марка «Мотоло . Кръчмар Теплице» с фабричен номер 40 363...“

Следва подробно описание на цвета на велосипеда, калъфката за инструменти, помпата за гумите и чантата, окачена на кормилото. Всички намерени уличаващи предмети още същия ден са изложени във витрината на магазин „Бата“ на Вацлавския площад с указания как да бъдат предадени заподозрените срещу наградата от десет милиона крони.

Следващите разпореждания, разлепени по ъглите на улиците, са вече подписани от приемника на Хайдрих генерал-полковникът от полицията и SS обергрупенфюрера Далюге, в които той заплашва, че ще бъдат безмилостно разстреляни всички, които до събота в полунощ, 30 май 1942 г., не се регистрират, както и тези, които укриват нерегистрирани лица.

Това е сериозна заплаха. Въпреки всичко и двамата атентатори се загубват в пражките улици и никой от четирите и половина хиляди немци със сивозелени и черни униформи, призовани светкавично в Чехословакия, не открива ни най-малка следа. При това Ян Кубиш, един от атентаторите, е имал кървава рана на лицето, а с едното око не виждал. Въпреки това той успява да се качи на велосипеда, да мине покрай болницата, да се спусне от височината към Либен и да се укрие у Новакови. По-късно го преглежда лекар.

Габчик оставя велосипеда до оградата заедно с чантата си и тръгва пеш към Прага. Стига чак в Старе место до жилището на Сватошови, където се преоблича, и тръгва да търси другаря си, който междувременно се прехвърля от квартал „Либен“ в квартал „Дейвице“, където привечер на 28 май се явява в дома на професор Огоун. Той е облечен с измачкана железничарска униформа и прикрива лицето си заради

раненото око с носна кърпичка. Нелегалната организация поема грижата за Кубиш и Габчик и им осигурява скривалище отначало в различни квартири, а по-късно в криптата на църквата „Кирил и Методий“ на улица „Реслова“.

Още първата нощ след атентата немците устройват голяма полицейска хайка. Претърсени са улици, жилища, обискирани са към три хиляди души, но нито следа от атентаторите. Не помагат нито демонстрацията на сила, нито заплахите, замислени от К. Х. Франк и Курт Далюге. Из улиците на Прага се движат заплашително бронираните машини на повиканите набързо полицейски батальони. Не помага дори и удвоената награда – двадесет милиона крони на ръка на доносчика, който би насочил гестапо по следите на атентаторите.

Екзекуциите продължават. В лапите на нацистите попадат много патриоти, сред които писателят Ванчура и арестуваният министър-председател на протекторатното правителство Елиаш. Но и това не сломява решителността на чешките граждани, решили да оказват мълчалива съпротива. Както Химлер, така и членовете на комисията по разследването начело с шефа на криминалната полиция на Райха Небе започват да се боят, че не ще успеят да проникнат в крепостта на солидарността, и решават да предприемат още по-сурови санкции.

Хайдрих умира от раните си, за които лекарите се произнасят, че са леки. В Берлин подготвят изненада, която дословно разтърси целия цивилизован свят – Хитлер нареди да се изравни със земята незначителното селище Лидице край Кладно и да бъде разстреляно населението.

Като разбойническа орда нацистките отряди на полицията и вермахта нахлуват през нощта срещу десети юни в селцето. Мъжете са изправени пред наказателния взвод и са разстреляни, жените са отведени в концлагера в Равенсбрюк, децата до едно – в Лодз. Девет от тях са избрани за понемчване, дават им чужди имена и ги изпращат в немски семейства.

Единствено те остават живи – другите загиват в газовите камери.

Нацистите се опитват да сплашат нелегалните дейци и да разбият единството им, като заявяват, че населението на селището е оказвало помощ на „групата престъпници“. Но това не е истина, нацистката полиция все още не е разкрила никаква следа. Гестапо е безпомощно, всички екзекуции и арести не дават очаквания резултат, въпреки че към 6500 нацистки полицаи, войници и членове на NSDAP са плъзнали из селата, претърсват горите, дебнат по шосетата, гарите, хотелите и гостилниците, за да открият атентаторите или техните

помагачи. Гестапо е привлякло за своите чудовищни действия към седем хиляди протекторатни стражари и полицаи, шест хиляди пожарникари, служители от противовъздушната отбрана и горски работници.

Напразно. Началникът на пражката канцелария на службата за безопасност Хорст Бьоме пише в доклада си от 14 юни: „Чешката интелигенция използва широко случая с Лидице, за да измисля слухове. Чешките работници промениха досегашното си отношение към атентата и последиците от него. Назидателните мерки в Лидице бяха твърде слабо разбрани. (!)

Първата реакция на вражеската пропаганда на назидателните мерки в Лидице бе протестната нота на чехословашкото правителство, предадена на «сюзническите и дружеските народи», в която случаят Лидице се обявява за връх на германското варварство. Вражеското радио съобщава, че в знак на отмъщение за Лидице РАФ⁵ ще нападнат германски градове.

«Верноподаниците чехи» се призовават да се присъединят към чешките борци за свобода, които вече се събират в горите, за да въстанат с оръжие в ръка срещу немците.“ Министърът от протекторатното правителство Емануил Моравец предвещава мрачно бъдеще на чешкия народ, ако не се намери някой, който да посочи къде са престъпниците: „За да спася чешкия народ... сами нужни само няколко думи, които ще спомогнат за залавянето на престъпниците. Гарантирам, че който ни насочи по следите на онези изверги, макар и виновен, ще бъде помилван. Гарантирам за него и неговото семейство с честната си дума и с живота си.“ Все пак се намери предател.

Името му е Карел Чурда – ротмистър от задграничната армия, спуснат с английски самолет с група парашутисти през нощта срещу 28 март недалеч от Телч в Моравия. Преди и след атентата Карел Чурда непрекъснато се е укривал. Той се укривал и когато написва доносническото си писмо и го изпраща в полицейския участък в Бенешов.

Карел Чурда е страхливец. Но накрая все пак се решава и тръгва към Прага. Не е могъл да издържи зарит в сеното на тавана в къщичката на майка си в Нова Хлина, недалеч от Тржебон.

Съгласно протокола, съставен от гестаповеца Янтур, Карел Чурда пристига в Прага на 16 юни и от гарата се отправя към пражкото управление на гестапо, намиращо се в бившия дворец на Печек на улица „Бредовска“. На часовия пред входа заявява, че носи важно сведение

5. Кралски въздушни сили.

относно атентата срещу Хайдрих.

Отвеждат го на четвъртия етаж и го предават на референта от стая 415. Хайнц Янтур е криминален комисар, прочул се по-късно с това, че е говорил пръв с Чурда.

Разбрал какъв шанс му се предоставя, гестаповецът немее. Съвзел се, той вече подава ръка, любезно предлага на посетителя креслото, като го уверява, че не само на него, но и на близките му няма да им се случи нищо лошо, че го чака блестящо бъдеще и тлъста награда, и го подканя спокойно да разкаже всичко подред.

Карел Чурда разкрива, че е един от английските парашутисти, спуснат от „Халифакс“, укривал се, но след неколkokратните обръщения решил да каже истината.

Тъй като методите на гестапо за водене на разпит са изпитани, изплашеният Чурда съобщава всичко, което знае. Той диктува на пишещия протокола адресите на семействата, които му бяха дали в Лондон, предава участници в съпротивителното движение, които с риск на живота си и на живота на своите деца го бяха укривали. И най-главното, предава Габчик.

След като разгледал снимката на чантата, той познал, че това е чантата на Габчик. И когато в пражкото гестапо му я показват, той потвърждава, че непосредствено преди атентата видял Габчик с тази чанта в жилището на семейство Сватошови на улица „Мелантрих“ № 15. Спомня си даже, че под едната ключалка кожата била малко олющена и Габчик се бил опитал да я пребоядиса с кафява боя за обувки. Гестаповецът установява, че предателят не лъже.

След първия успех Карел Чурда придобива смелост и разказва, че Габчик носел в тази чанта английски автомат „Стенган“ и за да не го зърне някой, го покрил с няколко шепи трева. И действително в чантата гестаповците откриват на дъното няколко изсъхнали стръкчета трева.

Чурда разкрива адресите на участници в съпротивителните групи в Прага, Пилзен, Пардубице и в Лазне Белохрад. Гестаповците нахлуват в квартирите им и арестуват всички. Майката на младия Властимил Моравец разбира, че е настъпил краят, и при ареста успява да глътне отровата от капсулата. Неиздържал на нечовешките мъчения, синът ѝ разкрива при разпита и другите скривалища.

В едно от тях, в жилището на Крупкови в Пардубице, е разкрит ценен трофей – заключен шкаф, в който при отварянето му в гестапо намират архива на командира на парашутистите Алфред Бартош.

Непростима грешка! Как е могъл командирът на нелегалната група

да остави там военния дневник, в който описвал дейността на групата от момента, в който парашутистите били спуснати на чехословашка територия, до май 1942 г., включително и копия от получени или изпратени в Лондон съобщения.

Така гестапо в Прага упява да си изясни все още неясните дотогава обстоятелства около атентата, да разкрие дейността на съпротивителните групи, както и да попълни списъка на адресите, където са се укривали парашутистите.

Гестапо установява, че атентаторите се укриват в православната църква „Кирил и Методий“ на улица „Реслова“ и „то със съгласието на капелана на църквата д-р Петржек. Госпожа Моравцова имала грижата да ги снабдява с храна. Фактът, че след дълги разпити и мъчения Властимил Моравец разкри скривалището, може да се обясни с това, че по заповед на Бартош той също е трябвало да се укрие там, в случай че се появи държавната полиция“. Съобщението, изпратено от Прага до Химлер и Хитлер, продължава: „На 18 юни 1942 г. в 4.15 часа сутринта въз основа на показанията на Вл. Моравец споменатата църква и сградите в квартала бяха обкръжени, респективно херметично затворени.“

В два часа през нощта в жилището на началника на SS в Прага зазвънява телефонът. Той вдига слушалката и чува кратката заповед – да се яви незабавно при господин държавния секретар К. Х. Франк. Седем минути по късно началникът разбира за какво става дума. В казармата на караулния SS батальон е вдигната тревога. Седемнадесет офицери и 740 въоръжени есесовци се качват бързо в камионите. Тръгват и бронирани машини. Картечните отделения, пехотните отряди, въоръжени с автомати, обкръжават района от Карловия площад до Вълтава. Изгонват гражданите от къщите около църквата „Кирил и Методий“ на улицата. На улица „Реслова“ до прозорците на гимназията „Ирасек“ заемат позиции картечарите с картечници, насочени към църквата.

Цялото гестапо е вдигнато на крак. Караулът в управлението в двора на Печек е усилен с още двадесет и пет есесовци. Шайки от въоръжени цивилни с кожени палта и униформени с мъртвешки череп на шапките нацисти, тръгват на лов към духовното настоятелство на православната църква. Още през нощта са арестувани капеланът Владимир Петржек и свещеникът Вацлав Чукл с надеждата да разберат от тях къде точно се укриват парашутистите. Безуспешно. И двамата мълчат.

Клисаря Вацлав Орнест измъкват направо от леглото. След като му удрят няколко плесници и му слагат белезници, с насочени срещу него пистолети го принуждават да отключи църквата. Влизат вътре и с

хищен поглед се оглеждат. Изтрещява pistolетен изстрел. Есесовците се прилепват към стените и след няколко секунди откриват силна стрелба към амвона, откъдето е дошъл изстрелът.

Парашутистите пребивават в просторната крипта под църквата вече трета седмица при непоносим студ и мрак. Нелегалните дейци съзнавали, че не ще могат да издържат дълго в това скривалище. Освен това било неразумно, че всички се укрили на едно място. Ето защо планирали да ги изведат оттам, макар че при тези обстоятелства планът им бил не-реален. Повечето от парашутистите трябвало да изведат от криптата и да ги откарат с полицейска кола в Кладно, за да се укрият временно в някакъв склад, а Габчик и Кубиш смятали да изведат от Прага с погребална катафалка в ковчези и да ги откарат в Оубенице, недалеч от Бенешов, където да изчакат куриерния самолет от Англия. А тъй като Адолф Опалка е разполагал с радиостанция, трябвало е да насочва пилота при приземяването му в непознатата местност. Този план е бил последната им надежда и може би тъкмо затова те вярвали, че е осъществим.

Гестапо и частите на SS, вермахтът и протекторатната жандармерия обаче били в постоянна готовност.

По шосетата полицейските патрули дебнели и проверявали строго всички коли.

Планът е трябвало да бъде осъществен на 19 юни, петък, но един ден преди това нацистите обкръжават църквата.

През онази нощ са дежурни Адолф Опалка, Ян Кубиш и Ярослав Шварц. Караулният им пункт е на амвона. Когато дочуват шума откъм улицата, а по-късно и виковете на немците, те се подготвят за стрелба, а щом есесовците приближават олтара, тримата откриват огън. Известно време командата се отбранява, след което заедно с командира Панвиц се измъква на улицата. Оттук Панвиц организира нова атака, която започва с картечни изстрели от гимназията „Ирасек“. Към обсадената църква е насочено и оръдие. Отново взвод гестаповци се нахвърлят, но вътре в църквата попадат под огъня на собствената си картечница, който не им позволява да се разгърнат. Обстрелват и амвона, но са принудени отново да отстъпят, тъй като началникът на пражкото гестапо Гешке разбира безсмислената тактика и нарежда да се прекрати стрелбата. Нова група, въоръжена с ръчни гранати, нахлува в храма.

Цели два часа продължава боя на чехословашките парашутисти срещу превъзхождащите ги хитлеристи. Обсадените се отбраняват до последни сили. Раняват Ярослав Шварц, но той продължава да воюва и едва когато разбира, че силите му го напушат, насочва pistolета към

слепоочието си и натиска спусъка. Граната разкъсва Ян Кубиш. Адолф Опалка продължава боя сам, макар и тежко ранен. Към седем часа сутринта той посяга към ампулата с отровата. Огънят секва.

Есесовците се изкачват по витата стълба и разбират, че още не са победили, че това е само предният пост, че другите парашутисти се укриват някъде в подземие то на храма. Кучешкият им нюх ги отвежда до входа на криптата.

Изнасят на улицата двамата умиращи и единия вече мъртъв парашутист. До мъртвия изправят изменника Чурда.

„Да, този е Опалка“ – казва той.

Шварц и Кубиш умират по пътя към болницата, без да проговорят.

Под килима, недалеч от олтара, хитлеристите откриват тежка каменна плоча. Есесовецът Шинк прави няколко крачки в тъмнината. Посреща ги силен огън. В подземие то има още няколко въоръжени мъже, решени да се отбраняват. До четвъртия вход нацистите поставят картечница и стрелят наслуки в криптата. Стрелбата е неточна, само малка част от подземното пространство е обстрелвано. Променят тактиката си.

Вентилационната шахта на криптата завършва с малко прозорче в стената. Довеждат до него капелана и му заповядват да подкани парашутистите да се предадат. Отначало той се колебае, но все пак се обръща към тях:

„По заповед на немския началник трабва да ви подканя да се предадете“ – казва с твърд глас. Откъм подземие то прозвучава категоричен отказ.

За да се преодолее съпротивата на четиримата в църквата „Кирил и Методий“, повикана е пожарната команда. Пожарникарите разбиват решетките на малкото вентилационно прозорче. Наистина те не бързат, но тези няколко минути спокойствие ще струват скъпо на обсадените. Гестаповците хвърлят през прозорчето няколко бомби със сълзотворен газ. Когато по-късно по заповед на гестаповеца Гешке пожарникарите пъхат маркучи, за да наводнят подземие то, парашутистите няколко пъти ги изблъскват обратно.

Търси се позиция за пряк обстрел. Тогава гестаповците отново се сещат за каменната плоча пред олтара. След като не успяват да я разбият с чукове и брадви, взривяват я. Открива се широка стълба.

Пожарникарите продължават да наводняват криптата.

Криминалният комисар Панвиц нарежда на няколко гестаповци предпазливо да слязат по стълбата. Натискат спусъците на автоматите и стреляйки непрекъснато, те слизат стъпало по стъпало. От подземие то

парашутистите откриват огън. Първите полицаи падат скосени, останалите избягват. Отново хвърлят в подземие то ръчни гранати. Криптата под църквата „Кирил и Методий“ се разтърсва от взривове.

След около половин час настъпва мъртва тишина. Защитниците на наводнената подземна крепост са привършили боеприпасите. Четиримата бойци воюват до предпоследния патрон. Последните четири патрона са оставили за себе си. Ян Хруби, Йозеф Габчик, Йозеф Валчик, Йозеф Бублик замлъкват завинаги.

Изнасят трупове им и ги поставят на каменната църковна плоча. Господин държавният секретар К. Х. Франк, разкрачен, като след лов, доволно се поклаща пред плячката. Повиква Чурда и осемнадесетте арестувани за опознаване на мъртвите.

Според някои данни, около четиристотин, според други, над седемстотин гестаповци и есесовци побеждават седемте смели. Но когато оглеждат трупове им, за свой срам установяват, че нито един не е загинал от немски куршум. Всички са воювали до последни сили и слагат сами край живота си. За наперените германски офицери това е истинско фиаско, между командирите на гестапо и SS възникват противоречия, започват взаимно да се чернят и да се обвиняват в неспособност.

Нацистката операция в църквата „Кирил и Методий“ завърши, но не спря походът на гестапо срещу чешките патриоти. Въпреки обещанията на нацистите, че след залавянето и осъждането на престъпниците ще считат сметките си за приключени, арестите и екзекуциите продължаваха. В доклада си пред Хитлер „държавният секретар“ Франк се хвалеше, че чешкият народ е заплатил за Хайдрих с три хиляди сто осемдесет и осем арестувани. Убитите не може да се преброят, крайната цифра може само да се установи приблизително. Над хиляда и петстотин смъртни присъди са издали военно-полевите съдилища в Прага и Бърно само по обвинение, че „одобрява атентата срещу временно изпълняващия длъжността протектор“.

И още една масова екзекуция разтърси света и вдигна на крак антифашистките сили. Този път мястото на трагедията носеше името Лежаки.

Гестапо тръгва по следите на капитан Бартош, който поддържа радиовръзка с Лондон. Той бе предаден също от Чурда. Три дена след операцията в църквата „Кирил и Методий“ Бартош е арестуван. Търсейки радиостанцията, гестапо стига чак до селцето Лежаки, недалеч от Хрудим. Началникът на гестапо в Пардубице също се старае да получи похвала и предлага назидателни мерки: селцето Лежаки да бъде изравнено

със земята, всички възрастни жители да бъдат екзекутирани...

Първо телефонират в Прага, но началникът на пражкото гестапо не смее все пак да даде съгласието си, без да се допита до Берлин. Разрешението не закъснява.

На другия ден във вестниците излиза съобщение: „На 24 юни 1942 г. селището Лежаки край Лоука (околия Хрудим) бе изравнено със земята. Съгласно военновременните закони възрастните жители бяха разстреляни. Населението е укривало чешките парашутисти агенти, които са участвували активно в подготовката на атентата срещу SS обергрупенфюрера Хайдрих и се е опитвало да ги спаси от полицейското преследване. Служителят от протекторатния полицейски корпус, отговарящ за селото, който е спомогнал за това, се е самоубил, преди да бъде арестуван.“

Тридесет и четирима жители на Лежаки загиват под куршумите на наказателния взвод. От седемте деца арийските рицари избират само две за понемчване. Останалите загиват в концентрационен лагер.

Няколко дена след това криминалният комисар на гестапо Панвиц приема в канцеларията си в двореца на Печек предателя Чурда. Юда отива да си получи обещаните сребърници. Чехословашкият парашутист продаде живота на другарите си и на много други чешки патриоти за спестовна книжка в пражката германска банка „Kreditanstalt der Deutschen“, в която бе вписана цифрата пет милиона крони. Същевременно обаче гестапо даде на Чурданово име и нови документи, за да се скрие от гнева на народа.

Новоизпеченият милионер получава името Йерхот. Настанява се в луксозен апартамент в квартал „Винохради“ и всеки първи ден от месеца получава тридесет хиляди крони заплата. Оженват го за немкия и като понемчен чех носи тиролска шапка с перо, сиво кожено палто, хитлеристки ботуши и живее от предателството. Гестапо го използва като стръв, с която лови парашутистите, спускани от английските халифакси. Така че на съвестта на предателя Чурда лежат и други екзекутирани.

Навярно не е познавал угризенията на съвестта и през май 1945 г. с един милион крони в куфара се опитва да избяга на Запад. Но това не му се удаде. Чурда бе осъден и увисна на бесилото.

Едва по-късно се надзърна в миналото на предателя. Защо именно той продаде живота на своите другари?

Нали и той бе избран като останалите сред най-добрите. Но, изглежда, не съвсем добросъвестно. Чурда, казват, обичал да пие и бил безхарактерен и неблагоприятен. През краткия си престой в Англия се

опитал да сключи два пъти фалшив брак. Когато го избрали и решили да бъде спуснат на чехословашка територия, някои от другарите му протестирали. Тези, които познавали добре неговия неуравновесен характер, написват до чехословашкия министър на националната отбрана в Лондон генерал Ингър, че Чурда е неблагонадежден, че се възхищавал от военните успехи на Хитлер, че няколко пъти изразил съжаления, загдето напуснал страната, че е трябвало да си остане и че сигурно в протектората щял да се чувства по-добре. Наистина лондонските разузнавачи прочитат предупреждаващите редове, но решават въпроса по своему. Защо? Вероятно са бързали или са получили заповед от английската секретна служба да проведат акцията на всяка цена.

Смъртта на един нацист коштуваше много жертви и в Лондон би трябвало да предвидят това, както и че със смъртта на Хайдрих не ще свалят нацисткия режим. Та той бе само един от многото представители на Хитлеровия нацизъм. Но въпреки това те дадоха нареждане да се действа.

Много публицисти, историци и политици подлагаха на преценка атентата срещу Хайдрих. Техните становища не са еднакви. Може би тъкмо защото в задкулисието на атентата, разтърсил световната общественост, съществува онази все още неразкрита тайна, обозначена върху документите на британската секретна служба с печата „Top secret“.

Операция „Валкирия“

Втората световна война би могла да завърши една година по-рано – още на 20 юли 1944 г. Атентатът срещу Хитлер, подготвен от негови противници от висшите военни среди, би могъл да влезе в историята като един от малкото атентати, повлияли за промяната в света. Но още от самото начало поради дилетантството на заговорниците операция „Валкирия“ бе обречена на неуспех.

На 20 юли 1944 г., четвъртък, в шест часа сутринта полковник граф Клаус Шенк фон Щауфенберг и по-големият му брат Бертолд, юрист в униформата на морски офицер, излизат от дома си в берлинската вилна зона Ванзее.

Войната отдавна е дамгосала този висок снажен тридесет и седемгодишен полковник със симпатично мъжествено лице. В Тунис той бе загубил едното си око и дясната си ръка, а на лявата бяха останали само три пръста. Вдигайки пръсти към козирката, той отговаря на поздрава на шофьора.

Край тротоара е спряла служебната кола. Те се качват и поемат пътя към летище Рангсдорф, като междуременно се отбиват да вземат и адютанта на Щауфенберг оберлейтенант Вернер фон Хефтен. На летището ги чакат вече двумоторният боен „Хайнкел-111“ и генерал-майор Щиф с адютанта си. Генералът предава на Щауфенберг две чанти, във всяка има по една бомба със за-къснител, предназначена за Хитлер.

Сбогуват се. Щауфенберг и Хефтен се качват в самолета, а останалите трима се връщат в града. Самолетът отлита към седем часа. Предстоят им петстотин и шестдесет километра път до Главната квартира на фюрера. Известен със своя болезнен страх за живота си, Хитлер се е скрил в непревземаемата „Вълча бърлога“. Инженери и затворници от концлагерите са построили дълбоко в земята това железобетонно скривалище – едно от многото скривалища в блатистоезерната област на Източна Пруссия, само на няколко километра от Растенбург. През оградата на скривалището протича ток с високо напрежение, а земята наоколо е осеяна с мини. „Кафявият“ диктатор е пазен от стотици подбрани есесовци.

Полковник Щауфенберг разполага с повече от два часа за проверка на бомбите. Познава конструкцията им. Заговорниците са използвали английски хексит, сиво пластично взривно вещество с огромно

разрушително действие, което английските самолети хвърлят на партизаните в окупираните територии. Германците не произвеждали толкова ефикасно експлозивно вещество. Часовниковият механизъм е прост. Киселината в ампулата, която Щауфенберг трябвало да счупи, точно за десет минути разяжда предпазителната жичка, при което ударникът на взривателя се освобождава и взривява заряда от един килограм взривно вещество. Но в този момент увита в риза, бомбата все още лежи в чантата. Другата, резервната, носи фон Хефтен.

След тежкото раняване на африканския фронт и продължителното лечение първо в лазарета в Картаген, Тунис, а после в германските болници полковник Щауфенберг е назначен за началник на щаба към командувачия резервната армия генерал-полковник Фром. На тази си длъжност той единствен от заговорниците имал право да посещава от време на време Главната квартира на Хитлер и да участва в съвещанията по обстановката на фронтите. На 20 юли е трябвало именно той да докладва за възможностите да бъдат въведени следващи резерви.

В 10.10 часа пилотът прави кръг над летището Растенбург и след пет минути хайнкелът се плъзва по пистата за кацане. Адютантът Хефтен предупреждава пилота да бъде готов в дванадесет часа да отлети обратно за Берлин, тъй като се налагало незабавно да се върнат. Двамата поемат с колата по петнадесеткилометровия път през лабиринт от засади и внезапни контролни проверки, заграждения от бодлив тел, скрити артилерийски позиции и покрити с мрежи танкове.

Колата бавно преминава през трите непроходими вала от строги контролни проверки. Часовите се вглеждат в пропуската на Щауфенберг, издаден само за този ден. Щом се вдигне едната бариера, офицерът, началник на поста, веднага съобщава за движещата се кола на следващия пост. Тези петнадесет километра шофьорът изминава за тридесет минути. Пристигат. Хитлер е отложил съвещанието за дванадесет и половина.

Тогава решават да посетят ритмистър фон Мьолендорф, адютанта на коменданта на обекта, да закусят в чайната и да поговорят с него за последните подробности – нали той също е посветен в тайната.

После Щауфенберг и адютантът му се срещат с началника на свръзките на вермахта генерал Фелгибел, който е имал една от най-важните роли в заговора – след атентата е трябвало да докладва в Берлин за резултата и да прекъсне съобщителната мрежа, за да остане Главната квартира на Хитлер няколко часа след експлозията без свръзка.

В одинадесет часа и десет минути с опасната чанта в ръка

Щауфенберг е при генерал-лейтенант Буле и разговаря с него за въвеждането на резервни части на фронта. В действителност обаче той чака началника на щаба на Върховното главно командване на вермахта генерал-фелдмаршал Кайтел, защото, движейки се с него, никой не ще посмее да проверява чантата му. После, докато дойде време за съвещанието, той обсъжда с Кайтел подготовения доклад.

В дванадесет часа и тридесет минути заедно с Кайтел и с бомбата, предназначена за Хитлер, Щауфенберг тръгва към бараката, където се провежда съвещанието. Хитлер е ограничил времето за докладите, понеже бързал – очаквал посещение. В два часа щял да пристигне сваленият италиански диктатор Мусолини.

Щауфенберг е изправен пред най-трудния момент от мисията си – незабелязано да освободи предпазителя на бомбата. И тъй като има само три пръста на ръката си, трябва да си помогне с клещички. Затуй на излизане той изведнъж се спира, връща се бързо под предлог, че си бил забравил шапката и колана на закачалката. В гардероба отваря чантата, сякаш за да провери дали всички документи са налице, с клещички счупва ампулата и побързва да излезе. Часовниковият механизъм започва да действа. Точно след десет минути бомбата ще избухне.

Девет минути преди експлозията Щауфенберг и Кайтел влизат в помещението, където Хитлер и двадесет и тримата генерали са се надвесили над картата, тъй като Хойзингер докладва за положението на Източния фронт. Помещението – пет на дванадесет метра – е почти без мебели, само в средата има дълга баварска маса с масивни дъбови крака за картите. С жест Хитлер прекъсва Хойзингер, за да поздрави Щауфенберг, и съвещанието продължава.

Полковник Щауфенберг все още държи чантата. Оглежда се, сякаш за да я постави някъде да не му пречи, и я слага под масата до единия масивен крак, може би на две-три крачки от Хитлер. Фюрерът на Третия райх е с гръб към вратата и с лице към трите изцяло отворени прозорца, тъй като е непоносимо горещо.

Щауфенберг слуша привидно внимателно, а в действителност скрито поглежда към часовника си. Изтекли са вече шест минути. След малко Хитлер и неговите генерали ще полетят във въздуха. Време е да напусне помещението. Полковникът не бе забравил, минавайки с Кайтел покрай телефонната централа, да извика високо на дежурните телефонисти, че чака бърз разговор с Берлин.

Генерал Хойзингер продължава доклада си, Щауфенберг поглежда часовника и тръгва уж към телефона, но в преддверието грабва шапката

си и колана с пистолета и бърза да се измъкне. Адютантът Хефтен го чака с колата на най-близкия паркинг.

Генерал Хойзингер продължава да говори. Заместникът му полковник Бранд, доближавайки се до масата, за да покаже нещо на картата, се спъва в чантата на Щауфенберг, навежда се и я поставя от другата страна на крака. Хойзингер приключва, идва редът на Щауфенберг, но полковникът все още го няма. Генерал-фелдмаршал Кайтел излиза в преддверието, защото си спомня, че Щауфенберг е чакал разговор с Берлин. Надниква и в телефонната централа. Но дежурният офицер докладва, че полковникът е излязъл спешно преди една-две минути. Учуден, Кайтел се връща и затваря вратата тъкмо в момента, когато бомбата експлодира.

Щауфенберг изминава сто и осемдесет крачки към бункер номер 88 и се среща с генерал Фелгибел. Поглеждат часовниците си. Чува се детонация. Откъм

бараката, където генералите докладваха на Хитлер, се издига висок жълт пламък. Генерал Фелгибел влиза в канцеларията си, а Щауфенберг и Хефтен се качват бързо в колата и нареждат на шофьора да кара колкото се може по-бързо към летището. Никой от тях не се съмнява, че Хитлер е загинал.

Още на първия контролен пункт настъпват усложнения. Офицерът отказва да пропусне колата. Полковник Щауфенберг е принуден да лавира – излиза от колата, грабва телефона, симулира разговор с началство и казва на дежурния офицер, че има право да напусне зоната. Часовите вдигат бариерата, колата преминава, офицерът съобщава на следващия пункт.

Там обаче положението е още по-лошо. Междувременно е обявена тревога. Офицерът не иска и да чуе за пропускане на полковника – валиден само при нормални условия. При тревога обаче никой няма право нито да влиза, нито да излиза. Нима полковникът не е чул трясъка от експлозията?

Щауфенберг бърза за летището, за да отлети в Берлин – най-тежката работа му предстои именно в Берлин. Затова се отправя тичешком към телефона, намира номера на фон Мьолендорф, който лично нарежда на дежурния офицер да пусне колата на Щауфенберг.

Преминавайки през мазурските гори, фон Хефтен отваря чантата си, демонтира взривателя на резервната бомба и хвърля двете обезвредени части. В 13.15 часа се качват в самолета и моментално отлитат за Берлин, убедени, че атентатът срещу Хитлер е успешен.

Хитлер се оказва с неимоверен късмет. Бомбата избухва на няколко метра от него и въпреки това, общо взето, остава незасегнат. От непосредственото действие на експлозията го спасяват масивният дъбов крак и дебелият плот на масата. Една от падащите греди на тавана минава само на няколко сантиметра край него.

„След взрива не виждах добре – разказвал по-късно Хитлер. – Навсякъде се носеха облаци от дим. Забелязах само няколко фигури, които пълзяха по пода сред пушека. Лежах недалеч от вратата, над мене имаше греди и дъски, но станах без ничия помощ и започнах да се движа. Само малко ми се виеше свят.“

Генерал-фелдмаршал Кайтел извежда Хитлер от сградата, след това го поемат лекарите, които установяват по лицето му нищожни драскотини, на челото само следа от нараняване, подкожни кръвоизливи на лявата и в предлакътната част на дясната ръка и около стотина повърхностни драскотини по тялото. Едва по-късно откриват, че е засегнато и тъпанчето ка ухото, но затова пък, навярно след шока, е престанал да трепере левият му крак, който напоследък често го безпокоял. След няколко дена откриват нарушаване на равновесието и оглушаване с лявото ухо. Хитлер се измъква невредим.

Вследствие на взрива загиват само четирима от присъстващите (всъщност на място само един), адютантът на Хитлер е тежко ранен, а останалите леко. Масивният крак на масата е отклонил експлозията, а отворените прозорци са разсеяли налягането и са отслабили детонацията в помещението до такава степен, че ефектът е минимален. В Берлин заговорниците очакват с напрежение резултата от атентата. Те не знаят, че Хитлер е останал жив. По всяка вероятност генерал Фелгибел се е изплашил от неуспеха и не направил нищо, макар, че е имал задачата да изпрати уговорената парола. А за прекъсването на свръзката с „Вълчата бърлога“ се погрижил самият Хитлер.

Гьобелс, който по това време бил в Берлин, според някои данни, научава за атентата след тринадесет часа, тоест още преди прекъсването на свръзката, а Химлер, чийто бункер бил на двадесет и пет километра от Хитлеровия, бива също бързо уведомен и заминава за мястото на произшествието. Междувременно неговият адютант извиква от Берлин комисия от криминалисти, която да открие покушителя. Всички смятали атентата за работа на умопомрачен индивид. На никого и наум не минавало, че става въпрос за организиран заговор, при това за заговор на генерали.

В действителност обаче опозицията срещу Хитлер и неговите

налудничави планове за завладяването на света е растяла с всяка изминала година. Още преди окупацията на Чехословакия генерал-полковник Бек (снет през 1938 г. от длъжността началник на генералния щаб на зеомахта поради това, че е критикувал военните замисли на Хитлер) планира военен преврат. Планът му се проваля, тъй като Хитлер е държал здраво генералите си. На едни е внушавал респект – нали им е дал всичко нужно: оръжие, цел и възможност да се изявят

като военни. А другите са се боели, знаейки, че е безмилостен. В техническо отношение превратът също бил трудно осъществим. Хитлер съзнавал добре, че е застрашен от внезапно нападение, и неочаквано сменял Главната квартира от един бункер в друг, като постоянно бил охраняван от цял полк подбрани есесовци. Носел яке с подплата от непробиваема стомана, всяко ядене, поднасяно на масата, е трябвало да опитва личният му лекар. И освен това имал късмет. Нито един от заплануваните атентати не е бил успешен.

През 1942 г. генерал-майор Хенинг фон Тресков замислил отстраняването на Хитлер, тъй като е смятал, че единствено по този начин може да спаси Германия от настъпващата катастрофа. Още през пролетта на 1942 г. се свързал с берлинската съпротивителна група на някогашния лайпцигски кмет Гьорделер и се уговорил с него, когато Гьорделер посетил щаба на армия „Център“ край Смоленск. По-късно се свързал и с Олбрихт, генерал от пехотата, и започнал да подготвя атентата.

Тресков организирил техническата страна на атентата, а Олбрихт – завземането на Берлин, Виена, Кьолн и Мюнхен от надеждни резервни войски. Дълго време заговорниците се опитвали да се доберат до Хитлер, докато неочаквано научили, че му предстои кратък инспекторски преглед на Източния фронт с посещение при фелдмаршал Клуге в Смоленск. Отначало проектирали някое сигурно военно подразделение да плени Хитлер, но генерал-фелдмаршал Клуге, който също бил посветен в плана, протестираше. Според него, така замислената операция била неосъществима, защото въпреки пораженията на Източния фронт мнозинството от военните поделения били предани на Хитлер. Тогава фон Тресков избрал класическата форма – бомбен атентат.

Омразният диктатор пристигнал в Смоленск на 13 март 1943 г. с многобройна свита, включително личните му лекари, готвачи и прислужници. На летището го чакал излъскан мерcedes. В страничния джоб на вратата поставили бомба със закъснител. Само че Хитлер не се доверявал на никого. Една седмица преди това изпратил в Смоленск една от колите си със сигурен шофьор, който го взел направо от самолета.

Така атентатът се осуетява.

Но фон Тресков не се предавал. Когато генералитетът и Хитлер тръгнали към летището, той помолил полковник Бранд (същия, който по-късно във „Вълчата бърлога“ неволно премества чантата и спасява Хитлер, като сам заплаща със живота си) да предаде на генерал-майор Щиф в Главната квартира пакет с две бутилки коняк.

В пакета имало бомба със закъснител, която трябвало да избухне по време на полета.

Напразно заговорниците чакали в Берлин да чуят вестта за въздушната катастрофа. Химическият взривател не действувал и самолетът пристигнал невредим и навреме на летището в Растенбург. С големи мъки фон Тресков незабелязано взел обратно опасния пакет, който би могъл неочаквано да експлодира.

Една седмица по-късно providението отново помогнало на Хитлер. Предстояло тържествено откриване на изложба със съветско трофейно оръжие. Единият от заговорниците, генерал фон Герсдорф, бил неотдавна назначен за началник на отдел към Главното командване. Неговият отдел именно уреждал изложбата.

Съвсем естествено било той да посрещне и да покаже експонатите на Хитлер. Генералът се решил на необикновена пожертвователна постъпка – бил готов да загине при самия атентат. Той съпровождал Хитлер с две бомби в джобовете и преди експлозията на бомбите, чиито предпазители били освободени, трябвало да се приближи съвсем плътно до Хитлер. Но планът на заговорниците отново се осуетява. Съгласно програмата фюрерът трябвало да разгледа изложбата за около половин час, но останал само осем минути. И преди да избухнат бомбите, Хитлер, съпроводен от Гьоринг, Кайтел и Химлер, вече бил напуснал залата.

Решимостта на генерал Герсдорф е необикновена, но по-късно той обяснява защо именно е рискувал. „Взех това решение, след като Хитлер издаде заповедта всички пленени комисари и политически работници от Червената армия да бъдат незабавно предадени на SD и ликвидирани или да бъдат застреляни на място. Същевременно получихме заповед, съгласно която някои деяния на германски войници се третираха различно от преди. За евентуални престъпления те вече нямаше да бъдат изправяни пред военен съд. Бях потресен, моите офицери също.“

Заговорниците продължават да се готвят. През 1943 г. генерал Тресков получава отпуск, но не отива в провинцията, а се настанява в Потсдам и започва да подготвя плана за операция „Валкирия“ – подробно обмислена програма за държавен преврат, но така замаскирана, че

някои мероприятия носят подписа дори на Хитлер. По-късно заговорниците предлагат още по-съвършени версии, в които активно участвува и полковник Щауфенберг.

Заговорниците знаят, че Хитлер се страхувал от опозицията. Ето защо не им е било трудно да се обосноват, че е нужно да се вземат предпазни мерки за осигуряване на реда и спокойствието в случай на бунт от страна на милионите чуждестранни работници, докарвани в Райха на принудителен труд. Английско-американските империалисти също биха могли да се опитат да извършат масов парашутен десант над германска територия и да предизвикат въстание. Изхождайки от тези крайни обстоятелства, те изготвят стратегически план с намерение да го използват за свои цели.

Заповед за провеждането на операция „Валкирия“ е имал право да издаде единствено командувачият резервната армии генерал-полковник Фром. След съобщава-не на паролата резервните части е трябвало незабавно да завземат военните и стопанските обекти, комуникационните и информационните централи, радиото, пощите, гарите и казармите. Секретното наименование на операцията останало, но съдържанието и целта ѝ са съвсем различни от тази, за която бил осведомен Хитлер.

Освен завземането на стратегическите обекти военните е трябвало да арестуват и дейците на националсоци-алистическата партия, гаулайтерите, имперските наместници, министрите, началниците на полицията, висшите чиновци на SS и гестапо. Заговорниците замислят също да завземат и концлагерите, да арестуват комендантите им, да обезоръжат охраната, да арестуват офицерите от SS, които не биха се подчинили на заповедите, да обезоръжат и частите на SS и да завземат учрежденията на гестапо и SD.

За да прикрият поне в първите часове целта на тези мерки, за да спечелят време и да изпреварят привържениците на Хитлер, радиото трябвало да предаде следното съобщение: „Фюрерът Адолф Хитлер е мъртъв.“

Клика от безотговорни партийни главатарци, на които са чужди принципите на нашите фронтоваци, се опитват да използват това положение, за да ударят в гръб сражаващите се на фронта войски и с корисни цели да заграбят властта...“

Не всички членове на антихитлеристката опозиция са били за насилственото отстраняване на Хитлер, но Щауфенберг, Тресков и Олбрихт вярвали, че единствено смъртта на тирана може да се превърне в достатъчно силен сигнал за преврат. Следователно успешния атентат те

смятали за начало, останалото било работа на офицерите. Те трябвало да поемат съдбата на Германия в свои ръце.

Така подготвят и следващите опити за покушение.

В началото на ноември 1943 г. генерал Щиф също имал за задача да извърши покушение срещу Хитлер. През това време единствено той имал възможност да посещава Хитлер – в Главната квартира участвувал в обсъждането на положението.

Снабден с английско взривно вещество, Щиф скоро разбира, че не ще може да го внесе в бункера на Хитлер.

Не след дълго Хитлер пожелал да му демонстрират новия модел шинел, който влизал в производство. Тресков решил да бъде извършен атентат по време на ревюто, но за целта му бил нужен подходящ офицер, готов да жертвува живота си. Намира го. Капитан Аксел фон дем Буш ненавиждал от цялата си души Хитлер и неговите главорези от момента, когато научил за масовите убийства на полски жени и деца. Пристигнал от фронта в Берлин, снабден с бомби със закъснител, капитанът чакал удобния момент. Но се оказало, че в същото време Хитлер имал и други грижи и все отлагал ревюто, а при едно въздушно нападение изгорял и вагонът с моделите, така че ревюто не се състояло. Буш се върнал на фронта и атентатът отново се осуетил.

Това не е последният опит, но и следващите са безуспешни. Веднъж дори скритото взривно вещество, предназначено за Хитлер, избухнало в дървената стражева кула във „Вълчата бърлога“ и разпитите едва не насочили гестапо по следите на заговорниците. Все пак те успели да насочат следствието в друга посока, но гестапо вече надушвало предателството. Дори през юни 1944 г. Хитлер заявил, че знае за подготвянето на преврат, и скоро след това били действително арестувани някои членове от ръководството на заговорниците.

Следователно било крайно време да бъде убит Хитлер. И Щауфенберг решава да внесе бомба в Главната квартира на фюрера.

Когато Щауфенберг тръгва на съвещанието с бомба в чантата, положението на фронтите бе безнадеждно за германския вермахт. Пробивите по фронтите означаваха известен шанс за заговорниците. Само безразсъдни фантазори са могли да вярват, че Германия ще се измъкне без катастрофално поражение. Щауфенберг и неговите другари са убедени, че е настъпил часът, в който да покажат на света, че не всички немци одобряват уродливите цели на нацисткото движение.

Три часа след атентата Щауфенберг е напълно изолиран и бездеен в самолета, не получава никакви съобщения за това, какво става в

Главната квартира на Хитлер и в Берлин. Той дори и не допуска, че Хитлер се е измъкнал само с незначителни дракотини. А заговорниците, събрани в сградата на Министерството на войната на „Бендлерщрасе“, са също без информация. И никой не знае, че в момента, когато самолетът с Щауфенберг и неговия адютант Хефтен на борда каца на берлинското летище, Хитлер се готви да приеме колегата си Мусолини. Снимката от тази среща е запазена – Хитлер показва на Мусолини развалините от помещението, от което като по чудо се е измъкнал.

Хитлер очаква госта си на гарата в Гьорлиц, но влакът на Мусолини пристига с голямо закъснение. И едва се качили в колата, фюрерът започва да му разказва как отново providението го е спасило. Мусолини учтиво слуша, но разбира, че не само той си е изиграл вече ролята, но че и звездата на Хитлер угасва.

Диктаторът се бе обградил с няколко крепостни стени и бе взел сложни и технически съвършени мерки за безопасност и въпреки това атентаторът бе проникнал през тях. Хитлер все още не вярвал, но Мусолини, който имал по-голям опит в това отношение, вече разбирал, че „кафявият“ вожд ще трябва да се съобразява с все по-нарастващата съпротива в собствените си редици.

Напразно офицерите, събрани в сградата на Министерството на войната на „Бендлерщрасе“, чакат съобщението на генерал Фелгибел. Едва към три часа и половина следобед генерал-лейтенантът успява да се свърже с Растенбург, но само научава, че е извършен атентат срещу Хитлер, без обаче да разбере дали е успешен или не.

Въпреки това в шестнадесет часа без десет минути генерал Олбрихт без знанието на своя началник Фром нарежда да се изпратят първите заповеди до командувашите войските да започнат операция „Валкирия“. Началникът на берлинския гарнизон генерал Корцфлайш получава нареждане да се яви незабавно в министерството, за да получи неотложни указания. Командуваният резервната армия, който съгласно плана на операция „Валкирия“ имал единствен право да обяви тревога, все още нищо не знаел.

Двумоторният хайнkel с Щауфенберг и фон Хефтен на борда каца на берлинското летище Рангсдорф малко преди шестнадесет часа. Слизайки, те предполагат, че превратът е в разгара си. Но първото подозрително обстоятелство, което смайва Щауфенберг, е, че никой не ги чака на летището и дори не е изпратена кола. Веднага нарежда на адютанта си да телефонира и да се осведоми. Ужас! В министерството все още

чакат съобщението.

Щауфенберг е убеден, че Хитлер е загинал, и от летището дава заповед да започне незабавно операцията. Хитлер е мъртъв, държавната власт минава в ръцете на германските въоръжени сили! Едва сега се опомнят и издават отделни заповеди, Олбрихт се появява в канцеларията на генерал Фром, известява го за смъртта на Хитлер и настоява да проведе определените мероприятия по операция „Валкирия“.

Не е съвсем известно доколко генерал-полковник Фром е бил посветен в подготовката на атентата и в предвиденото завземане на властта от вермахта, но едно е ясно, че е бил много предпазлив, готов да се присъедини към победителите. Ето защо той не се задоволява само с твърдението на Олбрихт за смъртта на Хитлер и поисква да провери достоверността, въпреки че генерал Олбрихт твърдял, че го е получил лично от генерал Фелгibel от Главната квартира на фюрера.

Неверникът Фром се свързва с „Вълчата бърлога“, за да говори с генерал-фелдмаршал Кайтел. След няколко секунди чува гласа му. Но точно това най-малко е очаквал Олбрихт – нали телефонната централа трябвало да бъде изключена.

– Кажете ми какво собствено се е случило в Главната квартира? – пита Фром. – Тук в Берлин се разпространяват най-невероятни слухове.

– Че какво има да се случва? – отговаря Кайтел. – Нищо особено. Всичко е наред.

– Само че на мен ми се докладва, че фюрерът е станал жертва на атентат.

– Безсмислица! Наистина имаше атентат, но безуспешен. Фюрерът получи само леки наранявания, но е жив. Вижте какво къде е всъщност вашият началник-щаб полковник Щауфенберг?

– Още не се е върнал. Поне не се е явил при мене. Фром оставя слушалката, без да мръдне от стола си, дава да се разбере, че не ще подпише заповедите за операция „Валкирия“. Олбрихт излиза. Заговорниците решават да издадат заповедите без съгласието на Фром. Началникът на щаба Мерц фон Квирнхайм урежда останалото. До вечерта около двадесетина командувачи военни окръзи получават заповед да завземат властта. Телеграмите са изпратени от името на генерал-фелдмаршал фон Вицлебен и полковник Щауфенберг.

Междувременно, докато гестапо го търси на летището, полковник Щауфенберг е вече в министерството и се втурна към кабинета на Олбрихт. Ужасява се от обстановката, която заварва, отново и отново уверява присъстващите, че Хитлер е мъртъв, че със собствените си очи е

видял експлозията, от която никой не би моъл да остане жив. След като научава за разговора на генерал Фром с Главната квартира в Растенбург, заедно с Олбрихт побързва да посетят Фром. Пред него той убедително твърди, че съобщението на Кайтел е маневриране с цел да спечели време.

В министерството пристигат и други заговорници: определеният за президент на новата германска държава генерал полковник Лудвиг Бек, генерал-полковник Хьопнер, който трябва да замести Фром, началникът на полицията Хелдорф и Гизевиус, човекът, който е в основата на цялата операция и който поддържа връзката с чужбина. Бек подчертава пред тях противоречивите сведения за смъртта на Хитлер – Кайтел твърди, че е жив, а Щауфенберг, че е мъртъв, но след кратко размишление заявява:

– За мене е мъртъв. Ще действам съгласно тази постановка. Не трябва да се съмняваме, не трябва да се отклоняваме от плана, иначе ще предизвикаме паника а собствените редици. Неопровержимо доказателство за това, че Хитлер е жив и не става въпрос за неговия двойник, може да очакваме от Главната квартира едва след няколко часа. Дотогава трябва да приключим заплануваната операция.

Към 17 часа в кабинета на Фром отново влизат генерал Олбрихт и полковник Щауфенберг. Полковникът уверява Фром, че Хитлер е мъртъв.

– Това е невъзможно – възразява Фром. – Кайтел потвърди обратното!

– Кайтел лъже, както винаги – подхвърля Щауфенберг. – Лично видях да изнасят убития Хитлер.

– И за да предотвратим вътрешните размирици, дадохме на съответните командувачи сигнал за операция „Валкирия“! – съобщава Олбрихт.

Фром подскача, удря с юмрук по масата и крещи:

– Това е нарушение на дисциплината! Кой сте вие? Кой собствено е издал заповедта?

– Моят началник на щаба полковник Мерц фон Квирнхайм – отговаря генерал Олбрихт.

– Извикайте веднага полковник Мерц фон Квирнхайм! – нарежда Фром.

Настъпва тишина. Влиза Мерц фон Квирнхайм и потвърждава, че вече е изпратил заповедите за операция „Валкирия“. Фром отново става и избухва:

– Вие сте арестуван! Ще видя как да постъпя с вас! Полковник

Щауфенберг се намесва, като спокойно и убедително заявява:

– Господин генерал-полковник, по време на съвещанието лично аз оставих чантата с бомбата до краката на Хитлер. Тя експлодира. Това бе взрив със силата на петнадесетсантиметров снаряд. В това помещение никой не би могъл да остане жив!

– Граф Щауфенберг, вашият атентат е безуспешен – съобщава сухо Фром. – Не ви остава нищо друго, освен тозчас да се застреляте.

– Това не чакайте от мене.

– Господин генерал-полковник – обръща се към Фром генерал Олбрихт, – време е да действваме. Ако не се намесим веднага, нашето отечество ще загине.

– Аха, и вие ли сте замесен в метежа, Олбрихт?

– Тъй вярно! Но съм един от последните, които се стремят да вземат властта в свои ръце.

– Тогава ви заявявам, че и тримата сте арестувани.

– Явно не оценявате съотношението на силите – отвръща Олбрихт.

– Не вие нас, а ние ви арестуваме, генерал-полковник Фром.

Фром протестира, някой насочва пистолет срещу него, отвеждат го в кабинета на собствения му адютант и го заключват. Поставят пред вратата часови, но охраната е несигурна и Фром има възможност да разговаря с други лица. Нещо повече, той дори получава бутилка вино и поднос със сандвичи.

Хьопнер, който трябва да го замести, влиза в министерството цивилен с униформата в куфара, след това се преоблича, за да бъде по-представителен.

Положението в главната квартира на заговорниците е хаотично. Рутинираните военни стратегии се занимават с дреболии и необяснимо защо допускат грешка след грешка. Те не само че оставят Фром без строга охрана, но и не осигуряват охраната на сградата, която са избрали за главна квартира. На охранителния отряд не са дадени ясни заповеди – часовете не знаят кого да допускат и кого да не допускат в сградата. От танковите части, които съгласно плана е трябвало от първите минути да гарантират сигурността на сградата, няма и следа. Няма ги и отрядите от верни привърженици, които е трябвало да подсилат охранителното подразделение. Но затова пък пристига генерал Корцифлайш, който изслушва заповедите, но след като преценява положението, заявява, че навярно Хитлер е жив, и понеже не е склонен към авантюризм, отказва до обяви военно положение в своя окръг и не се присъединява към заговорниците.

Другият, който изненадва неприятно заговорниците, е есесовецът Пифрадер. След като не открива на летището полковник Щауфенберг, той спокойно тръгва към министерството. Не след дълго почуква на вратата на канцеларията му. Първият въпрос, който задава на полковника, е защо така набързо е напуснал Главната квартира на фюрера. Полковник Щауфенберг не си губи много време с него, извиква стража и нарежда да го затворят в мазето. Този случай обаче му подсказва, че навън не всичко е в ред, че в сградата може да влезе всеки, който пожелае, че Калтенбрюнер, а може би и Химлер са започнали противодействия. Следователно заговорниците са в опасност!

Може и да не е помислил за това. Може да не е осъзнал опасността дори и когато радиото съобщило, че наистина срещу Хитлер е бил извършен атентат, но той е останал жив и след като се сбoguва със скъпия гост, италианския дуче Мусолини, ще произнесе реч по радиото.

Заговорниците действуват с дилетантска непоследователност. Никой от тях не се е погрижил да завземе радиостанцията „Дойчландзендер“, никой не е издал заповед за арестуването на Гьобелс, разположил се в служебната си квартира. Никой не е наредил въоръжените отряди да завземат важните сгради и да охраняват министерството на „Бендлерщрасе“ от евентуално нападение.

Дори часовете пред входа на сградата не са получили нужните инструкции.

Поради това, когато към 18 часа пристигат непредугаждащите нищо генерали Шпехт, Кунце и Щрекер, извикани преди това на съвещание от сваления Фром, часовият ги пуска в сградата. Посреща ги новият шеф на резервната армия Хьопнер, обяснява им положението и им предлага сътрудничество. И тримата отказват да се присъединят към заговорниците, тъй като са убедени, че няма никаква надежда държавният преврат да успее, защото Хитлер е жив и вечерта ще говори по радиото. Генерал Хьопнер нарежда да ги затворят в същата стая, където пред бутилка вино и поднос със сандвичи се е разположил Фром. Необяснимо защо, но дори и вътре в сградата никой не се е погрижил за строго спазване на дисциплината. И тримата арестувани генерали успяват да избягат. Фром си издействува домашен арест и срещу дадената от него честна дума заговорниците му разрешават да си стои в служебната квартира в същата сграда, откъдето той е имал възможност да телефонира където си иска.

Заговорниците допускат следващи груби грешки – не съумяват своевременно да завземат със сигурни хора свързочните възли. В

телефонните централи и радиостанциите продължават да работят при-вържениците на Хитлер. След като научават, че Хитлер е жив, те се по-старават да предизвикат суматоха и в много случаи предават объркано заповедите от „Бендлерщрасе“. Но хаосът, който несъмнено е една от главните причини за неуспеха на метежа, е предизвикан преди всичко от самите заговорници. Заповедите за провеждането на операция „Валкирия“ те издават толкова късно, че на много места били изобщо неосъществими. Едва към деветнадесет часа те дават указания за завземането на правителствените учреждения, транспортните възли и концлагерите и за арестуването на нацистките водачи. Не дотам информираните командири се колебаят, съмняват се, а когато научават за безуспешния атентат срещу Хитлер, отлагат изпълнението на заповедите и изчакват развитието на събитията.

Междувременно Хитлер изпраща Мусолини на гарата и към 18 часа се разделя с него. Но един час преди това той издава заповед за свалянето на командувачия резервната армия Фром и на негово място назначава райхс-фюрера на SS Химлер. В 17.30 часа, малко преди да тръгне с Мусолини към гарата в Гьорлиц, Хитлер телефонира на Гьобелс в Берлин и му възлага да подготви съобщението за радиото. В 18.45 всички високоговорители потвърждават, че е извършен атентат, но Хитлер е останал невредим.

Радиосъобщението предизвиква сред заговорниците още по-голяма бъркотия. Телефоните непрекъснато звънят. Щауфенберг неуморно, но наивно обяснява, че съвсем сигурно фюрерът е мъртъв, всички други съобщения са част от заблуждаващия маньовър на Хитлеровата клика, че властта в страната е завзета от офицерите на вермахта и от този ден начело на държавата са генерал-полковник Бек – президент и генерал-фелдмаршал фон Вицлебен – върховен главнокомандуващ въоръжените сили. Да се изпълняват само заповедите на министерството на войната! Незабавно да се провеждат всички мероприятия по операция „Валкирия“! След 19 часа Щауфенберг още веднъж изпраща съобщение до всички командувачи военните окръзи, в което заявява, че твърдение-то на Кай-тел е лъжа, и ги уверява, че Хитлер е мъртъв.

Но новият върховен главнокомандуващ въоръжените сили фон Вицлебен все още не се появява на сцената. Той отива в министерството на ул. „Бендлерщрасе“ едва в 19.30 часа и още в коридора започва да ругае, подчертавайки, че това е най-лошият му ден в живота. Веднага след обявяването на паролата той се бил подготвил да поеме новата длъжност. В маршалска униформа и с маршалски жезъл в ръка (впрочем бил

пенсиониран и в немилост) бил заминал веднага с кола за главния щаб в Цосен. Но още първите постове не го пуснали, тъй като не били получили заповедта. На два пъти се опитвал да влезе в обекта, на който от този момент той трябвало да бъде най-големият началник, но след като разбрал, че всичко е напразно, обърнал колата и потеглил към „Бендлерщрасе“.

В министерството обаче цари пълно безредие. След няколко минути фон Вицлебен разбира истината. Кандидатът за върховен главнокомандуващ въоръжените сили нарежда да го отведат при президента на бъдещата германска република Бек. Подават си ръце, след което започва гневна обмяна на мисли. Ие помагат нито уверенията на Щауфенберг, нито на Олбрихт. Генерал-фелдмаршал фон Вицлебен отказва да сътрудничи с провалилите се метежници, след 20 часа напуска сградата и заминава за имението си.

Още след поражението на нацистките армии на Източния фронт през 1941–1942 г. военните специалисти знаеха че във военно-политическото положение е настъпил прелом. Хитлеровите генерали печелеха битките в европейските страни „съв светкавични удари“. Поражението на Източния фронт сложи край на тази стратегия и ускори подготовката на заговора, но недостатъчно подсигуреният план, непоследователното изпълнение на заповедите, великодушното отношение към противника бяха предпоставка за краха на операция „Валкирия“. Откачало Хитлер, Химлер, Гьоринг и дори Гьобелс смятали, че атентатът е дело на отделна личност. Наистина подозирали полковник Щауфенберг, тъй като той внезапно напуснал района на „Вълчата бърлога“, но не предполагали, че лично той бил изпълнителят. Едва по-късно научили за запланувания преврат.

Впрочем Гьобелс получил важното съобщение около 17.30 ч.

Като служител в Министерството на пропагандата д-р Ханс Хаген бил на специална длъжност в елитния охранителен батальон „Гросдойчланд“. По случай приключването на политическата подготовка, състояща се от една серия от четиридесет лекции, д-р Хаген заедно със своите слушатели и с командира на батальона майор Ремер в Дьобериц се били разположили край трапезата. Тогава Ремер получава заповедта за провеждане на мероприятията по операция „Валкирия“ и за арестуването на министъра на пропагандата Гьобелс, т.е. шефа на Хаген. Лейтенант Хаген бързо се качва в колата и в 17.30 часа вече е в квартирата на Гьобелс.

Хитлеровият министър на пропагандата веднага предприема

ответни действия. Първо изпраща лейтенант Хаген да извика майор Ремер. Майорът пристига, след като осигурил изпълнението на заповедите и обкръжил с хората си Министерството на пропагандата – всъщност пристига при своя пленник. Само че войникът Ремер не би могъл да спечели двубоя с Куция дявол – Гьобелс, тъй като той знае как да го подхване.

Не е известно как е протекъл разговорът между двамата, макар, че след войната Ремер с готовност разказва за тогавашното си „геройство“. От резултата обаче е ясно, че майорът се е поддал, тъй като застава от другата страна на фронта – против заговорниците. След като командирът на охранителния батальон настоявал, че трябва да изпълни заповедта, Гьобелс избрал номера на Главната квартира на Хитлер в Растенбург и подал на смутения майор слушалката.

Има няколко версии на проведения разговор, които се различават само в подробностите.

– Познахте ли ме по гласа, Ремер? – пита Хитлер.

– Да, мой фюрер! – отговаря майорът екзалтирано и застава мирно.

– Аз си спомням за вас – нали преди няколко седмици ви окачих железния кръст с дъбови листа. Виждам че напълно сте заслужили наградата. Но сега слушайте внимателно моята заповед. Нарещдам ви да осигурите безопасността в Берлин. Сломете всяка съпротива! Вие сте под мое лично командване, докато в Берлин пристигне райхсфюрерът на SS Химлер.

– Слушам, мой фюрер!

На пръв поглед като че ли в заповедта, която Хитлер дава на незначителния и неизвестен майор, има твърде голям риск. Не, няма. В момента цялата изпълнителна власт е в ръцете на Ремер и може би той единствен е могъл да се намеси. Още повече че неговият батальон е охранявал главната квартира на заговорниците.

Достатъчно е да се променят убежденията или командирът да премине от едната страна на другата и охраняваните се превръщат в арестанти. Така и станало. След като майор Ремер се връща от Гьобелс при своите войници, дава заповед да бъдат обкръжени заговорниците. Рухва всякаква надежда.

Междувременно Гьобелс и пристигналият в Берлин Химлер вдигат по тревога частите на SS и гестапо. Шефът на разузнаването Валтер Шеленберг и специалистът по диверсиите Ото Скорцени, прославил се особено с отвличането на Мусолини, предприемат съответни действия. Но и в самото министерство положението се влошава.

Министерството на войната на Бендлершрасе е огромна сграда с километрични коридори. В канцелариите работят стотици офицери. Едва към 19 часа започва да се шушука, че нещо става. После разговорите стават по-конкретни, но офицерите все още изчакват. Някъде към 22 часа, след като радиостанцията „Дойчландзендер“ повтаря до втръсване, че срещу фюрера е бил извършен атентат, но че той е жив и здрав, някои от офицерите решават да действуват, дори само за това, за да имат алиби. Изведнъж в коридорите се появяват сандъци с напълно нови автомати и някой набързо дава указания как да се действува с тях. И докато от Главната квартира на Хитлер по всички съобщителни средства лети телеграмата, че важат единствено заповедите, подписани от Кайтел и Химлер, офицерите, водени от подполковниците фон дер Хейд и Херберт, тръгват към кабинета на Олбрихт.

Полковник Щауфенберг тича от един телефон на друг, с фанатична твърдоглавост убеждава съмняващите се, че Хитлер е мъртъв, че пътят към операцията е открит, че радиосъобщението е лъжа, защото Кайтел искал по този начин да спечели време. Най-после обаче той разбира, че всичко е загубено, и в 22.45 часа се оттегля. И когато след разговора с началника на щаба на генерал Щюлпнагел научава, че в Париж операцията е протекла съгласно плана и заговорниците са арестували над хиляда гестаповци, Щауфенберг осъзнава, че в Берлин той и другарите му са действували по начало пораженчески.

Настъпва крахът на операция „Валкирия“.

Въоръжени с новите автомати, офицерите се насочват към кабинета на Олбрихт. На всеки срещнат по коридорите задават въпроса, със или против Хитлер е, и, естествено, получават предимно положителен отговор. В коридора излизат Щауфенберг и Хефтен и започва престрелка. Полковникът е ранен в рамото и раната силно кърви.

Десетина минути коридорите кървят от автоматни изстрели и виковете, след което настъпва тишина – онази зловеща тишина пред буря. Бек, Хьопнер, Олбрихт, Щауфенберг и Хефтен са в клопка. По коридорите патрулират въоръжени офицери.

Изведнъж като зъл дух на сцената се появява генерал Фром, който иска удовлетворение за унижението. Тъй като в решителния момент се е поколебал дали да се присъедини към заговорниците, Фром се стреми да възстанови репутацията си пред Химлер. Ето защо решава да произнесе присъдата над заговорниците.

Влиза в кабинета на Олбрихт с пистолет в ръка. Фон Хефтен бързо посяга към кобура и изважда пистолета си. Няколко секунди стоят един

срещу друг и двамата с еднакъв шанс. Между тях застава раненият Щауфенберг.

– Загубихме – казва той. – Няма смисъл да загиват още хора.

Така той спасява живота на своя противник. Но Фром, който не иска да има свидетели на колебанието си, се постаравя бързо да го ликвидира.

– И тъй, господа – обръща се към тях Фром, – картата ви е бита. Вие сте в същото положение, в което днес след обед бях аз. Ще постъпя с вас така, както вие постъпихте с мене. Предайте оръжието си! Но освен Хефтен никой друг не е въоръжен. Не са очаквали, че ще се наложи да се отбраняват или дори да нападат. Хефтен предава оръжието си, а станалите остават по местата. После заговорва Лудвиг Бек, определен за президент на освободилата се от Хитлер Германия.

– Моят пистолет е в чекмеджето. Моля да ми го оставите за лична употреба.

– Моля – казва Фром. – И не се бавете! Генерал Бек тръгва към масата, измъква от чекмеджето парабелума и поставя пълнителя.

– В този момент си спомням за добрите стари времена...

– Не смесвайте нещата! По-бързо, моля!

Генерал Бек вдига пистолета към слепоочието с трепереща ръка. Чува се изстрел, куршумът откъртва мазилката на тавана, от слепоочието на генерала потича кръв, генералът учудено промълвя:

– Май не успях.

Зад откренатата врата стоят въоръжени до зъби гестаповци с насочени автомати. Генерал Фром им дава знак да се справят с ранения Бек. Генералът се свлича на пода, ала не изпуска пистолета си и отново се опитва да се самоубие, но остава жив и след втория изстрел, след което един от гестаповците великодушно го застрелва.

Фром е господар на положението. Той заявява на присъстващите, че е дошъл краят им и да не чакат, че ще се занимава повече с тях. Който желае, може да напише няколко реда до близките си. Единствен Олбрихт е в състояние да се съсредоточи и да напише последната си дума. Едва дописал писмото си, след около пет минути Фром отново нахлува в стаята.

– От името на фюрера свиках военно-полеви съд, който осъди всички на смърт – генерал Олбрихт, полковник Мерц фон Квирнхайм, полковника, чието име от днес нататък ще забравя, и този оберлейтенант, чието име също не желая да произнасям – и посочва към Щауфенберг и фон Хефтен.

След няколко минути нарежда на офицер от SS:

– Вземете няколко момчета, изкарайте осъдените на двора и изпълнете присъдата!

Около полунощ ги извеждат на лобното място, осветено от фаровете на камионите. Изнемощял от силното кървене на раната си, полковник Щауфенберг едва се изправя на крака и застава пред наказателния взвод, подкрепян от адютанта си Хефтен.

Тридесет и седем годишният Клаус фон Щауфенберг, човекът, който се осмели да извърши атентат срещу Хитлер, умира на 20 юли 1944 г., няколко минути преди полунощ с думите: „Да живее вечна Германия!“

Генерал Фром има основание да избърза с ликвидирането на останалите свидетели. Но не му провървява. Предлага на фон Хьопнер да се самоубие, но той отказва, като заявява, че няма причини да бяга от отговорност и ако се наложи, ще застане пред съда. На Фром не му остава нищо друго, освен да го изпрати в Моабитския затвор. Към полунощ Фром осъжда и братя на Щауфенберг, Бертолд, Герстенмайер и Йорк и нарежда да ги екзекутират. И тъкмо когато ги извеждат на двора, пристигат Калтенбрунер и Скорцени, които забраняват екзекуцията. Те добре оценяват, че всички арестувани ще бъдат нужни като свидетели в процеса срещу заговорниците. Слагат им белезници и ги откарват на „Принц Албрехтщрасе“, където опитни гестаповци започват веднага разпита.

Още същата нощ офицери от SS натоварват убитите в камион и ги откарват на гробището в Шьонберг. Събуждат гробаря и го принуждават да изкопае гроб – убитите изчезват от лицето на земята. Но на сутринта пристигат други есесовци, тъй като Химлер е наредил да бъдат изгорени трупите им и пепелта да бъде разпръсната из полето...

Още в самото начало следствието води към военното разузнаване, чийто началник Канарис е междувременно снет и на негово място е назначен полковник Ханзен. Оказва се, че Ханзен също участвувал в заговора, и още на третия ден след атентата го арестуват. Той написва подробно признание, в което разкрива съмишлениците си от абвера и хвърля главната вина върху адмирал Канарис, като заявява, че Канарис бил заклет враг на Хитлер и че подготвял метеж срещу него още по време на судетската криза.

Арестувания адмирал Канарис откарват в Главното управление на безопасността и го затварят в бункер. С неговия разпит се заема шефът на гестапо Мюлер. Разбира се, в двубоя той няма изгледи за успех.

Канарис е твърде опитен противник. Но при проверката на архива гестапо открива каса с уличаващи документи за преговори във Ватикана и в Швейцария, подробно разработен план за метеж срещу Хитлер, по време на който е трябвало да бъдат отстранени Гьоринг, Химлер, Рибентроп и други – властта трябвало да бъде взета от армията, а Гьор-делер трябвало да стане канцлер. Но най-ценният документ – дневникът на Канарис – е открит едва през 1945 г. Хитлер го прочита в последните месеци на войната.

За кратко време гестапо научава имената на почти всички затворници. Нацистите предприемат ответни действия. Документите говорят за пет-седем хиляди арестувани и 160–180 екзекутирани. На 7 и 8 август 1944 г. са изправени пред специален трибунал първите подсъдими – фон Вицлебен, фон Хазе, Петър Йорк фон Вартенбург, Щиф, Ханзен, Фелгибел, Шуленбург. Срещу тях са облечени в червена тога председателят на съда Роланд Фрайслер, съдебният съветник Лемле и генералът от пехотата Райнеке – в сива униформа.

Съдебното представление е предназначено само за поканени. Към двеста партийни главатари, заслужили деятели, изтъкнати активисти от SS и армията изпълват залата. И за да се придаде привидна законност на процеса, заемат местата си и осем защитници. Поради жестоките разпити и унижителното отношение подсъдимите са в жалко и плачевно състояние. Дрехите им са стари, нечисти и не по мярка, което създава впечатление, че са някаква сбирщина от изроди.

Строго спазваната инсценировка започва. Нито дума от процеса не трябвало да излезе навън.

Въпреки че при своето главоломно отстъпление нацистите са направили всичко възможно, за да заличат следите от злодеянията си и да унищожат записите от съдебния процес, след войната дърводелецът Щрошнаyder открива закопаните ленти, на които е бил записан процесът. Магнетофонните ленти се превръщат в документ, доказващ характера на този долнопробен процес.

Из разпита на генерал Щиф от председателя на съда Фрайслер:

„Фрайслер. Признавате ли, че бившият генерал-полковник Бек ви е питал дали ще участвувате в заговора?

Щиф. Да.

Фрайслер. А вие, вместо да го ударите по муцуната, че искри да му изхвърчат от очите, сте помолили да ви даде време за размисъл. Така ли?

Щиф. Да.“

Из разпита на генерал-полковник Хьопнер:

„Фрайслер. После сте отишли с генерал-полковник Фром при Щау-фенберг. Какво стана по-нататък?

Хьопнер. Фром ми каза: «Хьопнер, как да постъпя с вас? Може би ще предпочетете начина, който избра Бек?» Отговорих, че не се чувствам виновен, за да се самоубивам като подлец. Мога да отговарям за постъпките си. Дори и пред семейството си.

Фрайслер. Значи не сте подлец. А какъв сте? Отговорете!

Хьопнер. Магаре.

Фрайслер. Магаре ли? Ами! Магарето е интелигентно животно...“

Като причина за участието си в заговора граф Шверин посочва жестоките убийства, извършени от вермахта и гестапо в Полша. Фрайслер се вбесява и го нарича въшльо, нехранимайко, подгъл мерзавец, след което прекъсва разпита. Легационният секретар в Министерството на външните работи фон Хефтен, брат на екзекутирания, заявява, че за него Хитлер е олицетворение на злото. Следващият подсъдим фон Хофакер търси правна обосновка и заявява, че не е сторил нищо друго освен това, което Хитлер извършил по време на първия нацистки метеж през ноември 1923 г.

Генерал-фелдмаршал Вицлебен е малко над шестдесет години, но в огромните панталони без колан и без тиранти, които непрекъснато падат, изглежда още по-стар. Фрайслер се държи подигравателно с него и иронизира ролята му в заговора. Със спокоен глас фелдмаршалът признава, че се е обявил против Хитлер, защото бил убеден, че реформите му във Върховното главно командване на армията са причина за военните неуспехи. На въпроса на Фрайслер, кой би могъл да ръководи по-добре армията, Вицлебен отговаря: „Аз и Бек.“

Фрайслер скача като ужилен от дръзката му самомнителност! Нима фелдмаршалът и генерал-полковникът са си въобразявали, че са по-способни от фюрера, който разшири Германия в границите на Европа!... Разярен, Фрайслер ругае и нарича престъпници, изменници и манияци тези, които са се разбунтували.

При разпита на граф Петер фон Йорк фон Вартенбург, доктор по право, Фрайслер се затруднява. Подсъдимият не изпитва страх, той е самоуверен, изтънчен, на грубите нападки на председателя на съда отговаря спокойно, с видимо по-висока интелигентност.

„Фрайслер. Значи, вие не сте бил член на партията?

Йорк. Не.

Фрайслер. А може ли да ми кажете защо?

Йорк. По убеждение не съм националсоциалист.

Фрайслер. Това е достатъчно.

Йорк. Господин председателю, в показанията си при разпита заявих, че не одобрявам развитието на националсоциализма.

Фрайслер. Не одобрявате? Навярно не сте съгласни с изстребването на евреите и националсоциалистическата правна концепция?...

Йорк. Същественото за мене бе това, което засяга всички тези въпроси. Държавата си присвои тоталитарното право да разполага с гражданите и иска от тях да се откажат от нравствените си принципи и от дълга си към бога.

Фрайслер. Тогава ми кажете кога националсоциализмът е принуждавал отделния германец да се откаже от нравствените си принципи? Националсоциализмът безкрайно много заздрави, безкрайно много задълбочи нравствените задължения на всеки германец, на всеки мъж, на всяка жена. Никога не съм чувал, че националсоциализмът отхвърля нравствените задължения...!“

На 8 август 1944 в 17.30 часа съдът произнася смъртни присъди. Никой не е очаквал, че присъдите ще бъдат други. Нали в основата на процеса е самият Хитлер, запазил правото си на решаващ глас и очакващ с нетърпение да види противниците си увиснали на въжето.

Откарват ги в затвора край Пльотцензее. И тъй като Хитлер държи да бъде документирано поражението им, нарежда да заснемат на филм екзекуцията.

Боядисано в бяло помещение четири на осем метра, разделено на две половини с черна завеса. Две малки прозорчета, а пред тях, високи до тавана, железни траверси с осем касапски куки. „Трябва да висят като добитък“ – казал Хитлер. На заден план – познатата брадва на палача. До завесата масичка с коняк и чашки. Държавният обвинител отново чете гласно:

„Подсъдими, народният съд ви осъди на смърт чрез обесване.“ Майстор екзекутор, изпълнете задълженията си!

Минават един след друг зад черната завеса, където ги поемат палачите. За всеки осъден е определена кука с примка. Не им отсичат главите, както постъпват всички палачи по цял свят, изтеглят ги бавно и внимателно нагоре, за да се задушават и да страдат по-дълго. Срещу тях са насочени прожектори, филмовата камера заснима всеки техен гърч, всеки напразен опит да се освободят от въжето.

Още същата вечер в обществото на елегантни дами и господата Хитлер сяда в креслото, за да се полюбува на страшното зрелище. Той се

смее високо и ръкопляска, наблюдавайки смъртта на противниците си. На тези, които по задължение видяха част от филма, представен като доказателствен материал от американския обвинител срещу военнопръстъпниците на Нюрнбергския процес, им прилошаваше.

Веднага след атентата Химлер назначава специална комисия „20 юли“, натоварена с разследването на обстоятелствата около заговора – най-многобройната полицейска група (около четиристотин гестаповци), работеща по отделен случай. Дейността им няма край. Преследват и разпитват, измъчват и изпращат на съд заподозрените – така до падането на нацисткия Райх. Все повече жертви застават пред председателя на съда Фрайслер.

Но кървавият съдия също получава възмездие. На 3 февруари 1945 г. се разглежда делото срещу Евалд фон Клайст. Фрайслер се опитва да опровергае твърдението на стария благородник, че антихитлеристката опозиция е възникнала по божия воля. Чува се познатото бучене на съюзническите самолети. Мощна бомба засяга съдебната зала, а под развалините остава и съдията Фрайслер.

Терорът продължава. Хитлер решава да изтреби семействата на заговорниците до последния човек. Килиите се пълнят с все повече заподозрени, мнозина се прощават с живота.

През един августовски ден прибират и прочутия с печална слава капитан Ерхард, някогашния тайнствен „консул“ и менажер на политическите убийци.

Отнет е животът и на Хитлеровия легендарен генерал-фелдмаршал Ромел, известен от африканския поход под името „Лисицата на пустинята“. Не е сигурно дали Ромел е знаел за подготвяния заговор, можем дори да се съмняваме в това, че е доказано участието му. Но Хитлер си имал други сметки с него.

От няколко документа, разясняващи тайната операция, предхождаща нахлуването на съюзниците в Холандия, се вижда, че английската Сикрет интелижънс сървис успяла да проведе няколко камуфлажни акции, които объркали немските генерали и те се оказали неподготвени в момента на нахлуването. Но съществува и мнение, че на нацистката секретна служба била известна датата на нахлуването, следователно знаел я и маршал Ромел. Разбира се, това е твърдение, което не може да се докаже. Истина е обаче, че в критичния момент са се случили много съмнителни неща. Случайно ли?

Генерал-фелдмаршл Ервин Ромел командувал 7-а армия, на която е била поверена отбраната на френското крайбрежие.

Няколко дена преди нахлуването маршалът заминал за Херлинген в Южна Германия, за да отпразнува в семеен кръг рождения ден на жена си и лично да поднесе подаръка си – велурени пантофки, плячкосани във Франция. Положението се нагорещявало, а Ромел не бил на мястото си. В началото на юни, една седмица преди нахлуването, германските авиационни изстребителни обединения получили заповед да се преместят далеч от крайбрежието, а моторизираните части, въведени за отбрана на крайбрежието, по нелогични причини също по заповед се изтеглили сто и петдесет километра навътре в страната. Непосредствено преди нахлуването, през нощта срещу 6 юни, когато Ромел бил при съпругата си в Херлинген, неговият заместник генерал Долман снел бойната готовност на бреговете части.

Всичко това може да се нарече неприятна случайност, ако някой не потърси умисъл. Но по всяка вероятност Хитлер се е съмнявал в Ромел.

Не е ясно какво точно е знаел Ромел за подготовката на антихитлеристкия заговор. Три дена преди атентата бива ранен. Отначало му оказват помощ в болницата в Ливарот, а по-късно го преместват в Германия.

И тъй, Ромел се лекувал в къщи, а генерал Ханс Шпайдел (след войната командувач войските на НАТО в Западна Германия) го посещава и редовно го информира за положението по фронтовете. Но един ден Шпайдел е арестуван по подозрение за участие в атентата срещу Хитлер. Генерал Шпайдел излиза от затвора, не увисва на бесилката като другите, понеже разкрива на гестапо

всичко, което знаел, включително и за своя шеф генерал-фелдмаршал Ромел.

Не е известно какво точно Шпайдел е разкрил, но скоро след това служител от секретната служба съобщил на Ромел какво се готви против него.

В началото на октомври Ромел е извикан да се яви във Върховното главно командване на вермахта на важно съвещание. Предугаждайки за какво ще се съвещават с него, той се опитва да се измъкне. Помолва лекарите и те потвърждаваха че здравословното му състояние не му позволява уморително пътуване.

Тогава при него отиват началникът на Кадри на Върховното главно командване на вермахта генерал Бургдорф, съпроводен от свидетеля генерал Майсел, за да му съобщят смъртната присъда. На четири очи те предлагат на осъдения две алтернативи: или да бъде изправен пред специалния народен съд за участието си в заговора срещу Хитлер и да свърши като обикновен престъпник на бесилото, или да стане сам на

себе си съдник и палач. Ако приеме втория вариант, който най-горещо му препоръчват господа генералите, ще му устроят държавно погребение с всички подобаващи се почести, а Хитлер великодушно ще се погрижи за близките му.

Не му оставало нищо друго, освен да се съгласи.

През една мразовита октомврийска утрин се сбогува със семейството си и излиза сам на разходка с кола сред природата. За обяд не се връща. Следобед адютантът на генерал Майсел се обажда, че фелдмаршалът се намира в болницата в Улм, тъй като му станало лошо по пътя. По-късно излиза наяве, че Ромел е умрял още по обяд в присъствието на двамата посветени в тайната господа, Бургдорф и Майсел, след като изпил предложената му отрова.

След няколко дена нацистският вестник „Фьолкишер беобахтер“ помещава констатацията на лекарите, че славният генерал-фелдмаршал е починал вследствие на раняването си. Хитлер удържа думата си. Нарезжда да му бъде устроено официално погребение. А близките, които знаели твърде добре на чия съвест лежи смъртта на маршала, трябвало да приемат съболезнования от убийците.

Краят на войната заварва началника на щаба при Ромел Ханс фон Шпайдел в затвора. Като стар шпионин той знае добре, че в политиката важи правилото „Нещо за нещо“. След войната става командващ обединените сухопътни войски на НАТО за Централна Европа и армейски генерал.

Адолф Хойзингер, генерален инспектор на западногерманския бундесвер след войната, със звание „Армейски генерал“ става председател на постоянния военен съвет на НАТО във Вашингтон. Хойзингер е един от малкото съучастници в атентата от 20 юли 1944 г., който остана жив. За това, че наистина е сътрудничил със заговорниците, свидетелствуват достоверни документи. В протокола от разпита на генерал Щиф са записани следните факти:

„Следователят. Говорили ли сте още с някого за подготвяния атентат?

Щиф. С генерал Хойзингер.“

В стенографския запис на процеса от 7 и 8 август 1944 г. пред специалния трибунал отново срещаме показанието на Щиф:

„Фрайслер. Почива ли на истината твърдението ви, че през лятото на 1943 г. ви е посетил генерал Тресков? Щиф. Да, истина е.

Фрайслер. Говорили сте за това, че е нужно да се започнат преговори за приключване на войната, но че първо трябва да се отстрани

фюрерът. Щиф. Да, вярно е.

Фрайслер. Че трябва да стане чрез бомбен атентат по време на някое от ежедневните съвещания. Щиф. Да, така е.

Фрайслер. Съобщихте ли това на началника си? Щиф. Говорих за това с члена на ОКW⁶ генерал Хойзингер.“

Генерал Хойзингер е знаел, че се подготвя атентат и въпреки това не бе екзекутиран. Напротив, още през есента на 1944 г. Хитлер лично го приема и приятелски разговаря с него. Причината за тази набиваща се в очи доброжелателност е ясна. За нея споменава и самият Хойзингер в спомените си. Впрочем в затвора генералът написал „Паметна записка за събитията преди 20 юли“ и предава заговорниците.

За своята доблест те заплащат с живота си, а той получава високи почести в следвоенна Западна Германия и във военния пакт НАТО. Ясно е, че е бил Юда, но не е известно дали още тогава се е вмъкнал сред опозиционно настроените генерали като таен агент или след безуспешния атентат е поискал на всяка цена да спаси кожата си. Но едното и другото обяснение е повече от компрометиращо, и то не само за Хойзингер, но и за тези, които му осигуриха следвоенната кариера, въпреки че съветските представители предложиха материали за военните му престъпления и настояваха нацисткият генерал да бъде изправен пред съда.

Атентатът срещу Хитлер не успя по някаква случайност. Ако непредугаждания нищо полковник Хайнц Бранд не бе преместил чантата с бомбата от другата с страна на масивния крак на масата, Хитлер би бил мъртъв. Ако офицерите от вермахта, които бяха намерили достатъчно смелост в себе си, за да подготвят операция „Валкирия“, бяха последователни, атентатът можеше да промени хода на историческото развитие. Можеха да бъдат предотвратени огромните загуби, които германска та армия и германският тил претърпяха през последните девет месеца от войната.

Но както в много други случай, събитията се развиха другояче.

6. Oberkommando der Wehrmacht – Върховно главно командване на нацистките въоръжени сили – б. а.

Покушенията срещу генерала

Много от атентатите имат една и съща цел – да се отстрани носителят на държавната власт и по такъв начин да се стигне до държавен преврат. В това отношение покушенията срещу президента на Френската република Шарл де Гол правят изключение. Единственият, и то несполучлив опит с такава цел бе покушението, извършено през септември 1961 г. В останалите случаи членовете на „Организация на тайната армия“ (ОАС – Organisation de l'Armee Secrete) нападаха генерала с цел да му отмъстят за сключения мирен договор с Алжир.

Франция бе воювала вече твърде дълго време по фронтовете на Втората световна война, в Средния Изток, в Индокитай и във войната за Суецкия канал. Французите ненавиждаха войната, дори и за това, че бе безуспешна. Историческият урок от Диен-биен-фу (5. VI. 1954 г.) все още бе в съзнанието на хората. В Алжир кръвопролитие започна с бунта на мюсюлманите. Борбата против колониализма и за национален суверенитет завърши с Евианския договор и на 3. VII. 1962 г. бе обявена независимостта на Алжир.

Но ОАС продължи да воюва на терористичния фронт. Нейните ръководители смятаха, че ще спрат историческото развитие. Терористите унищожаваха и убиваха безразсъдно. В Алжир и Оран експлодираха десетки пластични бомби. Резултатът бе стотици излишни жертви и загубата на шестотин хиляди тома книги в Алжирската университетска библиотека. В крайна сметка терористите трябваше да капитулират. Човекът, който ги победи, бе Шарл де Гол. Затова те се опитваха на всяка цена да го изпратят на онзи свят.

Подполковник Жан-Мари Бастиен-Тири бе командир на терористична команда от ОАС, която се бе опитала да извърши атентат срещу президента Шарл де Гол през нощта срещу 5. IX. 1961 г. Тогава за място на действието атентаторите избрали държавното шосе недалече от Понсюр-Сен, откъдето щяла да мине колоната на президента.

Приготвят бомбата, увиват я и я поставят в багажника на автомобила. В огромна пътническа чанта скриват устройството за взривяване. След това зариват бомбата в купчината пясък, останала край шосето след ремонта на пътното платно.

Главен актьор в операцията е Марсиел дьо Вилманди, който изпълнява зле ролята си, чакайки в кафенето в Ноже-сюр-Сен само на сто

тридесет и пет метра от минираната купчина пясък. Оттук трябвало да се взриви бомбата. Останалите съзаклятници, включително и шефът Бастиен-Тири, чакат на скрито място, но не чуват никакъв взрив. Марсиел дьо Вилманди не натиснал бутона на взривателното устройство, защото съвестта му не позволила.

Боязливият терорист е подложен на обработка. Несъмнено подполковник Бастиен-Тири го убедил, че е негов патриотичен дълг да убие президента де Гол. Три дена по-късно, на осми септември, след двадесет и един часа и половина Марсиел дьо Вилманди натиска бутона на взривателното устройство точно в момента, когато край купчината пясък минава колата на президента на път от Париж за резиденцията Коломбеле дьо Еглиз.

Но и този път атентаторите остават разочаровани. Чува се слаба детонация, във въздуха излита облак пясък, пред колата на президента се появява огнена бариера.

Франсоа Мару бил елитен шофьор – натиска педала за газта и преминава. На задната седалка са генерал де Гол и съпругата му, а до шофьора – адютантът на генерала полковник Тесиер. Всички запазват самообладание. Ситроентът на президента и съпровождащите го коли изчезват бързо зад портала на казармите в Ромили. Шофьорът установява повредата, взема друга кола и колоната отново поема към резиденцията.

Подполковник Бастиен-Тири си разбирал от работата и бил подготвил грижливо атентата. Имал свои хора в Елисейския дворец, тайни агенти наблюдавали колата по пътя и съобщавали откъде минава, така че хората на края на веригата лесно могли да изчислят кога точно колоната ще стигне до минираната купчина пясък. Но зарядът не избухва. Възпламенява се само напалмът. Пластичното взривно вещество не експлодира.

По-късно, търсейки причините за неуспеха, Бастиен-Тири установява, че взривното вещество било още от запасите на една от съпротивителните групи през Втората световна война. На терористите го бил доставил полковник Фурко, наистина член на ОАС, но и някогашен боен другар на де Гол, дори негов пръв сътрудник по време на емиграцията му в Лондон. Полковникът бил по принцип против покушенията срещу генерала. Следователно възможно е умишлено да е доставил бракувано взривно вещество. Ето защо, вместо да експлодира, взривното вещество само по-бързо изгоряло.

От край време личната охрана е недоволствувала от своите повереници. Но животът на охраняващите де Гол хора наистина не бил лек.

Генералът бе известна личност, висок 195 см, с изразителен профил, главата му стърчеше над всички и с това бе идеална мишена за стрелците. Той бе прочут със своята сърдечност, излизаше неочаквано на улиците, спираше и разговаряше с пешеходците и се ръкуваше с всеки. В празнични дни редовно пътуваше за извънградската си резиденция. Тези именно пътувания по определено трасе представляваха винаги шанс за покушителите и личната му охрана знаеше това. Ето защо след атентата край Пон-сюр-Сен се вземат по-строги мерки за безопасността на генерала. Освен шофьора си Мару де Гол не понасял никои друг в колата. Затова охраняващите го полицаи трябвало да се движат с други автомобили. И за да не бие колоната на очи, те пътували цивилни с нетипични спортни коли с чуждестранен номер. Двойникът на де Гол обърквал евентуалните покушители. По трасетата, по които е минавала колата на президента, имало дежурни лекарски екипи, а в болниците – приготвени банки с кръв.

Но упоритият генерал отстъпил отчасти, като се съгласил по-голямата част от пътя да изминава със самолет. Впрочем френската полиция бе установила, че терористите още не са се отказали от намеренията да отмъстят на генерала за Алжир.

Операцията в Пети-Кламар е ръководена от полковник Аргу. Бивши офицери я подготвят така грижливо, както се подготвя фронтово настъпление.

Двадесет и втори август 1962 г. Горещ летен ден. Дори вечерта в Париж температурата е двадесет и пет градуса. В Елисейския дворец заседанието на правителството се е проточило. Шофьорите на шестнадесет министерски коли чакат в големия двор. Няколко минути преди двадесет часа от остъклената врата излиза майор-домът, облечен в подходяща за случая ливрея, и дава знак, че заседанието е приключило.

Министрите се качват в колите, желязната порта се отваря и в двора остават само две коли: черният ситроен DS на президента и също такава съпровождаща президента кола. Франсоа Мару потегля, точен, коректен, благонадежден, избран в полицейския учебен лагер в Сатори, проявил се като добър шофьор, който по-късно има възможност да докаже, че е истински майстор в занаята си.

Президентът Шарл де Гол, съпругата му и зет му полковник Ален дьо Боасю се качват в колата, а в другата – личната охрана на президента, като до шофьора сядат набитият Енри Джуде, а на задната седалка – шефът на службата за безопасност комисарят Жан Дюкре. Колоната потегля, водена през парижките улици от двойка полицаи с мощни

мотоциклети.

По-късно при разследването на случая се констатира, че колоната е минала по булевард „Марини“, площад „Клемансо“, по моста „Александър III“, булевард „Генерал Галиени“ към булевард „Де Енвалид“ и до тук някакъв младеж се е движил подир колите с моторолер, след което спрял до най-близката телефонна кабина, набрал номера и съобщил, че колоната е поела по трасе номер две.

В бистрото в Мюдон подполковник Жан-Мари Бастиен-Тири очаквал съобщението. Той бил избрал за място на действието дългия равен участък на булевард „Освобождение“ преди кръстовището в Пети-Клармар и грижливо подготвил ударната група. За свой заместник определил лейтенант Ален Бугрене дьо ла Токне, аристократ от крайно десните сили и заклет враг на демокрацията.

Подполковник Бастиен-Тири, един от най-способните офицери от френските въздушни сили, бил привлякъл за покушението петнадесет благонадеждни членове на ОАС, които дебнели от двете страни на шосето, но което трябвало да мине колата на генерала. По такъв начин са искали да обкръжат колата, да пленят генерала и да го изправят пред техния военен трибунал или да го разстрелят. По този въпрос показанията се различават. Подполковникът бил опасен противник. С инициатора на атентата полковник Аргу се познавал от студентските си години. Бастиен-Тири работел като щабен офицер от въздушните сили в Париж, имал добро семейство и три деца. Би могъл да се надява на добра кариера. Лично президентът де Гол го бил наградил с Ордена на кавалера на почетния легион. През този период Бастиен-Тири още обожавал легендарния генерал. След обявяването на независимостта на Алжир обаче мнозина офицери, и не само офицери, променили становището си относно политиката на генерала. Изведнъж почитаният президент е обявен за тиранин, за изменник. А убийството на тиранина не се смятало за престъпление. Подполковник Бастиен-Тири вярвал, че подготвя патриотично дело в полза на републиката.

Подполковникът разполага от двете страни на шосето автомобили и насядалите в тях покушители имали за цел да подложат колоната на президента на крътосан огън. Единият от автомобилите бил зает от елитни стрелци със съвременни автомати, които се готвели да действуват отпред.

Генерал де Гол напуска Париж около 20 часа, т.е. по-късно от предвиденото време. Здравчава се. Командирът на операцията Бастиен-Тири чака на спирката на градския автобус, но нетърпеливо се оглежда.

Съгласно информацията от Елисейския дворец колите отдавна е трябвало да минат оттук. И когато най-последно във вечерния здрач се появява черният ситроен, подполковникът размахва сгънатия вестник, давайки знак на атентаторите да се подготвят. Наистина видимостта е вече лоша, но стрелците са по местата си и освобождават предпазителите на оръжието. Четири автомата „Стирлинг МП“ откриват огън.

Шофьорът Мару кара със стокилометрова скорост. Още при първите изстрели разбира, че колата започва да занася. Атентаторите са пробили гумите. Но Мару е опитен, успява да я уравни, дава газ и изчезва в далечината.

Зетят на президента дьо Боасю бързо се навежда и извиква на президента да стори същото. Подканва шофьора да кара колкото може по-бързо. Мару доказва, че е истински майстор. И в момента, когато потегля втората кола на атентаторите, която е трябвало да пресече пътя на колоната, черният ситроен вече е имал преднина с няколко десетки метра, която му позволява да избегне опасността.

С другите две коли (които били откраднати) покушителите се опитват да преследват жертвата си. Терористът Жорж Ватен се навежда от прозорчето и стреля по отдалечаващата се цел. По-късно се установява, че колата на де Гол била засегната от десет куршума и десетте от оръжието на Ватен. Останалите стрелци не оправдават доверието, тактическият замисъл пропада. Безполезна се оказват и седемнадесетте генерални репетиции.

Съгласно някои показания по президента са били изстреляни към сто и петдесет куршума, а според показанието на Жорж Ватен – двеста четиридесет и пет куршума.

С простреляни гуми и с пълна скорост отличният шофьор Мару стига чак на летище „Вилакубле“, където чакал самолетът на де Гол. Президентът слиза от колата, изтърсва от сакото си парченцата от пробитото задно стъкло на колата и дори бил казал „Този път беше от много близо“ и спокойно се качва в самолета.

Наистина покушителите се опитват да проследят колата на президента, по когато стигат шосето с по-интензивно движение, черният ситроен се загубва от погледа им. Тогава те обръщат колата и изчезват. И въпреки че началникът на охраната на президента уведомява веднага по радиостанцията най-близкия полицейски участък и парижката централа, терористите успяват да избягат. Едва по-късно полицейски патрул открива една от колите им пред някакъв бар покрай шосето и намира в нея две димни бомби, фосфорна граната и две автоматични пушки. Но

детективите не установяват самоличността на атентаторите.

На полицията помага случайността. Веднъж недалеч от град Баланс патрул за контрол на автомобилния транспорт спира лека кола с четири-ма пътници. При проверката на личните документи се установява, че един от тях няма легитимация. Той твърди, че се казва Пиер Магад, и не лъже. В полицейския участък поглеждат в списъка на търсените лица и откриват, че е регистриран като дезертъор.

Откарват го в ареста в Лион и започват разпита. Не научават много от него. Но когато по-късно случайно един от следователите го попитал какво знае за нападението срещу президента в Пети-Кламар, той се обърква, признава се за виновен и разкрива останалите участници. За двадесет и четири часа всички са арестувани. Само Ватен успява да се укрие.

Подполковник Бастиен-Тири е бил наистина способен офицер, но допуска две грешки. Когато по-късно специалисти по диверсионна тактика преценяват подготовката на атентата, констатираат, че основната грешка на Бастиен-Тири е, че е избрал неподходящо място за атентата. По равния участък на магистралата отличният шофьор Мару е можел да се движи със сто километра в час, а тази скорост значително намалява шансовете на терористите, стрелящи по подвижна цел. Преследването на толкова бързо движеща се кола също е трудно. В случая Мару е имал предимство, тъй като неговата кола се е движела, а колите на атентаторите е трябвало тепърва да потеглят.

При това на няколко метра от мястото на атентата е имало особено подходящи условия за действие от засада, което Бастиен-Тири не забелязал. Само на три километра преди Пети-Кламар двестаметров участък от магистралата бил в ремонт. Платното тук било разкопано и колата на президента се е движела с двадесет километра в час. Нещо повече, край шосето и на тротоарите имало идеални укрития за терористите – цели купища чакъл, сандъци с инструменти, строителни машини, зад които терористите биха могли спокойно да изчакаат президента.

Втората грешка, макар и малка наглед, се превръща в спъникамък за престъпниците. Подполковник Бастиен-Тири бил планирал покушението до най-малката подробност. И явно е избрал визуалната сигнализация, предполагайки, че неговите стрелци ще видят добре размахвания вестник. В деня на атентата слънцето трябвало да залезе в 20.35 часа, следователно щяло да има видимост. Само че Бастиен-Тири бил погледнал в миналогодишния календар, а на 22 август 1962 г. слънцето залязло с двадесет и пет минути по-рано. В 20.18 часа вече настъпил здрач.

Наистина в момента, в който подполковник Бастиен-Тири забелязал колоната на президента, той размахал вестника, но Берние, свързката от другата страна на улицата, стоящ на сто метра от Бастиен-Тири, не можал да различи сигнала и наредил да се стреля едва когато колата на президента минала покрай стрелците.

Така повечето от куршумите попадат в задната част на колата на де Гол.

По всяка вероятност инициаторът на атентата полковник Аргу е ръководел операцията от Мюнхен.

През януари 1963 г., когато атентаторите вече бяха изправени пред съда, бе разкрит още един опит за покушение. Единият от терористите, когото полицията не бе заловила, не бе се отказал от намеренията си да отмъсти на генерал де Гол. Това е Жорж Ватен, който, прикриващ се под маската на духовник, подготвя следващо покушение срещу живота на де Гол – с пушка с оптичен мерник от прозореца на най-горния етаж на Военната академия в Париж. Някакъв офицер трябвало да го снабди с униформа и на 15 февруари да осигури влизането му в академията. На този ден де Гол щял да говори пред слушателите на академията.

Преподавателката по английски във Военната академия разкрива плана на един от колегите си (според една от версиите това бил някакъв сержант, таен агент на полицията), който се обадил в полицията и всички заговорници биват арестувани, с изключение на Ватен, предупреден от посветен в тайната човек. Жорж Ватен избягва в Швейцария, след две години се преселва в Парагуай и след амнистията се завръща във Франция. След като полицията разкрива плана на Ватен и министърът на вътрешните работи информира за това президента, търпението на генерала се изчерпва и нарежда да бъдат строго наказани атентаторите от Пети-Кламар. Подполковник Бастиен-Тири и Жак Прево са осъдени на смърт (по-късно президентът помилва Прево), Жерар Бюзине – на доживотен затвор. Пиер Магад, наричан Сачмата, който разкрива съзаклятиците, е осъден на петнадесет години затвор, в Варго – на десет. Ватен е осъден задочно на смърт.

На 11 март 1963 г. сутринта подполковник Жан-Мари Бастиен-Тири застава пред наказателния взвод. Президентът бе отхвърлил молбата му за помилване. Впрочем подсъдимият твърде вдъхновено обяснявал на съдиите от Върховния военен съд защо е искал да убие президента. В шест часа и четиридесет минути командирът на наказателния взвод дава команда за стрелба.

Ръководителят на покушенията срещу президента де Гол

полковник Аргу е проследен в Мюнхен, където се укривал под името Шарл Синел, и е отвлечен в Париж. Поставят го на подсъдимата скамейка. И макар че използвал различни вратички на закона, твърдейки, че той официално живее във Федерална република Германия и незаконно и насилствено е докаран във Франция, следователно не могат да го съдят, той получава присъда доживотен затвор.

Жорж Ватен бе враг номер едно на де Гол, тъй като след обявяването на независимостта на Алжир той загубва там своите огромни латифундии на площ десет хиляди хектара. По време на емиграцията си в Парагуай той се занимава с внос на селскостопански машини от Европа в Южна Америка и работите му вървят не лошо. След седем години емиграция Ватен се завръща във Франция благодарение на амнистията, дадена от де Гол. Непосредствено преди смъртта на големия политик Ватен заявил: „Вече няма защо да се бои от мене. Сега той е в пенсия и не може да се бърка в нищо.“

Наистина Жорж Ватен се бе оттеглил отдавна, но покушенията, точно казано, опитите за покушения, срещу генерал Шарл де Гол продължиха.

На 15 юли 1963 г. в Атина пристига атентаторът Луи дьо Конде с цел да убие президента по време на неговото официално посещение в Гърция. Измислил си наистина оригинален камуфлаж. Знаейки, че френският президент ще бъде обкръжен от репортьори и оператори, той си поръчва стреляща камера, с която би могъл не само да снима, но и да изстреля няколко куршума, напоени със силна отрова.

Луи дьо Конде обаче е само авантюрист, който търси опора за своето дело в нощните барове на Атина. Пиян, загубва всички лични документи непосредствено преди пристигането на де Гол и разбирайки, че след евентуалния атентат без документи не ще стигне далеч, се отказва от намеренията. И за да не изглежда пред приятелите си като малко глупаво момче, той заснема президента в няколко момента и после разказвал колко лесно би могъл да го убие.

Професор Андре Росфелдер притежавал нещо от упоритостта на Ватен и издръжливостта на подполковник Бастиен-Тири. По време на генералския метеж бил един от ръководителите в радиостанция „Алжир.“ Макар че бил професор по геология, явно, че е разбирал и от взривни вещества. Планът му е прост: да постави бомба под трибуната на Шан-з-Елизе и по време на парада на 14 юли 1964 г. да я взриви чрез радиоустройство.

До атентат не се стига уж поради това, че фотографът, изпратен да

направи снимка на трибуната (за да се определи най-подходящото място за бомбата), се изплашил и не направил никаква снимка.

Парадът минава благополучно.

Професор Росфелдер не се отказва от намеренията си и планира следващ атентат. Недалеч от Тулон се намира хълмът „Фарон“, където французите построяват паметник в чест на десанта на съюзниците в Прованс през Втората световна война. Близко до паметника била издигнатата трибуна, от която президентът де Гол трябвало да говори по случай откриването му. Под трибуната лежала бомба с тридесет килограма пластично взривно вещество и с три килограма тринитротолуол. Зарядът трябвало да бъде взривен по време на тържеството от двама студенти с устройство, монтирано в малко транзисторно радио.

И този атентат не се осъществява по съвсем банални причини. Районът бил охраняван, студентите не успели да се приближат, а радиусът на действие на техните радиостанции бил малък.

Последният план за атентат срещу президента де Гол възниква в затвора. Там членовете на един студентски ганг (банда), осъдени за нападение на дома на профсъюзите, си измислят операция „Оскар“. Деветнадесетгодишният Реми Дрьолон Мурние отхвърля обикновените терористични средства и проектира неговата група да натовари на камион сто килограма динамит и няколко сандъка железни стружки, да откара камиона на необходимото място и с радиосигнал да взривят динамита и колата.

Планът бил готов, но джобовете на атентаторите, излезли наскоро от затвора, били празни. Под въздействието на един приключенски филм те решават да откраднат кола, да спрат пред сградата на някакъв търговски магазин с намерение да нападнат касиера и да задигнат парите, определени за заплати на служителите.

Гангстерите се промъкват сред купувачите и незабелязано стигат до помещението, където поставяли заплатите в пликове. За свой ужас те установяват, че служителите от счетоводството са към тридесет души. При такова превъзходство те разбират, че нямат никакъв шанс, и се отказват. Потеглят с откраднатата кола, но по пътя допускат транспортно нарушение, полицията се впуска подир тях и ги залавя. Само двама успяват да изчезнат сред тълата.

Както е известно, президентът Шарл де Гол умря спокойно в своята резиденция извън Париж. Организацията на тайната армия престана да съществува и се превърна в анархонизъм в политическото развитие.

Хронологичен преглед и на някои други атентати

Преди новото летоброене

514 г. Хипарх – атински тирании. Наистина Хармодий и Аристогейтон го убиват по лични подбуди, но въпреки това влизат в историята като първите републикански мъченици.

370 г. Ясон – ферски тиранин Основоположник на единната тесалийска държава. По време на подготовката си за поход срещу персийците устройва военен парад. Двама младежи го убиват пред очите на целия народ.

353 г. Дион – сиракузски тиранин. Трябвало да напусне Сицилия, но през 357 г. пр.н.е. го навикват отново. Неговият стремеж да превърне републиката в аристократична страна среща съпротива и става съдбовен за него. Удушва го атинянинът Калипсос.

337 г. Артаксеркс III Охос – персийски цар, безогледен владетел, ненавиждан най-вече от малоазиатските страни. През 344 пр.н.е. завладява Египет. През последните години на владичеството той отстъпва пред нарастващата мощ на македонците. Отравя го евнухът Багоас, който се надявал, че ще укрепи позициите си, като спечели благосклонността на наследника на Охос.

330 г. Филип II Македонски – основоположник на великата македонска империя. По желание на собствената му съпруга го убива един от неговите пълководци Павсаний.

336 г. Арсес – най-малкият син на Артаксеркс, на когото залага евнухът Багоас. Той го убива, когато разбира, че царят не иска да управлява по неговите съвети.

330 г. Дарий III Кодоман – последният древен персийски цар, който загубва три решаващи битки с Александър Велики. Избягва в Бактрия, където по-късно по заповед на тамошния силен сатрап Бес го убиват. Александър Велики нарежда да му устройат погребение с царски почести.

129 г. Сципион Африкански Млади – образован политик, един от най-добрите оратори на времето си, римски консул, победител срещу Картаген, противник на Т. Гракх. Убиват го в спящо състояние привържениците на демократите

125 г. Тиберий Семпроний Гракх – римски трибун, участвувал в

третата пуническа война. Подготвя поземлена реформа и се опитва да премахне пропастта между богати и бедни. Когато е трябвало да бъде избран отново за трибун, става сбиване между негови привърженици и оптимати. Пребиват го сенаторите и техните помощници и хвърлят трупа му в р. Тибър

72 г. Квинт Серторий – римски държавник и пълководец от демократите. Щедро раздава служби и знания и затова изпада в немилост. По време на пир го убива офицерът Перперна

48 г. Помпей – римски пълководец и политик, един от членовете на триумвирата След скъсването с Цезар той е победен от него и избягва в Египет, където по заповед на съветниците на цар Птоломей XII е убит.

43 г. Марк Тулий Цицерон римски политик, легендарен оратор и плодотворен писател. По заповед на Марк Антоним го убиват в имението край Формиа.

След новото летоброене

37 г. Тиберий – римски император. Преднамерено, когато е вече на смъртно легло, го удушава със завивката командирът на неговата лична охрана Маркон.

41 г. Калигула – третп римски император Страдал от вродена епилепсия. Бил безогледен, свиреп, пропилял цялото държавно съкровище и допуснал неимоверни своеволия. Убит в двореца му от преторианеца Касий Хера.

54 г. Клавдий – римски император. Отровен от Агрипина, третата му съпруга и майка на бъдещия император Нерон. Сложила в храната му отровни гъби.

59 г. Агрипина – римска императрица, майка на императора Нерон. Става съпруга на Клавдий и има пълна власт над него. По-късно е убита по заповед на собствения ѝ син.

69 г. Галба – римски император, наследил трона след Нерон. Убит по заповед на Отон, който се възкачва след него.

96 г. Домициан – римски император, син на Веспасиан, брат и наследник на Тит Флавий. Управлявал жестоко и народът се бунтувал срещу него. Убит от освободения роб Стефан.

222 г. Елагабал – римски император, прочут със своята безнравственост. Подронвал авторитета на Сената. Опитал се да убие Александър Север и е това настроил срещу себе си преторианците, които пребиват

него и майка му и ги хвърлят в р. Тибър.

235 г. Александър Север. Става римски император след убийството на Елагабал. Бил благороден, образован, но слаб пълководец. По заповед на Максимин убит от войници в лагера край Манхайм, след което император става Максимин

882 г. Йоан VIII – римски папа който воюва против светската власт на римската аристокрация. След убийството му избират новия папа Марин

929 г. Лъв VI – римски папа. Завзема властта, но управлява само половин година. Загива от ръката на убиец, подкупен от неговите политически противници.

929 г. Йоан X – римски папа Убит в затвора по заповед на опасната и властна куртизанка Мароция, дъщеря на неговата любовница Теодора Оставайки в сянка, Теодора е ръководела в същност тогавашната римска политика и е имала такава власт, че си е позволила да направи любовника си папа.

964 г. Йоан XII – римски папа, прочут със своя разгулен живот. Убит от негови противници.

974 г. Венедикт VI – римски папа. След смъртта на Отон бива удушен в Ангелския замък по заповед на римския консул Ченчий Кресченчи

982 г. Отон II – немски крал, син на Отон I Още от самото начало майка му оказва голямо влияние върху неговата политика. Потушава в Германия въстанията, воюва с арабите и гърците. В Рим го убиват по особен начин: напояват ръкавиците му със силни отрова. Той ги слага на ръцете си и умира.

998 г. Йоан XVI – римски папа, антипапа на Григорий V. В битките за власт го пленяват, измъчват и убиват.

1170 г. Томас Бекет – кентърбърийски архиепископ, защитник на властта на католическата йерархия в Англия. Хенрих II го назначава за архиепископ, като се надява, че Бекет ще защитава неговите интереси. Но Бекет се обявява против светската власт. По заповед на краля бива убит от четирима рицари пред олтаря на кентърбърийската катедрала. Две години след това католическата църква го обявява за светец.

26 VI. 1208 г. Филип Швабски – немски крал. Негови противници от самото начало са Отон от Бруншвик и папа Иннокентий III. В техния спор се намесва и чешкият крал Пршемисъл Отакар I. Филип е убит от Отон фон Вителсбах по заповед на крал Отон IV.

4.VIII. 1306 г. Вацлав III – чешки крал, последният крал от рода на

Пршемисловци. Убит в Оломоуц в деканския дом, когаго си почивал в леглото, от немския наемник Конрад от Ботенщайн. Том става по време на подготовката на краля за военния поход срещу полския крал Владислав Локиетка Охраната ликвидира немца, без да се установи със сигурност дали наистина той е убиецът.

1. V. 1308 г. Албрехт I Хабсбургски – немски крал, противник на Вацлав II, чиято мощ започнала тогава да нараства. През 1304 г. нахлува в Чехия, но е принуден да отстъпи. След убийството на Вацлав III той поставя на чешкия трон сина си Рудолф. Убит в Швейцария от племенника си Йохан, известен в историята като Йохан Парицида. Причина са наследствените спорове.

14. II. 1400 г. Ричард II – английски крал. Обещавал на народа облекчения, но не успял да ги прокара в парламента. Симпатизирал на френския двор и с това предизвикал съпротива в собствения двор. През 1399 г. го пленява братовчед му Хенрих, херцог от Хърфорд, сменя го от престола и го изпраща в тъмница. После нарежда да го убият и се възкачва на трона като Хенрих IV.

9. III. 1422 г. Ян Желивски – радикален пражки хусистки проповедник, политик на пражкото бедняшко съсловие Бил способен организатор и стоял начело на борбата на бедните и средните слоеве против реакционните еснафи. На 9 март старейшините го примамват в Новоградското кметство и там заедно с девет негови привърженици го екзекутират.

26. IV. 1478 г. Джулиано Медичи – съвладетел със своя брат Лоренцо Медичи. Владетели на Флоренция и Тоскана. С подкрепата на папа Сикс IV някои от известните флорентински родове начело с рода Паци подготвят заговор, целта на който е да бъдат убити братята. Умира обаче само Джулиано.

18. II. 1562 г. Франсоа Гизи – водач на френския католически лагер, противник на хугенотите, с които води сражения във Васи, където мнозина хугеноти загиват от неговата ръка. Когато потегля към Орлеан, фанатикът хугенот Полтро дьо Мере го убива с pistolет.

24. VIII. 1572 г. Адмирал Колини – водач на френските хугеноти. Убиват го хора от католическата лига по заповед на Хенри Гизи, който изчаква сигнала – камбанния звън на църквата „Сен Жермен, л'Оксероа“ – и начело на убийците влиза в дома на Колини. Безме Диановиц убива адмирала и след това хвърля трупа от прозореца. Това е началото на масовите кланета, известни в историята под наименованието „Вартоломеева нощ“.

10. VII. 1584 г. Вилхелм Орански – нидерландски принц. В Делфт го застрелва Балтазар Жерар, по всяка вероятност подкупен от Филип II

23. XII. 1588 г. Хенри Гизи – водач на католическата лига, наречен Льо Балафре (белязан), заклет враг на хугенотите.

Крал Хенрих III, които се страхувал от нарастващата му мощ, го поканва па заседание в Блоа. В антрето пред кабинета на краля го очакват четиридесет и пет души кралски телохранители, които забиват кинжалите си в него. Кралят излязъл да види какво става и се спънал в трупа на обезвредения противник.

2. VIII. 1589 г. Хенрих III – френски крал, противник на хугенотите, един от инициаторите на „Вартоломеевата нощ“. Папа Сикс V го анатемосва. По заповед на фамилия Гизи го убива фанатикът доминиканец Жак Клемен при обсадата на Париж.

14. V. 1610 г. Хенрих IV – френски крал, отначало водач на хугенотите. За да спечели парижани, приема католическата вяра. След няколко безуспешни опита го убива Франсоа Равела.

20. VIII. 1672 г. Жан и Корней де Вит – холандски държавници, убити в Хага от фанатизирана тълпа заради мнимо изменничество.

5. I. 1757 г. Людовик XV – френски крал, слаб държавник, действувал под влияние на обкръжаващите го. Нападнат е с кинжал от Р. Ф. Дамен, но кралят остава жив. Причините за нападението не са изяснени.

17. VII. 1762 г. Петър III – руски цар, убит в крепостта Ропша от заговорници начело с Алексей Орлов по време на т.нар. „дамска революция“, която издига на царския трон Екатерина Велика.

17. III. 1792 г. Густав III – шведски крал, който предприема безсмислена и обречена на провал война с Русия. Имал отрицателно отношение към резултатите от френската революция. На маскен бал капитан Анкарстрьом го застрелва.

28. IV. 1799 г. Боние и Рубрьо – френеки посланици, убити по неясни причини от рота хусари в Растат.

24. XII. 1800 г. Наполеон Бонапарт – безуспешен атентат срещу консула, когато отивал на опера. По-късно това му послужва за сурови репресии срещу якобинците.

23. III. 1801 г. Павел I – руски цар. Заговорници под ръководството на граф Пахлен убиват слабоумния цар, който не искал доброволно да слезе от трона

28. VII. 1808 г. Селим III – турски султан, опитвал се да въведе прогресивни реформи Заплатил скъпо за стремежа си да създаде армия по европейски образец – настроил против себе си еничарите, които по

заповед на неговия племенник го убиват. На освобождения трон се възкачва племенникът под името Мустафа IV.

12. X. 1809 г. Наполеон I – френски император. По време на пребиваването в замъка Шьонбрун немецът Шапс прави безуспешен опит за атентат срещу него.

1810 г. Хан Аксел Ферсен – шведски маршал, който участва и в борбата за независимостта на САЩ. Преоблечен като кочиаш, спомага за бягството на френското кралско семейство през 1791 г. Започнало да се говори, че е виновен за смъртта на кронпринца Кристиан Аугуст и затова тълпата го линчува.

1812 г. Спенсър Пършвал – английски министър-председател, по всяка вероятност на базата на личното отмъщение го застрелва търговецът Джон Белингъм, когато министър-председателят влизал в парламента.

1814 г. Фулгенцио Йедрос – основоположник на република Парагвай, убит от неговия наместник Гаспер дьо Франс, чиито останки по късно разгневената тълпа изхвърля от олтара на черквата „Въплъщение“ в реката.

13. II. 1820 г. Карл Фердинанд – херцог от Берн, син на френския крал Карл X и наследник на трона. Убива го във Венеция атентаторът Лувел.

19. VII. 1824 г. Аугустин де Итурбиде, под името Дон Аугустин I – мексикански император, инициатор на въстание. Опозицията му се противопоставя. Конгресът го обявява в немилост и нарежда да бъде убит.

1. I. 1829 г. Бланко – генерал, президент на република Боливия, след като Конгресът сменя Веласкес. Убит от оппозицията.

1830 г. Антонио Хосе Сукре – вторият президент на Боливия, другар на легендарния борец за свобода Симон Боливар, маршал, убит край Картахена, след като бил принуден да се оттегли.

9. X. 1831 г. Каподистрия – първият гръцки президент с прищявки за абсолютен владетел. Убит от сина и брата на Петър Мауромихаил, когото той по политически причини изпратил в затвора.

30. I. 1835 г. Ендрю Джексън – седмият президент на САЩ, нападнат на стълбището на Капитола от умопобъркания Ричард Лауренс, който се смятал за крал Ричард III и имал претенции за американския трон.

28. VII. 1835 г. Людовик Филип – френски крал. При нападението на италианския авантюрист Йосиф Фиши в Париж, който хвърля срещу краля адска машина с двадесет и четири заряда, е убит маршал Мортие и други единадесет души.

25. VI. 1836 г. Людовик Филип – опитът за атентат срещу краля е безуспешен, той остава невредим.

10. VI. 1840 г. Виктория – английска кралица. Келнерът Оксфорд прави безуспешен опит за атентат.

30. V. 1842 г. Виктория – английска кралица. Втори опит прави камериерът Френсис.

12. VII. 1849 г. Вилхелм – принц, по-късно пруски и германски император. Опитват се да го убият по време на пребиваването му в Нидерингелхайм.

22 V. 1850 г. Фридрих Вилхелм IV – пруски крал. Опит за атентат срещу него прави душевно болният пожарникар Зефелогге. Облечен в официална униформа, която сам си моделирал и поръчал да му я ушийт, той стреля срещу краля. Умира в лудница.

27. III 1854 г. Карл III – Фердинанд Пармски – владетел на Парма и Пиаченца, убит поради недоволството на масите от жестокия му начин на управление.

28 IV. 1855 г. Наполеон III – френски император. Безуспешен опит за атентат, извършен от италианеца Пианори.

8. XII. 1856 г. Наполеон III – следващ неуспешен опит, извършен от италианеца Белямар

8. XII. 1856 г. Фердинанд II – крал на Неапол, известен като „най-набожния крал“, защото спасил Пий IX от радикалите, като го укрил. Отнасял се жестоко с въстаниците и опозицията, поради което Андеси-лао Милано решава да го нападне.

12. VIII. 1860 г. Данило I – първият черногорски светски княз. По време на неговото управление се стига до открити стълкновения с турците, завършващи благоприятно за Данило. Чрез въвеждането на реформи си спечелва врагове в емиграция. Убива го в Котора емигрантът черногорец Тодор Кадич.

14. VII. 1861 г. Вилхелм I – пруски крал. В курорта Баден-Баден националистът Оскар Бекер се опитва да го убие, но само леко го ранява.

24 XII. 1863 г, Наполеон III – френски император. Следващ безуспешен атентат

18. IV. 1866 г. Александър II – руски цар. Каракозов прави опит да го убие в лятната градина.

7. V. 1866 г. Ото фон Бисмарк – германски държавник, който е за обединението на Германия чрез война и под пруско ръководство. Обявява се остро против демократичното движение и с това отблъсква масите. Студентът Коен-Блинд се опитва да го убие.

6. VI 1867 г. Александър II – руски цар. Полякът Березовски навършва атентат срещу царя по време на посещението му на Световното изложение в Париж. Александър остава невредим.

29. VI. 1868 г. Михаил Обренович III – сръбски княз. Убит от привърженици на Александър Карагеоргиевич в Тончидерския парк в Белград. Начело на заговорниците бил адвокатът Радо-ванович.

12. XII. 1871 г. Сирило Антонио Риварола – президент на Република Парагвай – насилствено умъртвен на една улица в столицата.

19. I. 1872 г. Амадеус I Аостински – син на италианския крал Виктор Емануил II. Макар и чужденец, той се възкачва на испанския трон. Привърженици на испанските Бурбони правят опит да го убият. Атентатът е неуспешен, но Амадеус се изплашва и се оттегля.

8. II. 1872 г. Ричард Сауфуел Бърк – английски вицекрал в Индия. При посещението му в затвора в Порт Блеир го убива един от затворниците мюсюлмани.

13. VII. 1874 г. Ото фон Бисмарк – германски канцлер. Атентатът е извършен от Едуард Кулман, дърводелски чирак от Кисинген.

6. VIII. 1875 г. Габриел Гарсия Морено – президент на Еквадор, консервативен католик. Неговата диктатура предизвиква съпротива. Убит от заговорници из обкръжаващата го среда.

4. VI. 1876 г. Абдул Азис – турски султан, убит след политическия преврат, при който си бил дал оставката.

12. VIII. 1877 г. Хуан Батиста Хил – президент на република Парагвай. Умира заедно с брат си от насилствена смърт.

11. V. 1878 г. Вилхелм I – германски император. Карл Нобилинг стреля по императора на бул. „Унтер ден Линден“ от мансарда с ловджийска пушка. Императорът остава жив въпреки тридесетте сачми в тялото си, а Нобилинг се самоубива на място

16. VIII. 1878 г. Н. В. Мезенцев – началник на царската полиция – охранка. Убит в Петроград.

25. X. 1878 г. Алфонс XII – испански крал. Атентатът е извършен от антибурбонца Олива.

17. XI. 1878 г. Умберто – италиански крал. Атентатът е извършен от готвача Пасананте в Неапол.

21. II. 1879 г. Д. Н. Кропоткин – харковски губернатор, убит от анархисти.

1. III. 1881 г. Александър II – руски цар, убит от група народоволци.

6. V. 1882 г. Лорд Ф. Кавендиш – държавен секретар по въпросите

на Ирландия и неговият колега държавен подсекретар по въпросите на Ирландия Л. Х. Бърк, убити в дъблинския парк „Феникс“ от ирландски националисти.

1. III. 1887 г. Александър III – руски цар, опит за атентат от терористичната група „Народна воля“.

7. VII. 1890 г. Мендес – президент на република Сан Салвадор, убит след политически преврат.

27. III. 1891 г. Белчев – български министър, убит от противници на режима.

24. VI. 1894 г. Сади Карно – четвърти президент на Третата френска република, убит от италианския анархист Санто Касери.

15. VII. 1895 г. Стефан Стамболов – български министър-председател, убит от агенти на двореца.

3. II. 1898 г. Хосе Мария Рейна Бариос – гватемалски президент. След като се обявява за диктатор, бива убит по заповед на братовчед му Проспер Моралес.

29. VII. 1900 г. Умберто – италиански крал, застрелян от анархиста Гаetano Бресчи

16. XI. 1900 г. Вилхелм II – германски император и пруски крал. Атентатът е извършен от умопомрачената госпожа Шнап, която хвърля секира върху него.

6. III. 1901 г. Вилхелм II – германски император. Атентатът е извършен от корабостроителния работник в Бермен Дитрих Вайланд.

15. IV. 1902 г. Д. С Сипягин – руски царски министър на вътрешните работи, убит в Петербург от студента Балбашов.

16. VI. 1903 г. Александър I – сръбски крал, убит в кралския дворец (конака) заедно със съпругата му Драга Машинова при заговор на офицери, ръководени от шурей на краля Александър Машин и Драгутин Дмитриевич – Апис.

16. VI. 1904 г. Н. И. Бобриков – руски царски генерал, губернатор на Финландия, привърженик на политиката на русифициране на страната, убит в Хелзинки от Еуген Шойман.

28. VII. 1904 г. Вячеслав Константинович Плеве – руски царски министър на вътрешните работи, убит с бомба от студента Сасонов.

17. II. 1905 г. Сергей велики княз – генерал-губернатор на Москва. Убит с бомба, хвърлена от студента революционер Каляев.

15. VIII. 1906 г. П. А. Столипин – руски министър-председател, спасил се при избухването на бомба във вилата му край Петербург, при което загиват 27 души и 32 са ранени.

1. П. 1908 г. Карлос I – крал на Португалия и Луи Филип – португалски престолонаследник, загиват при нападението на републиканците в Лисабон.

28. П. 1908 г. Мохамед Али – персийски шах. Убит от революционери.

14. IX. 1911 г. П. А. Столипин – царски министър-председател, смъртно ранен от революционер в присъствието на царя в киевския театър.

22. П. 1912 г. Франсиско Мадеро – мексикански президент. Убит заедно със заместника му вицепрезидента Суарес по заповед на кръволока и алкохолика генерал Викториан Хуерта, който се обявил за президент и по-късно умрял в затвора.

14. X. 1912 г. Теодор Рузвелт – президент на САЩ. В него стреля умопомраченият Джон Непомук Шранк.

12. XI. 1912 г. Хосе Каналехас и Мендес – испански министър. Убит от анархист.

5. III. 1913 г. Георги II – гръцки крал, убит в Солун.

21. X. 1916 г. Карл фон Щюрк – граф, австрийски министър-председател. Той се противопоставя на представителството на народа в държавните органи. Убит от социалдемократа Адлер.

30. VIII. 1918 г. В. И. Ленин. Когато основоположникът и вождът на съветската държава се връщал от митинг в Михелсоновия завод (днес завод „Владимир Илич“), раняват го с две отровни стрели. Същия ден е убит от десните есери в Петроград М. С Урицки, а малко преди това В. В. Володарски. Вестта за раняването на Ленин предизвиква буря от гняв в страната.

31. X. 1918 г. Ищван Тиша – граф, унгарски държавник, убит след преврата от революционизирани войници.

14. XII. 1918 г. Сидония Паес – президент на португалското правителство, убит от негови противници.

8. I. 1919 г. Карел Крамарж – министър-председател на Чехословашката република, представляващ интересите на финансовите групи, нападнат в коридора на Пражкия храм от осемнадесетгодишния А. И. Щястни. Куршумът минава през балтона, плъзга се по портфейла и по презрамката. Крамарж остава невредим. Младият анархист е осъден, но скоро освободен.

19. II. 1919 г. Жорж-Бенжамин Клемансо – френски политик, председател на парижката мирна конференция. Котин прави безуспешен опит да го убие на улица „Франклин“ в Париж, но само го ранява.

10. IV. 1919 г. Емилиано Запата – мексикански революционер, „непобедим и неподкупен“, убит от предателя Гуахард, който като награда получава званието генерал и сто хиляди песос.

21. V. 1920 г. Венустиан Каранца – първият мексикански президент след революцията, убит от опозиционери по време на реакционен метеж.

15. III. 1921 г. Талаат паша – турски министър-председател. Убит.

8. III. 1921 г. Едуардо Дато е Ирадиер – испански министър-председател, убит от анархист.

26. VIII. 1921 г. Матиас Ерцбергер – немски министър, убит от някогашните имперски офицери Тилзен и Шулц, членове на терористичната организация „Организацион Консул“.

2. VI. 1922 г. Хенри Уилсън – генерал, английски фелдмаршал, противник на ирландското движение за освобождение, убит от ирландски патриот в Белфаст.

16. XII. 1922 г. Габриел Нарutowич – полски президент, убит от фанатик скоро след избирането му на този пост.

5. I. 1923 г. Алоис Рашин – министър на финансите на Чехословашката република, представител на капитала. Срещу него извършва атентат деветнадесетгодишният банков чиновник Алоис Шоупал и смъртно го ранява. Преди това Шоупал бил член на ЧКП, но след разногласия във възгледите излиза от партията. Въпреки това неговото деяние става повод за репресии срещу ЧКП и за утвърждаването на антикомунистическия закон за защита на републиката, съгласно който са преследвани и съдени комунистически дейци.

14. VI. 1923 г. Александър Стамболийски – министър-председател на България, убит по време на военнофашистки преврат.

20. VII. 1923 г. Франсиско (Панчо) Виля – легендарен герой на мексиканската революция, генерал, убит от опозицията – дванадесет убийци изстрелват в популярния политик тринадесет куршума. В задкулисието на атентата са министърът Валес и бъдещия мексикански президент Алваро Обрегон.

10. VI. 1924 г. Джакомо Матеоти – италиански журналист, политик и депутат, секретар на реформистката социалистическа партия на Италия, смел антифашист. По заповед на диктатора Мусолини отвлечен и убит. Намират трупа му едва на 6 август недалеч от виа Фламина.

1924 г. Бенито Мусолини – фашистки диктатор на Италия. За една година срещу него са извършени четири безуспешни атентата.

1. VIII. 1926 г. Примо де Ривера – испански министър-председател.

Атентатът е извършен в Барселона.

8. XI. 1927 г. Георги II – гръцки крал. Атентат срещу него.

17. VII. 1928 г. Алваро Обрегон – мексикански президент, генерал, антиклерикал. Убит от католическия фанатик Кристерос, нает от клерикалите. Убийството е извършено скоро след избирането на Обрегон за президент.

6. V. 1932 г. Пол Думер – 13-и президент на III френска република, убит от банкрутирания лекар, руски емигрант Горгулов.

15. V. 1932 г. Уникаи – японски министър-председател, убит по време на метеж от трима мъже в морска униформа (може би офицери).

1. XII. 1934 г. С. М. Киров – един от най-изтъкнатите дейци на КПСС и на съветската държава, убит коварно в Ленинград. Убиецът е заклет ренегат и враг на партията и съветската власт.

14. IV. 1935 г. Пол Евъри – профсъюзен деец в САЩ, починал при нечовешки мъчения, на които бил подложен от фанатизирани членове на фашистката организация „Черната легия“.

4. II. 1936 г. Вилхелм Густлоф – хитлеристки нацистки деец в Швейцария. Убит в Давос. Д. Франкфурт в знак на протест срещу утвърждаването на нюрнбергските (антиеврейските) закони през 1935 г., които позволиха на нацистите да предприемат изстребването на евреите.

13. VIII. 1936 г. Калво Сотело – испански офицер от полицията и монархически депутат. Неговото убийство се превръща в сигнал за начало на гражданска война.

19. II. 1937 г. Маршал Грациани – атентат срещу италианския вице-екрал, фашистки владетел в окупирана Етиопия, в Адис Абеба.

24. XII. 1942 г. Франсоа Дарлан – френски адмирал, политик, началник-щаб на въоръжените сили, по време на войната работел в главния щаб на американската армия, действаща в Северна Африка. Атентатът е извършен от френски студент.

30. I. 1948 г. Махатма Ганди – индийски философ и политик, една от най-забележителните личности на XX век, вожд на национално-освободителното движение. Убит от брамин – журналиста Годсе, водач на терористична група.

17. IX. 1948 г. Фолк Бернадот – граф, президент на Шведския червен кръст и посредник на ООН (специален пълномощник за Средния Изток), убит от израелски терористи, членове на ционистичната шпионска група „Щерн“, ръководена от Барух Надел в Йерусалим.

1. XI. 1950 г. Хари С. Труман – президент на САЩ. Атентатът, извършен от порториканците Оскар Колацо и Гризел Торесоло, е

безуспешен.

1950 г. Карлос Делгадо Чалбауд – венесуелски диктатор, полковник. Начело на офицерска клика и с помощта на американския военен аташе Адамс сваля венесуелския президент, известния писател Ромул Калегос, но две години след това самият той е убит от агенти на следващия диктатор Хименес.

20. VII. 1951 г. Абдулах Йбн Хюсеин – йордански крал, най-голямата опора на английската колониална политика в Близкия Изток. Убит в джамия.

27. III. 1952 г. Конрад Аденауер – канцлер на Федерална република Германия. Неизвестни злосторници изпращат на Аденауер пакет с взривно вещество. При отварянето умира един от полицаите, трима души били ранени, но канцлерът остава невредим.

5. XII. 1952 г. Ферхад Хашет – туниски профсъюзен деец, убит от членове на тайната организация „Червената ръка“.

1955 г. Хосе Антонио Ремон – президент на република Панама, убит на трибуната на хиподрума.

1956 г. Анастасио Сомоса – диктатор на Никарагуа, генерал, президент, безрезервен привърженик на САЩ, убиец на никарагуанския национален герой Сандино. Убит от националиста Рихоберто Лопес Перес.

10. IV. 1956 г. Мохамед Реза Пахлави – ирански шах, трябвало да бъде убит по време на военен парад. Офицерът, който извършил атентата, не се прицелил точно, но все едно вместо шаха с официална униформа стоял неговият двойник Мохтандер, който при друг атентат наистина дал живота си за своя господар.

16. I. 1957 г. Раул Салан – френски генерал, главнокомандуващ френските части в Алжир. Членове на организацията „Червената ръка“ нападат главната квартира на генерала.

26. VII. 1957 г. Кастильо Армас – гуатемалски диктатор, полковник и командувач нашествениците, финансирани и въоръжени в САЩ, които свалиха демократичния режим в Гватемала. В борбата за власт в управляващата хунта го убива командирът на личната му охрана Ромер Васкес Санчес.

14. VII. 1958 г. Фейсал II – крал на Ирак, през 1958 г. представител на Арабската федерация (Йордания–Ирак) и главнокомандуващ нейните въоръжени сили. Убит по време на въстание в Багдад заедно с някои членове на кралското семейство – кронпринца Абдул Илах и министър-председателя Нури ес Сайд.

25. IX. 1959 г. Соломон Бандаранайке – цейлонски политик, водач на Обединената народна партия, осъществил социални реформи, министър на външните работи и на отбраната. Убит от фанатик по време на вътрешнополитическата криза, възникнала поради сблъсъка между две цейлонски езикови групи.

28. VIII. 1960 г. Хасан Маджали – йордански министър-председател, убит от бомба при повторен атентат срещу крал Хюсеин II, който обаче остава и при този осми атентат невредим.

12. X. 1960 г. Инаджиро Асанума – японски политик, председател на Социалистическата партия, който последователно прокарва принципа на мирното съвместно съжителство, воюва против създаването на американски военни бази в Япония. Убит по време на митинг в Токио от японски терорист.

17. I. 1961 г. Патрис Лумумба – първият министър-председател на Република Конго, води антиколониална политика. По време на метежа, организиран от полковник Мобуту (декември 1960 г.), отвлечен и коварно убит в Катанга.

30. V. 1961 г. Рафаел Леонидас Трухильо Молина – диктатор и президент на Доминиканската република, ненавиждан и компрометиран мултимилionер, убит след 31 години диктатура в столицата Сиудад Трухильо (по негова заповед градът носи неговото име) от генерал Хуан Томас Диас.

5. IX. 1961 г. Шарл де Гол – опит на група атентатори да убият френския президент с пластична бомба, скрита в пясъка край шосето недалеч от Понт-сюр-Сен. Бомбата не се взривила.

18. IX. 1961 г. Даг Хамершелд – шведски дипломат, генерален секретар на ООН. Загинал при катастрофа по време на полет за Ндола (Северна Родезия) при обстоятелства, които не изключват атентата.

22. VIII. 1962 г. Шарл де Гол – френски президент. Дванадесет души от терористичната „Организация на тайната армия“ се опитват да убият президента в Пети-Клармар. Акцията, ръководена от Бастиен-Тири, завършва безуспешно. Тири е осъден на смърт, а главният стрелец Ватен избягва зад граница.

13. I. 1963 Силванус Олимпио – председател на правителството, а след обявяването на независимостта президент на Република Того. Убит при преврат по пътя към посолството на САЩ, където искал да се укрие.

22. V. 1963 г. Григорис Ламбракис – виден представител на комунистическото движение в Гърция, убит в Солун след т.нар. процес

срещу тридесет и четиримата.

2. XI. 1963 г. Нго Дин Дием – южноvietнамски държавник, един от най-реакционните политици в Азия, президент и диктатор в Южен Виетнам. Убит при военен преврат.

22. XI. 1963 г. Джон Ф. Кенеди – американски президент, станал жертва на заговор по неизяснени все още причини, след атентата полицията арестува мнимия убиц Ли Харви Осуалд, когото пък уби Джек Раби, и по този начин не му позволи да каже истината. Разследването на истинските причини бе съзнателно проваляно и замъглявано.

13. II. 1965 г. Умберту Делгаду – португалски политик, генерал. След неуспешен метеж срещу диктатора Салазар той емигрира. Участва в отвличането на португалския кораб „Санта Мария“ през 1961 г, като водач на Португалския фронт за национално освобождение. Коварно убит на португалско-испанската граница.

21. II. 1965 г. Малкълм – американски политик, представител на негърското прогресивно движение, водач на „Блек Мъслим“, убит от противници.

6. IX. 1966 г. Хендрик Френш Веруерд – реакционен южноафрикански държавник и министър-председател, по време на неговото управление Южноафриканската уния през 1961 г. излиза от Британската общност на народите, убит при атентат.

4. IV. 1968 г. Мартин Лутър Кинг – ръководна личност в негърското движение в Америка, пастор, най-младият носител на Нобелова награда, убит в Мемфис (Тенеси), САЩ, от Джеймс Еърл Рей, известен под няколко имена и видимо платен агент на реакционните политически кръгове, които са в основата на това политическо убийство. Дори и в този случай обстоятелствата около атентата не бяха правдиво изяснени.

11. IV 1968. Рудолф Дучке – идеолог на германската СДП, ляв радикал, водач на студентството, тежко ранен в Западен Берлин от младия, няколко пъти съден престъпник Йосиф Бахман, поклонник на Хитлер и Наполеон, на насиетието.

5. VI. 1968 г. Робърт Кенеди – американски сенатор, кандидат за президент на САЩ, брат на убития Дж. Ф. Кенеди, убит от 24-годишния преселник Сирхан Бишара Сирхан в хотел „Амбасадор“ в Лос Анжелос. Политическото задкулисно на атентата все още не е изяснено.

31. XII. 1969 г. Джоузеф А. Яблонски – член на ръководството на Профсъюза на миньорите на САЩ (UMWA). Професионални убийци, наети от неговите политически противници, убиват зверски прогресивния профсъюзен деец, неговата съпруга и двадесет и пет годишната му

дъщеря.

6. III. 1970 г. Теодор Голд – двадесет и три годишен, член на студентската организация за демократизиране на обществото в САЩ, ръководител на стачката в Колумбийския университет (1968), убит в кметството при експлозия в нийоркския квартал на артистите Гринидж Вилаж.

8. III. 1970 г. Макариос III – митрополит на гръцката православна църква, първи президент на Кипърската република, ранен във вертолет, по който са стреляли атентатори от покрива на една гимназия.

9. III. 1970 г. Ралф Е. Федърстоун и Уилям Херман (Че) Пейн – негърски екстремисти, загинали при избухването на взривното вещество, скрито в колата им, в чиито останки ФБР намира бележката на неизвестния атентатор „Моят отговор на вашата справедливост е динамитът“

6. IV. 1970 г. Карл фон Спрети – посланик на Федерална република Германия в Гватемала, отвлечен в Сиудад де Гватемала и по-късно убит от привърженици на ляво движение, след като правителството не изпълва искането им да го замени с политически затворници

17. X. 1970 г. Пиер Лапор – канадски министър на труда, убит от студента Ф. Симард. Членове на сепаратистичния екстремистки фронт за освобождение на Квебек отвлечат него и английския дипломат Джеймс Грос. Грос е разменен с арестувани сепаратисти, а Лапор – убит.

20. X. 1970 г. Белкасим Крим – бивш заместник-министър-председател и министър на външните работи на временното правителство на Алжирската република, убит във франкфуртския луксозен хотел „Интернационал“.

1 XI. 1970 г. Зигфрид Волняк – заместник на полския министър на външните работи, убит при неизяснени обстоятелства от М. Фероз на летището в пакистанския град Карачи. Атентаторът връхлита с кола върху групата политици, дошли да посрещнат полския президент Мариан Спихалски. Убиецът бе осъден на смърт.

25. XI. 1970 г. Павел VI – римски папа (истинското име е Джовани Батиста Монтини), известен с пътуванията си в чужбина. При едно такова пътуване бива нападнат с кама в Манила, Филипините, от художника Мендоза, преоблечен като монах.

7. IV. 1971 г. Владимир Ролович – югославски посланик в Стокхолм, застрелян от двама емигранти, членове на фашистка пронацистка терористична организация със седалище във ФРГ, Мирчо Барисич и Андrelко Брайович в сградата на посолството. Ролович умира на 15 април

1971 г.

КРАЙ

© 1975 Вацлав Павел Боровичка
© 1983 Христина Милушева, превод от чешки

Václav Pavel Borovička
Atentaty, které mely zmenit svět, 1975

Сканиране, разпознаване и редакция: MesserSchmidt, 2007

Публикация:

В. П. Боровичка

АТЕНТАТИ, КОИТО ТРЯБВАШЕ ДА ПРОМЕНИТ СВЕТА

Превела от чешки Христина Милушева

Редактор Георги Коджабашев

Художник Гичо Гичев

Технически редактор Елисавета Зорова

Коректор Мариана Георгиева

Формат 84×108/32. ЛГ V1/56 в

Дадена за печат на 1. II. 1983 г. Подписана за печат на 13. VI. 1983 г.

Печатни коли 21. Издателски коли 17,64 УИК 19,131

Издателска поръчка № 32. Техническа поръчка № 31025

Код 24/95364/5627–20–83

Цена 1,81 лева

Военно издателство, София, 1983

Печатница на Военното издателство

c/o Jusautor, Sofia

V. P. Borovicka

Atentaty, které mely zmenit svět

Svoboda, Praha, 1975

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/4476>]